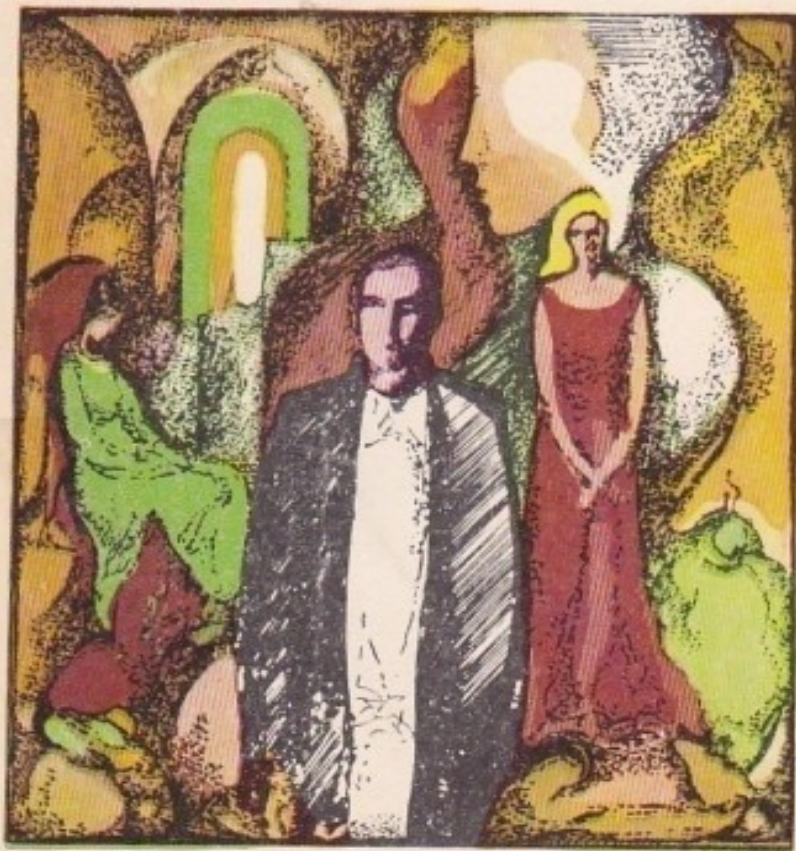

Honoré
de Balzac

Béatrix

roman

Editura Eminescu

HONORÉ DE BALZAC

Béatrix

48

Traducere de Haralambie Grănescu

**EDITURA EMINESCU
1972**

Cuprins

Prima parte.....	4
Partea a doua.....	138
Ultima parte.....	252

Prima parte

FRANȚA, ȘI CU DEOSEBIRE BREȚANIA, mai posedă și astăzi câteva orașe rămase cu totul în afara mișcării sociale care dă fizionomia veacului al nouăsprezecelea. Lipsite de comunicații vii și susținute cu Parisul, de-abia legate printr-un drum prost cu subprefectura sau reședința de care depind, orașele acestea ascultă sau privesc trecerea noii civilizații ca pe un spectacol, minunându-se fără s-o aplaude; și, fie că se tem de ea, fie că o iau în răs, rămân credincioase vechilor moravuri a căror pecete o poartă. Cel ce ar vrea să voiajeze ca arheolog al spiritului și să cerceteze oamenii, în loc să cerceteze pietrele, ar putea regăsi o imagine a veacului lui Ludovic al XV-lea în vreun sat din Provence, pe cea a veacului lui Ludovic al XIV-lea în adâncul Poitou-ului pe cea a veacurilor încă și mai vechi în adâncul BreȚaniei. Cele mai multe dintre aceste orașe au decăzut dintr-o strălucire despre care nu vorbesc deloc istoricii, mai preocupați de fapte și de date decât de obiceiuri, dar a cărei amintire trăiește încă în memorie, ca în BreȚania, unde caracterul național nu prea îngăduie uitarea a ceea ce este în legătură cu locurile de baștină. Multe dintre aceste orașe au fost capitalele vreunui mic stat feudal, comitat sau ducat cucerit de coroană ori fărâmițat între moștenitori, din pricina lipsei unei descendențe bărbătești. Dezmoștenite de activitatea lor, aceste capete au devenit de-atunci încoace brațe. Brațul, lipsit de hrană,

se usucă și veștează. Așa încât, de treizeci de ani, portretele acestea ale vremurilor bătrânești încep să se șteargă și să devină rare. Producând pentru mase, industria modernă se dezvoltă distrugând creațiile străvechii arte, ale cărei roade erau cu totul personale și pentru consumator și pentru meșterul ce le făcea. Noi avem *produse*, nu mai avem *opere*. Monumentele sunt și ele, în bună parte, prinse în fenomenele acestea retrospective. Or, pentru industrie, monumente sunt carierele de piatră de construcție, minele de salpetru sau depozitele de bumbac. Câțiva ani încă, și aceste originale cetăți vor fi transformate și nu se vor mai vedea decât în iconografia aceasta literară.

Unul dintre orașele în care se regăsește cea mai corectă fizionomie a veacurilor feudale este Guérande. Acest nume e suficient spre a trezi mii de amintiri în mintea pictorilor, a artiștilor, a gânditorilor ce se pot duce pe țărmul pe care sălășluiește acest magnific giuvaer al feudalității, atât de falnic așezat încât să domine șleaurile dintre mare și dune, și care este ca vârful unui triunghi în colțurile căruia se află alte două bijuterii, nu mai puțin curioase, Croisic și burgul Batz. După Guérande, numai Vitré, situat în centrul Bretoniei, și Avignon în sud, își mai păstrează în toiul epocii noastre intacta lor înfățișare din Evul Mediu. Încă și azi Guérande este împrejmuită de puternicele sale ziduri: latele-i șanțuri de apărare sunt pline cu apă, crenelurile-i sunt întregi, meterezele-i nu sunt năpădite de mărăcini, iedera nu și-a așternut mantia peste turnurile-i pătrate ori rotunde. Are trei porți, la care se văd uriașele verigi ale grilajurilor de fier, nu poți intra acolo decât trecând peste un pod umblător de lemn, legat în fier, care nu se mai ridică, dar care ar putea să se mai ridice. Primăria a fost blamată, în 1820, că a plantat plop de-a lungul șanțurilor de apărare, ca să adumbrească promenada. Ea a răspuns că, de o sută de ani, spre latura dinspre dune, lungă și frumoasă esplanadă a fortificațiilor

care par terminate ieri fusese preschimbată într-o alee umbrită de ulmi sub care se desfătau locuitorii. La Guérande, casele n-au suferit nicio schimbare, ele n-au devenit nici mai mari, nici mai mici. Niciuna n-a simțit pe fațada ei ciocanul arhitectului ori pensula zugravului, și nici nu s-a încovoiat sub greutatea vreunei etaj adăugat. Toate au caracterul lor de la obârșii. Unele se sprijină pe niște stâlpi de lemn ce alcătuiesc galerii pe sub care circulă trecătorii și ale căror planșeuri se îndoaie fără a se rupe. Casele negustorilor sunt mici și scunde, cu fațadele acoperite cu plăci de ardezie bătute în cuie. Lemnul, putrezit acum, a fost folosit din plin la tocurile sculptate ale ferestrelor; iar la pervazuri el depășește stâlpii ciopliți în chip de figuri grotești, se alungește în formă de animale fantastice pe la colțuri, însuflețit de marele dor de artă care, pe acele vremuri, dădea viață naturii moarte. Vechiturile acestea, pe care nimic nu le răpune, înfățișează pictorilor tonurile brune și figurile șterse atât de dragi pensulei lor. Străzile sunt ceea ce erau și acum patru sute de ani. Doar că, întrucât populația nu mai e atât de numeroasă și întrucât mișcarea socială este mai puțin vie, un călător dornic să cerceteze orașul acesta, tot atât de frumos ca și o străveche armură completă, ar putea străbate, nu fără melancolie, vreo stradă aproape pustie, unde ferestrele tăiate în piatră au fost înfundate cu paiantă, spre a evita impozitul. Strada duce la o *poternă*¹ astupată de un zid tencuit, dincolo de care crește un pâlc de copaci elegant orânduiți de mâinile naturii bretone, una dintre cele mai luxuriante, dintre cele mai planturoase vegetații din Franța. Un pictor, un poet s-ar opri să savureze adâncă tăcere ce domnește sub bolta încă nouă a acelei porți, unde viața pașnicei cetăți nu trimite niciun zgomot, unde bogata câmpie se arată în întreaga ei strălucire printre meterezele ocupate odinioară de arcași, de arbaletieri, metereze

¹ Poartă secretă practică în zidul împrejmuit al unui castel feudal.

asemănătoare cu înaltele vitralii ce se văd la unele foișoare. E cu neputință să te plimbi pe acolo fără ca la fiecare pas să nu te gândești la obiceiurile, la datinile din vremurile trecute; toate pietrele îți vorbesc despre ele; în sfârșit, aici ideile Evului Mediu sunt încă în starea de superstiție. Dacă, din întâmplare, trece vreun jandarm cu pălărie găitanată, prezența lui e un anacronism împotriva căruia cugetul protestează; dar nimic nu este mai rar decât a întâlni pe acolo vreo ființă sau vreun lucru din vremurile prezente. Până și din vestimentația actuală nu prea sunt multe lucruri: ceea ce locuitorii admit în privința aceasta se potrivește oarecum cu deprinderile lor neclintite, cu fizionomia lor temeinică. Piața publică este plină de costumele bretone pe care vin să le deseneze artiștii și care au un relief de necrezut. Albul hainelor purtate de *paludieri*, nume dat celor ce scot sarea din salinele marine, contrastează puternic cu culorile albastre sau cenușii ale *țăranilor* și cu originalele gâteli pe care femeile le păstrează cu sfințenie. Aceste două clase, precum și cea a marinarilor cu bluze, cu pălăriețe din piele lăcuită, sunt tot atât de deosebite între ele ca și castele din India, și încă respectă distanțele ce separă burghezia, nobilimea și clerul. Acolo, totul este încă bine delimitat; acolo, valul revoluționar a găsit masele mult prea bolovănoase și mult prea aspre ca să le răzbată; s-ar fi scrijelat în ele, de nu cumva s-ar fi făcut zob. Caracterul de imuabilitate pe care natura l-a dat speciilor sale zoologice se regăsește la oamenii de acolo. În sfârșit, chiar și după revoluția de la 1830, Guérande mai este încă un oraș aparte, esențialmente breton, catolic pătimăș, tăcut, recules, în care noile idei au puțină trecere.

Poziția geografică explică fenomenul. Frumoasa cetate stăpânește lacurile saline a căror sare se numește, în întreaga Bretanie, sare de Guérande, și căreia mulți bretoni îi atribuie bunătatea untului și a sardelilor lor. Ea

nu se leagă cu Franța modernă decât prin două drumuri, cel ce duce la Savenay, raionul de care aparține, și care trece pe la Saint-Nazaire; cel ce duce la Vannes și care îl leagă de Morbihan. Drumul raional stabilește comunicația pe uscat, iar Saint-Nazaire stabilește comunicația maritimă cu Nantes. Drumul pe uscat nu e frecventat decât de administrație. Calea cea mai rapidă, cea mai folosită, este cea prin Saint-Nazaire. Or, între acest burg și Guérande e o distanță de cel puțin șase leghe, pe care poșta nu o deservește, și pe bună dreptate: nu există nici trei călători cu diligența pe an. Saint-Nazaire e despărțit de Paimboeuf prin gura de vărsare a Loarei, lată de patru leghe. Pragul de nisip al Loarei face destul de nesigură navigația navelor cu aburi; dar, spre a spori dificultățile, nu exista niciunul în 1829 la capul Saint-Nazaire, și locul acesta era împodobit cu niște stânci lunecoase, cu niște recifuri granitice, cu niște pietre colosale ce servesc de fortificații naturale pitoreștii sale biserici și care îi sileau pe călători să se arunce în bărci cu pachetele lor când marea era agitată, sau, când era timp frumos, să se strecoare printre cleanțuri până la estacada pe care geniștii o construiau pe atunci. Obstacolele acestea, nu prea potrivite spre a-i încuraja pe amatori, poate că încă mai există. Căci, în primul rând, administrația își duce încet la capăt lucrările, și-apoi locuitorii din acel ținut, pe care-l puteți vedea ieșind ca un dintre din harta Franței, cuprins între Saint-Nazaire, burgul Batz și le Croisic, se împacă foarte bine cu dificultățile acestea care le apără meleagurile de apropierea străinilor. Aruncată la capătul continentului, Guérande nu duce decî nicăieri, și nimeni nu vine la ea. Fericită că rămâne neștiută, ea nu se îngrijește decât de sine însăși. Circulația imenselor produse ale lacurilor saline, ce plătesc fiscului nu mai puțin de un milion, se face prin Croisic, orașul peninsular ale cărei comunicații cu Guérande sunt stabilite pe niște nisipuri mișcătoare de pe care drumul trasat ziua se

șterge în timpul nopții, și cu niște bărci absolut necesare pentru a traversa brațul de mare ce slujește de port la Croisic, care a răzbătut în nisipuri. Acest fermecător orașel este deci Herculanium-ul feudalității, fără lințoliul de lavă. Stă în picioare fără a trăi, nu are niciun alt temei de a fi decât acela de a nu fi fost demolat. Dacă sosești la Guérande prin le Croisic, după ce ai străbătut peisajul de lacuri sărate, vei simți o vie emoție la vederea acestei uriașe fortificații încă într-un totul nouă. Pitorescul poziției sale și frumusețile naive ale împrejurimilor, atunci când ajungi acolo prin Saint-Nazaire, sunt tot atât de fermecătoare. De jur-împrejur, ținutul e minunat, gardurile de măracini sunt pline de flori, de caprifoi, de merisor, de trandafiri, de plante frumoase. Ai zice că e un parc englezesc desenat de un mare artist. Natura aceea bogată, așa de tihnită, așa de puțin răscolită și care prezintă grația unui buchet de violete sau de lăcrimioare într-un hățiş de pădure, are drept cadru un pustiu african mărginit de ocean, dar un pustiu fără un copac, fără un fir de iarbă, fără o pasăre, unde, în zilele cu soare, paludierii, îmbrăcați în alb și risipiți printre tristele mlaștini din care se scoate sarea, fac să-i crezi niște arabi înfășurați în burnusurile lor. Încât Guérande, cu frumosu-i peisaj dinspre continent, cu pustiuul său mărginit la dreapta de la Croisic, la stânga de târgul Batz, nu se asemuie cu nimic din ceea ce călătorii văd în Franța. Aceste două naturi atât de opuse, unite prin cea mai de pe urmă imagine a vieții feudale, au în ele ceva impresionant. Orașul produce asupra sufletului efectul pe care-l produce un calmant asupra trupului, este tot atât de tăcut ea și Veneția. Nu există aici altă trăsură publică, în afară de cea a unui poștaş care transportă într-o droșcă prăpădită călători, mărfuri și poate și scrisori, de la Saint-Nazaire la Guérande și invers. Bernus, cărăușul, era, în 1829 *factotum*-ul acestei mari comunități. Merge cum îi place, tot ținutul îl știe, căci tuturor le face comisioane. Sosirea

unei trăsurii, fie cu vreo femeie ce trece prin Guérande pe drumul de uscat ca să ajungă la le Croisic, fie cu câțiva bolnavi bătrâni ce vin să facă băi de mare, băi care, între stâncile acelei peninsule, au virtuți superioare celor de la Boulogne, de la Dieppe ori de la Sables, este un mare eveniment. Țăranii vin la Guérande călare, cei mai mulți purtându-și produsele în desagi. Ei vin aici aduși, ca și paludierii, mai ales de necesitatea de a cumpăra bijuteriile specifice castei lor, bijuterii ce se dăruiesc tuturor logodnicilor bretone, precum și pânza albă ori stofa pentru costumele lor. Până la zece leghe împrejur, Guérande este tot Guérande, orașul ilustru unde s-a semnat faimosul tratat istoric, cheia coastei, și care revendică, nu mai puțin decât burgul Batz, o strălucire astăzi pierdută în noaptea vremurilor. Bijuteriile, stofa, pânza, panglicile, pălăriile se fac în alte părți; ele însă sunt de la Guérande pentru toți consumatorii. Orice artist, orice burghez chiar, trecând prin Guérande, se simte cuprins, așa cum se întâmplă și cu cei ce poposesc la Veneția, de o dorință repede uitată de a-și sfârși zilele în pacea, în tihna de acolo, plimbându-se, când vremea e bună pe aleea ce adumbrește orașul în partea dinspre mare, de la o poartă la alta. Uneori, imaginea acestei așezări revine să bată la templul amintirii: întră coafată cu turnurile sale, împodobită cu centura ei; își etalează rochia presărată cu frumoasele-i flori, își flutură mantia de aur a dunelor, revarsă miresmele îmbătătoare ale grațioaselor ei drumuri pline de spini și de buchete înmănunchate la întâmplare; te cucerește și te cheamă ca o femeie divină pe care ai zărit-o într-o țară stranie și cart s-a aciuat într-un ungher al inimii.

Lângă biserica din Guérande se vede o casă ce reprezintă în oraș ceea ce orașul reprezintă în ținut, o imagine exactă a trecutului, simbolul unei măreții distruse, o poezie. Casa aparține celei mai nobile familii din ținut, du Guaisnic, care, pe vremurile du Guesclin-ilor,

le era tot atâta de superioară acestora ca avere și ca vechime pe cât erau troienii față de romani. *Guaisqlain*-ii (ortografiati odinioară și du *Glaicquin*), din care s-a făcut Guesclin, se trag din Guaisnic-i. Vechi ca granitul Bretoniei, Guaisnic-ii nu sunt nici franci, nici gali, ei sunt bretoni, sau, spre a fi mai exacti, celți. Trebuie să fi fost cândva druizi, să fi cules vâscul din pădurile sacre și să fi jertfit oameni pe dolmene. E zadarnic să spunem ce-au fost. Astăzi, neamul acesta, egal cu cel al Rohanilor fără însă a fi râvnit să devină princiar, care era puternic încă înainte de a se fi auzit de strămoșii lui Hugues Capet, familia aceasta, nealterată prin nicio mezalianță, posedă vreo două mii de livre rentă, clădirea de la Guérande și micul castel Guaisnic. Toate pământurile ce depind de baronia du Guaisnic, cea dintâi din Bretonia, sunt arenda le fermierilor și aduc vreo șazeci de mii de livre, în ciuda deficiențelor de cultivare. Du Guaisnic-ii sunt, altminteri, tot proprietari ai pământurilor lor, dar, întrucât nu-și pot răscumpăra capitalul consignat de două sute de ani în mâinile arendașilor actuali, nu dobândesc niciun venit. Sunt în situația coroanei Franței față de acei *engagistes* ai săi înainte de 1789. Unde și când vor găsi baronii milionul pe care îl datorează fermierilor lor? Înainte de 1789, dependența fiefurilor supuse castelului du Guaisnic, cocoțat pe o colină, încă mai valorau cincizeci de mii de livre; dar, printr-un vot, Adunarea Națională a suprimat impozitul pe moșteniri și vânzări perceput de seniori. În atare situație, familia du Guaisnic, care nu mai însemnează nimic pentru nimeni în Franța, ar fi un subiect de zeflemă la Paris; ea este Bretonia întreagă la Guérande. La Guérande, baronul du Guaisnic este unul dintre marii baroni ai Franței, unul dintre oamenii peste care nu se mai află decât un singur om, regele Franței, – cel ales căpetenie odinioară. Astăzi, numele de du Guaisnic, plin de semnificații bretone și ale cărui rădăcini sunt de altfel explicate în *Șuanii, sau Bretonia în 1800*, a

suferit și el alterarea care îl desfigurează pe cel de du Guaisqlain. Încasatorul de impozite îl scrie, ca toată lumea, Guénic.

La capătul unei ulicioare tăcute, jilave și întunecate, mărginite de zidurile cu frontoane crenelate ale caselor vecine, se vede bolta unei porți batarde atâta de largă și atâta de înaltă cât pentru trecerea unui călăreț fapt ce și dă de veste că pe vremea când a fost terminată construcția nu existau trăsură. Bolta, sprijinită pe doi stâlpi, este toată din granit. Poarta, din stejar crăpat ca scoarța copacilor din care a fost făcută, este plină de cuie enorme ce închipuiesc figuri geometrice. Bolta este scobită. Pe ea se află ecusonul familiei du Guaisnic, atât de limpede, atât de curat de parcă sculptorul abia l-a isprăvit. Pe un amator de artă heraldică stema aceasta l-ar captiva prin simplitatea ei, care dovedește măreția și vechimea familiei. E ca în ziua în care cruciații lumii creștine au inventat asemenea simboluri spre a se recunoaște, Guaisnic-ii niciodată n-au ecartelat-o; pururi asemenea sieși, ca și herbul casei domnitoare a Franței, cunoscătorii îl regăsesc, mărunțit sau ecartelat, strecurat în stemele celor mai vechi familii. Iată-l așa cum încă îl mai puteți vedea la Guérande: pe fond roșu, o mână gonfalonată cu hermină și cu spadă de argint orizontală și având drept deviză teribilul cuvânt: FAC!² Nu-i ceva mare și frumos? Tortiliul coroanei baroniale domină acest herb simplu, ale cărui linii verticale, folosite în sculptură spre a reprezenta fâșiile roșii, strălucesc încă. Artistul a dat mâinii nu știu ce trăsătură dârză și cavaleriească. Cu ce vigoare ține ea spada de care ieri încă familia se mai sluzea! Într-adevăr, dacă vă veți duce la Guérande după ce veți fi citit prezenta povestire, va fi cu neputință să nu tresăriți privind acel blazon. Da, până și cei mai îndârjit republican va fi tulburat de fidelitatea, de noblețea și de măreția ascunse în umbra acelei străduțe. Du Guaisnic-ii

² Imperativul verbului latin *facio, facere* – a face, a îndeplini.

s-au purtat bine ieri și sunt gata să se poarte bine și mâine. A te purta bine este cuvântul cel mare al ordinului cavalerilor. „Te-ai purtat bine în bătălie”, spunea totdeauna acel mare du Guesclin, conetabilul fără de seamăn, cel care l-a alungat pentru o vreme pe englez din Franța. Adâncimea sculpturii, ferită de orice intemperie, prin larga ieșitură pe care o face marginea rotundă a bolții, se armonizează cu adâncimea morală a devizei din sufletul acelei familii. Pentru cei care-i cunosc pe du Guaisnic-i, particularitatea aceasta devine emoționantă. Poarta deschisă lasă să se vadă o curte destul de vastă, în dreapta căreia sunt grajdurile, iar în stânga bucătăria. Castelul este zidit din piatră cioplită, de la pivnițe până la pod. Fațada dinspre curte este împodobită de un peron cu o balustradă dublă, cu pardoseala acoperită de vestigiile unor sculpturi șterse de timp, dar printre care ochiul specialistului în antichități ar mai distinge în centru principalele proeminente ale mâinii ținând spada. Sub această pardoseală frumoasă, încadrată de nervuri sparte pe ici, pe colo, iar în câteva locuri parcă lustruită de lunga folosință, se află un mic adăpost ocupat altădată de un câine de pază. Rampele de piatră sunt păsuite: printre crăpături crește iarbă, câteva flori mărunte și mușchi, ca și printre treptele scării, pe care veacurile le-au deplasat, fără a le răpi din soliditate. Poarta trebuie să fi avut un stil ales. După cât mai îngăduie rămășița de linii să se aprecieze, a fost lucrată de vreun artist format la marea școală venețiană din secolul al treisprezecelea. Se regăsește în ea nu știu ce amestec de stil bizantin și de stil maur. E încununată cu o ieșitură circulară, plină de plante – un mănunchi trandafiriu, galben, cafeniu sau albastru, după anotimp. Ușa de stejar, de la intrare, bătută cu ținte de fier, dă către o sală vastă, la capătul căreia se află o altă ușă, cu un peron la fel ce coboară spre grădină. Sala aceasta s-a păstrat minunat. Lambriurile, înalte până la pervazul

ferestrei, sunt din lemn de castan. Un splendid tapet spaniol din piele, însuflețit cu figuri în relief; dar pe care auriturile sunt zgrunțuite și înroșite, acoperă pereții. Plafonul este alcătuit din planșe artistic îmbinate, pictate și aurite. Auriul de-abia se vede; e în aceeași stare ca și cel de pe tapetul din piele de Cordoba, dar încă se mai pot zări câteva flori roșii și câteva frunzișuri verzi. S-ar putea ca o renovare să facă să-i reapară zugrăvelile asemănătoare cu cele ce decorează planșeurile casei Tristan din Tours, și care ar dovedi că aceste planșeuri au fost refăcute sau restaurate sub domnia lui Ludovic al XI-lea. Șemineul este enorm, din piatră sculptată, înzestrat cu niște grătare gigantice din fier forjat, de o lucrătură prețioasă. Ar putea să încapă în ea o căruță de lemne. Mobilele din sală sunt toate din lemn de stejar și poartă pe ele stemă familiei. Se mai văd acolo trei puști englezești, bune și pentru vânătoare și pentru război, precum, și trei săbii, două tolbe, scule de vânător și de pescar, agățate în cuie.

Alături se află o sufragerie, legată de bucătărie printr-o ușă practică într-o turelă de colț. Turela aceasta corespunde, în planul fațadei dinspre curte, alteia, clădită în celălalt colț, și prin care o scară în spirală urcă la cele două caturi superioare. Sufrageria este acoperită cu tapițerii ce dăinuie din secolul al patrusprezecelea, dovadă fiind stilul și ortografia inscripțiilor scrise pe banderolele de sub fiecare personaj; dar, întrucât inscripțiile sunt în limbajul verde al fabliau³-urilor, e cu neputință să le transcriem astăzi. Aceste tapițerii, bine conservate în locurile unde lumina n-a prea pătruns, sunt încadrate cu șipci din stejar sculptat, devenit negru ca abanosul. Tavanul este din grinzi proeminente, împodobit cu frunzișuri diferite pentru fiecare grindă; păsuirile dintre ele sunt acoperite cu o scândură zugrăvită pe care se desfășoară o ghirlandă de flori aurii pe fond albastru.

³ Istorioară în versuri din secolele XIII—XIV.

Două polițe vechi cu bufet stau față în față. Pe scândurile lor, frecate cu o încăpățănare bretonă de către Mariotte, bucătăreasa, se văd, ca pe vremea când, la 1200, regii erau tot atât de săraci ca și du Guaisnic-ii la 1830, patru stacane bătrâne, o veche supieră lucrată în relief și două solnițe de argint; apoi o sumedenie de farfurii de cositor și o sumedenie de vase de gresie albastră și cenușie, cu desene arăbești și cu blazonul familiei du Guaisnic, închise cu un capac prins în balamale de cositor. Șemineul a fost modernizat. Starea lui dovedește că familia a început să locuiască încăperea aceasta în ultimul secol. E de piatră sculptată, în stilul veacului lui Ludovic al XV-lea, împodobit cu o oglindă înrămată într-un brâu de ciubuce perlate și aurite. Antiteza aceasta, care pe familie o lăsa nepăsătoare, l-ar fi mâhnit pe un poet. La mijlocul policioarei acoperite cu catifea roșie se află o pendulă de baga încrustată cu aramă, iar de o parte și de alta a ei, două sfeșnice de un model ciudat. O masă mare, pătrată, sprijinită pe picioare groase, răsucite, ocupă mijlocul sălii. Scaunele sunt din lemn îndoit, garnisite cu tapițerii. Pe o masă rotundă, cu un singur picior, închipuind un butuc de viță-de-vie și așezată în fața ferestrei ce dă spre grădină, se vede o lampă bizară. Lampa această e alcătuită dintr-un glob de sticlă obișnuită, ceva mai mic decât un ou de struț, fixat într-un sfeșnic printr-o coadă de sticlă. Printr-un orificiu din partea de sus, iese o feștilă lată, menținută într-un fel de muștiuc de aramă, și al cărei fitil, îndoit ca o tenie într-un borcan, sugerează uleiul de nucă pe care-l conține globul. Fereastra ce dă spre grădină, ca și cea opusă care dă spre curte, cu cercevea de piatră și cu vitraje hexagonale, încrustată cu plumb, este drapată cu perdele cu baldachin și cu canafuri mari, făcute dintr-o veche mătase roșie cu reflexe galbene, numită odinioară brocatel sau brocărțel.

La fiecare dintre cele două etaje ale casei nu se află decât aceste două încăperi. Etajul întâi slujește de

locuință capului familiei. Etajul al doilea era destinat odinioară copiilor. Oaspeții erau găzduiți în camerele de sub acoperiș. Servitorii locuiau deasupra bucătăriilor și a grajdurilor. Acoperișul țuguat, cu colțuri plumbuite, este străbătut către curte și către grădină de o magnifică încrucișare de ogive ce se ridică aproape până la coama casei, cu console subțiri și fine, ale căror sculpturi sunt roase de aburii sărați din atmosferă. Deasupra timpanei brodate a acestei încrucișări de patru brațe lucrate din piatră, scârțâie încă girueta de nobil.

Să nu uităm un amănunt prețios și plin de naivitate, care nu-i lipsit de importanță în ochii arheologilor. Turela în care se află scara cea răsucită împodobește colțul unui mare perete cu fronton crenelat în care nu există nicio fereastră. Printr-o ușiță în ogivă, scara coboară până la o porțiune de teren presărată cu nisip ce desparte casa de zidul împrejmuitor, alături de care se află grajdurile. O altă turelă asemănătoare, cu cinci laturi, se vede și către grădină, care însă se termină cu o semi-cupolă, deasupra căreia se află o micuță clopotniță, în locul foișorului ascuțit ce împodobește perechea sa. Așa se pricepeau acei arhitecți iscusiți să varieze simetria unor atare turnuri. Numai la nivelul primului cat, cele două turele sunt legate între ele printr-o galerie de piatră pe care o susțin un fel de prove cu chipuri omenești. Această galerie exterioară e împodobită de o balustradă lucrată cu o eleganță și cu o finețe admirabile. Apoi, din vârful frontonului, dedesubtul căruia nu există decât o singură traversă prelungă, coboară un ornament de piatră reprezentând o boltă asemănătoare cu cele ce încununează statuile de sfinți din portalurile bisericilor. Fiecare dintre cele două turele are câte o ușă frumoasă, cu boltă ascuțită, dând spre terasă. Asemenea efecte știa să scoată arhitectura veacului al treisprezecelea din zidăria goală și rece pe care o înfățișează astăzi calcanul unei case. Și acum, nu vedeți, parcă, o femeie plimbându-

se dimineața de-a lungul acestei galerii, contemplând dincolo de Guérande soarele ce luminează aurul nisipurilor și face să sclipească fața oceanului? Nu admirați, oare, acest castel cu vârful ca o floretă, având la cele două colțuri ale lui două turele semi-crenelate, dintre care una se rotunjește brusc, ca un cuib de rândunică, iar cealaltă își arata frumoasa-i ușă cu boltă, împodobită cu o mână ținând o spadă? Celălalt fronton al castelului du Guaisnic este lipit de frontonul casei de alături. Armonia pe care o căutau cu atâta sârguință meșterii de pe vremuri este păstrată la fațada dinspre curte de către turela asemănătoare celei prin care urcă o *vis*, nume dat odinioară scării, și care face legătura dintre sufragerie și bucătărie; nu urcă însă direct până la primul etaj, iar coronamentul ei este un mic dom ajurat, sub care se ridică o statuie neagră ce-l reprezintă pe sfântul Calyste.

Grădina este bogată, cu o împrejmuire veche, și se întinde pe aproape o jumătate de pogon; zidurile îi sunt împodobite cu spaliere; e împărțită în straturi de legume mărginită de pomi tăiați ca niște fuioare, îngrijiți de un servitor numit Gasselin, cel care țesală și caii. La capătul grădinii se află un umbrar, iar sub umbrar o bancă. La mijloc, se înalță un cadran solar. Aleile sunt presărate cu nisip. Către grădină, fațada nu are niciun fel de turn care să corespundă cu cel ce urcă de-a lungul frontonului crenelat. Această lipsă este corectată printr-o colonetă răsucită ca un șurub de jos și până sus, și care trebuie să fi susținut odinioară baniera familiei, de vreme ce se termină cu un fel de crapodină, de fier ruginit, din care se ridică niște ierburi subțiri. Amănuntul acesta, în armonie cu vestigiile de sculptură, dovedește că locuința a fost construită de un arhitect venețian. Elegantul stâlp este ca un însemn ce evocă Veneția, vremurile cavalerilor, finețea veacului al treisprezecelea. Dacă mai rămân vreunele îndoieli în această privință, natura ornamentelor

le spulberă. Treflele de la castelul de Guaisnic au patru foi, în loc de trei. Abaterea aceasta indică școala venețiană, adulterată prin comerțul său cu Orientul, unde arhitecții, pe jumătate arabizați, prea puțin grijulii față de marea spiritualitate catolică, dădeau patru foi treflei, pe când arhitecții creștini rămâneau credincioși Treimii. În această privință, fantezia venețiană era eretică. Dacă o astfel de clădire uimește imaginația, vă veți întreba, poate, de ce epoca actuală nu mai reînnoiește asemenea miracole de artă. Astăzi, frumoasele castele sunt vândute, sunt dărâmate, și fac loc străzilor. Nimeni nu mai știe dacă generația lui va păstra casa patrimonială, prin care fiecare trece ca printr-un han; pe când altădată, zidind o locuință, se lucra, se credea măcar că se lucrează pentru o familie eternă. De aici, frumusețea castelelor. Credința în sine făcea tot atâtea minuni ca și credința în Dumnezeu. În ceea ce privește aranjarea și mobilierul de la etajele superioare, ele se pot presupune după descrierea acestui parter, după fizionomia și obiceiurile familiei. De cincizeci de ani, du Guaisnic-ii n-au primit pe nimeni în altă parte decât în cele două încăperi în care respirau, ca și în curte, ca și prin acareturile exterioare ale locuinței lor, duhul, grația, naivitatea vechii și nobilei Breitanii. Fără topografia și descrierea orașului, fără zăgrăvirea minuțioasă a acestui castel, uimitoarele figuri ale familiei du Guaisnic ar fi fost poate mai, greu de înțeles. Așa încât cadrele au trebuit să treacă înaintea portretelor. Oricine va gândi că lucrurile au dominat ființele. Există monumente a căror influență este vizibilă asupra persoanelor ce trăiesc în preajma lor. E greu să fii necredincios în umbra unei catedrale ca aceea de la Bourges. Când sufletului i se reamintește pretutindeni, prin imagini, menirea lui, nu este prea ușor să nu te supui ei. Așa era credința bunilor noștri, părăsită de o generație ce nu mai are nici însemne; nici distincții, și ale cărei obiceiuri se schimbă la fiecare zece ani. Nu vă așteptați

pare să-l găsiți pe baronul du Guaisnic cu o spadă în mână, sau totul aici este minciună?

În 1836, în momentul când se deschide această Scenă, în primele zile ale lunii august, familia du Guénic era încă alcătuită din domnul și doamna du Guénic, din domnișoara du Guénic, sora mai mare a baronului, și dintr-un fiu unic, în vârstă de douăzeci și unu de ani, numit Gaudebert-Calyste-Ludovic, după o veche datină de familie. Tatăl se numea Gaudebert-Calyste-Charles. Nu se schimba decât ultimul patron. Sfântul Gaudebert și sfântul Calyste trebuiau să-i ocrotească de-a pururi pe du Guénic-i. Baronul du Guénic părăsise Guérande de îndată ce Vandeea și Bretania ridicaseră armele, și făcuse războiul împreună cu Charette, Catelineau, la Rochejaquelin, d'Elbée, Bonchamps și prințul de Talmont. Înainte de plecare, își vânduse toate bunurile surorii lui mai mari, domnișoara Zéphirine du Guénic, dintr-o prudență unică în anele revoluționare. După moartea tuturor eroilor Vestului, baronul, pe care numai o minune îl scăpase de la un sfârșit ca al lor, nu s-a supus lui Napoleon. S-a războit până în 1802, an când, după ce era cât pe-acți să se lase prins, s-a întors la Guérande, și de la Guérande la Croisic, de unde a plecat în Irlanda, credincios vechii un a bretonilor împotriva Angliei. Oamenii din Guérande s-au prefăcut că nu știu nimic despre existența baronului: nu s-a comis, în douăzeci de ani, nici măcar o indiscreție. Domnișoara du Guénic strângea veniturile și aranja să ajungă la fratele ei prin niște pescari. Domnul du Guénic se întoarse în 1813 la Guérande, tot așa de simplu de parcă și-ar fi petrecut un sezon la Nantes. În timpul șederii lui la Dublin, bătrânul breton s-a îndrăgostit, în ciuda celor cincizeci de ani ai săi, de o irlandeză fermecătoare, fiica uneia dintre cele mai nobile și mai sărace familii din acel regat nefericit. Miss Fanny O'Brien avea pe atunci douăzeci și unu de ani. Baronul du Guénic veni să-și ia actele necesare pentru

căsătorie, se întoarse în Irlanda ca să se însoare, și se înapoie acasă peste zece luni, la începutul lui 1814, împreună cu soția, care i-l dăruie pe Calyste chiar în ziua intrării lui Ludovic al XVIII-lea în Calais, împrejurare ce explică prenumele de Ludovic al băiatului. Bătrânul și loialul breton ajunsese la șaptezeci și trei de ani; dar războiul de partizan dus împotriva Republicii, dar suferințele din timpul celor cinci traversări pe barcaze, dar viața lui de la Dublin apăsau greu pe capul său: părea că are mai mult de un veac. Așa încât, niciodată, în nicio epocă, niciun du Guénic nu a fost mai în armonie cu vetustețea acestei case zidite pe vremea când la Guérande exista o Curte.

Domnul du Guénic era un bătrân înalt la stat, drept, uscat, vânos și subțire. Chipu-i oval era brăzdat de mii de cute ce-i alcătuiau niște dungi arcuite deasupra pomeților și deasupra sprâncenelor, dând figurii sale o asemănare cu aceea a bătrânilor pe care pensula lui Van Ostade, a lui Rembrandt, a lui Miéris, a lui Gérard Dow i-a alintat atâta, și care, spre a fi admirate, necesită o lupă. Fizionomia lui părea îngropată sub numeroasele brazde pricinuite de viața în aer liber, de deprinderea de a cerceta câmpul bătut de soare, la răsăritul și în amurgul zilei. Totuși, îi rămâneau observatorului formele nepieritoare ale figurii umane și care încă mai spun câte ceva sufletului, chiar și atunci când ochiul nu mai vede decât un cap mort. Contururile ferme ale feței, profilul frunții, gravitatea trăsăturilor, înclinarea nasului, întreaga ținută a trupului, pe care numai rănilor o pot vicia, vădeau o îndrăzneală fără meschinărie, o credință fără margini, o supunere fără murmur, o fidelitate fără târguială, o dragoste fără șovăieli. În el, granitul breton se făcuse om. Baronul nu mai avea niciun dinte. Buzele lui, odinioară roșii, acum însă violacee, nemaifiind susținute decât de gingiile tari cu care mesteca pâinea pe care soția sa avea grijă să i-o înmoaie într-un ștergar jilav, îi intrau în gură,

desenând totuși o schimă amenințătoare și semeață. Bărbia-i tindea să se atingă cu nasul, dar în forma acestui nas, cocârjat la mijloc, se vedeau semnele energiei și ale dârzeniei sale bretone. Pielea marmorată de petele roșii ce se iveau dintre riduri trăda un temperament sanguin, violent, făcut pentru grelele sarcini ce fără îndoială că-l feriseră pe baron de nenumărate apoplexii. Capu-i era împodobit cu niște plete albe ca argintul, care-i cădeau pe umeri în inele. Figura, acum stinsă în parte, trăia prin strălucirea a doi ochi negri ce ardeau în adâncul orbitelor vinete, aruncând ultimele flăcări ale unui suflet generos și loial. Sprâncenele și genele căzuseră. Pielea devenită scorțoasă nu se mai putea descreți. Dificultățile bărbieritului îl sileau pe bătrân să-și lase o barbă ce creștea în evantai. Un pictor ar fi admirat, mai presus de orice, la acest bătrân leu de Bretania, cu umeri lați, cu piept vânjos, minunatele-i mâini de soldat, mâini cum trebuie că fi fost cele ale lui du Guesclin, mari, grele, păroase; mâini care apucaseră mânerul săbiei ca să nu-l mai lase cum a făcut și Jeanne Darc⁴, decât în ziua în care steagul regal avea să fluture în catedrala de la Reims; mâini care au sângerat adesea în spinii hățișurilor din Bocage⁵, care au mântuit vâsla în Marais⁶, ducându-se să-i surprindă pe *albaștri*⁷, sau în largul mării spre a înlesni sosirea lui Georges; mâinile partizanului, ale tunarului, ale simplului soldat, ale comandantului; mâini albe pe atunci, măcar că Bourbonii din ramura prim-născutului erau în

⁴ De fapt, Jeanne d'Arc (1412—1431), celebra Fecioară din Orléans, dar Balzac îi ortografiază numele după reguli proprii, ca și în alte alte cazuri, ca de pildă Lopez de Vega, în loc de Lope de Vega.

⁵ Regiune de coline din vestul Vandeei, alcătuită din pășuni și presărată cu tufișuri și spinării aproape de nepătruns.

⁶ Regiune mlăștinoasă din nordul Vandeei, azi complet asanată, dar care odinioară constitua un ținut prin care numai localnicii izbuteau să se descurce.

⁷ Nume dat soldaților republicani în timpul revoluției, devenit aproape sinonim cu denumirea de revoluționar.

exil; dar, privindu-le bine, s-ar fi zărit câteva urme recente ce v-ar fi arătat că baronul se întâlnise nu de mult cu Madame⁸ în Vandeea. Astăzi faptul poate fi mărturisit. Mâinile acestea erau comentariul viu al frumoasei devize căreia niciun du Guénic nu i se sustrăsese: FAC! Fruntea atrăgea atenția prin umbrele aurii de la tâmpile, ce contrastau cu tonul brun al frunții mici, dure și strânse, pe care căderea părului o sporise îndestul spre a da și mai multă măreție acestei falnice ruine. O asemenea fizionomie, oarecum materială de altminteri – și cum putea fi altfel? — oferea, ca toate figurile bretone grupate în jurul baronului, un aspect crunt, un calm de primitiv, ce se asemuia cu impasibilitatea huronilor⁹, un fel de stupiditate, datorită poate repaosului absolut ce urmează după strădanii prea grele și care lasă animalul să reapară atunci în toată goliciunea lui. Pe acea frunte, cugetarea se ivea rar. Ea părea un efort, avându-și lăcașul mai mult în inimă decât în cap, tinzând mai mult spre faptă decât spre idee. Cercetându-l însă pe frumosul bătrân cu mai multă atenție, ați fi descoperit tainele acestei reale opoziții față de spiritul veacului său. El avea o sumă de credințe și de sentimente, să le spunem înnăscute, care-l scuteau de nevoia de a medita. Își însușise îndatoririle odată cu viața. Instituțiile, religia gândeau pentru el. El trebuia doar să-și păstreze mintea, mintea sa și mintea alor săi, ca să acționeze, fără s-o irosească în niciunul din locurile socotite inutile și de care se ocupau ceilalți. Își

⁸ Nume ce se da, la Curtea Franței, fiicelor regelui, ale *dauphin-ului* (fiul cel mai mare al regelui), sau soției lui *Monsieur* (fratele regelui). Aici este vorba de ducesa de Berry, Marie-Caroline de Bourbon (1798—1870), soția celui de al doilea fiu al regelui Carol al X-lea. După detronarea socrului său, în 1830, ducesa de Berry a încercat, în 1832, să ridice Vandeea împotriva lui Ludovic-Filip, din ramura de Orléans a Bourbonilor, „ramura mezină”, așa-zisul „rege cetățean” care instaurase „domnia bancherilor” și ale cărui drepturi la Tron erau contestate de „legitimistii” conduși de ducesa de Berry.

⁹ Populație indiană (algonchină) din Canada.

scotea gândurile din inimă, întocmai cum își scotea spada din teacă, strălucind de neprihănire ca mâna gonfalonată de pe blazon. Odată ce taina aceasta era descoperită, totul se explica. Se înțelegea adâncimea hotărârilor datorate unor gânduri limpezi, drepte, deschise, imaculate ca hermina. Se înțelegea acea vânzare făcută surorii sale înainte de război și care constituia o soluție bună față de orice împrejurare: și față de moarte și față de confiscare și față de exil. Frumusețea caracterului celor doi bătrâni, căci sora lui nu trăia decât pentru și prin fratele său, nu poate fi nici măcar înțeleasă în toată măreția ei, în comparație cu moravurile egoiste ce alcătuiesc nesiguranța și nestatornicia epocii noastre. Un arhangel pus să le citească în inimi n-ar fi descoperit în ele nici măcar un singur gând purtând semnele vreunei originalități. În 1814, când preotul din Guérande îi dăduse de înțeles baronului du Guénic că ar trebui să se ducă la Paris ca să-și ceară răsplata, bătrâna soră, atât de zgârcită în ce privea cheltuielile casei, exclamase:

— A, nu! ce nevoie are fratele meu să se ducă să întindă mâna ca un calic?

— S-ar putea crede că l-am slujit pe rege din interes, spusese bătrânul. De altminteri, e datoria lui să-și aducă aminte. Și apoi, bietul rege e și așa destul de necăjit cu toți cei care-l sâcăie acum. De-ar dăruia Franța bucată cu bucată, tot i s-ar mai cere încă.

Slujitorul acesta credincios, care-i purta atâta grijă lui Ludovic al XVIII-lea, primi totuși gradul de colonel, crucea Sfântul Ludovic și o pensie de două mii de franci.

— Regele și-a adus aminte! spuse el la primirea brevetelor.

Nimeni nu-i risipi eroarea. Totul fusese făcut de către ducele de Feltre, după statele armatei vandeene, în care găsisse numele de du Guénic laolaltă cu alte nume bretone terminate în *ic*. Așa încât parcă spre a-i mulțumi regelui Franței, baronul suportă în 1815 un asediu la

Guérande împotriva batalioanelor generalului Travot, nevoind să predea cu niciun chip acea fortăreață; și, când trebui s-o evacueze, se ascunse în păduri cu o ceată de șuani, nepărăsindu-și armele până la cea de-a doua întoarcere a Bourbonilor. Guérande mai păstrează încă amintirea aceluia ultim asediu. Dacă vechile cete bretone ar fi venit și ele, războiul dezlănțuit de eroica lui rezistență ar fi cuprins Vandeea. Trebuie să mărturisim că baronul du Guénic era cu totul incult, dar incult ca un țăran: știa să citească, să scrie și întrucâtva să socotească; cunoștea arta militară și semnele de pe blazoane; dar, în afară de cartea de rugăciuni, nu mai citise nici trei volume în viața lui. Îmbrăcămintea sa, ce nu poate fi lipsită de interes, era mereu aceeași fiind alcătuită din niște bocanci vârtoși, niște ciorapi drapați, pantaloni scurți de catifea verzuie, o jiletcă de postav și o redingotă cu guler înalt, pe care era prinsă crucea Sfântului Ludovic. O fermecătoare seninătate se așternuse pe chipul său, pe care de un an încoace părea că un somn, înainte-vestitor al morții, îi pregătea pentru repaosul de veci. Aceste picoteli statornice, tot mai frecvente zi de zi, nu nelinișteau nici pe soția, nici pe sora sa oarbă, nici pe prietenii săi, ale căror cunoștințe medicale nu erau prea mari. Pentru ei, asemenea pauze sublime ale unui suflet fără prihană, dar obosit, se explicau în mod firesc: baronul își făcuse datoria. Cuvântul acesta cuprindea totul.

În castelul du Guénic, cele mai de seamă preocupări le constituiau destinele ramurii deposedate. Viitorul Bourbonilor exilați și cel al religiei catolice, precum și influența noilor schimbări politice asupra Bretaniei preocupau întru totul familia baronului. Nu exista alt interes care să se adauge acestora, în afară de atașamentul tuturor față de unicul lor fiu, Calyste, moștenitorul, singura nădejde a marelui nume du Guénic. Bătrânul vandeean, bătrânul șuan trăise, cu câțiva ani în

urmă, un fel de a doua tinerețe, anume pentru a-l deprinde pe fiul său cu asprele exerciții militare potrivite unui gentilom menit în orice clipă să pornească la război. De îndată ce Calyste a împlinit șaisprezece ani, tatăl său l-a însoțit, prin bălți și prin păduri, deprinzându-l cu ajutorul plăcutului exercițiu al vânătoarei cu primele elemente ale războiului, slujindu-i drept pildă, rezistent la oboseală, neclintit în șa, sigur pe loviturile sale, la orice fel de vânat, fie la goană, fie la zbor, sărind curajos peste obstacole, împingându-și fiul în primejdii de parcă ar îi avut zece copii, nu unul. Așa încât, atunci când ducesa de Berry veni în Franța ca să cucerească domnia, tatăl îl luă cu sine și pe fiul său, spre a-i da prilejul să practice deviza de pe armele sale. Baronul plecase noaptea, fără a-și preveni soția care poate l-ar fi înduplecat, și și-a condus unicul fiu în foc ca la o sărbătoare, urmat numai de Gasselin, singuru-i vasal, care porni și el grabnic la drum, plin de voieșie. Cei trei bărbați ai familiei au lipsit vreme de șase luni, fără să dea vreo știre despre ei nici baroanei, care citea *La Quotidienne* tremurând la fiecare rând, nici bătrânei lui surori ce sta vitejește dreaptă și a cărei frunte nici nu se clintea la citirea jurnalului. Cele trei puști agățate în cui în sala cea mare slujiseră, așadar, nu demult. Baronul, considerând că acea răzmeriță era zadarnică, părăsise lupta înainte de buclucul de la Pénissière; altfel, poate că neamul du Guénic s-ar fi stins atunci.

Când, într-o noapte îngrozitoare, după ce își luaseră bun-rămas de la Madame, tatăl, fiul și sluga au sosit acasă, spre surpriza prietenilor lor, a baroanei și a domnișoarei du Guénic, care recunoscuse, datorită celui simț cu care toți orbii sunt înzestrați, pașii celor trei bărbați pe ulicioară, baronul a privit cercul pe care prietenii săi îngrijorați îl alcătuiau împrejurul măsuței luminate de străvechea lampă și, în vreme ce Gasselin așeza cele trei puști și săbiile la locul lor, a rostit cu glas

tremurat următoarele cuvinte, de o simplitate feudală: „Nu toți baronii și-au făcut datoria”. Apoi, după ce și-a îmbrățișat soția și sora, s-a așezat în vechiul său fotoliu și a poruncit să se aducă cina pentru fiul său, pentru Gasselin și pentru el. Gasselin, într-o luptă, se rezeșise în fața lui Calyste și primise o lovitură de sabie în umăr; faptul părea atât de simplu, încât femeile aproape că nici nu i-au mulțumit. Nici baronul, nici oaspeții săi n-au rostit niciun blestem și nicio vorbă urâtă împotriva învingătorilor. Asemenea tăcere constituie o trăsătură a firii bretone. Vreme de patruzeci de ani, nimeni n-a surprins vreodată pe buzele baronului o vorbă de dispreț la adresa adversarilor săi. Era de datoria lor să-și îndeplinească rosturile, așa cum făcea și el. O astfel de tăcere adâncă este semnul unei voințe neclintite. Acel ultim efort, acele sclipiri ale unei energii ajunse la capăt pricinuiseră vlăguirea în care se afla acum baronul. Noul surghiun al familiei de Bourbon, tot atât de miraculos izgonită pe cât de miraculos fusese reînscăunată, îi pricinuia o tristețe amară.

Pe la orele șase seara, în clipa când începe această scenă, baronul, care, după vechea-i deprindere, își isprăvisese masa la ora patru, adormise în vreme ce i se citea *La Quotidienne*. Capul se rezema de spătarul fotoliului așezat lângă șemineu, în partea dinspre grădină.

Baroana, stând pe unul dintre scaunele cele vechi, alături de acest, trunchi noduros de copac bătrân, în fața șemineului, ilustra acel tip de făpturi minunate ce nu există decât în Anglia, în Scoția sau în Irlanda. Numai acolo se nasc asemenea fete plămădite din lapte, cu plete aurii răsucite de mâna îngerilor părând că însăși lumina cerurilor curge prin buclele lor laolaltă cu aerul ce se joacă în ele. Fanny O'Brien era una dintre acele silfide pline de tandrețe, de neînvins în nenorocire, dulce ca muzica glasului său, pură ca albastrul ochilor ei, de o frumusețe fină, elegantă, cuceritoare, și dăruită cu acea

piele mătăsoasă la pipăit, mângâietoare la privire, pe care nici penelul, nici cuvântul nu o pot zugrăvi. Încă frumoasă, la cei patruzeci și doi de ani ai săi, mulți bărbați ar fi socotit o fericire s-o ia de soție, văzând splendorile aceluia august plin de culori calde, plin de flori și de fructe, scăldat în rouă cerească. Baroana ținea jurnalul în mână-i cu gropițe, cu degete lungi și subțiri și cu unghii pătrate ca la statuile antice. Tolănită în scaunul ei, fără nicio poză sau afectare, cu picioarele întinse înainte ca să și le încălzească, era îmbrăcată într-o rochie de catifea neagră, căci vântul se înăsprise de vreo câteva zile. Corsajul înalt al rochiei îi acoperea conturul splendid al umerilor și pieptul plin pe care alăptarea unui singur copil nu-l putuse deforma. Avea părul pieptănat în *ringlets* ce-i cădeau de-a lungul obrazilor, încadrându-i, după moda englezească. Strâns simplu deasupra capului și prins cu un pieptene de baga, părul ei, în loc să fie de o culoare stinsă, strălucea în lumină ca niște filigrane de aur roșu. Baroana își împletea firele de păr subțiri ce-i creșteau pe ceafă și care sunt un semn de rasă. Cosița aceasta micuță, pierdută în restul părului ridicat cu îngrijire, îngăduia ochiului să urmărească plăcuta linie unduitoare prin care gâtul se îmbina cu frumoșii ei umeri. Acest mic amănunt dovedea grija pe care baroana o acorda totdeauna toaletei sale. Îi plăcea să bucure privirile moșneagului. Ce fermecătoare și ce delicată atenție! Când veți vedea o femeie dovedind în viața de interior cochetăria pe care alte femei nu o manifestă decât în cazul unui anumit sentiment, să fiți convinși că acea femeie este tot atât de nobilă ca mamă pe cât e de nobilă ca soție, e bucuria și floarea căminului, și-a înțeles obligațiile de femeie, cuprinde în inima și în duiosia ei eleganța exteriorului său, săvârșește binele în taină, știe să iubească sincer, și-i iubește pe ai săi pentru ei înșiși, așa cum îl iubește pe Dumnezeu. Părea că Fecioara din paradis, sub paza căreia trăia, îi răsplătise tinerețea castă

și viața sfântă alături de nobilul bătrân, înconjurând-o cu un fel de aureolă care o apăra de vitregiile timpului. Poate că Platon ar fi celebrat ca pe niște farmece proaspete schimbările frumuseții sale. Tenul ei, atât de alb cândva, căpătase tonurile calde și sidefii îndrăgite de pictori. Pe fruntea largă și armonioasă, lumina se revărsa cu străluciri ca de mătase. Ochii, de un albastru de peruzea, sclipeau cu o nemărginită duioșie sub sprâncenele palide și catifelate. Pleoapele moi în tâmpilele suave produceau o ciudată melancolie mută. Marginea de dedesubtul ochilor era de un alb palid, străbătut de firisoare albastrii, la fel ca și la rădăcina nasului. Nasul, de formă acvilină, subțire, avea ceva regal, amintind obârșia acestei nobile femei. Gura, pură și minunat conturată, era înfrumusețată de un surâs pierdut, ce vădea o nesfârșită bunătate. Dinții erau albi și mici. Se îngrășase puțin, însă șoldurile-i delicate și talia zveltă nu sufereau întru nimic din pricina aceasta. Toamna frumuseții ei înfățișa deci câteva dintre florile vii ale unei primăveri uitate, precum și arzătoarele bogății ale verii. Brațele grațios rotunjite, cu pielea netedă și strălucitoare, erau de o finețe neobișnuită; totul în ea ajunsese la deplinătate, în sfârșit, fizionomia deschisă, senină și ușor trandafirie, puritatea ochilor ei albaștri, pe care o privire prea îndrăznească i-ar fi jignit, exprimau o dulceață de netulburat, o duioșie nesfârșită ca a îngerilor.

De cealaltă parte a șemineului, într-un fotoliu, bătrâna soră octogenară, asemănătoare întru totul, în afară de îmbrăcăminte, cu fratele ei, asculta lectura ziarului, împletind ciorapi, lucru pentru care vederea nu este necesară. Avea ochii acoperiți de albeață, și refuza cu încăpățănare să se opereze, în ciuda stăruințelor cumnatei sale. Numai ea știa taina acelei încăpățănări: se prefăcea că nu are curaj, însă adevărul este că nu voia să se cheltuiască douăzeci și cinci de ludovici pentru ea: această sumă ar fi fost scoasă din casă. Totuși, tare ar fi

vrut să-l poată vedea pe fratele ei. Cei doi bătrâni făceau ca frumusețea baroanei să iasă și mai mult în evidență. Ce femeie n-ar fi părut tânără și drăguță între domnul du Guénic și sora lui? Domnișoara Zéphirine, lipsită de vedere, ignora schimbările pe care cei optzeci de ani i le aduseseră în înfățișare. Fața palidă și scofâlcită, pe care nemișcarea ochilor albi și fără vedere o făcea să semene cu fața unei moarte, și căreia cei trei-patru dinți ieșiți în afară îi dădeau un aspect aproape amenințător, cu adâncă orbită a ochilor încercuiți de dungi roșii, cu câteva semne cărunte de virilitate răsărite pe bărbie și în jurul gurii; această față rece, dar liniștită, era încadrată de o bonetică din pânză de bumbac cafenie, tighelită ca un macat, garnisită cu un volan creț de percal și înnodată sub bărbie cu niște bentițe totdeauna vag roșii. Purta un cotilion gros de lână, peste o fustă de pichet, adevărată saltea în care ascunsese o mulțime de ludovici dubli, și niște buzunare cusute la o centură pe care și-o descingea în fiecare seară și pe care și-o prindea din nou, în fiecare dimineață, ca pe un veșmânt. Pieptu-i era strâns într-o cazachină, haină populară în Bretania, făcută dintr-o țesătură de lână, ca și cea din care era făcut cotilionul, împodobită cu un guler cu nenumărate crețuri, a cărui spălare constituia singurul motiv de neînțelegere cu cumnata sa, căci nu voia să-l schimbe decât o dată la opt zile. Din marile mâneci vătuite ale cazachinei ieșeau două brațe uscate, însă vânoase, la capătul cărora se agitau cele două mâini a căror culoare ușor roșcovană făcea ca brațele să pară albe cum e coaja de plop. Mâinile, deformate din pricina strânsorii la care le sileau obiceiul de a împleti, erau ca o mașină de făcut ciorapi, funcționând necurmat; ar fi fost un fenomen să le vezi stând. Din când în când, domnișoara du Guénic lua o andrea lungă, pe care o ținea înfiptă în gulerașul ei, și și-o petrecea pe sub scufiță, în păr, scărpînându-se printre pletele albe. Un străin ar fi râs văzând nepăsarea cu care

înfîgea apoi la loc andrea, fără pic de teamă că s-ar putea răni. Era dreaptă ca o clopotniță. Prestanța-i de coloană ar fi putut trece drept una dintre acele cochetării de bătrân ce dovedește că orgoliul este o pasiune necesară vieții. Avea un zâmbet vesel. Și ea își făcuse datoria.

În clipa când îi văzu pe baron adormit, Fanny se opri din citirea jurnalului. O rază de soare străbătea încăperea de la o fereastră la cealaltă, despărțind în două, printr-o fâșie de aur, atmosfera acelei săli bătrâne și făcând să strălucească mobilele aproape negre. Lumina cădea pe sculpturile din tavan, sclipea pe sipete, așternea o pânză strălucitoare pe masa de stejar, înveselea acel interior întunecat și blând, după cum glasul doamnei Fanny revărsa în sufletul bătrânei octogenare o muzică la fel de luminoasă, la fel de veselă ca și această rază. În curând sclipirile soarelui căpătară culorile roșietice care, stingându-se aproape pe nesimțite, ajung la tonurile melancolice ale amurgului. Baroana căzu într-o meditație gravă, una dintre acele tăceri absolute pe care bătrâna ei cumnată le băgase de seamă de vreo cincisprezece zile încoace și căuta să și le explice, fără însă a-i fi adresat baroanei nici cea mai vagă întrebare; căuta cauzele unei atari îngândurări, așa cum știu s-o facă orbii, care citesc ca într-o carte neagră în care literele sunt albe și în sufletul cărora fiecăare sunet pătrunde ca un ecou divinatoriu. Bătrâna oarbă asupra căreia ceasul înnoptării nu mai avea niciun efect, continuă să îndeplinească, și tăcerea deveni atât de adâncă încât se putu auzi zgomotul făcut de andreelele de oțel

— Ai lăsat jurnalul să-ți cadă din mână, cumnată dragă, și totuși nu dormi, spuse iscoditor bătrâna.

Se făcuse întuneric, Mariotte veni să aprindă lampa, pe care o așează pe masa pătrată din fața căminului; se duse apoi să-și ia furca, ghemul de ață și un scăunaș, se așează în dreptul ferestrei ce da către curte și începu să toarcă,

așa cum făcea în fiecare seară. Gasselin mai roboti la acareturi, dând o raită pe la caii baronului și ai lui Calyste, cercetând dacă totu-i bine la grajduri, dându-le celor doi frumoși câini de vânătoare porția de seară. Lătrăturile vesele ale celor două animale fură cel din urmă zgomot ce mai trezi ecourile ascunse în zidurile negre ale bătrânei case. Cei doi câini și cei doi cai reprezentau ultima rămășiță din măreția cavaleriească de odinioară. Un om cu imaginație, de s-ar fi așezat pe treptele peronului și s-ar fi lăsat furat de poezia imaginilor încă vii în această locuință, ar fi tresărit, poate, auzind clinii și bătăile de copită ale cailor care nechezau.

Gasselin era unul dintre acei bretoni mărunți, scunzi, îndesați, bondoci, cu plete negre, oacheși la față. tăcuți, domoli, încăpățânați ca niște catări, dar mergând totdeauna pe calea ce le-a fost trasată. Avea patruzeci și doi de ani și se afla de douăzeci și cinci de ani în casa du Guénic. Domnișoara îl luase pe Gasselin la cincisprezece ani, atunci când aflase de căsătoria și de probabila întoarcere a baronului. Servitorul acesta se socotea ca făcând parte din familie: se jucase cu micuțul Calyste, iubea caii și câinii casei, cărora le vorbea și pe care-i mângâia de parcă ar fi fost ai lui. Purta în orice anotimp o vestă albastră din pânză de în, cu niște buzunărașe ce i se legănau pe șolduri, o jiletcă și un pantalon, ambele făcute din aceeași stofă, ciorapi albaștri și bocanci solizi, cu ținte. Când se făcea prea frig sau pe vreme de ploaie, își punea un cojoc din blană de capră, obișnuit prin părțile lui de baștină. Mariotte, care și ea trecuse de patruzeci de ani, era ca femeie ceea ce era Gasselin ca bărbat. Niciodată n-a fost mai bine împerecheat un atelaj: aceeași culoare, aceeași talie, aceiași ochi mici, vioi și negri. Era de neînțeles cum de nu s-a căsătorit Mariotte cu Gasselin; poate că ar fi fost un incest, păreau aproape frate și soră. Mariotte avea treizeci de scuzi leafă, iar Gasselin o sută de livre; dar nicio mie de scuzi oferită ca leafă în altă parte

nu i-ar fi făcut să plece din casa lui Guénic. Amândoi se aflau sub poruncile bătrânei domnișoare care, de când cu războiul din Vandeea și până la întoarcerea fratelui ei se deprinsese să conducă treburile gospodăriei. Așa încât, atunci când aflase că baronul urma să aducă o stăpână în casă, fusese foarte tulburată, socotind că va trebui să-i cedeze sceptrul căminului și să abdice în favoarea baroanei du Guénic, căreia urma să-i fie cea dintâi supusă.

Domnișoara Zéphirine fusese foarte plăcut surprinsă când constatase că miss Fanny O'Brien era o fată născută pentru un rang înalt, căreia migăloasele griji ale unei gospodării sărace îi displăceau de-a binelea și care, asemenea tuturor sufletelor delicate, ar fi preferat pâinea uscată a brutarului în locul celei mai bune mese pe care ar fi fost nevoită s-o pregătească ea însăși; capabilă să îndeplinească cele mai penibile îndatoriri ale maternității, tare față de orice privațiune, era lipsită însă de pricepere în fața îndeletnicirilor obișnuite. Când baronul o rugă pe sora lui, în numele sfioasei sale soții, să le conducă gospodăria, bătrâna domnișoară o salută pe baroană ca pe o soră, o socoti ca pe fiica ei și o îndrăgi pe deplin, fericită întru totul că poate veghea mai departe la rosturile casei, cu o chiverniseală și cu niște obiceiuri neînchipuit de cumpătate, de la care nu se abătea decât cu prilejuri deosebite, ca de pildă pentru cele necesare lăuziei și hranei cumnatei sale, sau pentru tot ceea ce era în legătură cu Calyste, copilul adorat al întregii familii. Deși slugile se deprinseseră cu acest regim sever și ea nu avea nimic, de zis despre purtarea lor, amândouă dovedind mai multă grijă față de interesele stăpânilor decât față de ale lor, domnișoara Zéphirine veghea totdeauna totul. Cu o atenție netulburată de nimic, era în stare să spună, fără a urca în pod, câte nuci mai sunt în grămada de acolo, și să știe, fără a-și afunda în el brațu-i vânos, cât ovăz a mai rămas în lădoiul din grajd. La

capătul unui cordon legat de centura de la cazachină, purta un fluier cu care îi chema printr-o şuierătură pe Mariotte și, prin două şuierături, pe Gasselin. Marea fericire a lui Gasselin era să îngrijească grădina și să culeagă de acolo fructe frumoase și legume bune. Avea atât de puțin de lucru încât, fără munca aceasta, s-ar fi plictisit. După ce-și țesăla caii, dimineața, freca podelele și făcea curățenie în cele două încăperi de la parter; nu erau multe de făcut pe *lângă stăpânii săi*. Așa încât în grădină nu se putea zări un firicel de buruiană și nici cea mai neînsemnată gănganie dăunătoare. Gasselin putea fi adesea surprins stând nemișcat, cu capul gol, în soare, pândind vreun șoarece sau cumplita larvă de căărăbuș; alerga apoi cu o bucurie de copil să le arate stăpânilor prada care-l preocupase timp de o săptămână. Pentru el era o plăcere să se ducă, în zilele de post, să cumpere pește de la Croisic, unde era mai ieftin decât la Guérande. Astfel, niciodată n-a existat vreo familie mai unită, care să se fi înțeles mai bine și să se fi simțit mai legată decât această sfântă și nobilă familie. Stăpânii și servitorii păreau făcuți unii pentru alții. De douăzeci și cinci de ani, aici n-a avut loc nicio ceartă, nicio neînțelegere. Singurele necazuri au fost micile indispoziții ale copilului, și singurele spaime au fost pricinuite de evenimentele din 1814 și de cele din 1830. Dacă aceleași lucruri se repetau neschimbat la aceleași ere, dacă felurile de mâncare se supuneau regularității anotimpurilor, monotonia aceasta, asemănătoare cu cea a naturii, pe care o schimbă alternativ umbrele, ploile și soarele, toate acestea – se sprijineau pe afecțiunea ce domnea în inimile tuturor și care era cu atât mai rodnică și mai binefăcătoare cu cât izvora din înseși legile firii.

Când amurgul se sfârși, Gasselin intră în sală și îl întreabă respectuos pe stăpânul său dacă are nevoie de el.

— După rugăciune, poți să pleci unde vrei sau poți să te

duci să te culci, spuse baronul deșteptându-se, dacă nu cumva doamna sau cumnata sa...

Cele două femei făcură un semn de încuviințare. Gasselin se așează în genunchi, văzându-și stăpânii gata să îngenunche și ei pentru rugăciune, Mariotte se așează să se roage pe scăunelul său de rugăciune. Bătrâna domnișoară du Guénic rosti rugăciunea cu glas tare. Când isprăvi, se auziră niște bătăi la poarta dinspre ulicioară. Gasselin se duse să deschidă.

— De bună seamă că-i domnul părinte; mai totdeauna el vine cel dintâi, spuse Mariotte.

Într-adevăr, după zgomotul pașilor ce răsunau pe treptele sonore ale peronului, toți îl recunoscuseră pe preotul din Guérande. Părintele salută respectuos cele trei personaje, adresând baronului și celor două doamne acele fraze pline de blajinătate dulce pe care știu s-o aibă preoții. La distratul bună-seara pe care i-l spuse stăpâna casei, el răspunse cu o privire de inchiziție eclesiastică.

— Sunteți îngrijorată de ceva sau nu vă simțiți bine, doamnă baroană? întrebă el.....

— Mulțumesc, nu, spuse ea.

Domnul Grimont, bărbat de cincizeci. de ani, de talie mijlocie, înfășurat în sutana de sub care ieșeau doi bocanci cu cataramă de argint, înfățișa deasupra rabatului său un chip grăsuliu, de o culoare în general albă, dar de un alb auriu. Avea mâini durdulii. Figura-i cu totul abațială semăna totodată și cu aceea a unui burgmeister olandez, prin placiditatea culorii și prin tonurile pielii, și cu aceea a unui țăran breton, prin părul lins și negru și prin vioiciunea ochilor cenușii, plini totuși de întreaga etichetă a sacerdoțiului. Voioșia lui, ca o tuturor celor cu conștiința liniștită și curată. Îngăduia glumele. Chipul său nu arăta nici îngrijorare, nici ursuzenie, ca al bieților preoți a căror existență și putere este contestată de enoriașii lor, și care, după expresia

sublimă a lui Napoleon. În loc să fie căpeteniile sufletești ale norodului și judecători de pace firești, sunt socotiți dușmani. Văzându-l pe domnul Grimont cum umbla prin Guérande, chiar și cel mai necredincios l-ar fi recunoscut pe suveranul aceluia oraș catolic; însă un suveran ce-și pleca superioritatea spirituală în fața supremației feudale a du Guénic-ilor. El se simțea în această sală ca un capelan în casa seniorului său. La biserici atunci când da binecuvântarea, mâna lui se întindea totdeauna mai întâi spre capela ce aparținea du Guénic-ilor și unde brațul lor înarmat și deviza lor erau sculptate pe cheia boitei.

— Credeam că domnișoara de Pen-Hoël a și sosit, spuse preotul, care se așeză luând mâna baroanei și sărutând-o. Îi vine greu. Nu cumva se înstăpânește moda de-a nu ne mai aduna? Căci, după cum văd, și astă-seară domnul cavaler se află tot la Touches.

— Față de domnișoara de Pen-Hoël să nu pomeniți nimic despre aceste vizite, exclamă încet bătrâna fată.

— Ah, domnișoară, răspunse Mariotte, oare o să izbutiți să împiedicați tot orașul să vorbească?

— Da ce se vorbește? întrebă baroana.

— Fetele, cumetrele, în sfârșit, toată lumea îl crede îndrăgostit de domnișoara des Touches.

— Un băiat bine făcut cum e Calyste își îndeplinește menirea dacă se face iubit, spuse baronul.

— Iat-o pe domnișoara de Pen-Hoël, spuse Mariotte.

Nisipul din curte scârțâia. Într-adevăr, sub pașii discreți ai acelei persoane, pe care o însoțea un servitor mărunțel ce purta un felinar. Văzându-l pe servitor, Mariotte își duse lucrurile în sala cea mare, ca să poată tăifăsuși cu el la lumina lumânării de rășină pe care-o consuma pe spezele bogatei și zgârcitei domnișoare, economisind astfel lumânările stăpânilor săi.

Domnișoara de Pen-Hoël era o fată uscată și subțirică, galbenă ca pergamentul unui *olim*¹⁰ brăzdată de riduri ca

¹⁰ Registru al Parlamentului din Paris.

un lac încrețit de vânt, cu ochi cenușii, cu dinți mari, proeminenți, cu mâini de bărbat, destul de mică, puțin cam strâmbă, și parcă și cocoșată; nimeni însă nu fusese curios să-i cunoască nici desăvârșirile, nici nedesăvârșirile. Îmbrăcată după același tipic ca și domnișoara du Guénic, ea punea în mișcare o cantitate enormă de lenjuri și de fuste: ori de câte ori se apuca să caute una dintre cele două deschizături ale rochiei pe unde se putea ajunge la buzunarele sale. Cel mai ciudat zornăit de chei și de monede răsună atunci de sub acele stofe. Avea totdeauna într-o parte toată fierăria unei bune gospodine, iar în cealaltă tabachera de argint, împletitura și alte ustensile sonore, în loc de scufiță matlasată, ca domnișoara du Guénic, purta o pălărie verde cu care se ducea să-și inspecteze bostănăria; pălăria trecuse, ca și pepenii ei, de la verde la blond; iar în ceea ce privește forma, după douăzeci ie ani moda a adus-o îndărăt la Paris, sub numele de *bibi*. Pălăria aceasta se confecționa, sub ochii domnișoarei de Pen-Hoël, de mâinile nepoatelor sale, dintr-o tafta verde ie Florența, cumpărată la Guérande, și dintr-o calotă pe care o reînnoia din cinci în cinci ani la Nantes, întrucât domnișoara îi acorda acesteia durata unei legislaturi. Tot nepoatele îi făceau și rochiile, croite după tipare imuabile. Această fată bătrână mai purta încă bastonul cu cioculeț de care se slujeau femeile pe la începutul domniei Mariei Antoinette. Făcea parte din cea mai înaltă nobilime a Bretoniei. Stema ei purta hermina ducilor de odinioară. Cu ea și cu sora sa se încheia ilustra casă bretonă a neamului de Pen-Hoël. Sora sa mai mică se căsătorise cu un Kergarouët care, în ciuda dezaprobării tuturor, a adăugat la numele său și numele de Pen-Hoël, pretinzând apoi să i se spună vicontele de Kergarouët-Pen-Hoël.

— Cerul l-a pedepsit, zicea bătrâna domnișoară, nu are nici el decât fete, așa că numele de Pen-Hoël o să se stingă.

Domnișoara de Pen-Hoël avea vreo șapte mii de livre rentă, în proprietăți funciare. Fiind majoră de treizeci și șase de ani, își administra ea însăși bunurile, se ducea călare să le inspecteze și dovedea în orice lucru caracterul ferm ce se poate observa la cei mai mulți dintre cocoșați. Era de o zgârcenie admirată pe zece leghe împrejur și care nu întâmpina nicio dezaprobare. N-avea decât o singură slujnică și pe servitorul cel mărunțel. Toate cheltuielile ei, în afară de impozite, nu urcau la mai mult de o mie de franci pe an. Motiv pentru care bătrâna domnișoară constituia obiectul lingușelilor celor din familia Kergarouët-Pen-Hoël, care-și petreceau iernile la Nantes și verile la moșia lor situată pe malul Loarei, mai jos de Indret. Toți știau că e hotărâtă să-și dea averea și agoniselile aceleia dintre nepoatele sale care-i va plăcea mai mult. La fiecare trei luni, una dintre cele patru domnișoare de Kergarouët, cea mai mică având doisprezece ani și cea mai mare douăzeci, venea să petreacă la ea câteva zile. Prietenă cu Zéphirine du Guénic, Jacqueline de Pen-Hoël, crescută în proslăvirea mărețiilor bretone ale du Guénic-ilor, își făcuse planul, încă de la nașterea lui Calyste, să-și treacă întreaga avuție pe numele cavalerului, căsătorindu-l cu una dintre nepoatele ce urma să i le dăruiască vicontesa de Kergarouët-Pen-Hoël. Se gândea să răscumpere câteva dintre cele mai bune moșii ale du Guénic-ilor, despăgubindu-i pe fermierii cărora le fusese zălogit pământul. Când zgârcenia își propune un țel, ea încetează să mai fie viciu, devine un mijloc de virtute, excesivele ei privațiuni devin ofrande neconținute, capătă până la urmă grandoarea intenției ascunse sub meschinăriile sale. Poate că Zéphirine cunoștea secretul domnișoarei Jacqueline. Poate că și baroana, al cărei spirit era legat numai de dragostea față de fiul său și de afecțiunea față de tatăl acestuia, ghicise câte ceva, văzând cu câtă vicleană stăruință o aducea domnișoara de Pen-Hoël în

fiecare zi la ei pe Charlotte de Kergarouët, favorita sa, în vârstă de cincisprezece ani. Cu siguranță că părintele Grimont cunoștea taina; el o ajuta pe bătrâna domnișoară să-și plaseze banii cum trebuie. Însă de-ar fi avut domnișoara de Pen-Hoël trei sute de mii de franci în aur, sumă la care erau evaluate economiile ei, și de-ar fi avut de zece ori mai mult pământ decât avea, du Guénic-ii nu și-ar fi îngăduit un singur gest care s-o fi putut face pe bătrâna fată să creadă că ei se gândeau la averea sa. Dintr-un sentiment de minunată mândrie bretonă, Jacqueline de Pen-Hoël, fericită de înțâietatea ce și-o luau bătrâna ei prietenă Zéphirine și du Guénic-ii, se arăta întotdeauna onorată de vizita pe care urmașa regilor Irlandei și Zéphirine binevoiau să i-o facă. Mergea până acolo încât ascundea cu grijă acel sacrificiu la care consimțea în fiecare seară, lăsându-l pe micuțu-i servitor să ardă la du Guénic-i un *oribus*, nume dat lumânării de culoarea turtei dulci care se consumă în unele părți din Vest. Astfel, bătrâna și bogata fată era noblețea, mândria, grandoarea în persoană. În clipa când îi citești portretul, o indiscreție a abatelui Grimont dădea în vileag faptul că în seara în care bătrânul baron, tânărul cavaler și Gasselin porneau la război înarmați cu săbiile și cu flintele lor, ca să alerge să dea ajutor lui Madame în Vandeea, spre marea spaimă a lui Fanny, spre marea bucurie a bretonilor, domnișoara de Pen-Hoël îi înmânase baronului o sumă de zece mii de livre în aur, sacrificiu imens, sporit cu încă zece mii de livre, provenite dintr-o dijmă strânsă de către preot, pe care bătrânul partizan a fost însărcinat s-o ofere mamei lui Henric al V-lea, în numele Pen-Hoël-ilor și al parohiei din Guérande. Cu toate acestea, domnișoara îl trata pe Calyste ca o femeie ce credea că are anumite drepturi asupra lui; proiectele ei o îndrituiau să-l supravegheze; nu că ar fi nutrit concepții mărginite în materie de curtenie, ea fiind îngăduitoare ca toate bătrânele doamne ale fostului regim; îi era însă groază de

moravurile revoluționare. Calyste, care poate că în ochii ei ar fi crescut în urma vreunor aventuri cu bretonele, ar fi pierdut considerabil dacă s-ar fi dedat la ceea ce domnișoara numea noutăți. Domnișoara de Pen-Hoël, care ar fi fost în stare să scoată la iveală câțiva franci spre a potoli vreo fată sedusă, l-ar fi socotit pe Calyste un risipitor dacă l-ar fi văzut conducând un tilbury sau l-ar fi auzit spunând că vrea să meargă la Paris. Dacă l-ar fi surprins citind reviste sau jurnale ateiste, nu se știe ce-ar fi fost în stare să facă. Pentru ea, noile idei însemnau asolamente date peste cap, ruină sub numele de ameliorări și de metode. În sfârșit, mai curând sau mai târziu, bunuri ipotecate de pe urma încercărilor.

Pentru ea, cumpătarea era adevăratul mijloc de a face avere; în sfârșit, o bună gospodărie consta în a-ți îngrămădi în magazine hrișcă, secara, cânepa, a aștepta creșterea prețurilor, chiar cu primejdia de a trece drept acaparator, și a te culca dârz pe sacii tăi. Printr-o ciudată întâmplare, încheiase adeseori afaceri izbutite, care-i confirmau principiile. Trecea drept vicleană, dar n-avea duh; poseda însă o chibzuială de olandez, o prudență de pisică, o stăruință de preot, lucruri care, într-o regiune atât de tipică, echivalau cu gândirea cea mai adâncă.

— Vine oare și domnul du Halga astă-seară? întrebă bătrâna domnișoară scoțându-și mitenele de lână împletite, după schimbul de complimente obișnuite.

— Da, domnișoară, l-am văzut plimbându-și cățelușă pe alee, răspunse preotul.

— Ah, așadar, astă-seară vom avea o partidă de *mouche*¹¹ interesantă! urma ea. Ieri n-am fost decât patru.

La cuvântul *mouche*, preotul se ridică și se duse să ia din sertarul unui sipet un coșuleț rotund de răchită subțire, cu niște fise de fildeș, devenite galbene ca tutunul turcesc, după o folosință de douăzeci de ani, și o

¹¹ Joc de cărți fără echivalent în zilele noastre.

pereche de cărți de joc, unsuroase ca ale vameșilor de la Saint-Nazaire care nu le schimbă decât o dată la cincisprezece zile. Abatele se întoarce să așeze el însuși pe masă fisele necesare fiecărui jucător, pune coșulețul lângă lampă, la mijlocul mesei, cu o luare-aminte copilărească și cu manierele unui om deprins să facă acest mic serviciu. O bătaie puternică în poartă, dată ca de un militar, răsună în adâncurile tăcute ale vechiului castel. Micul servitor al domnișoarei Pen-Hoël se duse grav să deschidă poarta, îndată după aceea, trupul lung și uscat, îmbrăcat potrivit cu vremea, al cavalerului du Halga, fostul căpitan de pavilion al amiralului de Kergarouët, se contură negru în penumbra ce stăpânea peronul.

— Hei, cavaliere! strigă domnișoara de Pen-Hoël.

— Altarul e gata, spuse preotul.

Cavalerul era un bărbat nu prea sănătos, care purta flanelă, din pricina reumatismelor, o bonetă de mătase neagră spre a-și feri capul de răceală, și un spencer spre a-și apăra prețiosul piept de vânturile ce îngheață brusc aerul de la Guérande. Umbla totdeauna înarmat cu un baston cu măciulie de aur, spre a alunga câinii care făceau o curte nedorită cățelușei lui favorite. Bărbatul acesta, minuțios ca o tânără sclivisită, și care se simțea incomodat până și de cel mai neînsemnat obstacol, vorbind în șoaptă spre a-și menaja un rest de voce, fusese unul dintre cei mai viteji și mai pricepuți oameni din marina de altădată. Fusese onorat cu stima *bailli*-ului¹² de Suffren și cu prietenia contelui de Portenduère. Frumoasa lui comportare de pe vremea când era căpitan de pavilion al amiralului de Kergarouët era scrisă în

¹² *Bailli* era denumirea ce se da unor ofițeri însărcinați cu puteri judiciare de către rege sau de către un senior. Aici este vorba de Pierre-André, *bailli* de Suffren, un ofițer de marină francez care s-a acoperit de glorie în luptele din India împotriva englezilor. Fiind *bailli* în ordinul de Malta, acest titlu se adaugă în mod obișnuit la numele său.

semne vizibile pe chipu-i plin de cicatricele rănilor. Privindu-l, nimeni n-ar fi recunoscut glasul care dominase furtuna, ochiul care fulgerase peste mări, curajul nestăvilit al marinarului breton. Cavalerul nu fuma, nu înjura: era gingaș și liniștit ca o fecioară, și se îngrija de cățelușa lui, Thisbé, și de micile-i capricii, cu luarea-aminte a unei fete bătrâne. În felul acesta, el dădea cea mai înaltă idee despre defuncta-i galanterie. Niciodată nu pomenea despre faptele surprinzătoare care-l uimiseră pe contele d'Estaing. Cu toate că avea o atitudine de invalid și umbla de parcă s-ar fi temut la fiecare pas să nu spargă niște ouă, cu toate că se plângea de răceala brizei, de arșița soarelui, de umezeala cețurilor, arăta niște dinți albi prinși în gingii roșii, ce spulberau îngrijorarea pricinuită de boala sa, boală cam costisitoare de altminteri, căci consta în a lua patru mese de o amploare mănăstirească. Trupul lui, ca și cel al baronului, era osos și de o tărie de neînfrânt, învelit într-un pergament ce i se întindea pe oase ca pielea unui cal arab peste vinele ce par a străluci la soare. Fața lui păstrase o culoare tuciurie, datorată călătoriilor ce le făcuse în Indii, din care nu adusesese nicio idee și nicio poveste. Emigrase, își pierduse averea, apoi căpătase crucea Saint-Louis și o pensie de două mii de franci ce i se cuvenea pe bună dreptate pentru serviciile sale, și plătită prin casieria invalizilor din marină. Ușoara ipohondrie care-l făcea să născocească mii de betesuguri închipuite, se explica lesne prin suferințele ce! e îndurase în vremea emigrației. Slujise. În marina rusească până în ziua în care împăratul Alexandru a vrut să-l folosească împotriva Franței; atunci și-a dat demisia și s-a dus să trăiască la Odessa, pe lângă ducele de Richelieu, împreună cu care s-a întors în Franța și care a aranjat să se plătească pensia datorată acestei glorioase ruine a fostei marine bretone. La moartea lui Ludovic al XVIII-lea, epocă în care s-a întors la Guérande, cavalerul du Halga a devenit primar al orașului. Preotul,

cavalerul și domnișoara de Pen-Hoël se deprinseseră de cincisprezece ani să-și petreacă serile la castelul du Guénic, unde mai veneau și alte câteva personaje nobile din oraș și din ținut. Ghicește lesne oricine că du Guénic-ii erau șefii micului foburg Saint-Germain al aceluia arondisment, în care nu pătrundea niciunul dintre membrii administrației noului guvern. De șase ani, preotul tușea în clipa critică a lui *Domine, salvum fac regem*. În Guérande, politica se afla totdeauna la ea acasă.

La mouche este un joc ce se joacă cu cinci cărți și una întoarsă. Cartea întoarsă stabilește atuul. De câte ori îi vine rândul, jucătorul este liber să-și încerce norocul sau să se abțină. Dacă se abține, nu pierde decât miza. Întrucât atâta vreme cât nu există nicio remiză în coș, fiecare jucător depune ca miză o sumă mică. Dacă joacă, jucătorul este obligat să facă o levată în proporție cu miza. Dacă în coș se află cinci bani, levata este de un ban. Jucătorul care nu face levata, pierde o *mouche*: el datorează atunci întreaga miză, care sporește suma din coș pentru jocul următor. Orice *mouche* datorată se înscrie: toate se pun una după alta în coș, în ordinea capitalului, cel mai mare trecând înaintea celui mai mic. Cel care renunță să mizeze, continuă să-și joace cărțile în timpul jocului respectiv, dar cărțile lui sunt socotite nule. Cărțile din talon se schimbă, ca la *écarté*, dar în ordinea priorității. Fiecare ia câte cărți vrea, în așa fel încât cel dintâi la joc și cel de-al doilea pot consuma întregul talon numai ei doi. Cartea întoarsă aparține celui care împarte cărțile, el rămânând cel din urmă, și tot lui aparținându-i și cartea întoarsă; el are dreptul s-o schimbe printr-o carte din mâna lui. O carte teribilă, care le bate pe toate celelalte, se numește Mistigris.

Mistigris este valetul de treflă. Jocul acesta, de o mare simplitate, nu e lipsit de interes. Lăcomia firească a omului se manifestă în cursul lui tot atât de bine ca și tertipurile viclene și schimele de pe chipuri.

La castelul du Guénic, fiecare jucător lua douăzeci de fise, echivalente a cinci bani, ceea ce ridica suma totală a mizei la cinci liarzi¹³ de joc, sumă serioasă în ochii acestor persoane. Presupunând că un jucător avea mare noroc, ar fi putut să câștige cincizeci de bani, capital pe care nimeni din Guérande nu-l cheltuia într-o zi. Așa încât domnișoara de Pen-Hoël aducea în jocul acesta, a cărui nevinovăție nu e întrecută în nomenclatura Academiei decât de cea a jocului *Războiul*, o patimă egală cu cea a vânătorilor într-o mare partidă de vânătoare. Nici domnișoara Zéphirine, care juca pe mâna baroanei, nu acorda o importanță mai mică jocului. A risca, din când în când, un liard, spre a încerca să câștigi cinci, constituia pentru cărpănoasa bătrână o operație financiară uriașă, în care punea tot atâta zbucium lăuntric cât pune cel mai pătimăș jucător de bursă în timpul creșterii și scăderii acțiunilor. Printr-o convenție diplomatică, datând din septembrie 1825, după o seară când domnișoara de Pen-Hoël pierduse treizeci și șapte de bani, jocul se oprea de îndată ce o persoană își manifesta această dorință după ce pierduse zece bani. Politețea nu îngăduia să i se pricinuiască unui jucător mica neplăcere de a privi cum se joacă partida fără ca el să participe. Orice pasiune însă își are iezuitismul ei. Cavalerul și baronul, cei doi bătrâni politicieni, găsiseră mijlocul de a eluda charta. Atunci când toți jucătorii doreau fierbinte să prelungească vreo partidă emoționantă, istețul cavaler du Halga, unul dintre acei băieți darnici și avuți datorită cheltuielilor pe care nu le fac, oferea totdeauna zece fise domnișoarei de Pen-Hoël sau domnișoarei Zéphirine, dacă vreuna din ele sau amândouă își pierduseră cei cinci bani, cu condiția să i le restituie dacă vor câștiga. Un flăcău bătrân își putea îngădui o astfel de galanterie față de niște domnișoare. Baronul oferea și el zece fise bătrânelor fete, sub pretextul de a continua partida. Cele două zgârcite

¹³ Monede mărunte.

primeau totdeauna, nu fără a se lăsa rugate, după datina și deprinderile fetelor. Spre a-și îngădui o asemenea dărnicie, baronul și cavalerul trebuiau să fi câștigat, altminteri darul lor ar fi căpătat caracterul unei jigniri. Jocul era strălucitor atunci când se afla în vizită la mătușa ei vreo domnișoară de Kergarouët – atât: de Kergarouët căci Kergarouët-ii încă nu izbutiseră să se facă numiți Kergarouët-Pen-Hoël de către nimeni nici măcar de către servitori, care primiseră în această privință dispozițiuni precise. Mătușa îi prezenta nepotei sale partida ce urma să aibă loc la du Guénic-i ca pe o plăcere grozavă. Micuța primea ordin să fie amabilă, lucru destul de ușor atunci când ea îl vedea pe frumosul Calyste, de care erau îndrăgostite toate cele patru domnișoare de Kergarouët. Aceste tinere domnișoare, crescute în plină civilizație modernă, nu prea țineau la cei cinci bani și pierdeau miză după miză. Se ajungea atunci la atâtea *mouche* înscrise, încât totul se ridica uneori la o sută de bani, mizele putând merge de la doi bani și jumătate până la zece bani. Acestea erau seri de mari emoții pentru bătrâna oarbă. La Guérande, levatele se numesc *mâini*. Baroana o apăsa pe cumnata sa pe picior de un număr de ori egal cu numărul de *mâini* de care, după cărțile ce le avea în mână, era sigură. A juca sau a nu juca, după ocaziile în care coșul era plin, stârnea niște frământări lăuntrice în care lăcomia se înfrunta cu teama.

Se întrebau unul pe altul: „Mergi?” manifestând sentimente de invidie împotriva celor ce aveau cărți suficient de frumoase spre a-și încerca norocul, și sentimente de deznădejde când trebuiau să se abțină. Dacă Charlotte de Kergarouët. În general socotită necugetată la joc, era norocoasă în încercările sale, atunci, la întoarcerea acasă, mătușa sa. dacă dânsa nu câștigase nimic, se arăta rece și îi dădea câteva lecții: că avea un caracter prea repezit, că o tânără persoană nu trebuie să dea buzna peste niște oameni respectabili, că

avea un fel obraznic de a înhăța coșul sau de a intra în joc, că purtările unei tinere pretind ceva mai multă rezervă și modestie, că nu se râde de ghinionul altora etc. Veșnicele glume, care se spuneau de o mie de ori pe an, dar care totdeauna păreau noi, se refereau la animalele ce urmau să tragă coșul atunci când era prea încărcat. Nici după douăzeci de ani, nimeni nu se săturase de asemenea glume spuse și răspunse. Fraza stârnea totdeauna același zâmbet. Existau și anumite expresii pe care ciuda le dicta celor ce umpluseră coșul și care îl vedeau apoi câștigat de alții, fără ca ei să ia nimic din el. Cărțile se dădeau cu o încetineală mecanică. Se tăifăsuia într-una,

Aceste persoane demne și nobile aveau adorabila meschinărie de a se suspecta la joc. Domnișoara de Pen-Hoël îl învinovătea aproape totdeauna pe preot că trișează, ori de câte ori acesta câștiga un coș.

— E ciudat, spunea atunci preotul, că nu trișez niciodată când pierd!

Nimeni nu-și punea cartea pe masă până ce nu calcula adânc, până ce nu strecura câteva priviri scrutatoare și câteva cuvinte mai mult sau mai puțin subtile, până ce nu făcea câteva observații istețe și spirituale. Jocurile erau întretăiate, bineînțeles, de povestiri despre întâmplările din oraș, sau de discuții despre treburile politice. Adesea, jucătorii rămâneau câte un sfert de oră cu cărțile lipite în formă de evantai pe pânțele, prinși de taclale. În urma unor asemenea întreruperi, dacă se constata că lipsește din coș o fisă, fiecare pretindea că și-a depus-o pe a sa. Aproape totdeauna cavalerul completa miza, învinuit de toți că e cu gândul la clopotele din urechile lui, la durerile sale de cap sau la spiridușii lui, și că uită de miză. După ce cavalerul depunea fisa, bătrâna Zéphirine sau colțoasa cocoșată rămâneau cuprinse de remușcări, spunându-și că poate ele nu depuseseră miza, ba crezând, ba îndoindu-se; dar, în sfârșit, cavalerul era destul de bogat

ca să poată suporta o pagubă atât de mică. Adesea, baronul își pierdea capul când se vorbea despre nenorocirile casei regale. Uneori, se ajungea la un rezultat totdeauna surprinzător pentru aceste persoane, care toate visau să câștige. După un oarecare număr de partide, fiecare își recâștiga fisele și pleca acasă, ora fiind prea înaintată, fără să fi pierdut sau să fi câștigat, nu însă fără emoții. În asemenea seri amarnice, se auzeau plângeri împotriva jocului; jocul nu fusese tare; jucătorii dădeau vina pe joc, așa cum negrii bat luna din apă atunci când vremea este neprielnică. Seara aceea era socotită o seară ștearsă. Se muncise prea mult, pentru mai nimic. Când, la întâia lor vizită acolo, vicontele și vicontesa de Kergarouët vorbiră despre *whist* și despre *boston* ca despre niște jocuri mai interesante decât *la mouche* și, încurajați de baroană, pe care *la mouche* o plictisea peste măsură, se apucară să le arate cum sunt acele jocuri, societatea de la castelul du Guénic se supuse, nu însă fără a protesta împotriva unor asemenea inovații; dar fu cu neputință să-i facă să înțeleagă ceva din ele, iar după plecarea Kergarouët-ilor inovațiile fură apreciate ca spărgătoare de capete, ca probleme de algebră, ca niște dificultăți nemaipomenite. Fiecare prefera scumpa lui *mouche*, drăguța și plăcuta lui *mouche*. *La mouche* birui jocurile moderne, întocmai cum lucrurile vechi biruiau împotriva celor noi pretutindeni în Bretania.

În vreme ce preotul împărțea cărțile, baroana îi punea cavalerului du Halga aceleași întrebări ca și în ajun despre sănătate. Cavalerul socotea ca o cinste să sufere de noi beteșuguri. Întrebările fiind aceleași, căpitanul de pavilion avea asupra lor un avantaj net în răspunsurile pe care le da. Astăzi, îl neliniștiseră niște junghiuri în coastă. Lucru vrednic de luat aminte, demnul cavaler nu se plângea niciodată de rănilor lui. El înțelegea și știa tot ceea ce era serios; în schimb lucrurile fantastice, durerile

de cap, câinii care-i mâncau stomacul, clopotele care-i țiuiau în urechi, și alte mii de năluciri îl tulburau îngrozitor; îi plăcea să se prezinte drept incurabil, cu atât mai temeinic cu cât medicii nu cunoșteau niciun leac împotriva unor beteșuguri ce nu existau.

— Mi se pare că ieri vă supărau picioarele? spuse preotul cu un aer grav.

— Durerile astea sar de colo-colo, răspunse cavalerul,

— Din pulpe în coaste? întrebă domnișoara Zéphirine,

— Și nu se opresc în drum? zise domnișoara de Pen-Hoël zâmbind.

Cavalerul se înclină grav, făcând un gest negativ destul de comic, care ar fi dovedit unui observator că, în tinerețea lui, marinarul fusese spiritual, iubitor de femei, și iubit de ele. Poate că viața lui de fosilă la Guérande ascundea destule amintiri. Când sta năuc, înfipt pe cele două picioare ca de stârc, la soare, pe alee, privind marea sau zbenguierile cățelușei sale, poate că retrăia în paradisul terestru al unui trecut bogat în aduceri aminte.

— Iată că a murit și bătrânul duce de Lenoncourt, spuse baronul, aducându-și aminte de pasajul din *La Quotidienne* pe care tocmai i-l citise soția sa. He-he, primul gentilom al camerei regale n-a zăbovit să-și urmeze stăpânul. Am să mă duc și eu curând.

— Dragul meu, dragul meu! îi spuse soția, lovind încetisor mâna osoasă și bătătorită a soțului ei.

— Lasă-l să vorbească, cumnată dragă, zise Zéphirine, atâta timp cât eu voi fi deasupra, el nu va fi dedesubt; e mai mic decât mine.

Un zâmbet vesel flutură pe buzele bătrânei domnișoare. Când baronul lăsa să-i scape o cugetare de acest fel, jucătorii și toți cei aflați în vizită se priveau cu emoție, tulburați de tristețea regelui de la Guérande. Cei veniți să-l vadă își spuneau la plecare: „Domnul de Guénic era trist. Ați văzut cum dormea?” Și a doua zi întreaga Guérande vorbea despre eveniment: „Baronul du

Guénic se duce!” Cu fraza aceasta începeau conversațiile.

— Thisbé e bine? Întrebă domnișoara de Pen-Hoël pe cavalier, după ce se împărțiră cărțile.

— Biata micuță e ca și mine, răspunse cavalierul, are și ea junghiuri, mereu își ridică o labă când fuge. Uite-așa!

Și, ca s-o imite pe cățelușă, își îndoi și își ridică un braț, lăsând să i se vadă cărțile de către cocoșata lui vecină, care voia să știe dacă atuul sau Mistigris-ul se află la cavalier. Era cel mai simplu vicleșug în care el se prindea.

— O! părintelui i se albește vârful nasului, spuse baroana, are Mistigris-ul!

De altminteri, plăcerea părintelui de a avea Mistigris-ul era tot atât de mare ca și a celorlalți jucători, dar bietul de el nu știa cum să și-o ascundă. Pe orice față omenească există un loc în care tainicele frământări ale inimii se trădează, iar persoanele ce se adunau aici, deprinse să se observe, izbutiseră, după atâția ani, să descopere punctul slab al preotului: când avea Mistigris-ul, vârful nasului său se făcea alb. Atunci toți se fereau să intre în joc.

— Ați avut oaspeți azi? o întrebă cavalierul pe domnișoara de Pen-Hoël.

— Da, un văr de-al lui cumnatu-meu. M-a uluit cu știrea căsătoriei contesei de Kergarouët, o domnișoara de Fontaine...

— Fata lui Grand-Jacques! exclamă cavalierul, care pe vremea șederii sale la Paris nu se despărțise niciodată de amiralul său.

— Contesa e moștenitoarea lui, s-a căsătorit cu un fost ambasador. Vărul meu mi-a povestit cele mai ciudate lucruri despre vecina noastră, domnișoara des Touches, niște lucruri atât de ciudate, încât nici nu-mi vine să le cred. De-ar fi așa, Calyste nu s-ar duce atât de des pe la ea. are destul bun-simț ca să-și dea seama de asemenea monstruozități.

— Monstruozități?... spuse baronul, trezit de cuvânt.

Baroana și preotul își aruncară o privire de înțelegere. Cărțile fuseseră împărțite, bătrâna domnișoară avea Mistigris-ul și nu vru să continue conversația, fericită că-și poate ascunde bucuria în toiul uimirii generale pricinuite de vorbele ei.

— E rândul dumneavoastră să puneți o carte jos, domnule baron, spuse ea tușind înfundat.

— Nepotul meu nu-i dintre acei tineri cărora le plac monstruozitățile, spuse Zéphirine, scărpinându-se în cap.

— Mistigris! rosti domnișoara de Pen-Hoël, care nu-i răspunse prietenei sale.

Preotul, ce părea la curent cu întreaga poveste dintre Calyste și domnișoara des Touches, nu intră în arenă.

— Și ce lucruri nemaipomenite săvârșește domnișoara des Touches? întrebă baronul.

— Fumează, spuse domnișoara de Pen-Hoël.

— Asta-i foarte sănătos, spuse cavalerul.

— Cum stă cu pământurile ei?... întrebă baronul.

— Pământurile, continuă bătrâna domnișoară, și le mănâncă.

— Toată lumea a mers, toată lumea este *mouche*, am popă, damă, valetul de atu, mistigris și încă un popă, spuse baroana. Coșu-i al nostru, cumnată.

Jocul acesta, câștigat fără să fi fost jucat, o năuci pe domnișoara de Pen-Hoël, care încetă să se mai preocupe de Calyste și de domnișoara des Touches. La orele nouă, nu mai rămăseseră în sală decât baroana și preotul. Cei patru bătrâni plecaseră să se culce. Cavalerul o însoți, ca de obicei, pe domnișoara de Pen-Hoël, până la casa ei, situată în piața din Guérande, făcând diverse reflecții despre întorsăturile ultimului tur de joc, despre norocul mai mare sau mai mic pe care îl avuseseră, sau despre plăcerea totdeauna nouă cu care domnișoara Zéphirine își îndesa câștigul în buzunar, căci bătrâna oarbă nu-și mai ascundea expresia ce i-o imprimau pe chip simțămintele sale. Îngândurarea doamnei du Guénic

constitui miezul acelei conversații. Cavalerul observase aerul distrat al încântătoarei irlandeze. În pragul porții, după ce micul ei servitor intrase în casă, bătrâna domnișoară, la presupunerile exprimate de cavalerul du Halga în legătură cu aerul neobișnuit al baroanei, răspunse confidențial cu aceste vorbe pline de tâlc:

— Știu pricina. Calyste e pierdut, dacă nu-l însurăm numaidecât. E îndrăgostit de domnișoara des Touches, o actriță.

— În acest caz, trimite după Charlotte.

— Soră-mea va primi scrisoarea mea mâine, spuse domnișoara de Pen-Hoël salutându-l pe cavaler.

Judecați după această seară normală ce zarvă trebuiau să stârnească în casele din Guérande sosirea, șederea, plecarea sau doar trecerea vreunui străin.

Când nu se mai auzi nimic, nici din camera baronului, nici din camera surorii sale, doamna du Guénic îl privi pe preot, care se juca gânditor cu fisele.

— Bănuiesc că împărtășiți, în sfârșit, temerile mele în legătură cu Calyste, îi spuse ea.

— Ați văzut aerul înțepat pe care-l avea domnișoara de Pen-Hoël astă-seară? întrebă părintele.

— Da, răspunse baroana.

— Ea nutrește, sunt sigur, reluă parohul, cele mai bune intenții față de Calyste al nostru. Îl iubește de parcă ar fi copilul ei; iar purtarea lui Calyste în Vandeea, alături de tatăl lui, și laudele pe care Madame le-a adus devotamentului său au sporit afecțiunea pe care domnișoara de Pen-Hoël i-o poartă. Ea va lăsa, printr-o donație făcută între vii, întreaga sa avere aceleia dintre nepoatele ei cu care Calyste se va căsători. Știu că aveți în Irlanda o partidă mai bogată pentru scumpul dumneavoastră Calyste; e însă mai bine să ai două coarde la arc. În cazul în care familia dumneavoastră nu și-ar lua sarcina căpătuirii lui Calyste, averea domnișoarei de Pen-Hoël nu-i de lepădat. Puteți găsi oricând, pentru

acest scump copil, o partidă de șapte mii de livre rentă; niciodată însă nu veți găsi niște economii strânse timp de patruzeci de ani, și nici niște pământuri gospodărite, consolidate și îngrijite așa cum sunt cele ale domnișoarei de Pen-Hoël. Domnișoara des Touches, această femeie fără de credință, are să strice lucrurile! Am izbutit să aflăm multe despre ea.

— Ei bine? spuse mama.

— O! e o deșănțată, o dezământată, exclamă părintele, o femeie de moravuri îndoielnice, preocupată de teatru, prietenă cu actori și cu actrițe, mâncându-și averea cu scriitorășii, cu pictorii, cu muzicienii, cu o societate a diavolului, în sfârșit! Ca să-și scrie cărțile, a luat un nume fals, sub care, zice-se, e mai cunoscută decât sub numele de Félicité des Touches. E o adevărată saltimbancă. De când s-a botezat n-a mai intrat într-o biserică decât ca să privească statuile și picturile. Și-a irosit averea ca să decoreze castelul des Touches în cel mai necuviincios fel, făcând din el un rai al lui Mahomet, în care huriile nu-s femei. În timpul șederii ei acolo, se beau mai multe vinuri fine decât în întreaga Guérande într-un an. Anul trecut, au stat în gazdă la domnișoarele Bougniol niște inși cu bărbi de țap, pesemne niște albaștri, prieteni cu domnișoara des Touches, și care cântau niște cântece atât de spurcate încât le făceau pe nevinovatele fete să se înroșească și să izbucnească în plâns. Iată femeia pe care o adoră acum domnul cavaler. Dacă ea ar cere să i se aducă astă-seară una dintre acele cărți infame în care tinerii de azi batjocoresc totul, cavalerul ar veni să-și înșeeze cu mâna lui calul și ar pleca în galop nebun să i-o aducă tocmai de la Nantes. Nu știu dacă pentru biserică ar face așa ceva. În sfârșit, domnișoara aceea nici nu este regalistă. De-ar trebui să pornească la război pentru cauza cea sfântă, dacă domnișoara des Touches, sau jupân Camille Maupin, că ăsta-i e numele, mi-am amintit, ar vrea să-l țină pe Calyste în preajma sa, cavalerul l-ar

lăsa pe bătrânul său părinte să plece singur-singurel.

— Nu, spuse baroana.

— N-aș vrea să fie pus la încercare, s-ar putea să suferiți prea mult, răspunse preotul. Întreaga Guérande e tulburată de patima cavalerului pentru ființa aceasta amfibiă, care nu-i nici bărbat, nici femeie, care fumează ca un husar, scrie ca un jurnalist și care îl găzduiește acum pe cel mai vanitos dintre toți scriitorii, după credința directorului poștei, acest înțelept cititor de ziare. S-a aflat și la Nantes. Azi dimineață, vărul acela al lui de Kergarouët, care vrea s-o căsătorească pe Charlotte cu un om cu șazeci de mii de livre, rentă, a venit la domnișoara de Pen-Hoël și i-a bătut capul vreme de șapte ceasuri cu poveștile despre domnișoara des Touches. Uite, clopotul sună ora zece fără un sfert și Calyste încă nu s-a întors acasă; e la des Touches, poate că n-are să vină decât la ziuă.

Baroana îl ascultă pe preot, care, fără să-și dea seama, înlocuia dialogul cu monologul; el își privea enoriașa, pe chipul căreia se citea limpede îngrijorarea. Baroana se înroșise și tremura. Când abatele Grimont văzu lacrimile strălucind în frumoșii ochi ai năucitei mame, se simți înduioșat.

— Am să stau mâine de vorbă cu domnișoara de Pen-Hoël, liniștiți-vă, spuse preotul cu glas consolator. Poate că răul nu-i atât de mare pe cât se spune, am să aflu eu adevărul. De altfel, domnișoara Jacqueline are încredere în mine. Apoi, Calyste este elevul nostru și n-are să se lase vrăjit de diavol. N-o să vrea el să tulbure pacea de care se bucură familia sa, și nici să strice planurile pe care le facem în legătură cu viitorul lui. Așa încât nu mai plângeți, nu-i totul pierdut, doamnă; o greșeală nu înseamnă încă viciu.

— Dumneavoastră nu faceți altceva decât să-mi confirmați ceea ce bănuiam, spuse baroana. Credeți oare că eu nu mi-am dat seama, cea dintâi, de schimbarea lui

Calyste? O mamă simte adânc durerea de a nu se mai afla decât pe al doilea plan în inima fiului ei, sau mâhnirea de a nu mai fi doar ea în inima lui. Faza aceasta din viața unui bărbat este una dintre suferințele maternității; dar, cu toate că o așteptam, nu mă gândeam că are să vină atât de repede, în sfârșit, așa fi vrut ca măcar să-și dăruiască inima unei ființe nobile și frumoase, nu unei histrioane, unei paiețe, unei prefăcute, unei scriitoare deprinse să-și mistifice sentimentele, unei femei stricate care-l va înșela și-l va face nefericit. O fi avut și cine știe ce aventuri...?

— Cu mai mulți bărbați, spuse abatele Grimont. Păcătoasa asta s-a născut, totuși, în Bretania! Își necinstește țara. Duminică am să țin o predică despre ea.

— Fiți cu multă băgare de seamă! spuse baroana. Paludierii și țăranii ar fi în stare să năvălească la castelul des Touches. Calyste e un flăcău vrednic de numele lui, e un breton, s-ar putea întâmpla vreo nenorocire: de s-ar nimeri acolo, ar apăra-o ca pe Sfânta Fecioară.

— S-a făcut ora zece, vă urez noapte bună, spuse abatele Grimont, aprinzându-și oribusul din felinarul său cu geamurile curate și cu metalul sclipitor, ceea ce dovedea grija atentă a guvernantei sale pentru toate lucrurile din casa lui. Cine ar fi zis, doamnă, reluă el, că un tânăr nutrit de dumneavoastră, crescut de mine în gânduri creștinești, un catolic evlavios, un copil care trăia ca un miel neprihănit are să se cufunde într-un asemenea smârc?

— Oare chiar așa să fie? întrebă mama. Dar, la urma urmei, de ce nu l-ăr iubi o femeie pe Calyste?

— Nu mai e nevoie de nicio altă dovadă, în afară de chiar șederea vrăjitoarei acesteia la Touches. Uite, de douăzeci și patru de ani, de când e majoră, niciodată n-a stat aici atâta cât stă acum. Aparițiile ei, din fericire pentru noi, țineau puțin.

— O femeie de patruzeci de ani! spuse baroana. În

Irlanda, am auzit povestindu-se că femeile de soiul acesta sunt cele mai primejdioase amante pentru un tânăr.

— În asemenea treburi eu sunt neștiutor, răspunse părintele. Și voi muri neștiutor.

— Vai, și eu la fel! spuse cu naivitate baroana. Acum aș vrea să fi avut și eu o dragoste, ca să-l veghez, să-l sfătuiesc, să-l consolez pe Calyste.

Parohul nu fu lăsat să străbată singur cocheta curtică, baroana îl însoți până la poartă, nădăjduind că va auzi pasul lui Calyste în Guérande: nu auzi însă decât ecoul surd al pașilor prudenți ai preotului, devenind tot mai slab, pe măsură ce se îndepărta, și care se stinse cu totul atunci Când, în liniștea orașului, poarta de la prezbiteriu se închise cu zgomot. Biata mamă se întoarse în casă, deznădăjduită de vestea că tot orașul știe ceea ce crezuse că nu știe decât ea. Se așază, mări lumina lămpii tăind fitilul cu niște foarfece vechi, și își reluă lucrul la gherghef, așteptându-l pe Calyste. Baroana se amăgea că astfel îl silește pe fiul ei să se întoarcă acasă mai devreme și să-și petreacă mai puțin timp la domnișoara des Touches. Aceste socoteli ale geloziei materne erau însă zadarnice. Din zi în zi, vizitele lui Calyste la Touches deveneau tot mai dese și în fiecare seară el se întorcea tot mai târziu; în sfârșit, în ajun, cavalerul nu se întorsese decât la miezul nopții. Baroana, cufundată în meditațiile ei de mamă, își mânuia andrelele cu spornicia persoanelor care cugetă în timp ce mâinile lor lucrează. Cel ce-ar fi văzut-o aplecată astfel, la lumina acelei lămpi, sub lambriurile de patru ori centenare ale acelei săli, i-ar fi admirat sublimul portret. Fanny avea o piele atât de străvezie încât gândurile i s-ar fi putut citi pe frunte. Uneori, stârnită de curiozitatea ce le cuprinde pe femeile neprihănite, se întreba ce taine diavolești posedă fiicele lui Baal de-i vrăjesc pe bărbați până într-atât încât îi fac să-și uite de mamă, de familie, de țară, de interese. Alteori, mergea până acolo încât ar fi vrut s-o cunoască

pe acea femeie, ca s-o judece cu dreptate. Măsura întinderea ravagiilor pe care spiritul înnoitor al veacului, veac pe care preotul îl descria ca fiind atât de primejdios pentru sufletele tinere, avea să le dezlănțuie în ființa unicului ei fiu, până atunci candid și pur ca o tânără fată neștiutoare, a cărei frumusețe nu putea fi mai fragedă decât a lui.

Calyste, strălucitoare mlădiță din cea mai veche rasă bretonă și din cel mai nobil sânge irlandez, fusese crescut cu grijă de mama sa. Până în clipa când îl dăduse în seama preotului din Guérande, baroana era sigură că niciun cuvânt urât și niciun gând rău nu spurcaseră urechile sau mintea fiului ei. Mama, după ce îl hrănise cu laptele ei, după ce îi dăduse astfel pentru a doua oară sângele ei, l-a putut prezenta într-o candoare de fecioară pastorului, care, din venerație pentru familie, făgăduise că-i va da o educație completă și creștinească. Calyste primi învățătura ce se preda la seminarul la care abatele Grimont își făcuse studiile. Baroana îl învăță engleza. Nu fără caznă, printre slujbașii din Saint-Nazaire, fu găsit și un dascăl de matematici. Calyste ignora, negreșit, literatura modernă, stadiul și progresul actual al științelor. Învățătura lui se limita la geografia și la istoria predate în pensioanele de domnișoare, la latina și la greaca din seminare, la literatura limbilor moarte și la un grup restrâns de autori francezi. Când, la șaisprezece ani, începu ceea ce abatele Grimont numea filosofia sa, Calyste era tot atât de neprihănit ca și în clipa când Fanny îl dăduse în grija parohului. Biserica se arăta la fel de maternă ca și mama. Fără a fi nici bisericos, nici ridicol, adoratul tânăr era totuși un catolic cucernic. Acestui fiu atât de frumos, atât de candid, baroana voia să-i rânduiască o viață fericită și retrasă. Ea aștepta o moștenire de vreo două-trei mii de livre sterline, de la o mătușă bătrână. Suma aceasta, adăugată la actuala avere a du Guénic-ilor, i-ar fi putut îngădui să găsească

pentru Calyste o soție care să-i aducă douăsprezece sau cincisprezece mii de livre venit. Fie Charlotte de Kergarouët, cu averea mătușii ei, fie vreo irlandeză bogată, sau orice altă moștenitoare, i se păreau deopotrivă de bune baroanei: ea nu cunoștea amorul; ca toate persoanele din jurul său, ea vedea în căsătorie un mijloc de îmbogățire. Pasiunea era necunoscută acestor suflete catolice, acestor oameni bătrâni, preocupați numai de izbăvirea lor, de Dumnezeu, de rege, de avere. Nimeni nu se va minuna, deci, de gravitatea gândurilor ce alcătuiau alaiul sentimentelor rănite din inima de mamă a baroanei, care trăia atât pentru interesele cât și pentru tandrețea fiului ei. Dacă tânăra pereche ar vrea să asculte de glasul înțelepciunii, la următoarea generație du Guénic-ii, trăind modest, economisind așa cum se știe economisi în provincie, vor putea să-și răscumpere pământurile și să-și recucerească lustrul bogăției. Baroana își dorea o bătrânețe lungă, spre a vedea mijind aurora bunăstării. Domnișoara du Guénic înțelesese și își însușise planul acesta, amenințat acum de domnișoara des Touches. Baroana auzi cu spaimă sunând miezul nopții; ea trăi o durere cumplită, vreme de încă un ceas, căci clopotul bătu ora unu fără ca tânărul Calyste să fi venit încă.

— Rămâne, oare, acolo? se întrebă ea. Ar fi pentru întâia dată. Bietul copil!

În clipa aceea, pasul lui Calyste umplu de vuiet străduța. Sărmana mamă, în inima căreia bucuria urmă îngrijorării, zbură din sală până la poartă și-i deschise fiului său.

— Oh! exclamă Calyste cu un aer necăjit, mamă scumpă, de ce mă aștepți? Am și cheie și brichetă.

— Știi bine, scumpul meu, că mi-e cu neputință să dorm când nu ești acasă, spuse ea sărutându-l.

Ajungând în sală, baroana îl privi lung pe Calyste, încercând să ghicească, după expresia de pe chipul lui, ce

făcuse în acea seară; dar, ca întotdeauna, chipul lui Calyste îi provocă acea emoție pe care obișnuința nu o slăbește și pe care toate mamele duioase o resimt la vederea capodoperei omenești create de ele și care totdeauna le tulbură privirea pentru o clipă.

În afară de ochii negri, plini de energie și de soare, pe care-i moștenise de la tatăl său, Calyste avea frumoasele plete blonde, nasul acvilin, gura fermecătoare, degetele delicate, obrazul suav, delicatețea și tenul alb al mamei lui. Deși semăna destul de mult cu o fată deghezată în băiat, era de o forță herculeană. Mușchii lui aveau suplețea și tăria arcurilor de oțel, iar strălucirea ochilor săi negri nu era lipsită de farmec. Nu-i mijise încă barba. Asemenea întârziere se zice că prevestește o viață lungă. Cavalerul îmbrăcat într-o redingotă scurtă, de catifea neagră, ca și rochia mamei sale, împodobită cu nasturi de argint, avea un fular albastru, ghetre frumoase și un pantalon de dril cenușiu-deschis. Fruntea lui de zăpadă părea că poartă urmele unei mari oboseli, deși nu arăta decât povara unor gânduri triste. Nefiind în stare să înțeleagă amărăciunea ce-i sfâșia inima, mama puneă pe seama fericirii întunecarea lui trecătoare. Calyste era frumos ca un zeu grec, dar frumos fără trufie: în primul rând, era deprins s-o vadă pe mama sa, apoi prea puțin îi pasa de o frumusețe pe care o știa inutilă.

„Așadar, obrații aceștia atât de frumoși și de curați, gândi ea, în care sângele tânăr și sănătos zvâcnește în mii de vinișoare, sunt ai altei femei, stăpână totodată și pe fruntea aceasta de tânără fecioară? Patima o va chinui cu nenumăratele-i tulburări, și va mohori și ochii aceștia frumoși și scilpitori ca ochii de copil!”

Gândul acesta amar îi strângea inima tinerei baroane și-i tulbura bucuria. Celor ce știu să socotească, trebuie să li se pară extraordinar că într-o familie de șase persoane, nevoite să trăiască dintr-o rentă de trei mii de livre, fiul putea să aibă o redingotă, iar mama o rochie de

catifea; Fanny O'Brien însă avea mătuși și rude bogate la Londra, care-i aminteau baroanei de ele, trimițându-i daruri. Câteva surori de-ale sale, bine măritate, se interesau de Calyste destul de stăruitor încât să caute să-i găsească o moștenitoare, știindu-l frumos și nobil, tot atâta pe cât era de frumoasă și de nobilă Fanny, iubita lor exilată.

— Ai stat la des Touches mai târziu decât ieri, scumpul meu, spuse în sfârșit mama cu glas emoționat.

— Da, dragă mamă, răspuse el, fără să dea vreo explicație.

Răceala răspunsului înnoră fruntea baroanei, care amână pe a doua zi explicația. Când o mamă trăiește spaima pe care o trăia atunci baroana, ea aproape că tremură în fața fiului ei, simte instinctiv efectele marii emancipări a dragostei, și înțelege tot ceea ce acest sentiment îi va răpi; simte însă totodată și o bucurie, știindu-și fiul fericit: în inima ei se dă un fel de luptă. Deși rezultatul se datorează faptului că fiul lor a crescut, a devenit mare, adevăratelor mame nu le place această înstrăinare tacită; lor le place mai mult copilul lor micuț și neajutorat. Poate-n aceasta constă secretul dragostei deosebite a mamelor pentru copiii plăpânzi, betegi sau nenorociți.

— Ești obosit, copile drag, culcă-te, spuse ea stăpânindu-și lacrimile.

O mamă care nu știe tot ce face fiul său, socoate că a pierdut totul, dacă ea iubește și e iubită la rândul ei ca Fanny. De altminteri, poate că oricare altă mamă ar fi tremurat, tot atâta cât și doamna du Guénic. Truda ei de douăzeci de ani era în primejdie să se năruie. Capodopera umană de educație nobilă și înțeleaptă, care era Calyste se afla în primejdia de a fi distrusă; fericirea vieții lui atât de temeinic pregătită, era în primejdie să fie ruinată pentru totdeauna de o femeie.

A doua zi, Calyste dormi până la prânz, căci mama sa

nu îngădui să fie trezit mai devreme; iar Mariotte îi servi copilului drag dejunul la pat. Regulile fixe și aproape monastice care stabileau orele de masă nu erau încălcate decât pentru capriciile tânărului cavaler. Astfel, când trebuia să i se smulgă domnișoarei du Guénic legătura de chei spre a se lua, în afară de cele menite mesei, vreun lucru ce ar fi necesitat lămuriri interminabile, nu exista alt mijloc decât acela de a-i spune că e vorba de vreo plăcere a lui Calyste. Pe la ora unu, baronul, soția sa și domnișoara Zéphirine se aflau strânși în salon, pentru că ei mâncau pe la orele trei. Baroana reluase *La Quotidienne* și termina de citit jurnalul soțului său, totdeauna ceva mai treaz înainte de masă. În clipa în care doamna du Guénic tocmai termina lectura, auzi la cel de-al doilea etaj pașii fiului ei; lăasă ziarul să-i cadă din mână și spuse:

— De bună seamă, Calyste are să se ducă iarăși să cineze la des Touches, se îmbracă.

— Da știu că se distrează copilul ăsta, spuse bătrâna, scoțând fluierul de argint din buzunar și fluierând.

Mariotte coborî prin turelă și dădu buzna pe ușa ascunsă sub o draperie făcută din același fel de mătase din care erau făcute și perdelele.

— Vă rog, spuse ea, aveți nevoie de ceva?

— Cavalerul mănâncă astă-seară la des Touches, nu mai servi *lubina*.

— Dar nu ne-a spus încă nimic, zise irlandeza.

— Pari necăjită, cumnată dragă, îmi dau seama după glasul tău, spuse oarba.

— Până la urmă, domnul Grimont a aflat niște lucruri grave despre domnișoara des Touches, cea care, de un an încoace, l-a schimbat atât de mult pe scumpul nostru Calyste.

— Cum l-a schimbat? întrebă baronul.

— Păi, citește tot felul de cărți.

— Ah! Ah! făcu baronul, iată dar pentru ce-și neglijează

vânătoarea și calul.

— Domnișoara asta are purtări păcătoase și și-a luat un nume de bărbat, continuă doamna du Guénic.

— Nume de război! urmă bătrânul. Eu mă numeam *l'Intimé*, contele de Fontaine *Grand-Jacques*, marchizul de Montauran *Le Gars*. Eram prieten cu *Ferdinand*, care nu s-a supus niciodată, ca și mine. Erau vremuri frumoase! Împuşcam într-una, și ne mai și distrăm pe ici, pe colo.

Amintirea aceasta din anii de război, amintire ce înlocuia îngrijorarea paternă, o întristă pentru o clipă pe Fanny. Destăinuirile preotului și lipsa de încredere în ea a fiului ei îi alungaseră somnul.

— Dacă domnul cavaler o iubește pe domnișoara des Touches, care-i supărarea? zise Mariotte. Ea are o rentă de trei mii de scuzi și e tare frumoasă.

— Ce tot trăncănești tu, Mariotte? strigă bătrânul. Un du Guénic să se însoare cu o des Touches! Des Touches nu erau nici scutieri ai noștri pe vremea când du Guesclin socotea alianța cu noi drept un semn de cinstire.

— O fată care poartă un nume de bărbat, Camille Maupin! spuse baroana.

— Maupin-ii sunt vechi, zise bătrânul; sunt din Normandia și au herbul roșu cu trei... (Se opri.) Da nu poate fi și des Touches și Maupin totodată.

— Maupin se numește la teatru.

— O des Touches n-ar putea fi actriță, zise bătrânul. De nu te-aș cunoaște, Fanny, aş crede că ești nebună.

— Scrie piese, cărți, mai spuse baroana.

— Cărți? zise bătrânul, privindu-și soția cu un aer uluit de parcă i s-ar fi vorbit despre o minune. Am auzit cândva povestindu-se despre domnișoara de Scudéry și despre doamna de Sevigné că scriau, nu-i chiar cel mai bun lucru săvârșit de ele; pentru asemenea trăsnaî a fost nevoie de un Ludovic al XIV-lea și de Curtea sa.

— Astă-seară luați masa la des Touches, nu-i așa, domnule? îl întrebă Mariotte pe Calyste, care se ivise.

— Probabil, răspuse tânărul.

Mariotte nu era curioasă, ea făcea parte din familie; ieși, fără a încerca să audă întrebarea pe care doamna du Guénic avea să i-o pună lui Calyste.

— Iar te duci la des Touches, Calyste dragă? (Ea apăsă pe acest cuvânt, Calyste *dragă*.) Dar la des Touches nu-i o casă onestă și decentă. Stăpâna ei duce o viață nebunească și are să-l strice pe Calyste al nostru. Camille Maupin l-a pus să citească o groază de cărți, domnișoara asta a avut o groază de aventuri! Și tu ai știut toate astea, copil rău ce ești, și nu ne-ai spus nimic, nouă, vechilor tăi prieteni!

— Cavalerul e discret, răspuse tatăl, și discreția e o virtute din vremurile de odinioară.

— Ba chiar prea discret, zise geloasa irlandeză, văzând roșeața ce se așternea pe fruntea fiului ei.

— Mamă scumpă, zise Calyste așezându-se la picioarele baroanei, nu cred că e atât de necesar să-mi trâmbețez înfrângerile. Domnișoara des Touches, sau, dacă vreți, Camille Maupin, mi-a respins încă de acum optsprezece luni dragostea, cu prilejul ultimei sale șederi aici. Atunci și-a râs de mine cu gingășie: ar fi putut să-mi fie mamă, spunea: o femeie de patruzeci de ani care ar iubi un minor ar săvârși un fel de incest, ea nu-i în stare de o asemenea depravare. A făcut apoi mii de glume care m-au copleșit, căci spirit are ca un înger. Dar, când m-a văzut plângând cu lacrimi fierbinți, m-a consolat, oferindu-mi în chipul cel mai nobil prietenia ei. Ea are inimă chiar mai mult decât talent; e la fel de mărinimoasă ca și tine. Eu, acum, sunt ca un copil al ei. Și când s-a întors aici și am aflat că iubește pe un altul, m-am resemnat. Așa încât, nu repetați și voi calomniile ce se revarsă asupra ei: Camille e artistă, are mult har și duce una dintre acele vieți excepționale care nu pot fi judecate cum se judecă viețile obișnuite.

— Copil drag, spuse cuvioasa Fanny, nimic nu o poate

scuti pe femeie să se comporte așa cum cere Biserica. Ea nu-și îndeplinește obligațiile față de Dumnezeu și față de societate dacă se leapădă de gingașele îndatoriri ale femeii. O femeie săvârșește un păcat numai ducându-se la teatru; dar a mai și scrie păcătoșeniile pe care le repetă actorii, a colinda lumea ba cu un vrăjmaș al Papii, ba cu un muzician, ah! ți-ar fi cam greu, Calyste, să mă convingi că asemenea fapte sunt acte de credință, de nădejde sau de caritate. Averea pe care o are i-a fost dată de Dumnezeu ca să facă binele; la ce slujește averea ei?

Calyste se ridică brusc, o privi pe mama sa și îi spuse:

— Mamă, Camille este prietena mea; nu pot să ascult vorbindu-se astfel despre ea, când eu mi-aș da și viața pentru Camille.

— Viața! spuse baroana privindu-l cu un aer speriat pe fiul său. Viața ta este viața noastră a tuturor!

— Frumosul meu nepot a spus aici o groază de vorbe pe care nu le pricep, exclamă încetișor bătrâna oarbă, întorcându-se către el.

— Unde le-a învățat? zise mama. La des Touches!

— Dar, mamă dragă, ea m-a găsit ignorant ca o ciubotă.

— Știai lucrurile esențiale, cunoscându-ți bine îndatoririle pe care ni le arată religia, răspunse baroana. Ah! femeia aceasta va distruge nobilele și sfintele tale credințe.

Bătrâna domnișoară se ridică și întinse solemn mâna către fratele său care picotea.

— Calyste, spuse ea cu un glas ce pornea din inimă, tatăl tău n-a deschis niciodată vreo carte, vorbește bretona, a luptat, înfruntând primejdiile, pentru rege și pentru Dumnezeu. Oamenii îndopați cu cărți ne-au adus tot răul, iar domnii învățați și-au lăsat patria în părăsire. Află, dacă vrei!

Se așeză la loc și începu să îndeplinească, cu spornicia

pe care i-o da tulburarea lăuntrică. Tânărul Calyste fu impresionat de discursul acesta à la *Phocion*.

— În sfârșit, îngerul meu, presimt că acea casă are să-ți aducă o mare nenorocire, spuse mama cu vocea tulburată și cu ochii năpădiți de lacrimi.

— Cine o face pe Fanny să plângă? strigă bătrânul, tresărind din somn la auzul glasului soției sale.

Privi la sora sa, la fiul său, apoi la baroană.

— Ce s-a întâmplat?

— Nimic, dragul meu, răspunse baroana.

— Mamă, răspunse Calyste în șoaptă la urechea mamei sale, îmi e cu neputință să mă explic în clipa aceasta; dar, diseară, vom sta de vorbă. Când ai să afli totul, ai s-e binecuvântezi pe domnișoara des Touches.

— Mamelor nu le place să blesteme, răspunse baroana, și n-am s-o blestem pe femeia care l-ar iubi cu adevărat pe Calyste al meu.

Tânărul își luă la revedere de la bătrânul său tată și ieși. Baronul și soția sa se ridicară spre a-l privi trecând prin curte, deschizând poarta și dispărând. Baroană nu mai reluă jurnalul, era emoționată. În viața lor atât de liniștită, atât de unită, scurta discuție ce avusese loc echivala, în altă familie, cu o ceartă. De altfel, deși domolită, îngrijorarea mamei nu se risipise. Oare unde o să-l ducă pe Calyste prietenia aceasta ce-i putea pretinde viața și i-o putea pune în primejdie? Oare cum s-o binecuvânteze baroana pe domnișoara de Touches? Aceste două întrebări erau tot atât de grave pentru sufletul ei simplu, cât cea mai furioasă revoluție pentru niște politicieni. Camille Maupin era, într-adevăr, o revoluție în căminul acela plăcut și tihnit.

— Tare mi-e teamă că femeia aceasta are să ni-l strice, spuse ea, reluând jurnalul.

— Scumpă Fanny, spuse baronul pe un ton glumeț, tu prea ești înger ca să înțelegi lucrurile astea. Se spune că domnișoara des Touches e neagră ca un corb, că e tare

ca un turc și că are patruzeci de ani; păi, scumpul nostru Calyste tocmai uneia ca ea trebuia să i se adreseze. El are să înșire câteva minciunile destul de onorabile spre a-și ascunde fericirea. Lasă-l să se bucure de întâia lui înșelăciune în dragoste.

— De-ar fi vorba de o altă femeie...

— Dar, dragă Fanny, dacă domnișoara des Touches ar fi o sfântă, atunci nici nu l-ar fi primit pe fiul tău.

Baroana luă iarăși ziarul.

— Am să mă duc s-o văd, spuse bătrânul, și am să-ți povestesc cum stă treaba.

Hotărârea aceasta nu poate avea savoare decât prin prisma unor amintiri. Acum, când cunoașteți biografia domnișoarei Camille Maupin, închipuiți-vi-l pe bătrânul baron într-o întâlnire cu acea femeie ilustră.

Orașul Guérande, care de două luni încoace îl vedea pe Calyste, floarea și mândria lui, ducându-se în fiecare zi, la des Touches, fie seara, fie dimineața, adesea și seara și dimineața, credea că domnișoara Félicité des Touches era îndrăgostită pătimaș de frumosul copil și că îl înlănțuise cu cine știe ce vrăji. Multe tinere domnișoare și multe tinere femei se întrebau ce haruri vor fi având asemenea femei vârstnice, de izbutesc să pună asupra unui înger stăpânire atât de absolută. De aceea, atunci când Calyste străbătu Strada Mare și ieși pe poarta dinspre Croisic, multe priviri îl urmăriră.

Acum e necesar să explicăm zvonurile ce circulau despre personajul pe care Calyste se ducea să-l vadă, zvonuri care, îngroșate de clevetelile bretone, și înveninate de ignoranța publică, ajunseseră până la paroh. Perceptorul, judecătorul de pace, șeful de vamă din Saint-Nazaire și alți inși culți din canton nu-l liniștiseră deloc pe abatele Grimont povestindu-i viața ciudată a femeii de artă ascunsă sub numele de Camille Maupin. Nu mânca prunci, nu ucidea robi ca străvechea Cleopatra, nu arunca oameni în râu, cum pe nedrept este învinuită

eroina din *Turnul de la Nesle*¹⁴; dar, pentru abatele Grimont, această monstruoasă creatură, și sirenă și atee totodată, alcătuia o îngemănare imorală de femeie și de filosof și se abătea de la toate legile sociale născocite spre a înăbuși sau spre a da un rost beteșugurilor sexului frumos.

Așa cum Clara Gazul este pseudonimul feminin al unui bărbat de spirit, iar George Sand pseudonimul masculin al unei femei de geniu, Camille Maupin era masca sub care mult timp s-a ascuns o fată fermecătoare, de-o obârșie foarte bună, o bretonă pe nume Félicité des Touches, femeie care pricinuia îngrijorări atât de mari baroanei du Guénic și bunului preot din Guérande. Familia ei nu are nimic comun cu familia des Touches din Touraine, din care se trage ambasadorul regentului, mai vestit astăzi prin faima lui de literat decât prin talentele diplomatice. Camille Maupin, una dintre cele câteva femei celebre ale veacului al nouăsprezecelea, a fost socotită mult timp drept un autor real, datorită trăsăturilor bărbătești ale scrierilor sale de debut. Toată lumea cunoaște astăzi cele două volume de piese ale ei, ce nu se pot reprezenta, scrise în maniera lui Shakespeare sau a lui Lopez de Vega¹⁵, publicate în 1822, și care au constituit un fel de revoluție literară, atunci când marea dezbatere dintre romantici și clasiți se agita în ziare, în cercurile largi, la Academie. De atunci și până astăzi, Camille Maupin a publicat mai multe piese de teatru, precum și un roman ce n-au dezmințit întru nimic succesul dobândit cu întâia sa tipăritură, acum întrucâtva uitată. A explica prin ce înlănțuire de împrejurări s-a desăvârșit întruparea masculină a unei tinere domnișoare, modul cum Félicité

¹⁴ Melodramă, scrisă în 1832 de Al. Dumas-tatăl și Gaillardet. Eroina la care se face aici referința este Marguerite de Bourgogne (1200—1313), care a fost condamnată la moarte de către soțul ei regele Franței Ludovic al X-lea Încăpățînatul.

¹⁵ Vezi nota 4.

des Touches a devenit bărbat și autor, motivul pentru care, mai norocoasă decât doamna de Staël, a rămas liberă și, astfel, mai de iertat pentru celebritatea ei, nu înseamnă oare să satisfacem prea multe curiozități și să justificăm una dintre acele monstruozități ce se ridică în omenire ca niște monumente și a căror glorie este favorizată de raritatea unor asemenea exemplare? Căci, în douăzeci de veacuri, de-abia se pot număra douăzeci de femei mari. De aceea, deși aici ea nu este decât un personaj secundar, totuși, întrucât a avut o mare influență asupra lui Calyste și joacă un rol în istoria literară a epocii noastre, nimeni nu va regreta că în fața acestei figuri ne-am oprit ceva mai mult decât cere poetica modernă.

Domnișoara Félicité des Touches rămăsese orfană în 1793. Bunurile ei au scăpat, astfel, de confiscările la care ar fi fost supuși tatăl și fratele său. Cel dintâi a murit la 10 august, ucis pe pragul palatului, printre apărătorii regelui, alături de care îl chema gradul său de major în corpul de gardă. Fratele ei, tânăr militar în corpul de gardă, a fost măcelărit la Carmes. Domnișoara des Touches avea doi ani când mama sa a murit de durere, la câteva zile după această a doua catastrofă. La moarte, doamna des Touches și-a lăsat fiica în grija surorii sale, călugăriță la Chelles. Prudentă, doamna de Faucombe, călugărița, a dus-o pe orfană la Faucombe, o moșie destul de mare, situată lângă Hautes, aparținând doamnei des Touches, și unde călugărița s-a stabilit împreună cu încă trei maici de la mănăstirea sa. Gloatele din Nantes, în ultimele zile ale Teraarei, au năvălit și au dărâmat castelul, le-au luat pe călugărițe și pe domnișoara des Touches și le-au aruncat în închisoare, acuzate fiind, în urma unui zvon calomnios, că ar fi găzduit niște emisari de-ai lui Pitt și Cobourg. Ziua de 9 thermider le-a eliberat. Mătușa domnitoarei Félicité a murit din pricina atâtor spaime. Două dintre călugărițe au părăsit Franța; cea de-a treia a încredințat-o pe micuța

des Touches rudei sale celei mai apropiate, domnul de Faucombe, fratele bunicului ei după mamă, care locuia la Nantes, apoi a plecat în exil după suratele ei.

Domnul de Faucombe, bătrân de șaizeci de ani, se căsătorise cu o femeie tânără, căreia îi lăsase în seamă conducerea gospodăriei sale. El nu se mai ocupa decât cu arheologia, o pasiune, sau, ca să ne exprimăm mai corect, una dintre acele manii care-i ajută pe bătrâni să se mai creadă încă plini de viață. Educația pupilei sale fu lăsată în întregime pe seama întâmplării. Prea puțin supravegheată de către o femeie tânără preocupată de plăcerile epocii imperiale, Félicité crescuse absolut singură, ca un băiat. Îi ținea tovărășie domnului de Faucombe în bibliotecă și citea tot ce voia. Cunoscu, așadar, viața în teorie, și nu-i rămăsese nicio neprihănire spirituală, deși altminteri era fecioară. Minte ei înnota în lipsa de pudoare a științei, pe când inima-i rămânea curată. Cunoștințele ei deveniseră uluitoare, ațâțate de pasiunea pentru lectură și ajutate de-o memorie strălucită. Așa încât, la optsprezece ani, era mai învățată decât s-ar cuveni să fie tinerii autori de astăzi înainte de a se apuca de scris. Aceste uimitoare lecturi îi înăbușiră pasiunile mult mai strașnic decât viața de mănăstire, unde imaginația tinerelor fete se învăpăiază. Creierul ei, dolda de cunoștințe nemistuite și neclasate, stăpânea inima-i de copil. O asemenea depravare a inteligenței, fără vreo influență asupra castității trușesti; l-ar fi uluit pe un filosof sau pe un observator, dacă s-ar fi aflat vreunul la Nantes în stare să bănuiască valoarea domnișoarei des Touches. Rezultatul căpătă un sens invers față de cauză: Félicité nu manifesta niciun fel de înclinare spre rău, ea săvârșea totul în gând și se abținea de la fapte; îl fermeca pe bătrânul Faucombe și îl ajuta în munca lui; ea a scris trei dintre lucrările bunului gentilom, care le credea ale sale, căci paternitatea lui spirituală era și ea oarbă. Eforturile acestea atât de mari și de nepotrivite cu dezvoltarea

tinerei fete își făcură efectul: Félicité se îmbolnăvi, sângele-i ardea, părea amenințată de o boală de piept. Medicii îi recomandară să practice călăria și distracțiile lumești. Domnișoara des Touches deveni o foarte dibace călăreață și se însănătoși în câteva luni. La optsprezece ani, apăru în lume, unde produse o atât de mare senzație încât la Nantes nimeni nu-i spunea altfel decât frumoasa domnișoară des Touches; rămase însă netulburată față de pasiunile pe care le stârni și la care nu ajunsese decât mânată de unul dintre acele sentimente nepieritoare la o femeie, oricât ar fi ea de superioară. Ironizată de mătușa și de verișoarele sale, care-și băteau joc de lucrările ei și râdeau de răceala pe care o dovedea, socotind-o nepricepută să placă, voise să se arate cochetă și ușuratică, adică, într-un cuvânt, femeie. Félicité se așteptase la vreun schimb de idei, la niște distracții pe potrivă cu înălțimea inteligenței și cu profunzimea cunoștințelor sale; se simți însă scârbită auzind banalitățile conversației, prostiile curtenitoare, și fu neplăcut impresionată mai ales de aristocrația militarilor, care domina pe atunci totul. Firește, neglijase artele de agrement. Văzându-se inferioară păpușilor ce zdrăngăneau la pian și se făceau îndrăgite cântând romane, se hotărî să învețe muzica: se întoarse în adâncă ei sihăstrie și începu să studieze cu sârguință sub conducerea celui mai bun profesor din oraș. Era bogată, așa că, pentru a se perfecționa, îl aduse pe Steibelt, spre marea uimire a orașului. Și azi se mai vorbește despre această purtare princiară. Șederea acolo a maestrului o costă douăsprezece mii de franci. De atunci a devenit o muziciană desăvârșită. Mai târziu, la Paris, a învățat armonia și contrapunctul, și a compus muzica pentru două opere ce s-au bucurat de cel mai mare succes, fără ca publicul să fi aflat vreodată cine este autorul lor. Compozițiile, oficial, trec drept ale lui Conti, unul dintre cei mai de seamă artiști din epoca noastră povestea

aceasta însă ține de istoria inimii ei și va fi explicată ceva mai încolo. Mediocritatea lumii de provincie o plictisea atât de mult, imaginația sa cuprindea idei atât de mărețe, încât Félicité părăsi repede saloanele în care reapăruse numai ca să le eclipseze pe celelalte femei prin strălucirea frumuseții sale, să se bucure de triumful ei asupra celor ce cântau și să-i cucerească pe bărbații inteligenți; dar, după ce le-a dovedit celor două verișoare puterea ei și a lăsat deznădăjduiți doi adoratori, s-a întors la cărțile sale, la pian, la operele lui Beethoven și la bătrânul Faucombe. În 1812, împlinind douăzeci și unu de ani, arheologul i-a predat socoteala tutelei; astfel, din acel an, Félicité a început a-și administra singură averea, alcătuită dintr-o rentă de cincisprezece mii de livre pe care le dădeau bunurile de la des Touches moștenite de la tatăl său, din douăsprezece mii de franci cât aduceau pe atunci pământurile de la Faucombe, dar al căror venit a sporit cu un sfert după reînnoirea contractelor de arendare, și dintr-un capital de trei sute de mii de franci agonisiți de tutorele său. Din viața de provincie, Félicité nu luă decât spiritul de prețuire a averii și acea înclinare către cuminenția gospodărească ce poate că restabilește astfel cumpăna cu mișcarea ascensională spre Paris a capitalurilor. Își scoase cei trei sute de mii de franci de la banca la care arheologul îi depusese spre fructificare, și-i plasă pe *la grands livre*¹⁶ pe vremea dezastruoasei retrageri de la Moscova. Obținu astfel alți trei sute de mii de franci. După ce achită, cheltuielile, îi mai rămăseseră cincizeci de mii de franci pe an de plasat. La douăzeci și unu de ani, o fată cu o astfel de voință era egală cu un bărbat de treizeci de ani. Mintea ei căpătase o mare experiență, iar deprinderile cu critica îi îngăduiau să judece just oamenii, artele, lucrurile și politica. Din acea clipă, intenționa să părăsească Nantes, dar bătrânul Faucombe se îmbolnăvi de boala

¹⁶ Împrumut de stat.

care îl răpuse. Félicité se purtă ca o soție față de acel bătrân. Îl îngriji timp de optsprezece luni cu un devotament de înger păzitor, și îi închise ochii chiar în zilele când Napoleon se lupta cu Europa pe cadavrul Franței, își amână, așadar, plecarea la Paris până la sfârșitul luptelor. Fiind regalistă, alergă să asiste la întoarcerea Bourbonilor la Paris. Fu primită acolo de membrii familiei Grandlieu, cu care era rudă; urmară însă catastrofele de la 20 martie și, pentru ea, totul rămase în suspensie. Îi fu dat să vadă de aproape ultima imagine a Imperiului, să admire marea armată care veni la Champ de Mars, ca la un circ, să-și salute Cezarul înainte de a pleca să moară la Waterloo. Sufletul mare și nobil al tinerei Félicité fu impresionat de acel spectacol magic. Zguduirile politice feeria acelei piese de teatru în trei luni, pe care istoria a numit-o cele *O sută de zile*, o cuceriră și o feriră de orice altă pasiune, în toiul unor răsturnări ce împrăștiară societatea regalistă, în care debutase ea. Familia Grandlieu îi urmase pe Bourboni la Gand, lăsând domnișoarei des Touches palatul lor. Félicité, care nu voia să se simtă îndatorată, cumpără, cu trei sute de mii de franci, unul dintre cele mai frumoase palate de pe strada Mont-Blanc, în care, când Bourbonii se întoarseră, în 1815, se instalează; astăzi, numai grădina palatului prețuiește două milioane. Obişnuită să se conducă singură. Félicité se familiariză repede cu treburile ce par hărăzite doar bărbaților. În 1816, avea douăzeci și cinci de ani. La căsătorie nici nu se gândea, nu o cunoștea decât rațional, o judeca după cauzele ei, în loc să-i aprecieze efectele, și nu-i vedea decât dezavantajele. Mintea ei superioară nu admitea renunțările cu care femeia măritată își începe viața; simțea aievea prețul independenței, iar față de necazurile maternității nu avea decât dezgust. Relatarea acestor amănunte e necesară spre a justifica anomaliile care o caracterizau pe Camille Maupin. Neavând nici tată, nici mamă, ea își fusese

singură stăpân încă din copilărie, iar tutorele ei fiind un bătrân arheolog, întâmplarea a aruncat-o în domeniul științei și al închipuirii, și în lumea literară, în loc de a o reține în cercul trasat de educația superficială dată femeilor, de învățăturile materne despre toalete, despre decența ipocrită, despre grațiile seducătoare ale feminității. Așa încât, cu mult înainte de a deveni celebră, se vedea de la prima aruncătură de ochi că niciodată fetița aceasta nu se jucase cu vreo păpușă. Spre sfârșitul anului 1817, Félicité des Touches simți nu o decădere, ci un început de oboseală în întreaga-i ființă. Înțelese că frumusețea avea să i se veștejească din pricina celibatului ei statornic; voia să rămână însă frumoasă, căci ținea pe atunci la frumusețea ei. Știința îi notifica sentința hotărâtă de natură împotriva fapturilor ce pier atât prin nesupunere cât și prin abuz față de legile ei. Obrazul vestejit al mătușii sale îi apărură înaintea ochilor și o făcu să se înfioare. Între căsătorie și dragoste, hotărî să rămână liberă, dar nu se mai arătă nepăsătoare la complimentele ce i se făceau. În momentul când începe această povestire, Félicité era aproape la fel cum era în 1817. Optsprezece ani trecuseră peste ea fără s-o schimbe. La patruzeci de ani, putea să spună că nu are decât douăzeci și cinci. De aceea, a o descrie cum arăta în 1836 înseamnă a o reprezenta așa cum era în 1817. Femeile care știu ce condiții sunt necesare ca să reziste, și ca temperament și ca frumusețe, la vitregiile timpului, vor înțelege în ce fel și pentru ce se bucura Félicité des Touches de un privilegiu atât de mare, studiind acest portret pentru care se cer tonurile cele mai strălucitoare ale paletelor și cel mai bogat cadru.

Bretania oferă o problemă ciudată de rezolvat, referitoare la predominanța părului negru, a ochilor negri și a tenului negricios, într-o regiune vecină cu Anglia, unde condițiile atmosferice sunt aproape aceleași. Problema aceasta ține, oare, de marea taină a raselor, a

unor influențe fizice neobservate? Poate că într-o zi savanții vor cerceta cauza unei asemenea particularități ce încetează în provincia vecină, în Normandia. Până la rezolvare, bizareria faptului se află sub ochii noștri: blondele sunt foarte rare printre bretone, care mai toate au ochii strălucitori ai meridionalilor; dar, în loc să aibă talia înaltă și liniile șerpuitoare din Italia sau din Spania, ele sunt în general micuțe, bondoace, trupeșe, vârtoase. În afară de excepțiile din clasa de sus, care se încrucișează prin căsătorii aristocratice. Domnișoara des Touches, dintr-o rasă cu adevărat bretonă, e de talie obișnuită; are o înălțime de nici cinci picioare, dar i se dă mai mult. Aparența aceasta provine de la aspectul fetei sale, care o face să pară mai înaltă. Are tenul acela măsliniu la lumina zilei și alb sub strălucirea lămpilor, caracteristic frumoaselor italiene: ai zice că e de fildeș însuflețit. Lumina lunecă peste pielea aceasta ca peste un obiect lustruit și pare că se aprinde; doar vreo emoție violentă izbutește să-i aștearnă câteva ușoare pete roșii pe obraji, dar și ele dispar repede. Particularitate ce dă feței sale o impasibilitate de sălbatic. Fața ei, mai mult lungă decât ovală, seamănă cu a unei fermecătoare Isis de pe basoreliefurile eginetice. S-ar putea zice că are puritatea capetelor de sfinx, șlefuite de arșița deșerturilor și alintate de flacăra soarelui egiptean. Astfel, culoarea tenului se armonizează cu desăvârșirea figurii. Cosițele părului negru și bogat coboară de-a lungul gâtului ca scufia cu dublă fâșie vrâstată a statuilor de la Memfis, completând de minune severitatea generală a formei. Fruntea este plină, largă, bombată la tâmpile, înseninată de o suprafață netedă în care se oglindește lumina. Împărțită în două părți egale printr-o linie, verticală, ca fruntea Diane. zeița vânătorii: o frunte puternică și voluntară, sigură și calmă. Sprâncenele, riguros trasate, se arcuiesc deasupra ochilor, a căror flăcăre licărește din când în când ca strălucirea unei stele fixe. Albul ochiului

nu este nici albăstrui, nici presărat de firișoare roșii, nici de un alb pur; are consistența cornului, de un ton cald însă. Pupila e înconjurată de un cerc portocaliu. E un bronz înconjurat de aur, dar aurul este viu, iar bronzul este însuflețit. Pupila sa are profunzime. Ea nu-i dublată, cum se întâmplă la anumiți ochi, cu un fel de cositor ce reflectă lumina, ca oglinzile, făcându-i să semene cu ochii de tigru sau de pisică; nu are acea neînduplecare teribilă care-i înfioară pe cei sensibili; dar profunzimea aceasta își are infinitul ei, așa cum strălucirea ochilor luminoși își are absolutul său. Privirea celui ce ar studia-o s-ar putea pierde în acest suflet, ce se strânge și se ghemuiește tot atât de rapid pe cât de rapid izbucnește din ochii aceștia catifelati. În clipele de pasiune, ochii lui Camille Maupin sunt sublimi: aurul privirii ei aprinde albul acela gălbui, și totul se învăpăiază; dar, când sunt liniștiți, rămân șterși, toropeala meditației dându-le un aer de stupiditate; iar când lumina sufletului le lipsește, trăsăturile feței se mohorăsc și ele. Genele sunt scurte, însă dese și negre ca părul din coada herminei. Pleoapele sunt negricioase și străbătute de firișoare roșii ce le dau și grație și forță, două calități greu de întrunit la o femeie. Împrejurul ochilor nu există nici cel mai ușor semn de ofilire, nici măcar umbra unui rid. Și aici se regăsește granitul de statuie egipteană șlefuită de timp. Numai pomeții obrazilor, deși gingași, sunt mai pronunțați decât la alte femei și completează aspectul de forță exprimat de întreaga figură. Nasul, subțire și drept, este caracterizat prin nările oblice, dilatate destul de pătimaș spre a lăsa să se vadă trandafiriul luminos al interiorului lor delicat. Nasul continuă frumos fruntea, cu care se unește printr-o linie delicioasă, și e potrivit de alb, atât la rădăcină cât și la vârf, iar vârful este înzestrat cu un fel de mobilitate ce face minuni în clipele de indignare, de mânie sau de revoltă ale lui Camille. Așa cum a remarcat Talma, acolo mai ales se zugrăvește supărarea sau ironia spiritelor

alese. Imobilitatea nărilor vădește un fel de asprime. Niciodată nasul unui avar nu se mișcă, el e contractat, ca și gura; totul este încuiat, pe chipul ca și în sinea lui. Gura, arcuită la colțuri, este de un roșu viu, sângerie, dându-i acel minimum de viață și de visare ce face gura ispititoare și-l poate liniști pe îndrăgostitul pe care impunătoarea gravitate a chipului l-ar înfricoșa. Buza superioară este subțire, dunga care o unește cu nasul coboară destul de jos, într-un fel de arc, fapt ce dă disprețului ei un accent deosebit. Camille nu trebuie să se străduiască prea mult pentru a-și exprima mânia. Buza aceasta frumoasă se îndoaie sub dunga roșie și puternică buzei de jos, de o bunătate minunată, plină de iubire, pe care parcă însuși Phidias a pus-o ca pe o rodie despicață, căci culoarea ei este într-adevăr ca de rodie, bărbia se conturează ferm; cam grasuță, ce-i drept, exprimând însă hotărâre și încheind frumos acel profil regal, dacă nu chiar divin. E necesar să spunem că porțiunea de dedesubtul nasului e ușor adumbrită de un puf plin de farmec. Natura ar fi săvârșit o greșeală de n-ar fi așezat acolo această suavă umbră. Urechile au forme delicat răsucite, semn de mare duioșie tainică. Bustul este bine dezvoltat. Mijlocul e subțire și destul de frumos. Șoldurile nu sunt prea arătoase, au însă grație. Linia spatelui e fermecătoare și amintește mai mult de Bacchus decât de Venus Callipyge. Acolo se vede amănuntul ce le desparte de sexul lor pe mai toate femeile celebre, aici prezintă ele un fel de vagă asemănare cu bărbații, astfel de femei neavând nici mlădierea, nici felul de a fi al femeilor pe care natura le-a destinat maternității; mersul lor nu se leagănă niciodată într-o mișcare lină. Observația aceasta are două fețe: același lucru se poate vedea la bărbații delicați, perfizi, prefăcuți și lași, ale căror șolduri sunt aproape la fel ca șoldurile femeilor. În loc să se subțieze la ceafă, gâtul domnișoarei Camille capătă un contur plin, legând umerii cu capul fără nicio sinuozitate, elementul

cel mai vădit al forței. Gâtul ei prezintă câteodată trăsături de o măreție athletică. Încheietura brațelor, superbă ca aspect, pare a unei femei uriașe. Brațele sunt viguroase, terminate cu o încheietură de o delicatețe englezească, și cu niște mâini micuțe și pline de gropițe, grase, înfrumusețate de unghiile roze, migdalate, tivite pe margini, de o albeață ce dovedește că trupu-i atât de durduliu, de tare și de viguros e de o cu totul altă structură decât chipul. Ținuta fermă și rece a capului este corectată de mobilitatea buzelor, de pururi schimbătoarea lor expresie, de freamătul fermecător al nărilor. Dar, în ciuda acestor făgăduitoare ispite, destul de ascunse profanilor, calmul fizionomiei sale are ceva provocator. Figura ei, mai degrabă melancolică, mai degrabă severă decât grațioasă, este umbrită de tristețea unei cugetări statornice. Așa încât domnișoara des Touches mai mult ascultă decât vorbește. Ea înfricoșează prin tăcere și prin privirea profundă de o grea fixitate. Niciun bărbat într-adevăr instruit n-a putut s-o privească fără a se gândi la adevărata Cleopatra, la acea brunetă micuță ce era să schimbe fața lumii; în ființa ciudatei Camille, însă, animalul e atât de complet, atât de bine alcătuit, de o natură atât de leonină, încât un adevărat bărbat regretă împerecherea dintre un spirit atât de dăruit și un asemenea trup, și ar voi-o femeie pe de-antregul. Toți se cutremură la gândul că ar putea să dea peste straniile corupții ale unui suflet diabolic. Răceala analitică, siguranța cugetării, oare nu reflectă ele cine știe ce patimi ascunse? Fata aceasta oare nu judecă, în loc să simtă? Sau, fenomen încă și mai cumplit, oare nu cumva și simte și judecă totodată? Oare, de vreme ce poate totul prin creierul ei, are să se oprească acolo unde și celelalte femei se opresc? Oare puterea ei intelectuală nu-i va fi șubrezind inima? Oare va fi având ea gingășie? Va fi coborând ea până la dulcile nimicuri prin care femeile îl cuceresc, îl încântă și îl stârnesc pe un bărbat iubit? Oare

nu-și va fi ucis sentimentele, tot nerăspunzând la infinitul pe care-l cuprind și-l contemplă? Cine va putea să umple cele două genuni din ochii ei? Gândul de a nu afla în ea decât cine știe ce virginitate, cine știe ce sălbăticie, înspăimântă. Femeia tare nu trebuie să fie decât un simbol, întruparea ei aieva înfricoșează. Camille Maupin este întrucât va – dar vie – acea Isis a lui Schiller, ascunsă în umbra templului și la picioarele căreia preoții îi găseau murind pe cutezătorii luptători care îi ceruseră sfatul. Aventurile pe care lumea le socotea drept adevărate și pe care Camille nu le tăgăduise niciodată confirmau întrebările ridicate de înfățișarea ei. Dar poate că-i și place o asemenea calomnie? Natura frumuseții sale n-a rămas fără influență asupra renumelui ei: a slujit-o, întocmai așa cum averea și rangul au menținut-o în ierarhia socială. Dacă un sculptor ar dori vreodată să realizeze o admirabilă Mitule a Breteniei, el ar putea-o copia pe domnișoara des Touches. Numai un temperament ca al ei, sangvin, bilios, este în stare să înfrunte acțiunea timpului. Carnea bine hrănită a acestui trup, parcă lăcuit, este singura armă pe care natura a dat-o femeilor pentru a rezista ridurilor, riduri de altminteri prevenite la Camille prin impasibilitatea chipului său.

În 1817, această fată încântătoare începu să-i primească în casa ei pe artiști, pe scriitorii de scenă, pe savanții și pe publiciștii față de care se simțea apropiată. Întreținu un salon asemenea celui al baronului Gérard, unde aristocrația se întâlnea cu oamenii iluștri și unde venira și femei. Obârșia domnișoarei des Touches și averea sa, sporită prin moștenirea rămasă de la mătușă călugăriță, îi fură de folos în încercarea atât de dificilă, la Paris, de a-și crea o societate. Independența ei fu o altă cauza a succesului. Multe mame ambițioase nutriră nădejdea de a o face să se căsătorească cu fiii lor, a căror avere era în contradicție cu frumusețea stemelor ce le purtau. Câțiva *pairs* ai Franței, momiți de cele optzeci de

mii de livre rentă, ispitiți de casa aranjată magnific, își duseră acolo rudele cele mai fandosite și mai năzuroase. Lumea diplomaților, cea care caută distracțiile spirituale, veni și ea și fu încântată. Domnișoara des Touches, împresurată de atâtea interese, putu, așadar, să studieze feluritele comedii pe care pasiunea, lăcomia, ambiția îi pun pe toți să le joace, până și pe oamenii cei mai aleși. Văzu de timpuriu lumea așa cum e ea, și avu norocul să nu fie cuprinsă prea repede de acea iubire ce răpește mintea și facultățile femeii, împiedicând-o să mai judece sănătos. De obicei, femeia simte, se bucură și judecă în mod succesiv: de aici, cele trei vârste distincte ale ei, dintre care ultima coincide cu trista epocă a bătrâneții. Pentru domnișoara des Touches, ordinea a fost inversată. Tinerețea i-a fost învăluită în zăpezile științei și în răceala cugetării. Această situație explică și ea bizareria vieții lui Camille Maupin și natura talentului său. Félicité îi studia pe bărbați, când se afla la vârsta la care femeile nu pot avea ochi decât pentru unul dintre ei, disprețuia ceea ce ele admirau, vedea minciuna din laudele pe care ele le primeau ca pe niște adevăruri, râdea de ceea ce pe celelalte le făcea grave. Un asemenea fel de a fi, în contrasens, a durat mult și a avut un sfârșit cumplit: Félicité avea să descopere în ea însăși cea dintâi iubire, tânără și proaspătă la o vârstă când femeile sunt silite de natură să renunțe la iubire. Cea dintâi dragoste a ei a fost atât de tainică încât nimeni n-a aflat nimic despre ea. Félicité, ca orice femeie ce se lasă călăuzită de bunul simț al inimii, a fost înclinată să creadă că frumusețea trupeză reflectă frumusețea sufletească, s-a îndrăgostit de un chip și a cunoscut întreaga prostie a unui craidon ce n-a văzut în ea decât o femeie, i-a trebuit un oarecare timp ca să se vindece de scârbă și această legătură fără noimă. Un alt bărbat i-a intuit durerea și a consolat-o, fără gânduri ascunse, sau cel puțin s-a priceput să-și ascundă intențiile. Félicité a crezut că a întâlnit, în sfârșit, noblețea

sufletească și spirituală pe care nu o găsisese la frumosul *dandi*. Bărbatul acesta posedă una dintre mințile cele mai originale ale vremurilor noastre. Și el scria sub un pseudonim, iar primele sale scrieri îl arătau admirator al Italiei. Félicité a trebuit să călătorească, altminteri riscând să zacă pururea în singura ignoranță ce-i mai rămăsese. Bărbatul acesta sceptic și ironic a dus-o pe Félicité să cunoască patria artelor. Acest celebru necunoscut poate fi socotit drept maestrul și creatorul lui Camille Maupin. El a pus în ordine vastele cunoștințe ale domnișoarei Félicité, le-a completat cu studiul capodoperelor ce împodobesc Italia, i-a dat acel ton ager și inteligent, ironic și profund, caracteristic propriului lui talent, totdeauna cam bizar ca formă, pe care însă Camille Maupin l-a modificat prin delicatețea de simțire și prin ingenioasa turnură firească femeilor; el i-a insuflat gustul centru operele literaturii engleze și germane și a pus-o să învețe aceste două limbi în timpul călătoriei. La Roma, în 1820, domnișoara des Touches fu părăsită pentru o italiancă. Fără o asemenea dramă, poate că niciodată n-ar fi devenit celebră. Napoleon a spus că nefericirea este moașa geniului. Întâmplarea aceea i-a inspirat pentru totdeauna domnișoarei des Touches față de omenire disprețul care a făcut-o atât de puternică. Félicité a murit, și s-a născut Camille. S-a întors la Paris cu Conti, marele muzician, pentru care a scris două librete de operă; nu mai avea însă niciun fel de iluzii și a devenit, fără știrea nimănui, un fel de Don Juan femeie, fără datorii, fără cuceriri. Încurajată de succes, își publică cele două volume de piese de teatru care, de la bun început, o situează pe Camille Maupin printre cei mai iluștri anonimi. Într-un mic roman admirabil, una dintre capodoperele epocii, își povestește dragostea înșelată. Cartea aceasta, de o sinceritate primejdioasă, fu pusă alături de *Alophé*¹⁷,

¹⁷ Roman de Benjamin Constant în care autorul descrie dragostea lui pentru doamna de Staël.

oribila boceală al cărei revers îl constituia opera lui Camille. Amănuntele metamorfozei ei literare au rămas neînțelese până azi. Numai câteva minți ascuțite au știut să vadă acea generozitate ce-l împinge pe un bărbat să înfrunte critica, iar pe femeie o salvează de la glorie îngăduindu-i să rămână obscură. În ciuda dorinței sale, celebritatea îi crescuse zi de zi, atât datorită influenței salonului său, cât și prin replicile, prin justetea judecăților, prin temeinicia cunoștințelor ei. Avea autoritate, vorbele sale erau repetate, și nu se putu lepăda de rosturile pe care i le atribuia societatea pariziană. Deveni o excepție admisă. Toată lumea se înclină în fața talentului și în fața averii ciudatei fete; toți îi recunoscuseră și îi aprobară independența, femeile admirându-i mintea, iar bărbații frumusețea. Purtarea ei, de altfel, se supunerea tuturor conveniențelor sociale. Prietenii ei părrură pur platonice. Nu avea nimic din firea femeii-autor. Domnișoara des Touches este fermecătoare ca o femeie de lume și, dacă trebuie, slabă, ușuratică, cochetă, preocupată de toalete, încântată de fleacurile ce ispitesc pe femei și pe poeți, înțelege prea bine că, după doamna de Staël, nu mai este loc și pentru o Sapho în acest veac, și că Ninon nu mai poate exista într-un Paris fără mari seniori și fără curți voluptoase. Ea este o Ninon a inteligenței, adoră arta și pe artiști, mergând de la poeți la muzicieni, de la sculptori la prozatori. E de o noblețe, de o generozitate care ajunge până la a se lăsa înșelată, atât de miloasă este față de orice nenorocire și atât de nepăsătoare față de oamenii fericiți. Din 1830, trăiește într-un cerc ales, cu prieteni încercați, care se iubesc sincer și se stimează. Tot atât de departe de vâlva doamnei de Staël ca și de luptele politice, ea râde de Camille Maupin, fratele mai mic al lui George Sand, pe care o numește fratele său Cain, căci gloria cea nouă a dat uitării gloria ei. Domnișoara des Touches o admiră pe fericita sa rivală, cu o îngăduință îngerească, fără a simți vreo pizmă și fără niciun gând

ascuns.

Până în clipa când începe această povestire, dusesese cea mai fericită existență pe care și-o poate imagina o femeie destul de puternică pentru a se ocroti singură, între 1817 și 1834, venise de vreo cinci-șase ori la des Touches. Cea dintâi călătorie avusese loc după întâia ei decepție, în 1818. Casa des Touches era de nelocuit; Félicité și-a trimis administratorul la Guérande și s-a instalat singură la des Touches. Pe atunci, nu avea nicio bănuială despre viitoarea-i glorie, era tristă, nu primea pe nimeni, nu voia oarecum decât să se contemple pe ea însăși, după acel mare dezastru. Scrise unei prietene de la Paris despre intențiile ce le avea în legătură cu mobila pe care o socotea necesară pentru a-și aranja casa de la Touches. Mobila coborî pe o corabie până la Nantes, fu adusă apoi pe un mic bastiment la Croisic și transportată de acolo, nu fără dificultăți, peste nisipuri, până la Touches. Félicité aduse câțiva meșteri de la Paris și se stabili în casa de la Touches, al cărei ansamblu îi plăcu în mod deosebit. Dorea să mediteze acolo, ca într-o mănăstire particulară, asupra întâmplărilor vieții. Pe la începutul iernii, se întoarse la Paris. Orășelul Guérande fu vândolit îndată de o curiozitate drăcească: nu se mai vorbea decât de luxul asiatic al domnișoarei des Touches. Notarul și administratorul ei îngăduiră atunci să se viziteze castelul la des Touches. Veneau oameni de la Batz, de la Croisic, de la Savenay. Curiozitatea aceasta aduse, în doi ani, o sumă enormă portarului și grădinarului: șaptesprezece franci. Domnișoara nu se întoarse la des Touches decât peste doi ani, după călătoria din Italia, și sorii acolo prin Croisic. Venise, fără ca la Guérande să știe, împreună cu compozitorul Conti. Vizitele ei succesive la Touches nu prea mai stârniră curiozitatea orășelului Guérande. Administratorul său și cel mult notarul cunoșteau taina gloriei lui Camille Maupin. Acum însă, molima noilor idei făcuse oarecare

progrese la Guérande, mai multe persoane de acolo aflaseră de dubla existența a domnișoarei des Touches. Directorul poștei primea scrisori adresate lui Camille Maupin, la des Touches. În sfârșit, vâlul se rupse. Într-un ținut cu deosebire catolic, înapoiat, plin de prejudecăți, viața ciudată a ilustrei fete trebuia să stârnească zvonurile ce-l speriară pe abatele Grimont, și n-aveau cum să fie înțelese vreodată; așa încât, tuturora li se păru monstruoasă. Félicité nu era singură la des Touche, avea un oaspete. Acel oaspete era Claude Vignon, scriitorul ironic și mândru care, deși nu scrie decât critică, izbutise să se impună față de public și de literatură, dând impresia unei anume superiorități. Félicité care, de șapte ani, îl primise în casa ei pe acest scriitor, la fel ca și pe alți o sută de scriitori, jurnaliști, artiști și oameni de lume, care îi cunoștea firea slabă, trândăvia, adâncă mizerie, delăsarea și sila de toate, părea că voia să și-l facă soț, prin felul în care se purta față de el. Purtarea ei, de neînțeles pentru prieteni, Félicité o explica prin ambiție, prin spaima pe care i-o pricinuia bătrânețea; voia să încredințeze restul vieții sale unui bărbat superior, căruia averea ei să-i fie o trambulină și care să-i mențină importanța în lumea poeziei. Îl adusesese, deci, pe Claude Vignon de la Paris la des Touches, așa cum un vultur duce în gheare un ied, ca să-l studieze și ca să ia o hotărâre definitivă; ea îi amăgea, însă, și pe Calyste și pe Claude: nu se gândea deloc la căsătorie, trăia cel mai cumplit zbucium ce poate frământa un suflet tare ca al ei, simțindu-se jucăria propriului său spirit, văzându-și viața luminată prea târziu de soarele iubirii, strălucind ca într-o inimă de douăzeci de ani. Și acum să descriem sihăstria lui Camille.

La câteva sute de pași de la Guérande, pământul Bretaniei încetează și încep lacurile sărate și dunele. Peste pustietatea de nisip pe care marea a așternut-o ca un hotar între ea și pământ, coboară un drum mâncat de

puhoaiete, ce n-a văzut nicicând vreo trăsură. Pustietatea aceasta cuprinde nisipuri sterpe, mlaștini de felurite forme, mărginite de maluri mocirloase, din care se scoate sarea, precum și un mic braț de mare ce desparte insula Croisic de continent. Deși din punct de vedere geografic Croisic e o peninsulă, ea poate fi socotită drept o insulă, întrucât nu e unită cu Bretania decât prin plajele ce o leagă de tângușorul Batz, nisipuri aride și mișcătoare ce nu se pot străbate ușor. Acolo unde drumul dinspre Croisic către Guérande se unește cu drumul de pe uscat, se află o casă de țară, înconjurată de o grădină vastă, în care o mulțime de pini răsuciți și chinuiți, unii ca niște umbrele de soare, alții ca niște rămurișuri betege, își arată trunchiurile roșietice pe porțiunile de pe care scoarța lor a căzut. Copacii aceștia, victime ale uraganelor ce-i bat. În ciuda vântului și a mareei, cuvântul victimă le este foarte potrivit, pregătesc sufletul pentru spectacolul trist și bizar oferit de mlaștinile sărate și de dunele ce seamănă cu o mare încremenită. Casa, destul de solid clădită din pietre șistoase și din mortar prinse între ele cu legături din granit, nu are niciun fel de arhitectură, înfățișând privirii niște ziduri goale, străbătute din loc în loc de ochiurile ferestrelor. Ferestrele de la primul etaj au geamuri mari, iar cele de la parter sunt niște pătrate mici. Deasupra acestui etaj se află podul, ce se întinde sub un enorm acoperiș înalt, ascuțit, cu doi pereți laterali și cu câte două lucarne mari pe fiecare față. Sub triumghiul fiecărui perete lateral, câte o fereastră își deschide ochiul de ciclop, spre vest către mare, spre est către Guérande. O fațadă a casei are în față drumul către Guérande, iar cealaltă către pustiul dincolo de care se înalță Croisic. Iar de la acest orașel mai departe se întinde largul mării. Un pârlăuș se strecoară printr-o deschizătură din gardul de zid al parcului, apoi curge de-a lungul drumului către Croisic, îl traversează se pierde în nisipuri sau în micul lac cu apă sărată, format

prin revărsarea brațului de mare și încercuit de dune și de mlaștini. Un drumeag de câțiva stânjeni, croit peste această breșă de pământ, duce de la șosea la casă. Intrarea în curte se face printr-o poartă mare. Curtea e înconjurată de acareturi destul de modeste – un grajd, o remiză, o casă pentru grădinar, alături de care se află o curte de păsări cu dependințele ei, mai des folosită de portar decât de stăpân. Tonurile cenușii ale casei se armonizează de minune cu peisajul pe care-l domină. Parcul său e oaza acestei pustietăți, la intrarea căreia călătorul găsește o colibă de ceamur în care veghează vameșii. Casa aceasta fără proprietăți funciare, sau ale cărei proprietăți sunt situate pe moșia Guérande-i, obține din mlaștini un venit de zece mii de livre rentă, și alte venituri din produsele luate de pe terenurile agricole date în dijmă. Așa se prezintă fieful casei des Touches, căreia Revoluția i-a retras veniturile feudale. Astăzi, des Touches nu mai reprezintă decât o simplă proprietate; *paludierii* însă continuă să-i spună *castel*; ei i-ar spune și *seniorul*, dacă fieful nu ar fi ajuns pe mâna unei femei. Când Félicité a hotărât să repare casa de la des Touches, a avut grijă, ca mare artistă, să nu schimbe nimic din exteriorul acesta mohorât ce dă singuraticiei construcții un aer de închisoare. Doar poarta de la intrare fu împodobită cu două coloane de cărămidă ce susțin o boltă pe sub care poate să treacă o trăsură. Curtea fu plantată.

Aranjamentul parterului este la fel cu al celor mai multe case de țară zidite acum o sută de ani. Evident, casa fusese clădită pe ruinele vreunui mic castel, așezat pe culmea aceea ca un inel legând Croisic-ul și târgușorul Batz de Guérande și care domnea peste mlaștini. În partea de jos a scării fusese construit un peristil. Mai întâi, se afla o mare anticameră pardosită cu scânduri, în care Félicité instalase un biliard; apoi un salon imens, cu șase ferestre mari, dintre care două, din partea de jos a peretelui lateral, formează un fel de uși pe unde se

coboară spre grădină pe o scară cu zece trepte, și care corespunde, prin modul cum este orânduit salonul, cu ușile ce dau una spre sala de biliard, iar cealaltă spre sufragerie. Din bucătărie, situată pe cealaltă parte, se ajunge în sufragerie printr-un oficiu. O scară desparte sala de biliard de bucătăria care avusese o ușă către peristil, ușă pe care domnișoara des Touches a hotărât s-o astupe, deschizând o altă către curte. Înălțimea etajului și mărimea camerelor i-au îngăduit lui Camille să aranjeze parterul cu o simplitate aleasă. Ea s-a ferit să așeze aici lucruri prețioase. Salonul, pe de-a-ntregul zugrăvit în gri, e mobilat cu o mobilă veche de mahon, tapisată cu mătase verde, având la ferestre perdele de calicot alb cu tiv verde; apoi cu două consile și cu o masă rotundă; la mijloc, se află un covor cu carouri mari; pe vastul șemineu cu oglindă enormă, e un pendul ce reprezintă carul soarelui, între două candelabre de stil imperial. Sala de biliard are perdele de calicot gri, cu tivuri verzi, și două divane. Mobila din sufragerie se compune din patru bufete mari de mahon, o masă, douăsprezece scaune de mahon, tapisate cu pânză din păr de coadă de cal, și câteva gravuri magnifice de Audran înrămate în rame de mahon. De mijlocul plafonului atârnă un candelabru elegant, ca acelea de deasupra scărilor din marile palate, și în care se află două lămpi. Toate plafoanele, cu grinzi proeminente, au fost vopsite în culoarea lemnului. Pe vechea scară, construită din lemn cu balustre groase, e așternut de sus și până jos un covor verde.

La primul etaj sunt două apartamente, despărțite de către scara. Félicité s-a instalat în apartamentul a cărui vedere dă spre mlaștini, spre mare și spre dune, împărțindu-l într-un salonaș, un dormitor mare, două cabinete, unul de toaletă, celălalt de lucru. În cealaltă parte a casei a izbutit să mai facă două dormitoare, fiecare cu câte un vestibul și un cabinet. Servitorii își au camerele la mansardă. La început, cele două dormitoare

pentru oaspeți nu au avut decât strictul necesar. Lucrurile de lux și artă pe care le comandase la Paris au fost rezervate numai pentru apartamentul ei. Dorise să aibă în acea sumbră și melancolică locuință, în armonie cu peisajul sumbru și melancolic, creațiile cele mai fantastice ale artei. Salonașul este îmbrăcat în frumoase tapițerii de Gobelin, încadrate cu cele mai minunate cadre sculptate. Perdelele de la ferestre sunt croite din cea mai grea stofă de pe vremuri, un brocart magnific cu duble reflexe, auriu-roșcat și galben-verzui, plisate din plin, bogat împodobite cu franjuri regale și cu ciucuri demni de cele mai splendide baldachinuri de biserică. Acest salon este ocupat de un sipet pe care îl găsisese administratorul și care azi valorează șapte-opt mii de franci, de o masă de abanos sculptată, de un birou mic cu nenumărate sertărașe, încrustat cu arabescuri în ivoriu, lucrat la Veneția, în sfârșit de cele mai frumoase mobile gotice. Sunt acolo și tablouri, și statuete, tot ceea ce un prieten al ei, pictor, izbutise să găsească mai de preț la negustorii de rarități care, în 1818, nu bănuiau ce preț vor căpăta mai târziu asemenea comori. Pe mese, Félicité a așezat vase minunate de Japonia cu desene fantastice. Covorul este din Persia, adus prin contrabandă peste dune. Camera ei, aranjată în stilul secolului lui Ludovic al XV-lea, e de o exactitate desăvârșită. Astfel, patul este de lemn sculptat, vopsit în alb, cu rezemătoarele arcuite împodobite cu amorași ce-și aruncă flori, garnisite, cu mătase întrețesută cu fire aurii și cu baldachinul împodobit cu patru mănunchiuri de pene; tapetul e persian veritabil, decorat cu găitane de mătase, cu șnururi și cu noduri; garnitura șemineului este rococo; pendulul suflat cu aur stă între două vase mari din cel dintâi albastru de Sèvres, montat în aramă aurită; oglinda e înrămată în același stil; în cameră se mai afla o toaletă Pompadour cu dantelăriile și cu oglinda ei, apoi acele

mobile atât de răsucite, acele *duchesses*¹⁸, acele scaune lungi, acea canapeluță zveltă, acel scăunel cu speteaza matlasată pe care se stă la gura sobei, acel paravan lăcuit, cu perdelele din aceeași mătase cu care e tapițată și mobila, toate căptușite cu satin roz și drapate de șnururi cu franjuri, precum și covorul fabricat la Savonnerie, în sfârșit, toate lucrurile elegante, bogate, somptuoase și delicate între care făceau dragoste femeile drăguțe ale secolului al optsprezecelea. Cabinetul, complet modern, opune galanteriilor secolului lui Ludovic al XV-lea un fermecător mobilier de mahon: biblioteca de aici e plină; pare un budoar, având și un divan. E doldora de fermecătoarele nimicuri femeiești, peste tot privirea dă de tot felul de născociri moderne: cărți cu încuietoare, cutii cu batiste și cu mânuși, abajururi ele porțelan străveziu, statuete, bibelouri chinezești, truse de scris, două-trei albume, prespapiere, în sfârșit nenumăratele nimicuri la modă. Cei curioși pot vedea aici cu o tulburătoare uimire câteva pistoale, o narghilea, o cravașă, un hamac, o pipă, o pușcă de vânătoare, o bluză, tutun, o raniță de soldat, bizară strânsură ce-o zugrăvește pe Félicité.

Orice suflet ales, venind la des Touches, va fi impresionat de frumusețile deosebite ale peisajului care-și unduiește savanele dincolo de parc, ultimă vegetație a continentului. Acele triste petice de apă sălcie, despărțite de drumeagurile albe pe unde paludierul îmbrăcat în alb de sus și până jos vine să grebleze și să strângă sarea, pentru ca apoi să-i dea forma de grunj; acea întindere ale cărei miasme sărate împiedică păsările, s-o străbată și înăbușă toate eforturile botanice; acele nisipuri unde ochiul nu se poate odihni decât pe o iarbă mărunță, aspră și rezistentă, cu flori trandafirii, și pe ochișorul-șoricelului; acel lac cu apă de mare, nisipul dunelor și priveliștea Croisic-ului, miniatură de oraș plutind, ca și Veneția, pe

¹⁸ Sofale cu spetează.

apele mării; în sfârșit, imensul ocean mărginind recifurile de granit cu franjurile lui de spumă spre a face să pară și mai impresionante ciudatele lor forme, un asemenea spectacol înalță gândirea și o întristează totodată, efect pe care, cu vremea, îl pricinuieste sublimul, care trezește regretul după lucruri necunoscute, abia întrevăzute de suflet la înălțimi deznădăduite. De aceea, asemenea armonii sălbatice nu se potrivesc decât cu spiritele mari sau cu durerile mari. Pe atunci, pustietatea aceea aspră, unde din când în când razele soarelui reflectate de ape și de nisipuri albesc tângușorul Batz și curg peste acoperișurile din Croisic răspândind o strălucire nemiloasă, o preocupau pe Camille zile întregi. Rareori se întorcea către gingașele priveriști proaspete, către boschetele și către înfloritele garduri de măracini ce înfășoară Guérande, ca pe o mireasă, în flori, panglici, văluri și horbote. Pe atunci, Félicité îndura cumplite suferințe tănuite.

Pentru Calyste, de îndată ce zări giruetele de pe acoperiș ivindu-se deasupra tufărișurilor de pe marginea drumului, printre crestele strâmbe ale pinilor, aerul parcă deveni mai ușor; Guérande i se părea o închisoare, viața lui era la des Touches. Cine, oare, nu va înțelege ce ispite îl ademeneau acolo pe un tânăr atât de candid? Dragostea lui, ca și cea a lui Chérubin, îl prăbușise la picioarele unei ființe ce devenise pentru el ceva mult mai de preț decât o femeie, și desigur că avea să supraviețuiască refuzurilor de neexplicat cu care îl întâmpina Félicité; Sentimentul acesta, care-i mai mult nevoie de a iubi decât iubire, fără îndoială că nu scăpase teribilului spirit analitic al lui Camille Maupin, și de aici provenea poate refuzul ei, noblețe pe care Calyste n-o putea înțelege. Apoi, acolo străluceau și minunățiile civilizației moderne, cu atât mai mult cu cât ele contrastau cu întreaga Guérande, pentru care sărăcia din casa du Guénic constituia o splendoare. Acolo se

înfățișară privirilor vrăjite ale acestui tânăr neștiutor, care nu cunoștea decât tufărișurile de grozamă ale Breteinei și hățișurile de mărtașoagă ale Vandeei, splendorile pariziene ale unei lumi noi; acolo auzi un limbaj necunoscut, sonor, și tot acolo ascultă Calyste sunetele vrăjite ale celei mai frumoase muzici, uimitoarea muzică a secolului al nouăsprezecelea, în care melodia și armonia se îmbină cu puteri egale, în care cântecul și instrumentația au ajuns la desăvârșiri nemaipomenite. Acolo văzu operele celei mai minunate picturi ale școlii franceze, urmașii de azi a Italiei, a Spaniei și a celor două *Flandre*, și unde talentul a devenit atât de comun încât toți ochii și toate inimile sunt sătule de talente și strigă în gura mare după geniu. Acolo citi acele opere de imaginație, acele uluitoare creații ale literaturii moderne care își produsese întregul efect asupra unei inimi fragede. În sfârșit, marele nostru secol al nouăsprezecelea i se înfățișă cu splendorile lui colective, cu critica lui, cu eforturile de înnoire în toate genurile, cu tentativele lui uriașe și aproape toate pe măsura gigantului ce legănase în steagurile sale copilăria acestui veac și îi cântase imnurile acompaniate de cumplitul bas al tunurilor. Inițiat de Félicité în toate aceste măreții, care poate că scapă privirilor celor ce le pun în scenă și care sunt totodată și făuritorii lor, Calyste își satisfăcea la des Touches dorul de minunății, atât de puternic la vârsta lui, și avea naivă admirație, cea dintâi dragoste a adolescenței, care devine atât de aprigă, dacă e împiedicată. E atât de firesc ca flacăra să se înalțe! El ascultă acea plăcută zeflemea pariziană și avea elegantă satiră care îi dezvăluie farmecul spiritului franțuzesc și trezire în el mii de idei adormite de dulcea somnolență a vieții sale de familie. Pentru el, domnișoara des Touches era ca o mamă spirituală, mama pe care putea s-o iubească fără prihană. Era așa de bună față de el: pentru un bărbat căreia îi inspiră dragoste, o femeie este

totdeauna adorabilă, chiar și atunci când lasă impresia că nu împărtășește același sentiment. Acum, Félicité îi dădea lecții de muzică. Pentru el, acele mari încăperi de la parter, ce se, întindeau și mai departe prin felul iscusit în care fuseseră amenajate pajiștile și boschetele din parc, acel spațiu al scării plin de capodoperele artei italiene, de sculpturi în lemn, de mozaicuri venețiene și florentine, de basoreliefuri în fildeș și în marmoră, și de raritățile comandate de zânele din Evul Mediu, apartamentul acela intim, atât de cochet, atât de voluptos artistic, erau vii, erau însuflețite de o lumină de un duh și de un aer supranaturale, stranii, de nedefinit. Lumea modernă, cu toate poeziile ei, se opunea din temelii lumii posace și patriarhale de la Guérande, punând față în față două moduri de viață. De-o parte, sumedenia de creații ale artei; de cealaltă, unitatea sălbatică a Breitanii. Nimeni deci, nu se va întreba de ce bietul copil, sătul ca și mama sa de subtilitățile naivului joc de cărți, tresărea ori de câte ori intra în casa de la des Touches, ori de câte ori sună la ușa, ori de câte ori străbătea curtea. E de remarcat că asemenea presentimente nu-i mai frământă pe bărbații maturi, hârșâiți de frecușurile cu viața, pe care nimic nu-i mai surprinde și care se așteaptă la orice. Când deschise poarta, Calyste auzi sunetele pianului și gândi că Félicité trebuie să fie în salon; dar, când intră în sala de biliard, muzica nu mai ajunsese până la urechile lui. Camille, fără îndoială, cânta la pianina dreaptă ce-i fusese adusă din Anglia de către Conti și pe care o așezase în salonul de sus. Urcând scările pe covorul gros ce înăbușea cu totul zgomotul pașilor, Calyste păși din ce în ce mai încet. Simți în muzica aceea un fior extraordinar. Félicité cânta numai pentru ea, se întreținea cu sine însăși. În loc să intre, tânărul se opri pe o bancă gotică, tapițată cu catifea verde și așezată de-a lungul palierului, sub o fereastră încadrată artistic cu lemn sculptat, lăcuit, de culoarea cojii de nucă. Nimic nu putea fi mai misterios și mai

melancolic decât improvizația lui Camille: părea că din adâncul unui mormânt un suflet înălța un *De profundis* către cer. Tânărul îndrăgostit recunoscuse ruga dragostei deznădăjduite, duioșia bocetului supus, gemetele unei mâhniri stăpânite. Camille dezvoltase, amplificase, modificase introducerea la cavatina *Grație pentru tine, grație pentru mine*, ce reprezintă aproape întreg actul al patrulea din *Robert Diavolul*. Cântă, brusc, această bucată într-o manieră sfâșietoare, apoi se întrerupse. Calyste intră și văzu pricina acelei întreruperi. Sărmana Camille Maupin, frumoasa Félicité, îi arătă, fără nicio cochetărie, un chip scăldat în lacrimi; își luă batista, își șterse lacrimile și îi spuse simplu:

— Bună ziua!

Era fermecătoare în toaleta ei de dimineață. Pe cap avea una dintre acele împletituri de velur roșu la modă pe atunci și de sub care se revărsau strălucitoarele cosițe ale părului ei negru. O redingotă foarte scurtă alcătuiind o tunică grecească modernă lăsa să se vadă un pantalon de batist cu manșete brodate, precum și cei mai frumoși papuci turcești, de culoare roșie-aurie.

— Ce ai? o întrebă Calyste.

— Nu s-a întors, răspunse ea, stând dreaptă la fereastră și privind nisipurile, brațul de mare și mlaștinile.

Răspunsul îi explica toaleta. Camille părea că-l așteaptă pe Claude Vignon, era îngrijorată ca o femeie ce s-a ostenit în zadar. Un bărbat de treizeci de ani ar fi văzut aceasta. Calyste nu văzu decât durerea lui Camille.

— Ești îngrijorată? o întrebă el.

— Da, răspunse ea cu o tristețe pe care bietul copil nu du o putea pricepe.

Calyste se repezi spre ușă.

— Hei, unde te duci?

— După el, răspunse Calyste.

— Copil scump! spuse ea luându-l de mână, ținându-l lângă sine și aruncându-i una dintre acele priviri

înduioșate care pentru sufletele tinere sunt cea mai frumoasă răsplată. Ești nebun? Unde vrei să-l găsești pe coasta aceasta?

— Îl voi găsi.

— Marna ta s-ar speria de moarte. Hai, rămâi! Te rog, spuse ea, îndemnându-l să se așeze pe divan. Nu te întrista din pricina mea. Lacrimile pe care le vezi sunt lacrimi care nouă, femeilor, ne plac. În noi există o însușire pe care bărbații nu o au, aceea de a ne lăsa în voia firii noastre repezite, împingând sentimentele până la extrema lor limită. Închipuindu-ne anumite situații și lăsându-ne răpite de ele, ajungem la lacrimi și, câteodată, la stări și la tulburări grave. Fanteziile noastre nu sunt jocuri ale spiritului, ci ale inimii. Ai sosit tocmai la timp, singurătatea nu-mi priește. Nu sunt chiar atât de proastă încât să-mi închipui că n-a vrut decât să viziteze fără mine Croisic-ul și stâncile lui, tângușorul și nisipurile lui, sau mlaștinile sărate. Știam că va lipsi mai multe zile, nu numai una. A vrut să ne lase singuri; e gelos, sau mai degrabă se preface că e gelos. Tu ești tânăr, ești frumos...

— De ce nu mi-ai spus? Ar trebui să nu mai vin? întrebă Calyste, stăpânindu-și cu greu o lacrimă ce i se rostogoli pe obraz și care o impresiună adânc pe Félicité.

— Ești un înger! exclamă ea.

Apoi cântă voioasă aria *Rămâi*, a Mathildei, din *Wilhelm Tell*, spre a risipi orice urmă de gravitate prin acest magnific răspuns al prințesei în privința sa.

— A vrut, reluă ea, să mă facă astfel să cred că mă iubește mai mult decât mă iubește. Știe tot binele pe care i-l doresc, spuse ea privind-l pe Calyste cu atenție; însă poate că se simte umilit, văzând că mi-e inferior în această privință. S-ar mai putea să-l fi și cuprins anumite bănuieli în legătură cu tine și va fi vrând, poate, să ne surprindă. Însă, chiar de n-ar fi vinovat decât că s-a dus sa se bucure de plăcerile unei asemenea plimbări

singuratice, fără mine, fără a împărtăși cu mine hoinărelile și impresiile pe care i le pot inspira asemenea priveliști, pricinuindu-mi o mulțime de gânduri ucigașe – nu-i de-ajuns oare? Această minte deosebită nu mă iubește mai mult decât muzicianul, sau decât omul de spirit, sau decât militarul. Sterne are dreptate: orice nume are o semnificație, iar numele meu e cea mai cruntă ironie. Am să mor fără să întâlnesc la vreun bărbat acea dragoste pe care o port în inimă, acea poezie pe care o port în suflet.

Rămase cu brațele moi, cu capul sprijinit pe pernă, cu ochii pierduți în gânduri, ațintiți pe o floare din covor. Suferințele minților superioare au ceva grandios și impunător, ceva ce dezvăluie imense profunzimi sufletești cărora cugetul celui ce le contemplă le dă profunzimi și mai vaste. Asemenea suflete au ceva din privilegiile regalității ale cărei sentimente aparțin unui întreg popor și care impresionează o întreagă lume.

— De ce mi-ai...? începu Calyste, dar nu putu să termine.

Frumoasa mână fierbinte a lui Camille Maupin se lăsase peste mâna lui și îi întrerupsese cu înțelese.

— Natura și-a schimbat legile pentru mine, acordându-mi încă cinci-șase ani de tinerețe. Te-am respins din egoism. Mai devreme sau mai târziu, vârsta ne-ar fi despărțit. Și față de el sunt cu treisprezece ani mai în vârstă, și chiar și atâta e prea mult.

— Vei fi frumoasă și la șaiszeci de ani! exclamă Calyste năprasnic.

— Dumnezeu să te audă! răspunse ea zâmbind. De altminteri, copile drag, vreau să-l iubesc. Cu toată insensibilitatea lui, cu toată lipsa lui de imaginație, cu toată groaznica lui nepăsare și cu toată invidia ce-l mistuie, cred că sub aceste zdrențe există câteva lucruri mari, și nădăjduiesc că voi izbuti să galvanizez această inimă, s-o salvez de ea însăși, să mi-o apropiu... Vai! am o

mente clarvăzătoare și o inimă oarbă.

Fu uimitor de aspră cu ea însăși. Suferea și își studia suferința, așa cum Cuvier sau Dupuytren explicau prietenilor lor mersul fatal al propriei maladii și progresul pe care moartea îl făcea în ei. Camille Maupin era tot atât de pricepută în ale pasiunii pe cât erau cei doi savanți în anatomie.

— Am venit aici anume, ca să-l pot cunoaște mai bine, și iată-l că se și plictisește, îi lipsește Parisul; i-am spus, suferă de nostalgia criticii, n-are niciun autor de jumulit, niciun sistem de dărâmat, niciun poet de zdrobit și nu îndrăznește să se cufunde aici în niciun fel de desfrâu în care să-și descarce povara gândurilor. Vai! dragostea mea nu e îndeajuns de adevărată, poate, pentru a-i odihni creierul. Nu izbutesc să-l farmec, în sfârșit! Bea astă-seară cu el, eu am să spun că sunt bolnavă și voi rămâne în camera mea; am să aflu astfel dacă nu cumva mă înșel.

Calyste se făcu roșu ca o cireășă, roșu de la bărbie până la frunte, iar urechile i se învăluiră în jar.

— Doamne! exclamă ea, și eu care te stric fără să mă gândesc la nevinovăția ta de tânără domnișoară! Iartă-mă Calyste. Când ai să iubești, ai să afli că poți fi în stare să dai foc Senei numai ca să-i faci o plăcere cât de mică „obiectului iubit”, cum spun cărturăresele.

Făcu o pauză.

— Există anumite firi semețe și dârze care exclamă la o anumită vârstă: „Dacă aș reîncepe viața, aș face la fel!” Eu, care-nu mă cred slabă, exclam: „Aș fi o femeie ca mama ta, Calyste!” Ce fericire e să ai un fiu ca tine! Dacă m-aș fi căsătorit chiar și cu cel mai prost bărbat de pe lume, aș fi știut să fiu o soție cuminte și supusă. Și totuși, n-am săvârșit greșeli împotriva societății, n-am greșit decât față de mine. Vai! copile drag, astăzi femeia nu mai poate ieși singură în lume decât în ceea ce se numește societatea primitivă. Relațiile sentimentale care nu sunt

în armonie cu legile sociale sau cu cele naturale, în sfârșit, afecțiunile ce nu sunt impuse, ne distrug. Înduri cât înduri, dar măcar să ai un folos. Ce mă interesează copiii verișoarelor mele Faucombe, care nu mai sunt Faucombe, pe care nu le-am mai văzut de douăzeci de ani, și care, de altfel, s-au căsătorit cu niște negustori! Tu ești pentru mine un fiu care nu m-a costat chinurile maternității, am să-ți las averea mea și, datorită mie, ai să fii fericit, cel puțin în această privință, comoara mea scumpă de frumusețe și de gingășie, pe care nimic nu trebuie s-o atingă sau s-o vestejească.

După aceste cuvinte, rostite cu un glas profund, își închise frumoasele pleoape, ca să nu i se poată citi în ochi.

— N-ai vrut să primești nimic de la mine, zise Calyste, așa că și eu am să dau moștenitorilor dumitale toată averea ce mi-ai lăsa-o.

— Copil ce ești! spuse Camille, cu același glas adânc și cu lacrimi pe obraji. Așadar, nimic nu mă poate scăpa de mine însămi?

— Aveai să-mi spui o poveste și să-mi arăți o scrisoare de la... spuse sentimentalul copil, ca să-i mute gândurile de la mâhnirea ei.

Nu isprăvi însă, căci Félicité îi curmă vorba.

— Ai dreptate, mai presus de orice trebuie să fiu fată de treabă. Aseară se făcuse prea târziu; se pare însă că vom avea timp destul astăzi, spuse ea pe un ton și glumeț și amar totodată. Ca să-mi îndeplinesc făgăduiala, am să mă așez în așa fel încât să pot privi în jos către drumul ce duce spre faleză.

Calyste îi trase acolo un mare fotoliu gotic și deschise fereastra cea dublă cu vitralii. Camille Maupin, care nutrea același gust oriental ca și ilustrul scriitor de sexul ei, se duse să ia o magnifică narghilea persană pe care i-o dăruise un ambasador; îi umplu felegeanul cu parfum de paciuli, îi curăță gingașul *bocchettino*, înmiresmă pana

ce-o folosea ca imamea și de care nu se servea decât o singură dată, o fixă la locul ei, aprinse câteva foițe de tutun galbene, așază apoi la câțiva pași mai încolo vasul emailat albastru-auriu cu gâtul lung al acestui frumos instrument de plăceri, și sună ca să poruncească să se aducă ceaiul.

— Vrei niște țigări?... Ah! mereu uit că nu fumezi. O neprihănire ca a ta e așa de rară! Mă gândesc că puful de mătase de pe obrajii tăi n-ar trebui mângâiat decât de mâna unei Eve ieșite de-a dreptul din mâinile lui Dumnezeu

Calyste se înroși și se așază pe un taburet, fără să vadă profunda tulburare care o făcuse și pe Camille să roșească.

— Persoana de la care am primit ieri această scrisoare și care poate va sosi aici mâine, este marchiza de Rochegude, cumnata doamnei d'Ajuda-Pinto, spuse Félicité. După ce și-a căsătorit fata cea mai mare cu un senior portughez stabilit pentru totdeauna în Franța, bătrânul Rochegude, al cărui neam nu-i atât de vechi ca al tău, a vrut să-și înrudească feciorul cu marea nobilime, spre a putea să-i obțină titlul de *pair*, pe care el însuși nu izbutise să-l capete. Contesa de Montcornet i-a găsit în departamentul Orne o domnișoară; Béatrix – Maximilienne-Rose de Casteran, fiica cea mai mică a marchizului de Casteran care voia să-și mărite fără zestre cele două fiice, spre a păstra întreaga avere pentru contele de Casteran, fiul său. Casteran-ii, după câte se pare, se trag din coasta lui Adam. Béatrix, născută și crescută la castelul Casteran, avea pe atunci – căsătoria s-a făcut în 1828 – vreo douăzeci de ani. Era o ființă ce se remarcă prin ceea ce voi, provincialii, numiți originalitate, și care, la urma urmei, nu-i decât o superioritate în gândire, o înflăcărare, o dragoste de frumos, o anume chemare spre operele de artă. Ia aminte la ce-ți spune o biată femeie care s-a lăsat târâtă pe astfel de pante: nu

există nimic mai primejdios pentru o femeie; urmându-le, ajungi acolo unde mă vezi acum pe mine și unde a ajuns și marchiza... în prăpastie! Numai bărbății posedă toiagul de care se pot sprijini de-a lungul unor asemenea râpe, o forță pe care noi nu o avem și care, dacă am avea-o, ar face din noi niște monștri. Bunica ei, bătrâna văduva de Casteran, socoti o fericire căsătoria fetei cu un bărbat față de care ea avea să fie superioară și ca noblețe și ca idei. Rochegude-ii aranjă lucrurile cât se poate de bine, Béatrix: n-avea decât să fie mândră de ei; la fel cil și Rochegude-ii, trebuie să fi fost satisfăcuți și Casteran-ii care, înrudiți astfel cu Gordon-ii, cu d'Eagrign-ii, cu Troisville-ii, cu Navarrain-ii, au obținut titlul de *pair* pentru ginerele lor în ultima mare serie de *pair-i* pe care a promovat-o Carol al X-lea, și care a fost anulată de revoluția din iulie. După moartea bătrânului Rochegude, fiul său moșteni întreaga avere. Rochegude e destul de prostănac; însă avu de la început un fiu; și, cum o plictisi cumplit pe nevastă-sa, îi făcu și ea în curând destule. Primele zile ale unei căsnicii sunt pline de primejdii ascunse, atât pentru sufletele mărunte, cât și pentru marile iubiri. În calitatea lui de prostănac, Rochegude a luat ignoranța soției sale drept răceală, a clasat-o pe Béatrix: printre femeile limfatice și reci, ea e blondă, și, pornind de aici, bărbatul hotărî să-și păstreze cea mai deplină libertate, trăind ca un burlac și bizuindu-se pe pretinsa răceală a marchizei, pe mândria, pe orgoliul și pe felul de viață care îngrădește cu o mie de bariere o femeie la Paris. Ai să vezi toate acestea atunci când vei vizita Parisul. Cei ce visau să profite de nepăsătoarea lui liniște îi spuneau: „Sunteți un bărbat fericit, aveți o soție rece care nu va avea decât pasiuni cerebrale; mulțumită doar să strălucească, fanteziile sale sunt pur artistice; gelozia ei; dorințele ei vor fi satisfăcute dacă își va face un salon unde să se adune toate spiritele alese; se va deda unor dezmățuri muzicale, unor orgii literare” Și soțul

înghițea asemenea snoave prin care se mistifică la Paris nătăfletii. Rochegude însă nu-i un dobitoc de rând: el e tot atât de vanitos, de orgolios, ca și un om inteligent, cu deosebirea că oamenii inteligenți își dau un lustru de modestie și se fac duioși, te alintă ca să fie alințați; pe când Rochegude are un amor-propriu virtuos, rumen și proaspăt, care se admiră în public și e întotdeauna zâmbăreț. Vanitatea lui se lăfăie în grajd și rumegă sforăind la grătarul ieslei din care își înfulecă nutrețul. Are acele cusururi ce nu sunt cunoscute decât de cei ce pot să le judece în intimitate, care nu ies la iveală decât în umbra și în taina vieții lor familiare, pe când în lume și pentru lume pare un bărbat încântător; Rochegude trebuia să devină de nesuferit de îndată ce s-ar fi socotit amenințat în drepturile lui matrimoniale, fiind de o gelozie cruntă și meschină, brutală atunci când este stârnită, lașă vreme de șase luni. ucigașă în cea de-a șaptea. Își închipuia că o înșeală pe nevastă-sa, dar se temea de ea, două principii de tiranie, din ziua când și-a dat seama că marchiza îi acorda pomana de a se preface nepăsătoare la infidelitățile lui. Îți analizez acest caracter, anume ca să-ți explic purtarea tinerei Béatrix. Marchiza avea pentru mine cea mai vie admirație; dar, de la admirație la gelozie nu este decât un pas. La Paris, eu am unul dintre cele mai de seamă saloane; Béatrix dorea să-și facă și ea unul, și încercă să-i atragă pe cei ce veneau la mine. Nu mă pricep să-i rețin pe cei ce vor să mă părăsească. Inșii superficiali, cei care din ușurătate sunt amici cu toată lumea, cei al căror țel este de a părăsi un salon de îndată ce au intrat în el, au trecut la ea; n-a avut însă răgaz să întemeieze un cerc. Pe vremea aceea, o credeam măcinată de dorința unei celebrități oarecare. Și totuși, are măreție sufletească, o mândrie regească, idei, o minunată ușurință de a gândi și de a înțelege totul; știe să vorbească despre metafizică și muzică, despre teologie și pictură. Ai s-o vezi ca femeie, așa cum am văzut-o noi

ca tânără soție; există însă în ea o anume afectare: își dă prea multe aere că știe tot felul de lucruri anevoioase, limba chineză, de pildă, sau ebraica, sau că se pricepe la hieroglife, sau că poate să explice papirusurile ce înfășură mumiile. Béatrix e una dintre acele blonde alături de care blonda Eva ar părea o negresă. E subțire și dreaptă ca o lumânare, și albă ca o prescură: are o față lungă și ascuțită, un ten destul de schimbăcios, azi alb ca percalul, mâine închis și pătat sub piele cu mii de puncte, de parcă în timpul nopții sângele i s-ar fi încărcat cu țarină; fruntea-i este superbă, dar cam prea semeață; pupilele-i sunt verzi ca marea palidă, și înconjugate de alb sub genele moi și sub pleoapele galeșe.

Ochii-i sunt adesea încercănați. Nasul e ca un sfert de cerc, cu nările mici și fine, dar obraznic. Are gură austriacă „buza superioară fiind mai dezvoltată decât cea inferioară” care are un aer disprețuitor. Obrajii palizi nu i se colorează decât după o emoție foarte puternică. Bărbia e destul de grasuță; nici a mea nu-i prea mică, așa încât poate că nu fac bine spunându-ți că femeile cu bărbia grasă sunt pretențioase în dragoste. Are una dintre cele mai frumoase talii pe care le-am văzut vreodată, un spate de un alb strălucitor, mai demult foarte drept, dar care, acum, zice-se, s-a dezvoltat, s-a arcuit; pieptul însă n-a fost tot atât de norocos ca umerii, iar brațele i-au rămas slăbuțe. De altminteri, are o ținută și niște maniere degajate care răscumpără ceea ce poate fi defectuos în făptura ei, și care-i scot de minune în evidență frumusețile. Natura i-a dat acel aer de prințesă ce nu se poate dobândi nicicum, care se moștenește, care o prinde bine și o revelează dintr-o dată pe femeia nobilă, aer în armonie cu șoldurile, ce-i drept mici, dar cum nu se poate mai gingașe, cu cel mai frumos picior din lume, și cu acel bogat păr de înger pe care pensula lui Girodet l-a zugrăvit atât de des, și care seamănă cu o ploaie de lumină. Fără să fie în mod ireproșabil frumoasă, nici măcar simpatică,

ea stârnește, când vrea, impresii de neșters. N-are decât să se îmbrace într-o catifea roșie cum e cireașa, cu volane de dantelă, să-și împodobească părul cu trandafiri roșii, și e divină. Dacă, prin cine știe ce întâmplare, ar putea să îmbrace costumul de pe vremea când femeile purtau corsete strâmte cu multe rânduri suprapuse de panglici, avântându-se subțiri și suave din largul cerc al fustelor de brocart cu pliuri dese și bogate; de pe când se împodobeau cu volănașele gulerelor scrobite ascunzându-și brațele în mânecile cu creveuri și cu cerculețe de dantelă din care mâna ieșea ca pistilul dintr-un caliciu; și de pe când își revărsau miile de bucle ale părului de sub un conci prins cu nestemate – Béatrix ar părea mai frumoasă decât frumusețile ideale pe care le poți admira îmbrăcate în asemenea costume.

Félicité îi arată lui Calyste o minunată copie de pe tabloul lui Mieris, în care o femeie în satin alb, stând în picioare și ținând în mână o hârtie, cântă împreună cu un senior brabantson, în vreme ce un negru toarnă într-o cupă vin vechi de Spania, iar o slujnică bătrână așează pe masă niște prăjituri.

Blondele, reluă ea, au față de noi, brunele, avantajul unei diversități de mare preț: există o sută de feluri de a fi blondă, și numai unul de a fi brunetă. Blondele sunt mai femei decât noi; noi, franțuzoaicele brune, semănăm prea mult cu bărbații. Ei bine, spuse ea, n-ai să te îndrăgostești oare de Béatrix după portretul pe care i-l fac, întocmai ca nu știi care prinț din *O mie și una de zile*¹⁹? Ai venit iarăși prea târziu, bietul meu copil. Consolează-te însă. În poveștile acestea, întâiul venit ia oasele!

Cuvintele acestea fuseseră rostite cu intenție. Admirația zugrăvită pe fața tânărului era stârnită mai mult de pictură decât de pictorul al cărui har își greșea

¹⁹ Operă în cinci volume, publicată de orientalistul Pétis de la Croix, între 1710—1712, pretinzând a fi traducerea în franceză a scrierii unui derviş persan Mocles. Pare-se, însă, că a fost vorba de o plastografie.

țința. În timp ce vorbea, Félicité își da pe față toate însușirile grăitoarei sale fizionomii.

— În ciuda faptului că e blondă, continuă ea, Béatrix nu posedă finețea culorii sale; are în trăsături o anumită asprime, este mândră și dură; desenul chipului e liniar, și ai zice că în sufletul ei există o înflăcărare sudică. E un înger ce arde și se usucă. În sfârșit, ochii-i sunt plini de sete. Tot ce are mai frumos este fața: din profil, figura ei parca ar fi fost prinsă între două uși. Ai să vezi dacă mă înșel. Iată cum am devenit prietene intime: timp de trei ani, din 1828 până în 1831, Béatrix, bucurându-se de ultimele serbări ale Restaurației, străbătând saloanele, mergând la Curte, onorând cu frumusețea ei balurile costumate de la Elysée-Bourbon, judeca oamenii, lucrurile, evenimentele și viața, din înălțimea cugetării ei. Și avea la ce să cugete. Acel prim moment de uimire pricinuită de contactul cu lumea nu lasă să i se trezească inima ce-i rămase încă și mai toropită după cele dintâi neplăceri ale căsnicieii; copilul, sarcina și toate acele îndatoriri ale maternității, care mie nu-mi plac deloc. În privința asta, eu nu sunt femeie. Nu pot să suport copiii, îți dau o mie de necazuri și de griji necurmăte. De aceea socotesc că unul dintre marile cuceriri ale societății moderne, și de care ne-a despuiat ipocritul de Jean-Jacques, era să ne fi lăsat libertatea de a deveni sau de a nu deveni mame. Nu sunt singura care gândesc astfel, sunt însă singura care o spune. Béatrix, între 1830 și 1831, se duse să-și mistuie amarul la moșia soțului ei și se plictisi acolo ca un sfânt în strana lui din paradis. Când se întoarse la Paris, marchiza socoti, poate pe bună dreptate, că revoluția, aparent pur politică în ochii anumitor oameni, avea să fie o revoluție morală. Lumea din care făcea ea parte, neputând să se refacă în timpul nemaisperatului triumf al celor cincisprezece ani de Restaurație, se va sfărâma sub loviturile de berbec date de burghezie. Auzise și ea acel mare aforism al domnului

Lainé: „Regii se duc!” O asemenea părere, cred eu, n-a fost lipsită de influență asupra purtării sale. Luă parte ideologic la noile doctrine ce se înmulțiră în cei trei ani de după iulie ca musculițele la soare și care zăpăciră multe capete de femei; dar, ca orice nobil, găsind că aceste noutăți erau superbe, voia să salveze nobilimea. Văzând că nu mai există niciun loc pentru superioritățile personale, văzând că marea nobilime reîncepe muta opoziție pe care o adoptase și față de Napoleon, în fond singurul rol care-i mai rămânea acestei nobilimi sub imperiul acțiunii și ai faptelor, rol care, însă, într-o epocă modernă, echivala cu a-și da demisia. Béatrix preferă fericirea în locul aceluia mutism. Când mai răsufiarăm un pic, marchiza cunoscuse în casa mea un bărbat cu care credeam că-mi voi sfârși viața, Gennaro Conti, marele compozitor, napolitan de origine, născut însă la Marsilia. Conti e foarte deștept și are talent de compozitor, deși n-o să poată ajunge vreodată la primul rang. Do n-ar fi fost Meyerbeer și Rossini, ar fi trecut poate drept un om de geniu. Față de ei are un anume avantaj, în muzica vocală el e ceea ce este Paganini pentru vioară, Liszt pentru pian, Taglioni pentru dans, și, în sfârșit, ceea ce era faimosul Garat, de care își reamintesc toți cei care îl ascultă. El, dragul meu, nu e o voce, e un suflet. Când cântecul lui răspunde anumitor idei, anumitor dispoziții, greu de zugrăvit, și în care se poate găsi uneori o femeie, femeia aceea e pierdută dacă-l ascultă pe Gennaro. Marchiza se îndrăgosti de el cu cea mai nebunească patimă și mi-l răpi. Gestul e cumplit de provincial, nu însă condamnat. Ea îmi cuceri stima și părusem o femeie gata să-și apere bunul, nu știa că, pentru mine, cel mai ridicol lucru de pe lume, în atare situație, îl constituia însuși obiectul luptei. A venit la mine. Femeia aceasta, atât de mândră, era așa de îndrăgostită, încât mi-a dezvăluit taina ei și m-a făcut arbitru sortii sale. A fost adorabilă. În ochii mei, a rămas femeie și marchiză. Vreau

să-ți spun, prietene drag, că femeile sunt uneori rele: au însă și anumite măreții ascunse, pe care bărbații nu vor putea să le prețuiască. Astfel, întrucât în pragul bătrâneții ce mă așteaptă îmi pot face testamentul de femeie, am să-ți mărturisesc că-i fusesem credincioasă lui Conti, că i-aș fi rămas fidelă până la moarte, deși îl cunoșteam. E un caracter fermecător în aparență, dar detestabil în fond. Pe tărâm sentimental e un șarlatan. Există oameni, ca Nathan, despre care ți-am mai vorbit, care sunt șarlata ni pe dinafară și totuși de bună-credință. Oamenii ca Gennaro se mint pe ei înșiși. Cocoțați pe catalige, se cred pe propriile picioare și își fac jongleriile cu un fel de nevinovăție; au vanitatea în sânge; s-au născut comedieni, fanfaroni, de o formă extravagantă ca de vază chinezească; ar fi în stare, poate, să râdă și de ei înșiși. De altfel, au o fire mărinimoasă și ca strălucirea hainelor regale ale lui Murat, atrag primejdia. Dar perfidia lui Conti nu va fi niciodată cunoscută decât de iubita sa. În arta lui e ceva din celebra gelozie italienească ce l-a împins pe Carlone să-l asasineze pe Piola, care i-a adus o lovitură de pumnal lui Paesielio. Invidia aceasta cumplită e ascunsă sub cea mai grațioasă camaraderie, Conti nu are curajul viciului său, el îi zâmbește lui Meyerbeer și îl complimentează, când de fapt ar vrea să-l sfâșie. Își simte slăbiciunea, aparent pare însă tare; apoi, e de o vanitate care-l face să mimeze sentimentele cele mai străine de inima lui. Se dă drept un artist care își primește inspirațiile din cer. Pentru el, arta e ceva sfânt, sacru. E fanatic, e de o ironie sublimă față de oamenii de lume; e de o elocvență ce pare izvorâtă dintr-o convingere adâncă. E un vizionar, un demon, un zeu, un înger. În sfârșit, deși ești prevenit, Calyste, va izbuti să te amăgească. Bărbatul acesta meridional, artistul acesta clocotitor e rece ca o funie de fântână. Ascultă-l: artistul este un misionar, arta este o religie care își are preoții ei și care trebuie să aibă și martirii ei. Odată pornit, Gennaro

ajunge la cel mai dezmățat patetism pe care l-a revărsat cândva vreun profesor de filosofie germană asupra auditoriului său. Te face să-i admiri convingerile, pe când el nu crede în nimic. În vreme ce te înalță spre o melodie ce pare un fluid misterios clocotind de iubire, te învăluie într-o privire extatică; el însă își supraveghează admirația și se întreabă: „Sunt într-adevăr un zeu pentru ei?” În aceeași clipă, adeseori își spune în sine: „Am mâncat prea multe macaroane”.

Te crezi iubită, și el te urăște, fără să știi de ce; eu însă știam: văzuse în ajun o femeie, se îndrăgostise de ea dintr-un capriciu, și mă jignea cu dragostea lui prefăcută, cu alinturile lui ipocrite, făcându-mă să-i plătesc scump fidelitatea silită. În sfârșit, e însetat de aplauze, maimuțărește totul și își bate joc de orice; se preface că e vesel, tot așa cum se preface îndurerat; izbutește însă de minune. Place, e iubit, știe să se facă admirat oricând vrea. L-am lăsat blestemându-și vocea, care contribuise la succesul lui mai mult decât talentul de compozitor; și preferă să fie om de geniu ca Rossini, mai degrabă decât să fie un executant de forța lui Rubini. Am făcut greșeala de a mă atașa de el, mă resemnasem să-l slujesc pe acest idol până la capăt. Conti, ca mulți artiști, e lacom; își iubește tabieturile, plăcerile; e cochet, studiat, îngrijit; ei bine, i-am îngăduit toate pasiunile, mă îndrăgostisem de firea lui slabă și vicleană. Eram invidiată, deși adeseori zâmbeam de milă. Îi prețuiam curajul; e brav, iar bravura, se zice, este singura virtute lipsită de ipocrizie. Într-o călătorie, într-o anume împrejurare, l-am văzut pus la o astfel de Încercare; a știut să-și riște viața, pe care și-o iubește; însă, lucru ciudat, la Paris l-am văzut săvârșind ceea ce eu numesc lașități de cuget. Dragul meu, știam toate acestea. l-am spus bieteii marchize:

— Nu știi în ce prăpastie te afunzi. Ești Perseul unei biete Andromede, mă eliberezi de stânca mea. Dacă te iubește, cu atât mai bine! Mă îndoiesc însă: el nu se

iubește decât pe sine.

Gennaro se simțea în al șaptelea cer al orgoliului. Eu nu sunt marchiză, nu sunt născută Casteran, așa că am fost uitată într-o clipă. Mi-am satisfăcut sălbatica plăcere de a pătrunde până în adâncul acestei firi. Singură de deznodământ, am vrut să studiez tertipurile la care va recurge Conti. Dragul meu copil, am văzut într-o săptămână orori sentimentale, pantalonade josnice. Nu vreau să-ți mai spun nimic, o să-l vezi aici pe acest domn. Doar că acum, întrucât știe că-l cunosc, mă urăște. De-ar putea să mă înjunghie fără prea mare primejdie, n-aș mai rămâne în viață nici două secunde. Niciodată nu i-am spus o vorbă de reproș frumoasei Béatrix. Ultima și statornică jignire a lui Gennaro este de a crede că aș fi în stare să-i împărtășesc marchizei tristețile mele constatări. A devenit tot mai neliniștit și mai îngândurat; căci nu crede în bunele sentimente ale nimănui. Față de mine, încă mai joacă rolul unui bărbat nefericit că m-a părăsit. Are să ți se pară de o prietenie emoționantă; e amabil, e cavalier. Pentru el, orice femeie este o madonă. Trebuie să trăiești multă vreme cu el pentru a descoperi secretul falsei lui bunătăți și pentru a zări pumnalul nevăzut al prefăcătoriilor sale. Înfățișarea-i hotărâtă l-ar înșela până și pe Dumnezeu. Așa că ai să fii cucerit de manierele lui de ipocrit și n-ai să crezi niciodată cât de adâncă și de rapidă e aritmetica gândului său tainic. Să-l lăsăm însă. Am împins indiferența până la a-i adăposti la mine în casă. Situație care a făcut ca lumea cea mai perspicace, lumea pariziană, să nu afle nimic despre intriga aceasta. Cu toate că Gennaro era beat de orgoliu, fără îndoială că avea nevoie să pozeze față de Béatrix: a știut să se prefacă admirabil. M-a uimit, eu mă așteptasem să-l văd cerându-i marchizei ceva care să uluiască lumea. Marchiza a fost însă cea care s-a compromis, după un an de fericire, supus tuturor vicisitudinilor, tuturor hazardurilor vieții pariziene. La sfârșitul penultimei ierni,

nu-l mai văzusem pe Gennaro de câteva zile, îl invitase să ia masa la mine, unde trebuia să vină și ea mai pe seară. Rochegude nu bănuia nimic; Béatrix însă își cunoștea atât de bine soțul încât ar fi preferat, îmi spunea adesea, cele mai mari mizerii în schimbul vieții care o aștepta lângă marchiz, în cazul în care el ar fi avut dreptul s-o disprețuiască sau s-o tortureze. Alesesem ziua în care prietena noastră contesa de Montcornet își dădea serata. Când văzu că soțului ei i se servește cafeaua, Béatrix vru să iasă din salon și să se ducă să se îmbrace; deși niciodată nu-și începea toaleta atât de devreme.

— Coaforul tău n-a venit încă, îi atrase atenția Roebegude, aflând motivul pentru care soția sa pleca din salon.

— O să mă pieptene Thérèse, răspunse ea.

— Da unde pleci? Doar nu te duci ia doamna de Montcornet de la ora opt.

— Nu, spuse ea; o să ascult însă primul act la *Italiens*.

Guvernatorul care pune atâtea întrebări în *Huron* al lui Voltaire e un mut în comparație eu soții care n-au ce face. Béatrix fugi, ca să nu i se mai pună și alte întrebări, și nu-l auzi pe soțul ei care-i răspunse:

— Ei bine, vom merge împreună.

El nu spusese toate acestea cu vreun gând ascuns, nu avea niciun motiv să-și bănuiască soția, care se bucura de destulă libertate! Se străduia să n-o stânjenească întru nimic, era însuși amorul lui propriu în joc. Purtarea marchizei nu oferea de altminteri nici cel mai mic prilej de bârfă chiar și celei mai severe critici. Marchizul intenționa să se ducă cine știe unde, la amanta lui poate! Se îmbrăcase încă înainte de cină, numai avea decât să-și pună mânușile și pălăria, când auzi uruitul trăsurii soției sale în curte, sub bolta peronului. Trecu deci în cameră ei și o găsi gata, dar nespuse de uimită că-i vede.

— Unde te duci? îl întrebă ea

— Nu ți-am spus că te însoțesc la *Italiens*?

Marchiza își stăpâni semnele exterioare ale unei nemulțumiri năprasnice; obrajii ei însă căpătară o puternică tentă trandafirie, de parcă și i-ar fi dat cu fard.

— Bine, să mergem! spuse ea.

Rochegude o urmă fără să bage de seamă emoția din vocea soției sale, care își mistuia mânia cea mai cruntă.

— La *Italiens*! spuse soțul,

— Nu! îi strigă Béatrix, la domnișoara des Touches. Am să-i spun câteva cuvinte, urmă ea, după ce portiera fu închisă.

Trăsura porni.

— Dar, dacă vrei, reluă Béatrix, te conduc mai întâi la *Italiens*, iar eu mă duc pe urmă la ea.

— Nu, răspunse marchizul, dacă nu ai să-i spui decât câteva cuvinte, te voi aștepta în trăsură; e ora șapte și jumătate.

Dacă Béatrix i-ar fi spus soțului ei „Du-te la *Italiens* și lasă-mă în pace”; el s-ar fi supus cuminte. Ca oricărei femei inteligente, îi fu frică să nu-i stârnească bănuielile, simțindu-se vinovată, și se resemnă. Când vru să plece de la *Italiens* și să vină la mine, soțul o întovărăși. Ea intră roșie de mânie și de tulburare. Se apropie de mine și îmi spuse la ureche, cu cel mai liniștit aer din lume:

— Scumpa mea Félicité, mâine seară plec cu Conti spre Italia, roagă-l să-și facă pregătirile și să fie aici cu o trăsură și cu un pașaport.

Plecă apoi împreună cu soțul ei. Pasiunile violente, vor să fie libere cu orice preț. De un an suferea Béatrix din pricina îngrădirii în care trăia și a rarității întâlnirilor sale cu Gennaro, cu care se considera ca și unită. Așa că nimic nu m-a mirat. În locul ei, cu firea mea, aș fi procedat la fel.

Se hotărâse la acest scandal, văzându-se stânjenită în felul cel mai nevinovat. Întâmpina nenorocirea cu o nenorocire și mai mare. Conti s-a arătat de o voioșie ce mă rănea, nu era în joc decât vanitatea lui.

— Asta înseamnă să fii iubit! mi-a spus el plin de încântare. Ce puține femei ar ști să-și jertfească astfel viața, averea, situația!

— Da, te iubește, i-am spus, tu însă n-o iubești!

El s-a înfuriat și mi-a făcut o scenă: m-a cicălit, m-a certat, mi-a zugrăvit dragostea lui spunându-mi că n-a crezut niciodată că ar fi în stare să iubească atât. M-am arătat nepăsătoare și i-am împrumutat banii de care ar fi putut să aibă nevoie pentru călătoria aceea care îl găsisese nepregătit. Béatrix a lăsat o scrisoare pentru Rochegude și a plecat a doua zi seara spre Italia. A stat acolo optsprezece luni; mi-a scris de câteva ori niște scrisori de o prietenie fermecătoare; biata fată se atașase de mine ca de singura femeie în stare s-o înțeleagă. Mă adoră, spunea. Nevoia de bani l-a făcut pe Gennaro să compună o opera. În Italia nu găsisese resursele pecuniare pe care le au compozitorii la Paris. Uite scrisoarea de la Béatrix, vei putea acum s-o înțelegi, dacă la vârsta ta se pot analiza lucrurile care țin de inimă, spuse ea întinzându-i scrisoarea.

În momentul acela, intră Claude Vignon. Apariția lui neașteptată îi făcu pe Calyste și pe Félicité să amuțească pentru o clipă, ea din pricina surprizei, el dintr-o vagă îngrijorare. Fruntea imensă, înaltă și lată a acelui bărbat tânăr și pleșuv la treizeci și șapte de ani părea întunecată de nori. Gura-i fermă și severă exprima o ironie rece, Claude Vignon e impunător, în ciuda îmbătrânirii pretimpurii a feței sale, magnifică odinioară, devenită acum lividă. Între optsprezece și douăzeci și cinci de ani aproape că semăna cu divinul Raphael; nasul lui însă, acest element ce se schimbă cel mai mult al chipului uman, devenise ascuțit; iar fizionomia i se tasase, spre a spune așa, sub misterioase deprimări, contururile căpătaseră adaosul unei culori urâte, tonurile de plumb dominând pe tenul lui obosit, fără să se știe care erau oboselile acestui bărbat tânăr, îmbătrânit poate de

amarul singurătății și de abuzul de cunoaștere. El scrutează gândul tuturor, fără niciun scop și fără nicio pricină, târnăcopul criticii lui dărâmând neconținut și neconstruind nimic. Așa încât oboseala lui este oboseala celui ce distruge, și nu cea a arhitectului. Ochii, cândva de un albastru pal, strălucitori, i-au fost încetoșați de chinuri tănuite, sau au fost stinși de o tristețe posomorită. Deasupra sprâncenelor, excesele au lăsat o dungă întunecată. Tâmpilele și-au pierdut din prospețime. Bărbia, de o incomparabilă distincție, s-a dublat fără noblețe. Vocea, totdeauna prea puțin puternică, i-a slăbit; fără a fi chiar stinsă ori răgușită, ea e între răgușeală și stingere. Impasibilitatea acestui chip frumos, ca și fixitatea privirii sale ascund o nehotărâre, o slăbiciune trădată printr-un zâmbet spiritual și batjocoritor. Slăbiciune ce se exercită numai asupra puterii de acțiune, nu și asupra gândirii: pe această frunte, ca și în trăsăturile acestui chip deopotrivă de copilăresc și de semeț, se citesc urmele unor cunoștințe enciclopedice. Există un amănunt ce poate explica ciudățeniile de caracter: Vignon are o talie înaltă și o de pe acum ușor încovoiat, ca toți cei ce poartă o lumedă gânduri. Niciodată asemenea trupuri lungi nu s-au remarcat printr-o energie continuă, prin vreo activitate creatoare. Carol Magnul, Narses, Belizarie și Constantin sunt, în această privință, niște excepții prea ades pomenite. Fără îndoială, Claude Vignon oferă câteva taine vrednice de cercetat. Mai întâi e și foarte simplu, și foarte fin totodată. Deși cade în excese cu ușurătatea unei curtezane, gândirea lui rămâne neatinsă. Inteligența aceasta, care știe să critice artele, știința, literatura și politica, nu e în stare să-și guverneze viața exterioară. Claude se contemplă în măreția împărăției sale intelectuale și lasă uitării întruparea ei formală, cu o nepăsare diogenică. Mulțumindu-se să pătrundă, să înțeleagă totul, disprețuiește materialitățile; și, cuprins de îndoială îndată ce se pune problema să

creeze ceva, vede obstacole fără a se lăsa răpit de frumuseți și, tot discutând mijloacele, stă cu brațele înlemnite, fără să facă nimic. E turcul inteligentei adormit în meditație. Critica este opiumul său, iar haremul lui de cărți scrise de alții l-a scârbit de orice operă ce-ar mai fi de înfăptuit. Indiferent față de cele mai mici lucruri, ca și față de cele mai mari, e silit, chiar de greutatea propriului său cap, să recurgă la desfrâu, ca să uite pentru câteva clipe de fatala putere a atotputernicei lui analize. E prea preocupat de latura dosnică a geniului, și puteți înțelege acum de ce Camille Maupin se străduia să-l pună pe drumul cel drept. Ispititoare sarcină! Claude Vignon se credea tot atât de mare politician ca și mare scriitor; dar acest Machiavelli necunoscut își râde în sine de ambițioși, știe tot ceea ce poate să facă, își măsoară instinctiv viitorul după capacitățile lui, se vede mare, privește obstacolele, studiază prostia parvenitilor, se înfricoșează sau se dezgustă, și lasă timpul să se scurgă fără să se apuce de lucru. Ca și Etienne Lousteau, foiletonistul, ca și Nathan, celebrul autor dramatic, ca și Blondet, alt ziarist, el a ieșit din sânul burgheziei, căreia i se datorează cei mai mulți dintre marii scriitori.

— Pe unde ai venit? îl întrebă domnișoara des Touches mirată și îmbujorându-se, poate de fericire, poate de mirare.

— Pe ușă, spuse sec Claude Vignon.

— Știi bine că nu ești dintre cei ce intră pe fereastră, exclamă ea ridicând din umeri.

— Escaladarea e un fel de cruce de onoare pentru femeile iubite.

— Destul, spuse Félicité.

— Vă deranjez? întrebă Claude Vignon.

— Domnule, răspunse naivul Calyste, scrisoarea aceasta...

— Păstrează-o, nu cer nimic; la vârsta noastră, asemenea lucruri se înțeleg de la sine, spuse el cu un aer

batjocoritor, întrerupându-l pe Calyste.

— Dar, domnule... spuse Calyste indignat.

— Liniștește-te, tinere, eu sunt foarte indulgent când e vorba de sentimente.

— Scumpul meu Calyste... spuse Camille vrând să vorbească.

— Scump? spuse Vignon, întrerupând-o.

— Claude glumește, spuse Camille continuând să-i vorbească lui Calyste; face o greșală față de tine, care nu cunoști nimic din prefăcătoriile pariziene.

— Nu mă știam glumeț, replică Vignon cu un aer grav.

— Pe unde ai venit? Uite, de două ore stau și tot privesc către Croisic.

— N-ai privit tot timpul, răspunse Vignon.

— Ești insuportabil cu ironiile tale.

— Ironizez eu?

Calyste se ridică.

— Nu ți-e atât de rău aici încât să pleci, îi spuse Vignon.

— Dimpotrivă, spuse clocotitorul tânăr, căruia Camille Maupin îi întinse mâna pe care el i-o sărută, în loc să i-o strângă, lăsând pe ea o lacrimă fierbinte.

— Aș vrea să fiu flăcăiașul ăsta, spuse criticul așezându-se și luând capătul narghilelei. Ce-o să mai iubească!

— Foarte mult, pentru că altfel nu va fi iubit, spuse domnișoara des Touches. Doamna de Rochegude vine încoace.

— Bun! zise Claude. Cu Conti?

— Numai ea va rămâne la des Touches, el doar o însoțește până aici.

— S-au certat?

— Nu.

— Cântă-mi o sonată de Beethoven, nu cunosc nicio lucrare muzicală scrisă de el pentru pian.

Claude începu să încarce cu tutun turcesc ciubucul narghilelei, examinând-o pe Camille mai mult decât l-ar fi

crezut ea în stare; îl preocupa un gând cumplit, se credea luat drept un nătâng de către o femeie de bună-credință. Situația era nouă.

Calyste, plecând, nu se mai gândea nici la Béatrix de Rochegude, nici la scrisoarea ei; era furios pe Claude Vignon, îl mânia ceea ce socotea a fi o indelicatețe a acestuia și o deplângea pe biata Félicité. Cum poți să fii iubit de această femeie sublimă și să n-o adori în genunchi, să nu crezi în privirea sau în zâmbetul ei? După ce fusese martor privilegiat al durerilor pe care așteptarea i le pricinuia lui Félicité, după ce o văzuse întorcând capul către Croisic, se simțise ispitit să sfâșie spectrul acela palid și rece, ignorând, așa cum spusese Félicité, prefăcătoriile la care se pricep ironiștii din presă. Pentru el, iubirea era o religie. Când îl văzu în curte, mama lui nu-și putu regine o exclamație de bucurie, iar bătrâna domnișoară du Guénic fluieră numaidecât după Mariotte.

— Mariotte, a venit copilul, servește lubina.

— L-am văzut, domnișoară, răspunse bucătăreasa.

Mama, oarecum îngrijorată de tristețea așternută pe fruntea lui Calyste, fără a bănuși că era pricinuită de așa-zisa purtare urâtă a lui Vignon față de Félicité, se plecă peste ghergheful ei. Bătrâna mătușă își luă andrelele. Baronul îi oferi băiatului fotoliul său și începu să se plimbe prin sală, parcă pentru a-și dezmoști picioarele înainte de a se duce să dea o raită prin grădină. Niciun tablou flamand ori olandez n-a reprezentat vreodată un interior de o culoare atât de întunecată, cu figuri atât de suav armonioase. Acest tânăr chipeș, îmbrăcat în velur negru, această mamă atât de frumoasă încă, și cei doi bătrâni potriviți cu această sală străveche ilustrau cele mai înduioșătoare armonii casnice. Fanny ar fi vrut să-i pună o mulțime de întrebări lui Calyste; el însă scosese din buzunar scrisoarea de la Béatrix, scrisoare care poate avea să sfarme întreaga fericire de care se bucura nobila

familie. Desfăcând-o, înflăcărata imaginație a lui Calyste i-o înfățișă pe marchiză îmbrăcată întocmai așa cum i-o zugrăvise atât de fantastic Camille Maupin.

Scrisoarea doamnei Béatrix către Félicité

„Genova, 2 iulie.

Nu ți-am mai scris încă de pe când ne aflam la Florența, dragă prietenă; dar Veneția și Roma mi-au răpit tot timpul și, după cum știi, fericirea ocupă mult loc în viață. Dor nici tu, nici eu n-o să facem caz de o scrisoare în plus sau în minus. Sunt cam obosită. Am vrut să văd totul și, atunci când nu ai un suflet lesne de plictisit, repetarea plăcerilor produce osteneală. Prietenul nostru a avut succese frumoase la Scala, la Fenice, iar în ultimele zile la Saint-Charles. Trei opere italiene în optsprezece luni! Nu vei putea spune că dragostea îl face leneș. Pretutindenii am fost primiți minunat, eu însă aș fi preferat tăcerea și singurătatea. Nu-i acesta singurul fel de a fi ce convine femeilor, aflate în opoziție directă cu lumea? Credeam că așa are să fie. Dragostea, scumpa mea, este un tiran mai pretențios decât căsătoria; însă-i atât de plăcut să i te supui! După ce îmi făcusem din dragoste temeiul întregii mele vieți, nu știam că va trebui să dau iarăși ochii cu lumea, fie chiar și în fugă, iar atențiile cu care am fost întâmpinată constituiau pentru mine tot atâtea răni. Nu mai eram pe picior de egalitate cu femeile cele mai de seamă. Cu cât mi se arăta mai multă cinstire, cu atât mai mult sporea inferioritatea mea. Gennaro n-a înțeles asemenea subtilități; era însă atât de fericit încât ar fi fost urât din partea mea dacă n-aș fi jertfit câteva mici vanități unui lucru, atât de însemnat ca viața unui artist. Noi nu trăim decât prin dragoste, în vreme ce bărbații trăiesc prin dragoste și prin acțiune; altminteri, n-ar mai fi bărbați. Totuși, există pentru noi femeile mari dezavantaje în situația în care m-am vârat

eu, și pe care tu le-ai evitat: tu ai rămas mare față de o lume ce nu avea niciun drept asupra ta; tu ți-ai păstrat libertatea de a face ce vrei, eu nu mai sunt liberă. Nu mă refer aici decât la chestiunile sufletești, nu și la cele sociale, pe care le-am sacrificat cu totul. Tu poți să fii cochetă, să faci ce vrei, să ai toate satisfacțiile femeii care iubește și care poate să acorde totul sau să refuze totul, după cum îi place; ți-ai păstrat privilegiul capriciilor, chiar în interesul dragostei tale și al bărbatului pe care îl iubești. În sfârșit⁹ și astăzi ești stăpână pe propria-ți voință; eu nu mai am libertatea sufletească pe care totuși o socotesc minunată în dragoste, chiar și atunci când pasiunea este veșnică. Nu mai am dreptul să dojenesc râzând, drept la care țineam atât de fault și pe bună dreptate: nu-i el oare mijlocul prin care putem cerceta inima? Nu pot amenința cu nimic, trebuie să-mi întemeiez toate farmecele numai pe o supunere și pe o duioșie nemărginite, trebuie să impun prin măreția dragostei mele; aș prefera să mor mai degrabă, decât să-l părăsesc pe Gennaro, întrucât nu-mi pot obține iertarea decât prin sfințenia dragostei mele. Intre stima socială și mica mea stimă, care-i un secret al conștiinței mele, n-am șovăit. Dacă mă înțarcă anumite tristeți, asemănătoare cu acei nori ce trec pe cerul cel mai pur, tristeți în care nouă, femeilor, ne place să ne cufundăm, nu le împărtășesc nimănui, ele ar putea să pară regrete. Doamne, am înțeles atât de bine măreția obligațiilor mele, încât m-am înarmat cu o îngăduință totală: până acum însă Gennaro n-a stârnit cu nimic susceptibila mea gelozie, hi sfârșit, nu prea văd cum ar putea acest scump și strălucitor geniu să facă un pas greșit. Îmi pare, îngere scump, că semăn cu acei credincioși ce stau de vorbă cu Dumnezeu lor, căci nu ție oare îți datorez fericirea mea? Așa încât nu te poți îndoi că mă gândesc adesea la tine. Am văzut, în sfârșit, Italia! Așa cum ai văzut-o și tu, așa cum trebuie să fie văzută, scăldată în lumina iubirii din sufletul nostru,

cum e scăldată în lumina soarelui ei frumos al capodoperelor sale. Îi deplâng pe cei ce, cutremurați de admirația ce i se cuvine fără încetare, nu au la îndemână un braț pe care să-l poată strânge sau o inimă asupra căreia să-și reverse clocotul emoțiilor care astfel se liniștește sporindu-și măreția. Aceste optsprezece luni sunt pentru mine întreaga-mi viață, iar amintirea mea va culege din ele un noian de bucurii. Oare nu vei fi dorit și tu, ca mine, să locuiești la Chiavari, să cumperi un palat la Veneția, o căsuță la Sorrento, o vilă la Florența? Oare nu toate femeile îndrăgostite se tem de lume? Dar eu pentru totdeauna aruncată în afara ei, n-ar trebui să doresc să mă îngrop într-un peisaj frumos, într-un morman de flori, în fața unei mări frumoase sau a unei văi adânci ca marea așa cum se vede ea la Fiesole? Noi însă, vai, suntem niște bieți artiști, iar banii îi cheamă îndărăt la Paris pe cei doi vagabonzi. Gennaro nu vrea ca eu să simt că mi-am părăsit luxul, și vine la Paris să pună în repetiție o nouă operă, o operă mare. Înțelegi tot atât de bine ca și mine, îngerul meu dulce, că eu n-aș putea să mă arăt la Paris. Cu prețul dragostei mele, n-aș vrea să întâlnesc vreuna dintre acele priviri de femeie sau de bărbat, ce m-ar aduce în stare să asasinez. Da, l-aș tăia în bucățele pe cel care m-ar onora cu mila lui, copleșindu-mă cu bunăvoința sa, cum a făcut acel minunat Châteauneuf care, pe vremea lui Henric al III-lea, mi se pare, a dat piteni calului și l-a strivit sub copite pe judele Parisului pentru o crimă de genul acesta. Îți scriu, deci, ca să-ți spun că voi veni în curând la tine la des Touches, ca să-l aștept în acea sihăstrie pe Gennaro al nostru. Vezi ce îndrăzneată sunt față de binefăcătoria și sora mea? Să știi însă că povara îndatoririlor mele față de tine nu mă va împinge, ca pe alții, la ingratitudine. Atâta mi-ai vorbit despre greutățile drumului, încât am să încerc să ajung la Croisic pe mare. Gândul acesta mi-a venit când am auzit că se află aici o mică navă daneză încărcată cu marmoră

și care urmează să ia și niște sare la întoarcerea ei spre Baltica. Pe calea aceasta, scap de oboseala și de cheltuielile călătoriei cu poștalionul. Știu că nu ești singură și mă bucur: în fericirea mea, aveam remușcări din pricina aceasta. Numai lângă tine aș putea să stau singură, fără Conti. Nu va fi oare și pentru tine o plăcere să ai alături o femeie care-ți va înțelege fericirea fără să fie geloasă? Gata, pe curând. Vântul este prielnic, plec trimițându-ți o sărutare."

— Ei bine, și ea îl iubește, își zise Calyste, împăturind trist scrisoarea.

Tristețea aceasta se revarsă în inima mamei de parcă un fulger i-ar fi iluminat o genune. Baronul tocmai ieșise. Fanny se duse să tragă zăvorul dinspre turelă și se înțoarse să se sprijine de spătarul fotoliului în care sta fiul ei, așa cum se sprijină sora Didonei din tabloul lui Guérin; îl sărută pe frunte și-i spuse:

— Ce ai, Calyste drag, de ce ești trist? Mi-ai făgăduit că o să-mi explici rosturile tale pe la des Touches; spuneai că ar trebui s-o binecuvântezi pe adorata ta?

— Da, fără îndoială, spuse el; ea mi-a dezvăluit, scumpă mamă, insuficiența educației mele într-o epocă în care nobilii trebuie să dobândească o valoare personală spre a face ca viața să devină pe măsura numelui lor. Eram tot atât de departe de veacul meu pe cât de departe e Guérande de Paris. Ea, într-un fel, a fost mama spiritului meu.

— Pentru asta n-am s-o binecuvântezi, spuse baroana și ochii i se umplură de lacrimi.

— Mamă, exclamă Calyste, pe fruntea căruia picurară lacrimile ei calde, două perle ale maternității îndurerate; mamă, nu plânge! Să știi că, astăzi, vrând să străbat întregul ținut, de la dâmbul vameșilor până la burgul Batz, spre a-i face un serviciu, ea mi-a spus: „Ce îngrijorată ar fi mama ta!”

— A spus ea asta? Atunci pot să-i iert destule, zise Fanny.

— Félicité nu-mi vrea decât binele, reluă Calyste; adeseori, se abține să-mi spună cuvintele tari și sceptice pe care le mai scapă oamenii de artă, ca să nu zdruncine în mine o credință despre care nu știe că e de nezdruncinat. Mi-a povestit viața pe care o duc la Paris câțiva tineri din cea mai înaltă nobilime, sosiți din provincia lor întocmai cum s-ar putea întâmpla și cu mine, despărțindu-se de o familie fără avere, și cucerind acolo, prin puterea voinței și a inteligenței lor, o mare avere. Pot și eu să fac cum a făcut baronul de Rastignac, ajuns astăzi în minister. Félicité îmi dă lecții de pian, mă învață italiana, mă inițiază în nenumăratele taine sociale de care la Guérande nimenea nu are habar. N-a putut să-mi dea bucuriile iubirii, mi le dă însă pe cele ale vastei sale inteligențe, ale spiritului, ale geniului ei. Nu vrea să fie pentru mine o plăcere: crede în nobilime, iubește Bretania, ea...

— Ea l-a schimbat pe Calyste al nostru, spuse bătrâna oarbă, întrerupându-l; nu pricep nimic din toate vorbele tale. Ai o casă bine întemeiată, dragă nepoate, ai niște părinți bătrâni care te adoră, ai niște slugi bătrâne și devotate; poți să te însori cu o bretoniță de treabă, o fată cucernică și cuminte, care te va face fericit, și poți să-ți păstrezi ambițiile pentru primul tău fiu, care va fi de trei ori mai bogat decât tine, dacă ai să știi să trăiești liniștit, cumpătat, la umbră, în pacea Domnului, ca să răscumperi pământurile familiei noastre. E simplu ca o inimă bretonă. N-ai să ajungi așa de repede un gentilom bogat, dar ai să fii mai temeinic așezat.

— Mătușa ta are dreptate, îngerul meu; ea s-a îngrijit de fericirea ta cu tot atâta sârguință ca și mine. Dacă nu voi izbuti să te însor, cu miss Margaret, fata unchiului tău, lordul Fitz-William, e aproape sigur că domnișoara de Pen-Hoël își va da averea de zestre aceleia dintre nepoatele

sale care-ți va fi dragă.

— De altminteri s-or mai găsi cuiva scuzi și pe-aici, spuse bătrâna încet și cu un aer tainic.

— Să mă însor la vârsta mea?... spuse el, aruncându-i maică-si una dintre acele priviri ce fac să se înmoaie judecata mamelor.

„Să rămân, așadar, străin de frumoasele și pătimășele iubiri? Să nu pot tremura, să nu mă pot înfiora, să nu mă tem, să nu respir, să nu mă supun sub crudele ei priviri și să nu le înduplec? Sunt sortit să nu cunosc frumusețea liberă, fantezia sufletului, norii ce aleargă în azurul fericirii și pe care adierea plăcerii îi risipește? Să nu colind ocolitele drumeaguri jilave de rouă? Să nu rămân sub jgheabul unei streșini, fără să-mi dau seama nici măcar dacă plouă, ca îndrăgostiții văzuți de Diderot? Să nu iau în palma mâinii mele, ca ducele de Lorraine, un cărbune aprins? Să nu mă cațăr pe nicio scară de mătase? Să nu stau agățat de niciun parmalâc putred, fără să-l îndoi măcar? Să nu mă ascund în niciun dulap, sub niciun pat? Să nu cunosc din femeie decât supunerea ei conjugală, din dragoste numai lumina ei de lampă domoală? Toate câte mă ispitesc, să-mi fie stinse înainte de a se fi aprins? Să trăiesc fără a gusta acele nebunii ale inimii ce sporesc puterea bărbatului? Să fiu un călugăr conjugal? Nu! Am mascalat din mărul parizian al civilizației. Voi nu vedeți că prin castelele și prin ignorantele moravuri de familie ați pregătit focul ce mă mistuie, și că voi fi ars fără a mă fi închinat divinității pe care o zăresc pretutindeni, în frunzișurile verzi, în nisipurile arse de soare și în toate femeile frumoase, nobile, zugrăvite în cărțile și în poemele pe care le-am devorat la Camille! Vai! dintre toate aceste femei, la Guérande nu există decât una, și aceea ești tu. mamă! Păsările acestea frumoase, păsările albastre din visurile mele vin de la Paris, ies din paginile lordului Byron, ale lui Scott: sunt Parisina, Effie, Minna! În sfârșit, este ducesa regală pe care am văzut-o în lande,

printre tufișuri și spinării, și ai cărei chip mi-a năpădit sângele și inima!”

Baroana văzu toate gândurile astea mai limpezi, mai frumoase, mai vii decât le poate face arta pentru cel care le citește, și le înțelege pe toate, așa cum se revărsau din privirea lui Calyste, ca săgețile dintr-o tolbă răsturnată. Fără să-l fi citit vreodată pe Beaumarchais, ea gândi, ca orice femeie, că ar fi o crimă să-l căsătorești pe un asemenea Chérubin.

— Oh! scumpul meu copil, spuse ea, luându-l în brațe, strângându-l și sărutându-i pletele frumoase care încă mai erau ale ei, căsătorește-te când vei dori, numai să fii fericit! Rolul meu nu este să te chinuiesc..

Mariotte veni să pună masa. Gasselin ieșise să plimbe calul lui Calyste, care nu-l mai călărise de două luni. Cele trei femei – mama, mătușa și Mariotte – se înțelegeau, cu fireasca istețime a femeilor, să-l răsfețe pe Calyste atunci când lua masa de seară acasă. Sărăcia bretonă, înarmată cu amintirile și cu deprinderile din copilărie, se străduia să lupte cu civilizația pariziană atât de măiestrit reprezentată la doi pași de Guérande, la des Touches. Mariotte se străduia să-l facă pe tânăru-i stăpân să se scârbească de bucatele savant pregătite în bucătăria domnișoarei Camille Maupin, iar mama și mătușa se întreceau în alintări, spre a-l prinde pe copilul iubit în lanțurile tandreței lor și pentru ca orice comparație să devină cu neputință.

— Ah! v-am gătit o lubină (specie de biban – lup de mare), domnule Calyste, și niște becaține și niște clătite cum numai aici se pot face, spuse Mariotte cu un aer viclean și mândru, privind țintă la fața de masă albă, o adevărată pânză de zăpadă.

După masă, când bătrâna-i mătușă începu iar să împletească și când preotul din Guérande și cavalerul du Halga sosiră, ademeniți de partida lor de cărți, Calyste ieși ca să se întoarcă la des Touches, pe motiv că trebuie

să înapoieze scrisoarea de la Béatrix.

Claude Vignon și domnișoara des Touches se mai aflau încă la masă. Marelui critic îi cam plăcea să mănânce bine și viciul acesta era încurajat de Félicité care știa cât de indispensabilă devine o femeie prin asemenea amabilități. Sufrageria, completată de o lună de zile prin câteva adausuri importante, ilustra cu câtă supunere și cu câtă promptitudine știe o femeie să adopte caracterul, să-și însușească deprinderile, pasiunile și gusturile bărbatului pe care-l iubește sau pe care vrea să-l iubească. Masa prezenta bogata și strălucita înfățișare dată unui atare serviciu de către luxul modern ajutat de perfecționările industriale. Săraca și nobila casă du Guénic nu știa cu ce adversar avea de-a face și ce avere se cerea pentru a se înfrunta cu argintăria lucrată la Paris și adusă de domnișoara des Touches, cu porțelanurile ei socotite încă bune pentru la țară, cu frumoasele ei fețe de masă, cu aurăriile, cu bibelourile de pe masa ei și cu priceperea bucătarului ei. Calyste refuză să guste din băutura ce se servea într-unul. din acele magnifice servicii de lichior sculptate în lemn scump și care sunt ca niște tabernacole.

— Am adus scrisoarea, spuse el cu o nevinovată ostentație, privindu-l pe Claude care savura un pahar de lichior din insule.

— Ei bine, ce zici de asta? îl întrebă domnișoara des Touches aruncând scrisoarea peste masă lui Vignon, care începu s-o citească gustând din când în când din păhărelul său.

— Păi... că femeile din Paris sunt destul de fericite, toate pot să adore niște bărbați de geniu care le iubesc.

— O, ai rămas tot de la țară, spuse Félicité, râzând. Cum, n-ai văzut că ea a și început să-l iubească mai puțin și că?...

— E limpede! spuse Claude Vignon, care nu parcursese încă decât prima pagină. Oare mai poate cineva în

situația ei, atunci când iubește cu adevărat, să observe ceva? Mai poate fi atât de subtil ca marchiza? Mai poate cumpăni? Mai poate vedea? Scumpa Béatrix rămâne legată de Conti din mândrie, e condamnată să-l iubească totuși.

— Biata femeie! spuse Camille.

Calyste sta cu ochii ațintiți spre masă, fără să mai vadă nimic. Frumoasă femeie, îmbrăcată în fantasticul costum pe care i-l descrisese de dimineață Félicité, îi apăru strălucind de lumină; îi surâdea, fluturându-și evantaiul; iar mâna cealaltă, ieșind dintr-un manșon de dantelă și de catifea roz, se sprijinea, albă și pură, pe pliurile bufante ale minunatei sale rochii.

— Aceasta ar fi să fie afacerea ta, spuse Claude Vignon zâmbindu-i lui Calyste cu un aer sardonice.

Calyste se simți rănit de cuvântul „afacere”.

— Nu-i băga în cap bietului copil gândul unei astfel de aventuri, tu nu știi ce primejdioase sunt asemenea glume. O cunosc pe Béatrix, are o fire prea mândră pentru așa ceva și, de altminteri, va fi și Conti aici.

— A! spuse ironic Claude Vignon, simți un pic de gelozie?...

— Crezi? spuse cu mândrie Camille.

— Ești mai perspicace decât ar fi o mamă, răspunse Claude.

— Oare e cu putință? spuse Camille, arătându-l pe Calyste.

— Totuși, reluă Vignon, s-ar potrivi foarte bine. Ea are cu zece ani mai mult decât el, iar el e cel ce pare a fi tână fecioară.

— O tânără fecioară, domnule, care a și înfruntat focul, de două ori, în Vandeea. De s-ar fi găsit numai douăzeci de mii de asemenea tinere fecioare...

— Îți făceam un elogiu, spuse Vignon, ceea ce-i cu mult mai ușor decât să-ți pun barbă.

— Am o spadă care le-a retezat-o celor care o au prea

lungă, răspunse Calyste.

— Iar eu, la rândul-mi, fac glume foarte reușite, spuse Vignon zâmbind; suntem francezi, afacerea se poate aranja.

Domnișoara des Touches aruncă spre Calyste o privire rugătoare care-l potoli numaidecât.

— De ce oare, spuse Félicité spre a curma discuția, tinerii ca acest Calyste al meu încep prin a iubi femei de o anumită vârstă?

— Nu cunosc sentiment mai naiv și mai generos, răspunse Vignon; e rodul minunatelor însușiri ale tinereții. De altminteri, care ar fi sfârșitul femeilor vârstnice, de n-ar exista o asemenea dragoste? Tu ești tânără și frumoasă, și ai să mai fii încă douăzeci de ani, așa încât în fața ta se poate discuta, adăugă el aruncându-i o privire pătrunzătoare domnișoarei des Touches. Mai întâi, semi-bătrânele spre care se îndreaptă tinerii știu să iubească mult mai bine decât femeile tinere. Un adult prea seamănă cu o tânără doamnă pentru ca tânărului să-i mai placă astfel de doamne. O asemenea pasiune ar semăna cu povestea lui Narcis. În afară de o atare aversiune, există la ei, cred, și o lipsă reciprocă de experiență, fapt ce-i desparte. Așa încât, motivul care face ca inima tinerelor femei să nu poată fi înțeleasă decât de bărbații a căror iscusință se ascunde sub o pasiune, sinceră sau prefăcută, este același, cu deosebirea doar de spirit, care o face pe femeia de o anumită vârstă să fie mai pricepută în a seduce un copil: el simte perfect că va avea succes pe lângă ea, iar vanitățile femeii sunt perfect măgulate de insistența lui. În sfârșit, e foarte natural ca tinerețea să se repeadă la fructe, iar toamna femeii oferă roade admirabile și foarte savuroase. Nu înseamnă, oare nimic aceste priviri deopotrivă de îndrăznețe și de rezervate, pline de un dor așteptat, învăluite în cele din urma străluciri ale iubirii, atât de calde și atât de suave? Nu înseamnă nimic meșteșugită eleganță a cuvântului,

magnificii umeri aurii atât de splendid dezveliți, rotunjimile atât de împlinite, contururile grăsuțe și parcă șerpuitoare, mâinile împodobite cu gropite, pielea rumenă și coaptă, fruntea grea de belșugul de simțire și pe care lumina o mângâie, părul atât de bine păstrat, atât de bine îngrijit, sub care dungi subțiri de carne albă sunt minunat desenate, și gâturile acelea cu unduri superbe, ispititoare, unde se îmbină toate iscusințele artei spre a face să strălucească din plin contrastul dintre plete și culorile pielii, pentru a scoate în evidență toată exuberanta vieții și a iubirii lor? Până și brunetele capătă atunci nuanțe blonde, culorile de chihlimbar ale maturității: Și apoi, aceste femei vădesc în zâmbetele și în cuvintele pe care le folosesc toată știința vieții: știu să întrețină o discuție, îți oferă întreaga lume numai ca să te facă să zâmbești, au grații și mândrii sublime, scot niște țipete de deznădejde în stare să-ți sfarme sufletul, se despart de iubire cu niște cuvinte pe care se pricep să le facă inutile și care împrăștează pasiunile; știu. să se arate tinere, schimbând lucrurile cele mai îngrozitor de simple; în fiecare clipă se lasă smuls din decăderea lor mărturisită cu cochetărie, iar beția pricinuită de succesele pe care le obțin e contagioasă; sunt de un devotament absolut: te ascultă, te iubesc, în sfârșit, se agață de iubire așa cum condamnatul la moarte se agață de cele mai mici amănunte ale vieții, seamănă cu acei avocați care pun într-o pledoarie tot ce știu, fără a plictisi tribunalul, se folosesc de toate mijloacele ce le stau la îndemână, în sfârșit, nu poți cunoaște dragostea absolută decât prin ele. Nu cred că ele mai pot fi uitate vreodată, așa cum nu se mai uită ceea ce este mare și sublim. O femeie tânără are nenumărate plăceri, femeile astea nu mai au niciuna; ele nu mai au nici amor-propriu, nici vanități, nici josnicii; dragostea lor e ca Loara la vărsarea în ocean: e imensă, sporită de toate decepțiile, de toți afluenții vieții, și iată de ce... iubita mea a amuțit, spuse el văzând privirea

extatică a domnișoarei des Touches, care strângea cu putere mâna lui Calyste, poate pentru a-i mulțumi că prilejuise un asemenea moment, un elogiu atât de grațios încât nu putuse zări în el niciun fel de cursă.

În restul serii, Claude Vignon și Félicité străluciră de spirit, povestiră anecdote și-i zugrăviră lumea pariziană lui Calyste, care îl îndrăgi pe Claude, căci spiritul își exercită atracția mai ales asupra oamenilor sentimentali.

— Nu m-aș mira s-o văd pe marchiza de Rochegude debarcând mâine împreună cu Conti, care fără îndoială că o însoțește, spuse Claude, la sfârșit. Când plecam din Croisic, marinarii spuneau că au văzut un mic bastiment danez, suedez ori norvegian.

Spusele lui Claude îmbujorară obrajii netulburatei Camille. În seara aceea, doamna de Guénic îl așteptă iarăși până la ora unu din noapte pe fiul său, fără a putea pricepe ce face el la des Touches de vreme ce Félicité nu-l iubește.

„La urma urmei el îi și stingherește”, își spunea adorabila mamă.

— Ce-oți fi având să vă spuneți atâta? îl întrebă ea, văzându-l că se întoarce.

— Oh! mamă, niciodată n-am petrecut o seară mai plăcută. Geniul, într-adevăr, e mare lucru, cu adevărat sublim! De ce nu mi-ai dat și mie geniu? Cu geniu, poți să alegi ce femeie îți place. Vrea, nu vrea, e a ta.

— Dar tu ești frumos, Calyste drag.

— Frumusețea nu e la loc de cinste pentru tine. De altfel, și Claude Vignon e frumos. Oamenii de geniu au frunți luminoase și niște ochi care scapără scântei; iar eu, nefericitul de mine, nu știu decât să iubesc.

— Se zice că atâta-i destul, îngerul meu, spuse ea sărutându-l pe frunte.

— Într-adevăr?

— Așa mi s-a spus, eu n-am verificat niciodată.

Fu rândul lui Calyste să sărute cu evlavie mâna mamei

sale.

— Te voi iubi pentru toți cei care te-ar fi adorat, îi spuse el.

— Scumpul meu copil, asta ar cam fi datoria ta, căci mi-ai moștenit toate simțămintele! Așa că să nu fii nesocotit: dacă trebuie să iubești, măcar străduiește-te să nu iubești decât femei nobile.

Cărui tânăr, clocotind de iubire năvalnică și de o viață abia stăpânită, nu i-ar fi venit gândul minunat de a se duce la Croisic să vadă debarcarea doamnei de Rochegude, ca s-o poată observa în taină? A doua zi, Calyste îi ului cu totul pe mama și pe tatăl său, care nu aflaseră de sosirea frumoasei marchize, atunci când plecă de dimineață, nevoind să mănânce nimic. Numai Dumnezeu știe cu câtă sprinteneală porni bretonul la drum! Parcă era împins de o forță necunoscută, atât de ușor se simțea; se furișă pe lângă zidurile de la des Touches în așa fel ca să nu fie văzut. Drăguțului copil îi era rușine de ardoarea lui și se temea amarnic să nu fie, poate, luat în râs: și Félicité și Claude Vignon aveau o minte atât de pătrunzătoare în atari împrejurări, de altminteri, tinerilor li se pare ci frunțile lor devin străvezii. Urmând cotiturile drumului prin labirintul de lacuri saline, ajunse la nisipuri și le străbătu ca dintr-o săritură, în ciuda arșiței ce dogora. Ajunse la taluzul întărit cu pietre, la poalele căruia se află o casă în care călătorii găsesc adăpost împotriva furtunilor, a vânturilor dinspre mare, a ploii și a uraganelor. Nu totdeauna se poate traversa micul braț de mare, nu totdeauna se găsesc bărci acolo, și, până vin din port, e adeseori nevoie să pui la adăpost caii, măgarii, mărfurile sau bagajele pasagerilor. De acolo se zărește largul oceanului și orașul Croisic; de acolo văzu Calyste în curând sosirea a două bărci pline cu lucruri, – pachete, cufere, saci de dormit și lăzi care prin forma lor și prin felul ciudat cum erau așezate îi vesteau pe localnici că aceste lucruri neobișnuite nu puteau aparține

decât unor călători de seamă. Într-una din bărci se afla o femeie tânără, cu pălărie de pai cu voal verde, însoțită de un bărbat. Barca lor trase cea dintâi la țarm. Calyste tresări; dar, după înfățișarea lor își dădu seama că nu sunt decât un servitor și o cameristă, și nu îndrăzni să-i întrebe nimic.

— Mergeți la Croisic, domnule Calyste? întrebare marinarii, care îl cunoșteau și căroră le răspunse printr-un semn de negare cu capul, destul de rușinat că fusese strigat pe nume.

Calyste rămase ca vrăjit la vederea unei, lăzi acoperite cu o pânză gudronată pe care se citea: *Doamna marchiză de Rochegude*. Numele ei îi ardea ochii ca un talisman, simțea în acel nume o putere fatală; știa, fără nicio putință de îndoială, că o va iubi pe această femeie; orice amănunt în legătură cu ea îl preocupa, îl interesa, îi stârnea curiozitatea. De ce? în pustiul de foc al dorințelor fără de sfârșit și fără de obiect, tinerețea nu-și concentrează oare toate puterile asupra celei dintâi femei ce i se arată? Béatrix moșteneva iubirea respinsă de Camille. Calyste urmărea debarcarea, aruncându-și din când în când ochii către Croisic, nădăjduind să vadă o barcă ieșind din port, venind către micul promontoriu unde marca mugea, ai să-i înfățișeze pe această Béatrix devenită de mult în mintea lui ceea ce a fost Beatrice pentru Dante, o statuie eternă de marmoră pe care s-o împodobească cu florile și cununile lui. Sta cu brațele încrucișate, pierdut în gândurile așteptării. Un fapt vrednic de remarcat, și care totuși n-ar fost niciodată remarcat, este modul cum adesea supunem sentimentele noastre unei dorințe, felul în care ne angajăm oarecum față de noi înșine și cum ne hotărâm soarta: de bună seamă că hazardul nu contribuie la acestea chiar atât de mult cât credem noi.

— Nu văd niciun cal, spuse camerista stând pe un cufăr.

— Iar eu nu văd nici urmă de drum, spuse servitorul.

— Și totuși aici au fost doi cai, adăugă camerista, arătând urmele rămase. — Domnule, i se adresă ea lui Calyste, acesta-i drumul ce duce la Guérande?

— Da, răspunse el. Pe cine așteptați?

— Ni s-a spus că ne va întâmpina cineva de la des Touches. — Dacă întârzie, nu știu cu ce-o să se îmbrace doamna marchiză, spuse ea către servitor. Ar trebui, să te duci tu la domnișoara des Touches. Ce țară de sălbatici!

Calyste avu o vagă șovăială în legătură cu falsitatea poziției lui.

— Stăpâna voastră merge la des Touches? întrebă el.

— Domnișoara a venit astăzi de dimineață la ora șapte și vrea să ajungă la ea, răspunse camerista. Ah! uite niște cai...

Calyste pomi în goană spre Guérande, cu viteza și cu sprinteneala unei capre sălbatice, făcând un înconjur de iepure, ca să nu fie recunoscut de servitorii de la Touches; totuși se întâlni cu doi din ei pe drumul cel îngust dintre lacuri, pe unde pornise.

— Să intru? Să nu intru? gândea el, când văzu ivindu-se pinii de la des Touches,

Fu cuprins de sfială și se întoarce plouat și mohorât la Guérande, undo începu să se plimbe pe alea de ulmi, continuându-și întrebările. Tresări privind spre des Touches și contemplându-i giruetele.

„Ea nu știe cât mă zbucium!” își zise el.

Gândurile-i învălmășite erau tot atâtea cângi ce i se înfingeau în inimă, țintuind-o acolo pe marchiză. Cu Camille, Calyste nu trăise chinurile și bucuriile ce premerser iubirii; o întâlнисe călare, iar dorința i se născuse ca la vederea unei flori frumoase pe care ar fi vrut s-o culeagă. În sufletele timide, frământările acestea alcătuiesc adevărate poeme. Învăpăiate de primele flăcări ale imaginației, asemenea sufletele se tulbură, se zbuciumă, se domolesc, se agită, rând pe rând, și, în tăcere și în

singurătate, ajung la cea mai înaltă treaptă a iubirii, înainte de a se fi apropiat de obiectul atâtor chinuri. Departe, pe alee, Calyste îl zări pe cavalerul du Halga, care se plimba cu domnișoara de Pen-Hoël, auzi rostindu-i-se numele și se ascunse. Cavalerul și bătrâna domnișoară, crezându-se singuri, vorbeau cu glas tare.

— De vreme ce Charlotte de Kergarouët vine aici, spunea cavalerul, ține-o vreo trei-patru luni. Cum ai vrea altfel să cocheteze cu Calyste? Niciodată nu stă destul de mult ca să aibă timp să încerce; pe când, dacă s-ar vedea în fiecare zi, cei doi copii ar sfârși prin a fi cuprinși de o dragoste adevărată și la iarna i-ai putea căsători. Dacă i-ai spune Charlottei două vorbe despre intențiile dumitale, ea îndată i-ar spune patru lui Calyste, și fără îndoială că o tânără domnișoară de șaisprezece ani ar avea mai mult succes decât o femeie de patruzeci și ceva de ani.

Cei doi bătrâni se întoarseră; Calyste nu mai auzi nimic, înțelesese însă intențiile domnișoarei de Pen-Hoël. În starea sufletească în care se afla, nimic nu putea fi mai fatal. Ce tânăr ar accepta, în dârdora speranțelor pe care și le face în legătură, cu o iubire abia visată, să ia de soție o tânără impusă? Calyste, căruia Charlotte de Kergarouët îi era indiferentă, se simți pornit s-o respingă. Era cu totul străin de orice socoteli în legătură cu averea, se desprinsese din copilărie cu viața modestă din casa părintească și, pe deasupra n-avea idee de bogățiile domnișoarei de Pen-Hoël, pe care o vedea trăind tot atât de sărăcăcios ca și familia du Guénic. În sfârșit, un tânăr crescut așa cum fusese crescut Calyste nu putea face caz decât de sentimente, și întreaga lui gândire aparținea marchizei. În fața portretului pe care i-l zugrăvisse Camille, ce mai însemna micuța Charlotte? Era tovarășă copilăriei lui, pe care o trata ca pe-o soră. Nu se întoarse acasă decât pe la ora cinci. Când intră în sală, mama sa, cu un zâmbet trist, îi întinse o scrisoare de la domnișoara des Touches:

„Dragul meu Calyste, frumoasa marchiză de Rochegude a sosit; contăm pe tine pentru. a-i sărbători sosirea. Claude, veșnic spiritual, pretinde că tu vei fi Bice și că ea va fi Dante. Pentru onoarea Breteuil și a familiei du Guénic, trebuie s-o primim cum se cuvine pe o Casteran. Pe curând deci.

*Prietena ta,
Camille Maupin:*

Vino fără nicio ceremonie, așa cum te găsești; altminteri am deveni noi caraghioși”

Calyste îi arată mamei sale scrisoarea și plecă.

— Cine sunt Casteran-ii? îl întrebă ea pe baron.

— O veche familie din Normandia, înrudită prin alianță cu Wilhelm Cuceritorul, răspuse el. Au blazonul tiersat, cu bandă orizontală de aur, de smalt roșu și negru, cu un cal subțire de argint, cu potcoave de aur.

— Și Rochegude-ii?

— Nu cunosc numele ăsta, ar trebui să le văd blazonul, spuse el.

Baroana fu ceva mai puțin îngrijorată aflând că marchiza Béatrix de Rochegude aparține unui neam vechi; o încerca totuși un fel de spaimă să-l știe pe fiul ei expus unor noi ispite.

Pe drum, Calyste fu cuprins de niște remușcări, de niște frământări și dureroase și dulci totodată; gâtui era uscat, inima-i clocotea, creierii fierbea; îl mistuia febra. Voia să-și domolească mersul, dar o forță mai puternică decât el îl împingea înainte. Toți tinerii au cunoscut această răzvrătire a simțurilor biciuite de speranța vagă: un foc subtil îi arde lăuntric și face să strălucească împrejurul lor un fel de nimb, ca nimbul pictat în jurul personajelor divine din tablourile religioase, prin care ei vad natura în flăcări și femeia înconjurată de raze. Căci nu-s ei oare

atunci ca și sfinții, plini de credință, de speranță, de ardoare, de puritate? Tânărul breton găsi toată lumea strânsă în micul salon din apartamentul lui Camille. Era pe la ora șase: soarele în asfințit își revărsa, prin fereastră, culorile roșii, cernute printre ramuri; aerul era liniștit, în salon domnea acea penumbră atât de îndrăgită de femei.

— Iată-l și pe deputatul Bretoniei, spuse Camille Maupin zâmbind către prietena sa și arătându-i-l pe Calyste în clipa când acesta se iveaua pe după draperiile de la ușă; e punctual ca un rege.

— I-ai recunoscut pasul? îi spuse Claude; Vignon domnișoarei des Touches.

Calyste se înclină în fața marchizei, care îl salută cu un gest din cap; nici nu se uitase la ea. Luă apoi mâna pe care i-o întindea Claude Vignon și o strânse.

— Iată-l pe marele Gennaro Conti, despre care ți-am povestit atâtea, îi spuse Camille fără să-i răspundă lui Vignon.

Și îi arătă lui Calyste un bărbat de talie mijlocie, subțire și firav, cu părul castaniu, cu ochii aproape roșii, cu tenul alb și pistruiat, cu un cap aidoma celui atât de cunoscut al lordului Byron, așa încât descrierea lui e inutilă, doar că arăta și mai semeț. Conti era foarte mândru de această asemănare.

— Sunt încântat ca în singura zi pe care o petrec la des Touches, să-l cunosc pe domnul, spuse Gennaro.

— Eu sunt cel care trebuie să spună aceasta despre dumneavoastră, răspunse Calyste cu destulă iscusință.

— E frumos ca un înger, spuse marchiza către Félicité.

Aflându-se între divan și cele două femei, Calyste auzi nedeslușit aceste cuvinte, cu toate că fuseseră spuse în șoapta, la ureche. Se așeză pe un fotoliu și aruncă spre marchiză câteva priviri furișe. În lumina dulce a amurgului. zări atunci, tolănită pe divan, de parcă un sculptor ar fi așezat-o acolo, o forma albă și șerpuitoare

care-i dădu ameteți. Fără să vrea, Félicité, prin descrierea ei, își servise bine prietena. Béatrix era superioară portretului nu tocmai măgulitor pe care i-l făcuse în ajun Camille. Oare nu cumva pentru tânărul oaspete își pusese Béatrix în regeștile-i plete câteva albastrele ce înviorau plăcut tonul stins al buclelor ei, aranjate în așa fel încât să-i încadreze fața, fluturându-i pe lângă obraji? Conturul ochilor încercănați de oboseală, părea din cel mai pur și mai strălucitor sidef, iar tenul avea sclipirea ochilor. Sub albeața pielii sale, fină ca pielița străvezie a oului, viața pulsa printr-un sânge albastrui. Delicatețea trăsăturilor era extraordinară. Fruntea părea diafană. Capu-i suav și dulce, admirabil așezat pe un gât lung și de o grație amețitoare, se potrivea celor mai variate expresii. Talia-i, s-o cuprinzi cu două mâini, avea o linie răpitoare. Umerii descoperiți străluceau în umbră ca o camelie albă într-un păr negru. Pieptul, etalat cu măiestrie, însă acoperit cu un voal străveziu, lăsa să se zărească două contururi de o delicatețe aleasă. Rochia de muselină albă împodobită cu flori albastre, mânecile mari, corsajul înalt și fără centură, pantofii cu coturni împlețiți, peste ciorapii din fildecos, ilustrau admirabilă știință a îmbrăcăminte. Doi cercei lucrați în filigran de argint, minune de orfeverie genoveză, ce fără îndoială că reprezentau ultima modă, erau într-o desăvârșită armonie cu fluul delicios al părului blond, înstelat cu albastrele. Dintr-o singură privire, ochii lacomi ai lui Calyste sorbiră toate aceste frumuseți și le gravară în sufletul lui. Blonda Béatrix și bruneta Félicité sugerau acele contraste de *keepsake*²⁰ atât de des exploatate de gravorii și desenatorii englezi. Erau forța și slăbiciunea femeiască în toată măreția lor, o desăvârșită antiteză. Aceste două femei nu puteau fi niciodată rivale, fiecare își avea împărăția sa. Era ca un delicat brebenoc sau un crin lângă un mac roșu, somptuos și strălucitor, o peruzea lângă un rubin. Într-o clipă, Calyste fu cuprins de

²⁰ Album cu gravuri din epoca romantică.

o iubire ce încununa opera tainică a speranțelor, a îndoielilor, a întrebărilor lui. Domnișoara des Touches îi trezise simțurile. Béatrix îi aprindea inima și mintea. Tânărul breton simțea ridicându-se în sine o forță gata să învingă totul, să nu respecte nimic. Și-i aruncă lui Conti privirea invidioasă, dușmănoasă, sumbră și sfioasă à rivalității, pe care niciodată n-o avusese față de Claude Vignon. Calyste avu nevoie de toată hotărârea lui ca să se stăpânească, gândind că totuși turcii aveau dreptate să-și închidă femeile, și că ar trebui să le fie oprit acestor frumoase fapte să se arate în ispititoarea lor cochetărie tinerilor aprinși de iubire. Uraganul acela năprasnic se domolea de îndată ce ochii delicatei Béatrix coborau asupra lui și dulcele ei glas se făcea auzit; bietul copil se și simțea față de ea sfios ca în fața lui Dumnezeu. Se sună de cină.

— Calyste, dă brațul marchizei, spuse domnișoara des Touches, luându-i pe Conti în dreapta și pe Vignon în stânga sa, și dându-se într-o parte ca să lase să treacă tânără pereche.

A coborî astfel vechea scară de la des Touches era pentru Calyste ca o primă bătălie: inima i se topea, nu mai găsi nimic de spus, o ușoară sudoare îi îmbrobonă fruntea și îi scăldă spatele; brațul îi tremura atât de tare, încât la ultima treaptă marchiza îi spuse:

— Ce aveți?

— Păi, răspunse el cu glas sugrumat, n-am mai văzut în viața mea o femeie atât de frumoasă ca dumneavoastră, în afară de mama, și nu mai sunt stăpân pe emoțiile mele.

— Nu o aveți aici pe Camille Maupin?

— Ah! ce diferență! spuse cu naivitate Calyste.

— Bine, Calyste, îi șopti Félicité la ureche; ți-am spus eu că ai să mă uiți de parcă nici n-aș fi fost. Așează-te colea, la dreapta ei, și Vignon la stânga. Iar pe tine, Gennaro, adăugă ea râzând, te păstrez pentru mine, să-i

supraveghem cochetăriile.

Tonul aparte cu care Camille rosti aceste cuvinte îl șoca pe Claude, care îi aruncă acea privire iscoditoare și cvasidistrată prin care se trăda la el actul observației. Nu încetă s-o studieze pe domnișoara des Touches tot timpul cât ținu cina.

— Cochetării? răspunse marchiza scoțându-și mânușile și arătându-și mâinile magnifice; are și. de ce: am de-o parte, spuse ea arătându-l pe Claude, un poet, și de cealaltă poezia.

Gennaro Conti aruncă spre Calyste o privire plină de bunăvoință. La lumină, Béatrix păru și mai frumoasă. Albele străluciri ale lumânărilor îi puneau sclipiri sidefii pe frunte, îi aprindeau paiete în ochii de gazelă și curgeau prin mătăsoasele-i bucle iluminându-i-le și făcând să lucească printre ele câteva fire de aur. Își aruncă spre spate eșarfa de voal printr-un gest grațios, dezvelindu-și astfel gâtul. Calyste văzu atunci un gât delicat și alb ca de lapte, străbătut la ceafă de o dungă destul de adâncă, ce se despărțea în două unde pierdute spre fiecare umăr într-o simetrie lină și amăgitoare. Asemenea schimbări de aspect pe care și le îngăduie femeile au efecte mici într-o sindrofie unde toate privirile sunt blazate, ele însă fac cumplite ravagii în sufletele proaspete ca al lui Calyste. Gâtul acela, atât de deosebit de gâtul oacheșei Camille, dovedea că Béatrix are un cu totul alt caracter. Se puteau recunoaște și orgoliul rasei, și o trufie specifică nobilimii, și o anumită duritate în acea dungă dublă care este poate ultimul vestigiu din forța străvechilor cuceritori.

Calyste, care cu multă greutate se prefăcea că mănâncă, era cuprins de o nervozitate ce-i alunga foamea. Ca la orice tânăr, trupul lui se afla în prada fiorilor ce preced prima iubire și o înscriu atât de adânc în suflet. La vârsta lui, văpaia inimii, înfrânată de focul moralei, duce o lupta lăuntrică ce explică îndelunga șovăială respectuoasă, profundele meditații tandre, lipsa

oricăror calcule meschine, trăsături specifice tinerilor a căror inimă și viață, sunt curate. Observând, pe furiș, ca să nu trezească bănuielile gelosului Gennaro, amănuntele care dădeau marchizei o frumusețe atât de nobilă, Calyste fu repede copleșit de splendoarea femeii iubite: se simți zdrobit de măreția câtorva priviri, de atitudinea impunătoare a acestui chip pe care străluceau sentimentele aristocratice, de o mândrie pe care femeile știu s-o exprime prin anumite mișcări ușoare, printr-o mimică, printr-o fermecătoare moliciune în gesturi, și care-s artificii mai puțin plastice, mai puțin studiate decât se crede. Aceste mici amănunte ale schimbătoarei lor fizionomii corespund gingășiilor și noianului de frământări din sufletele lor. Fiecare expresie de felul acesta reprezintă un sentiment. Situația falsă în care se afla Béatrix îi pretindea să fie cu multă luare-aminte asupra sa însăși, să se impună fără a deveni ridicolă, și orice femeie din înalta societate știe. să ajungă la un asemenea rezultat, lucru dificil pentru femeile vulgare.

După privirile lui Félicité, Béatrix ghici adorația lăuntrică pe care i-o inspira vecinului său și pe care ea nu socotea demn s-o încurajeze; aruncă, deci, spre Calyste, la timpul potrivit, două-trei priviri severe, ce căzură asupra lui ca niște avalanșe de zăpadă. Nefericitul se plânse domnișoarei des Touches, printr-o privire în care se ghideau lacrimile reținute cu o îndârjire supraomenească, iar Félicité, cu un glas prietenos, îl întrebă de ce nu mănâncă. Tânărul începu să înfulece cuminte și păru a lua parte la conversație. Gândul de neîndurat că, în loc să se facă plăcut, e plicticos, îi țiuia în creier. Se rușină și mai mult când îl zări în spatele scaunului marchizei pe servitorul pe care-l întâlnise de dimineață pe dig și care, fără îndoială, avea să-i dea în vileag curiozitatea.

Amărât sau fericit, oricum, doamna de Rochegude nu-i dădu nicio atenție vecinului său. Domnișoara des

Touches, întrebând-o despre călătoria în Italia, Béatrix găsi prilejul de a povesti spiritual pasiunea fulgerătoare cu care o onorase un diplomat rus la Florența, bătându-și joc de tinerii ce sar asupra femeilor ca lăcustele pe firul de iarbă, îi făcu să râdă pe toți – pe Claude Vignon, pe Gennaro și chiar și pe Félicité, deși săgețile ei îl loveau în suflet pe Calyste care, din toată conversația ce-i bubuia în urechi și în creier, nu auzea decât niște vorbe fără șir. Bietul copil nu se jura în sinea lui, ca unii încăpățânați, că o va obține pe această femeie cu orice preț; nu, el nu simțea niciun fel de mânie, el suferea. Când i se păru că observă la Béatrix intenția ele a-l doborî la picioarele lui Gennaro, își zise: „Să-i fiu de folos!” și se lăsă torturat cu o blândețe de miel.

— Dumneavoastră, care admirați atât de mult poezia, îi spuse Claude Vignon marchizei, de ce o tratați atât de crud? Această admirație naivă, atât de simpatcă în manifestările ei, atât de lipsită de gândurile perfide, și atât de devotată, nu reprezintă ea oare poezia inimii? Recunoașteți: vă lasă o impresie plăcută și odihnitoare.

— Fără îndoială, spuse ea; am fi însă niște nefericite și mai ales niște nedemne dacă am ceda tuturor pasiunilor de care le inspirăm.

— Dacă nu ați alege, spuse Conti, n-am fi atât de mândri când suntem iubiți.

„Când, oare, am să fiu și eu ales și remarcat de o femeie?” se întreba Calyste, stăpânindu-și anevoie o emoție cumplită.

Și se înroși, ca un bolnav pe a cărui rană a fost pus. din neatenție, un deget. Domnișoara des Touches fu impresionată de expresia ce se zugrăvi pe fața lui Calyste și încercă să-l consoleze printr-o privire plină de simpatie. Claude Vignon o surprinse. Din clipa aceea, scriitorul deveni de o veselie pe care și-o revărsă în sarcasme: îi spuse mândrei Béatrix că dragostea nu este decât dorință, cele mai multe dintre femei se amăgesc că

iubesc, ele iubesc pentru motive de cele mai multe ori rămase necunoscute și bărbaților și lor însele, de multe ori chiar ele dorind să se amăgească, și chiar și cea mai nobilă dintre ele este tot o prefăcută.

— Limitează-te la cărți, nu critica sentimentele noastre, spuse Camille aruncându-i o privire poruncitoare.

Cina încetă să mai fie veselă. Zeflemelile lui Claude Vignon le îngândurase pe cele două femei. Calyste îndura o suferință cumplită, cu toată fericirea pe care o simțea privind-o pe Béatrix. Conti se uita în ochii marchizei ca să-i ghicească gândurile. Când cina se sfârși, domnișoara des Touches îl luă de braț pe Calyste. Îi lăsă pe ceilalți doi bărbați în seama marchizei și îi pofti să treacă înainte, spre a-i putea spune tânărului breton:

— Scumpul meu copil, dacă marchiza te va iubi, îl va azvârli pe Conti pe fereastra: te porți însă într-un fel care întărește legătura dintre ei. Și chiar de-ar fi încetată de admirația ta, oare ar trebui să lase să se vadă aceasta? Stăpânește-te!

— A fost aspră cu mine, nu mă va iubi niciodată, spuse Calyste; și dacă ea nu mă iubește, eu voi muri.

— Să mori?... Tu? Scumpul meu Calyste!... spuse Camille. Ești un copil. Prin urmare, n-o să mori pentru mine?

— Tu mi-ai devenit prietenă, răspunse el.

După sporovăiala pe care cafeaua o stârnește totdeauna, Vignon îl rugă pe Conti să cante ceva. Domnișoara des Touches se așază la pian. Camille și Gennaro cântară *Dunque il mio bene tu mia narai*, ultimul duet din Romeo și Julieta, de Zingarelli, una dintre paginile cele mai patetice de muzică modernă. Pasajul *Di tanti palpiti* exprimă dragostea în toată măreția ei. Calyste, așezat în fotoliul în care Félicité îi povestise viața marchizei, asculta cu evlavie, Béatrix și Vignon stăteau fiecare de câte o parte a pianului. Vocea sublimă a lui Conti știa să se armonizeze cu vocea lui Félicité. Amândoi

cântaseră adeseori această bucată și îi cunoșteau calitățile, înțelegându-se de minune pentru a le pune în valoare. Ei realizară atunci tot ceea ce voise compozitorul să creeze, un poem de o melancolie divină, despărțirea de viață a două lebede. Când duetul se sfârși, rămaseră cu toții copleșiți de o senzație ce nu se poate exprima prin obișnuitele aplauze.

— Ah! muzica este cea dintâi dintre arte! exclamă marchiza.

— Camille pune mai presus tinerețea și frumusețea, cea dintâi dintre toate poeziile, spuse Claude Vignon.

Domnișoara des Touches îl privi pe Claude, încercând să-și ascundă o vagă neliniște. Béatrix, nemaivăzându-l pe Calyste, întoarse capul ca pentru a vedea ce efect avusese asupra lui această muzică, nu atât din vreun interes față de el, cât pentru satisfacția lui Conti: ea zări atunci în dreptul ferestrei un chip alb, scăldat în lacrimi. Când îl văzu astfel, întoarse repede capul, cuprinsă parcă de o durere cumplită și se uită la Gennaro. Nu doar Muzica i se înfățișase lui Calyste, nu doar ea îl atinsese cu bagheta-i divină dezvăluindu-i farmecele creației și tainele ei, ci fusese copleșit și de geniul lui Conti. În ciuda celor spuse de Camille Maupin despre firea acestuia, Calyste, în acea clipă, crezu că muzicianul are un suflet frumos, o inimă clocotitoare de iubire. Cum să înfrunți un asemenea artist? Cum să nu-l adore pentru totdeauna o femeie? Cântecele acela pătrundea în suflet ca un alt suflet. Bietul copil era tot atât de copleșit de poezie, ca și de deznădejde: i se părea că el însuși e un lucru atât de mic! Acuzația aceasta copilărească în fondul ei i se citea pe față o dată cu admirația ce-l stăpânea. Nu băgă de seamă gestul cu care Béatrix, atrasă spre Calyste de acea contagiune provocată de sentimentele adevărate, îl arătă printr-un semn domnișoarei des Touches.

— Oh! adorabilă inimă! spuse Félicité, n-ai să culegi niciodată aplauze care să valoreze cât omagiul acestui

copil. Să cântăm atunci un trio – Béatrix, scumpa mea, haide!

Când marchiza, Camille și Conti se așezară la pian, Calyste se ridică încetișor, fără ca ei să-l simtă, se aruncă pe una din sofalele din camera de culcare a cărei ușă era deschisă și rămase acolo, cufundat în deznădejde.

Partea a doua

— CE AI, FLĂCĂULE? ÎI SPUSE CLAUDE, care se strecură tăcut lângă Calyste și îi luă mâna. Iubești, te crezi disprețuit; dar nu-i nimic. Peste câteva zile, ai să ai câmp liber, ai să domnești, ai să fii iubit mai mult decât de o singură persoană; în sfârșit, dacă ai să știi cum să te porți, ca să fii aici ca un sultan.

— Ce spuneți? exclamă Calyste, ridicându-se și târându-l pe Claude după el în bibliotecă. Cine mă iubește?

— Camille, răspunse Claude.

— Mă iubește Camille? întrebă Calyste. Ei bine, dar dumneavoastră?

— Eu, dădu să spună Claude, eu...

Nu mai continuă. Se așeză și, cu o melancolie adâncă, își sprijini capul pe o pernă.

— Eu sunt sătul de toate și nu am curajul să părăsesc viața, spuse el după o clipă de tăcere. Aș vrea să mă fi înșelat în ceea ce ți-am spus; dar, de câteva zile mi s-au lămurit multe lucruri. Nu de plăcere m-am plimbat printre stâncile de la Croisic! Amărăciunea din vorbele pe care le-am rostit la întoarcere, atunci când te-am găsit stând de vorba cu Camille, își avea izvorul în adâncul amorului meu propriu rânit. Am să stau de vorbă și cu Camille. Două minți atât de clarvăzătoare ca a ei și a mea nu se pot amăgi între doi spadasi de meserie, lupta nu poate fi de lungă durată. Așa încât, pot să te anunț de pe acum ca voi pleca. Da, voi părăsi des Touches, mâine poate,

împreună cu Conti. Firește că, după ce noi nu vom mai fi, se vor petrece aici niște lucruri ciudate, niște lucruri teribile poate. regret că nu voi asista la asemenea înfruntări de pasiuni, atât de rare în Franța și atât de dramatice. Ești prea tânăr pentru o luptă atât de primejdioasă: mă interesezi. Fără profundul dezgust pe care mi-l inspiră Camille aș rămâne ca să te ajut să joci partida aceasta: e dificilă, ai putea s-o pierzi, pentru că vei avea de-a face cu două femei extraordinare, și ești de pe acum prea îndrăgostit de una pentru a mai ști să te slujești de cealaltă. Béatrix trebuie să aibă o fire îndărătnică, iar Camille e prea mândră. S-ar putea să fii sfârâmat între aceste doua stânci, ca un lucru fragil și delicat luat de torentele pasiunii. Fii cu băgare de seamă.

Uluirea lui Calyste la aceste cuvinte îi îngădui lui Claude Vignon să le rostească și să-l părăsească pe tânărul breton rămas ca un călător căruia, în Alpi, un ghid îi dovedește adâncimea unei prăpăstii aruncând o piatră în ea. Să afle chiar din gura lui Claude că el, Calyste, era iubit de Camille în clipa când se simțea îndrăgostit de Béatrix pe viață! O atare situație era prea covârșitoare pentru un suflet atât de tânăr și de naiv. Apăsător de un regret nemărginit ce-l copleșea, fără de trecut, zdrobit în prezent de stânjenitoarea lui poziție între Béatrix, pe care o iubea, și Camille, pe care nu o mai iubea și despre care Claude spunea că îl iubește, bietul copil era deznădăduit, nehotărât, pierdut în gândurile lui. Căuta zadarnic motivele pe care le-ar fi avut Félicité de a-i respinge dragostea și de a alerga la Paris după. Claude Vignon. Din când în când. vocea adoratei Béatrix, pură și proaspătă, ajungea la urechile lui, provocându-i acele emoții cumplite de care fugise din micul salon. De mai multe ori, nu se mai simți în stare să-și înăbușe o dorință crâncenă de a o lua în brațe și de a fugi cu ea. Ce are să se întâmple cu el? Se va mai întoarce oare la des Touches? Știindu-se iubit de Camille, cum va putea s-o adore pe

Béatrix? Nu întrezărea nicio ieșire din încurcătura în care se afla. Pe nesimțite, liniștea se așternu în casă. Auzi ca prin vis zgomotul mai multor uși ce se închideau. Apoi, deodată numără cele douăsprezece bătăi de la miezul nopții ale pendulului din camera vecină, când glasul lui Camille și cel al lui Claude îl treziră din toropitoarea contemplare a viitorului său și când o rază de lumină împrăstie întunericul. Înainte de a se ridica auzi niște cuvinte teribile rostite de Vignon.

— Ai venit la Paris îndrăgostită nebunește de Calyste, îi spunea el bunei Félicité; erai însă înfricoșată de urmările unei asemenea pasiuni la vârsta ta, te târa către o prăpastie, către un infern, poate către sinucidere! Dragostea nu dăinuie decât dacă se crede veșnică, iar tu întrezăreai la câțiva pași în viața voastră o despărțire cumplită: dezgustul și bătrânețea încheind repede un poem sublim. Ți-ai amintit de *Adolphe*, de înfricoșătorul deznodământ al iubirii dintre doamna de Staël și Benjamin Constant, care, totuși, erau mult mai apropiați ca vârstă decât ești tu față de Calyste. M-ai luat atunci așa cum iei niște fașine spre a ridica un meterez între dușmanii tăi și tine. Dar, atunci când voiai să mă faci să îndrăgesc castelul de la des Touches, nu o făceai oare spre a-ți putea petrece aici zilele adorându-ți în taină zeul? Spre a-ți împlini planul, tot atât de josnic pe cât de sublim, era necesar să găsești fie un bărbat vulgar, fie un om atât de preocupat de gânduri înalte încât să poată fi ușor de amăgit. M-ai crezut prea simplu, prea ușor de manevrat, ca orice om de geniu. S-ar părea că nu sunt decât un om de spirit: te-am ghicit. Când ieri am făcut pentru tine elogiul femeilor de vârsta ta, explicându-ți de ce te iubește Calyste, crezi că am socotit că mie mi se adresau privirile-ți încântate, strălucitoare, fermecate? Oare nu citisem eu de mult în sufletul tău? Ochii îi aveai într-adevăr îndreptați către mine, inima ta însă bătea pentru Calyste. N-ai fost iubită niciodată, biata mea

Maupin, și nici n-ai să fii vreodată, după ce ți-ai refuzat, frumosul fruct pe care întâmplarea ți l-a oferit la porțile iadului femeilor, porți care scârțâie din toate țâțânile lor, împinse de cifra cincizeci!

— Oare de ce a fugit de mine dragostea? întrebă ea cu glas tremurător. Spune-mi tu, cel care știi totul!...

— Pentru că nu știi să te faci iubită, răspunse el, nu te supui dragostei, vrei ca ea să ți se supună. Poate că ai izbuti, totuși, să te dăruiești ardorilor și jindului flăcăiandrilor; dar n-ai o inimă tânără, ai o minte mult prea profundă, n-ai fost niciodată naivă și n-ai să mai devii de azi înainte. Farmecul tău constă în mister, este abstract nu activ. În sfârșit; forța ta îi îndepărtează pe bărbații prea puternici, care simt că ar avea de dat o luptă. Puterea ta poate să placă unui suflet tânăr, căruia, ca de pildă lui Calyste, îi place să fie ocrotit; dar, cu timpul, o astfel de putere obosește. Ești mare și ești sublimă: îndură neplăcerile acestor două calități, care plictisesc.

— Ce blestem! exclamă Camille. Nu pot oare să fiu femeie? Sunt o monstruozitate?

— Poate, zise Claude.

— Vom vedea! exclamă Félicité lovită dureros.

— Rămâi cu bine, scumpa mea; mâine plec. Nu te mai vreau, Camille: te consider drept cea mai mare dintre femei; dar, dacă aș continua să-ți slujesc de paravan sau de ecran, spuse Claude cu două modulări expresive în glas, m-ai disprețui prea mult. Putem să ne despărțim fără durere și fără remușcări: nu avem nicio fericire de regretat și nicio speranță de amăgit. Pentru tine, ca și pentru cei câțiva oameni de geniu extrem de rari, dragostea nu reprezintă ceea ce natura a făcut-o să fie: e nevoie imperioasă, de satisfacerea căreia a legat niște plăceri vii, însă trecătoare, și care e sortită să moară; tu e vezi așa cum a închipuit-o creștinismul: o împărăție ideală, plină de sentimente nobile, de mari nimicuri, de

poezie, de senzații spirituale, de devotament, de flori morale, de încântătoare armonii, și situată cu mult deasupra grosolăniilor vulgare, împărăție la care ajung două ființe îmbinate într-un înger, duse pe aripile plăcerii. Iată ceea ce am nădăjduit eu, crezând că am pus mână pe una dintre cheile ce ne deschid poarta cea pentru atâta lume închisă și prin care te avânți în infinit. Tu te și afii acolo! Așa încât m-ai înșelat. Mă întorc la meschinărie, în vasta mea închisoare din Paris. La începutul carierei mele o astfel de amăgire ar fi fost îndeajuns ca să mă facă să fug de femei; acum, ea îmi lasă în suflet o de amăgire ce mă cufundă pentru totdeauna într-o singurătate înspăimântătoare; voi trăi în această sihăstrie, fără credința care-i ajuta pe schimnici s-o însuflețească cu imagini sfinte. Iată, scumpa mea Camille, unde ne duce. superioritatea spiritului: putem cânta împreună groaznicul imn pe care Alfred de Vigny îl pune în gura lui Moise când vorbește cu Dumnezeu: „*Doamne, tu m-ai făcut tare și singuratic!*”

În acea clipă, Calyste se arată.

— Ar fi trebuit să fac în așa fel încât să vă dați seama că sunt aici, spuse el.

Domnișoara des Touches arată cea mai vădită spaimă, o roșeață bruscă i se așternu ca o sclipire de foc pe față. Înmărmurită, de-a lungul întregii acestei scene, rămase mai frumoasă decât în orice altă clipă din viața ei.

— Credeam că ai plecat, Calyste, spuse Claude: indiscreția aceasta involuntară și de o parte și de cealaltă nu prezintă însă niciun pericol: poate că te vei simți mai în largul tău la des Touches, acum când o cunoști pe Félicité în întregime. Tăcerea ei îmi dovedește că nu m-am înșelat deloc asupra rolului pe care mi-l destinase. Te iubeste, întocmai cum ți-am spus, dar te iubeste pentru tine și nu pentru ea, sentiment pe care puține femei sunt în stare să-l conceapă și să-l înțeleagă; puține dintre ele cunosc voluptatea durerilor întreținută de dorință, o

asemenea voluptate fiind una dintre superbe plăceri hărăzite bărbatilor; Félicité însă e întrucâtva bărbat! spuse el caustic. Pasiunea ta pentru Béatrix o va face să sufere, dar și să se simtă fericită.

Lacrimile îi năpădiră ochii domnișoarei des Touches, care nu îndrăznea să se uite la teribilul Claude Vignon, nici la nevinovatul Calyste. Era înspăimântată că fusese înțeleasă. nu crezuse că i-ar fi cu puțință unui om, oricât de perspicace, să intuiască o delicatețe atât de dureroasă, un eroism atât de măreț ca al ei. Văzând-o atât de umilită că-și afla date în vileag toate marile simțăminte, Calyste fu cuprins și el de tulburarea acestei femei pe care o situa atât de sus și pe care o contempla acum abătută. Calyste se prăbuși, într-o pornire de nestăvilit, la picioarele domnișoarei des Touches și îi sărută mâinile, cufundându-și în ele fața scăldată de lacrimi.

— Claude, spuse ea, nu mă părăsi! Ce-am să mă fac?

— De ce te-ai teme? răspunse criticul. Calyste o și iubește pe marchiză ca un nebun. Fără îndoială că n-ai fi putut găsi o barieră mai puternică între tine și el decât această iubire pe care tu ai stârnit-o. E o pasiune care îmi convine. Ieri, mai exista o primejdie pentru tine și pentru el; astăzi, însă, totul are să-ți fie o fericire maternă, spuse el aruncându-i o privire batjocoritoare. Vei fi mândra de succesele lui.

Domnișoara des Touches se uită la Calyste care, la aceste cuvinte, își ridicase capul cu o mișcare bruscă. Claude Vignon, drept răzbunare simțea plăcere să studieze tulburarea lui Calyste și a domnișoarei des Touches.

— Tu l-ai împins către doamna de Rochegude, reluă Claude Vignon, iar el acum e ca vrăjit de ea. Singură ți-ai săpat mormântul. Dacă mi-ai fi spus mie totul, ai fi evitat nenorocirile ce te așteaptă.

— Nenorociri! exclamă Cămile Maupin, luând capul lui

Calyste, ridicându-l spre ea, sărutându-l pe păr și scaldându-l în lacrimi. Nu, Calyste, să uiți tot ceea ce ai auzit acum, să nu ții seama de mine!

Se ridică, stătu dreaptă în fața celor doi bărbați și îi învăluie în fulgerele ce le aruncau ochii ei în care ardea întregu-i suflet.

— În timp ce Claude vorbea, rosti ea, am întrezărit frumusețea, măreția unei iubiri fără speranță. Oare nu o astfel de iubire este singurul sentiment ce ne apropie de Dumnezeu? Să nu mă iubești, Calyste; eu, însă, te voi iubi așa cum nicio femeie nu va mai iubi!

A fost cel mai sălbatic țipăt scos vreodată de un vultur rănit în văzduhurile lui. Claude îndoii genunchiul, luă mâna domnișoarei des Touches și i-o sărută.

— Du-te, dragul meu, îi spuse domnișoara des Touches tânărului, mama ta ar putea fi îngrijorată.

Calyste se întoarse spre Guérande cu pași rari, întorcând mereu capul să vadă lumina ce strălucea la ferestrele de la apartamentul frumoasei Béatrix. Era uimit el însuși cât de puțină părere de rău simțea pentru Camille, aproape că-i reproșa faptul că-i răpise cincisprezece luni de fericire. Din când în când, simțea în el fiorii pe care și-și provocase Camille, simțea în păr lacrimile vărsate de ea, suferea din pricina suferinței ei, i se părea că aude gemetele pe care fără îndoială că le scotea această mare femeie, atât de dorită cu câteva zile mai înainte. Deschizând poarta casei părintești unde domnea o tăcere adâncă, o zări prin geamuri, la lumina acelei lămpi de o atât de naivă construcție, pe mama sa, care lucra la gherghef, așteptându-l. Ochii lui Calyste se umplură de lacrimi când o văzu astfel.

— Ce ți s-a mai întâmplat? întrebă Fanny, al cărei chip arăta o neliniște cumplită.

Drept răspuns, Calyste o luă pe mama sa în brațe și o sărută pe obraji, pe frunte, pe păr, cu una dintre acele efuziuni pătimașe ce le farmecă pe mame și le învăluie în

subtilele flăcări ale vieții pe care ele au creat-o.

— Pe tine te iubesc, îi spuse Calyste mamei sale, aproape rușinat și înroșindu-se, pe tine, care nu trăiești decât pentru mine; pe tine, pe care aș vrea să te fac fericită.

— Tu nu ești astă-seară în starea ta obișnuită, copilul meu, spuse baroana privindu-și fiul. Ce ți s-a întâmplat?

— Camille mă iubește, iar eu n-o mai iubesc, spuse el.

Baroana îi trase pe Calyste spre ea, îl sărută pe frunte, iar Calyste, în tăcerea adâncă a străvechii săli cu tapete cenușii, auzi bătăile puternice ale inimii mamei sale. Irlandeza era geloasă pe Camille și presimțea care-i adevărul. Această mamă, așteptându-și în fiecare noapte feciorul, se străduise să înțeleagă sentimentele domnișoarei des Touches: călăuzită de lumina unei meditații stăruitoare, mama pătrunse în inima straniei Camille și, fără a și-o fi putut explica bine, își închipui că această fată nutrește ciudate sentimente de maternitate. Spusele lui Calyste o speriară pe simpla și naiva mamă.

— Ei bine, spuse ea după o pauză, iubește-o pe doamna de Rochegude, ea n-are să-mi pricinuiască niciun necaz.

Béatrix nu era liberă, nu va strica niciunul dintre planurile ce se făceau în legătură cu fericirea lui Calyste, cel puțin așa socotea Fanny, care vedea în doamna de Rochegude un fel de noră de iubit, și nu o altă mamă de combătut.

— Dar Béatrix nu mă va iubi! exclamă Calyste.

— Ba poate că da, răspunse baroana cu un aer șiret. Nu tu mi-ai spus că de mâine are să rămână singură?

— Ba da.

— Ei bine, copilul meu! adăugă mama înroșindu-se, gelozia există în adâncul oricărei inimi; eu, de pildă, nici nu mă gândeam că într-o bună zi am s-o găsesc și în adâncul inimii mele, căci nu bănuiam că va trebui să lupt cu cineva pentru afecțiunea lui Calyste al meu! Oftă.

Credeam, spuse ea, că și pentru tine căsătoria va fi ceea ce a fost pentru mine. Câte taine n-ai scos tu la iveală, de două luni încoace, din inima mea, în ce culori se îmbracă iubirea ta atât de firească, îngerul meu drag! Ei bine, prefă-te că o iubești mai departe pe domnișoara des Touches a ta, marchiza are să fie geloasă și ți se va supune.

— Oh, mamă bună, Camille nu mi-ar fi spus niciodată așa ceva! exclamă Calyste, cuprinzându-și mama pe după mijloc și sărutând-o pe gât.

— Tu mă strici de-a binelea. copil rău ce ești, spuse ea, fericită de lumina pe care speranța o așternea pe chipul fiului său, care urcă voios pe scara din turelă.

A doua zi dimineăța, Calyste îi spuse lui Gasselin să se ducă sa stea de veghe pe drumul dinspre Guérande către Saint-Nazaire, să pândească trecerea trăsurii domnișoarei des Touches și să ia aminte câte persoane vor fi în ea.

Gasselin se întoarse în clipa când întreaga familie se adunase la masă.

— Ce se întâmplă? zise domnișoara du Guénic; Gasselin alergă de parcă ar fi izbucnit vreun foc în Guérande.

— O fi prins vreun șobolan, zise Mariotte, care aducea cafeaua, laptele și feliile de pâine prăjită.

— Vine din oraș, nu din grădină, răspunse domnișoara du Guénic.

— Păi șobolanul își are gaura dincolo de zid, spre piață, zise Mariotte.

— Domnule cavalier, erau cinci: patru înăuntru și vizitiul.

— Două doamne în spate? întrebă Calyste.

— Și doi domni în față, răspunde Gasselin,

— Pune șaua pe calul lui tata, gonește după ei, să fii la Saint-Nazaire în clipa când corabia va pleca spre Paimboeuf, iar dacă cei doi bărbați se imbarcă, dă pinteni calului și vino-n goană să-mi spui.

Gasselin ieși.

— Nepoate, a intrat diavolul în tine! spuse bătrâna Zéphirine.

— Lasă-l, soro. să petreacă, exclamă baronul; era trist ca o cucuvaie, acum iată-l vesel ca un cintezo!

— I-ai spus cumva că sosește scumpa noastră Charlotte? întrebă bătrâna domnișoară, întorcându-se către cumnată-sa.

— Nu, răspunse baroana.

— Mă gândeam c-o fi vrând să-i iasă înaintea, spuse cu acreală domnișoara du Guénic.

— Dacă Charlotte o să stea la mătușă-sa trei luni, va avea destul timp s-o vadă, răspunse baroana.

— O, cumnată, ce s-a întâmplat de ieri încoace? întrebă domnișoara cea bătrână. Erai grozav de fericită când ai aflat că în dimineața asta domnișoara de Pen-Hoël o va aduce aici pe nepoată-sa!

— Jacqueline vrea să mă însoare cu Charlotte ca să mă scape de la pierzanie, spuse Calyste râzând și aruncând către mama sa o privire de înțelegere. Mă aflu pe aleea de ulmi tocmai când domnișoara de Pen-Hoël vorbea cu domnul du Halga; nu s-a gândit însă că pentru mine ar fi mai mare pierzania dacă m-aș însura la vârsta mea.

— E scris colo sus, exclamă bătrâna domnișoară întrerupându-l pe Calyste, că n-am să mor nici liniștită, nici fericită. Aș fi vrut să văd familia noastră continuată și câteva dintre pământurile noastre răscumpărate. Nu se va face nimic. Poți tu, frumosul meu nepot, să pui ceva în balanță față de asemenea datorii?

— Dar, zise baronul, domnișoara des Touches n-o să-l împiedice pe Calyste să se însoare, atunci când îi va fi sosit ceasul! Trebuie să mă duc s-o văd.

— Pat să te asigur, tată, că Félicité nu va fi niciodată o piedică pentru căsătoria mea.

— Nu mai văd deloc limpede, spuse bătrâna oarbă care nu știa nimic despre subita pasiune a nepotului său pentru marchiza de Rochegude.

Mama respecta taina fiului său; în cazuri de acestea, femeile păstrează în mod instinctiv secretul. Bătrâna domnișoară căzu într-o meditație profundă, ascultând din răsputeri, spionând vocile și zgomotele spre a putea ghici misterul ce i se ascundea. Gasselin sosi în curând și-i spuse tânărului său stăpân că nu fusese nevoie să se ducă până la Saint-Nazaire spre a afla că domnișoara des Touches și prietena ei se vor întoarce singure, aflate știrea în oraș, de la Bernus, surugiul; căruia i se dăduse să transporte bagajele celor doi domni.

— La înapoiere vor fi singure! exclamă Calyste. Pune șaua pe cal!

După vocea tânărului său stăpân, Gasselin socoti că e vorba de vreun lucru grav; alergă și înșeuă amândoi caii, încărcă pistoalele, fără să spună nimănui nimic, și se îmbracă spre a-l urma pe Calyste. Calyste era atât de mulțumit știindu-i plecați pe Claude și pe Gennaro, încât nici nu se gândi la cealaltă întâlnire pe care putea s-o aibă la Saint-Nazaire, nu se gândea decât la plăcerea de a o însoți pe marchiză; luă mâinile bătrânului său tată și i le strânse cu dragoste, o îmbrățișă pe mama sa, o strânse pe bătrâna-i mătușă pe după mijloc.

— În sfârșit, mai bine-mi pare să fie așa, decât să fie trist, spuse bătrâna Zéphirine.

— Unde pleci, cavalerie? îl întrebă tatăl său.

— La Saint-Nazaire.

— Drace! Și pe când căsătoria? zise baronul, care credea că fiul său se grăbește s-o întâmpine pe Charlotte de Kergarouët. Sunt nerăbdător să mă văd bunic, e vremea.

Când Gasselin se ivi, cu intenția foarte limpede de a-l însoți pe Calyste, tânărul gândi că s-ar putea întoarce în trăsura domnișoarei Camille, împreună cu Béatrix, lăsând calul pe seama lui Gasselin, așa că-l bătu pe umăr spunând:

— Ești băiat deștept.

— Cred și eu, răspuse Gasselin.

— Băiete, spuse tatăl venind împreună cu Fanny până pe scara peronului, cruță caii, au de străbătut douăsprezece leghe.

Calyste plecă, după ce schimbă o privire dintre cele mai semnificative cu mama sa.

— Comoară scumpă! spuse ea privindu-l cum își pleca fruntea sub bolta porții.

— Dumnezeu să-l apere! răspuse baronul, căci noi n-am mai putea face altul.

Vorbele acestea, foarte în spiritul fără perdea al gentilomilor de provincie, o făcu pe baroană să se înfioare.

— Nepotul meu nu o iubește pe Charlotte atât de mult încât să-i iasă înainte, spuse bătrâna domnișoară către Mariotte, care strângea masa.

— A venit la des Touches o doamnă de neam mare, o marchiză, și domnișorul se ține după ea! Deh! așa-i la vârsta lui, spuse Mariotte.

— Femeile alea au să ni-l ucidă, spuse domnișoara du Guénic.

— Treaba asta n-o să-l ucidă, domnișoară, dimpotrivă, răspuse Mariotte, care părea bucuroasă de bucuria lui Calyste.

Calyste porni într-o viteză de mai să-și omoare calul, când, din fericire, Gasselin îl întrebă pe stăpânul său dacă nu cumva voia să ajungă înainte de plecarea vasului, fapt care bineînțeles că nu era în intențiile acestuia: el nu dorea să fie văzut nici de Conti, nici de Claude. Tânărul încetini atunci pasul calului și începu să se uite încântat la cele două urme lăsate de roțile caleștii pe porțiunile cu nisip ale drumului. Era de o veselie nebună numai la gândul că: "Ea a trecut pe aici, și pe aici se va întoarce, privirile ei au contemplat aceste crânguri și acești copaci!"

— Fermecător drum, îi spuse el lui Gasselin.

— Ah! domnule, Bretania-i cea mai frumoasă țară din lume, răspunse servitorul. Ce, mai sunt pe undeva *haie*²¹ cu flori și drumuri ca astea răcoroase, cu atâtea cotituri?

— Nicăieri. Gasselin.

— Uite trăsura lui Bernus. spuse Gasselin.

— Domnișoara de Pen-Hoël și nepoată-sa se află în ea: să ne ascundem, spuse Calyste.

— Unde să ne ascundem aici, domnule?... Nu vă e bine? Suntem în mijlocul nisipurilor.

Într-adevăr, trăsura care urca o pantă destul de nisipoasă deasupra lui Saint-Nazaire se arată privirilor lui Calyste în naiva simplitate a construcției ei bretone. Spre marea lui uimire, era plină.

— N-am putut să le iau pe domnișoara de Pen-Hoël, pe soră-sa și pe nepoată-sa care se dau de ceasul morții; toate locurile fuseseră ocupate de cei de la vamă, îi spuse lui Gasselin surugiul.

— Sunt pierdut! rosti Calyste.

Într-adevăr, trăsura era plină cu vameși care de bună seamă se duceau să-i schimbe pe cei de la sărării. Când Calyste ajunsese pe mica ridicătură ce înconjoară biserica din Saint-Nazaire și de unde se zărește Paimboeuf și marea gură de vărsare a Loarei înfruntându-se cu marea, le găsi acolo pe Camille și pe marchiză fluturându-și batistele în semn de rămas-bun către cei doi pasageri ambarcați pe corabia cu aburi. Béatrix era răpitoare: chipu-i era adumbrit de borurile unei pălării din pai de orez împodobită cu maci roșii și legată cu o panglică de culoarea macilor, purta o rochie de muselină înflorată și pășea suav pe piciorușele-i delicate, încălțate cu ghetete verzi, sprijinindu-se pe umbreluța-i subțirică și agitându-și mâna gingașă și elegant înmănușată. Nimic nu e mai grandios decât o femeie pe vârful unei stânci, ca o statuie pe pedestalul ei. Conti îl putu zări atunci pe Calyste apropiindu-se de Camille.

²¹ Gard de măracini, specific Bretaniei.

— M-am gândit, îi spuse tânărul domnișoarei des Touches, că te vei întoarce acasă singură.

— Bine-ai făcut, Calyste, răspunse ea strângându-i mâna.

Béatrix se întoarse, îl privi pe tânărul ei admirator și îi aruncă cea mai semeață fulgerare de ochi din repertoriul său. Surâsul pe care marchiza îl surprinsese pe grăitoarele buze ale lui Calyste o făcu să înțeleagă vulgaritatea unui asemenea mijloc demn de o burgheză. Doamna de Rochegude îi spuse atunci zâmbind lui Calyste:

— Nu-i oarecum exagerat să crezi că aş putea-o plictisi pe Camille pe drum?

— Scumpa mea, un bărbat pentru două văduve nu e prea mult, spuse domnișoara des Touches, luându-l pe Calyste de braț și lăsând-o pe Béatrix să privească mai departe vaporul.

În clipa aceea, Calyste auzi pe drumul în pantă care coboară spre ceea ce trebuie să numim portul Saint-Nazaire vocile domnișoarei de Pen-Hoël, a Charlottei și a lui Gasselin, cârâind ca niște coțofene. Bătrâna domnișoară îl chestiona pe Gasselin și voia să știe ce căutau, el și stăpânul lui, la Saint-Nazaire; trăsura domnișoarei des Touches se apropie huruind. Înainte ca tânărul să se poată retrage, Charlotte îl și zărise.

— Uite-l pe Calyste! strigă micuța bretonă.

— Du-te și propune-le să meargă cu trăsura mea; camerista ei se va așeza lângă vizitiul meu, spuse Camille, care aflase că doamna de Kergarouët, fiica sa și domnișoara de Pen-Hoël nu avuseseră loc în trăsura poștei.

Calyste, care nu putea să n-o asculte pe Camille, se duse să îndeplinească sarcina primită. De îndată ce află că va călători împreună cu marchiza de Rochegude și cu celebra Camille Maupin, doamna de Kergarouët nu putu să înțeleagă reticențele surorii sale mai mari, care nu voia

să profite de ceea ce doamna de Kergarouët numea caleașca diavolului. La Nantes se trăia la o latitudine ceva mai civilizată decât la Guérande, acolo Camille era admirată, era socotită ca muza Bretaniei și gloria întregii regiuni, stârnind tot atâta curiozitate câtă invidie. Absoluțiunea ce-i fusese acordată la Paris de către înalta societate și de către modă era sanctificată de marea avere a domnișoarei des Touches și poate și de succesele ei de odinioară de la Nantes, oraș ce se mândrea a fi fost leagănul lui Camille Maupin. Așa încât vicontesa, nebună de curiozitate, o târî după sine pe bătrâna ei soră, fără a-și pleca urechea la ieremiadele acesteia.

— Bună ziua, Calyste, spuse micuța Kergarouët.

— Bună ziua, Charlotte, răspunse Calyste, fără să-i ofere brațul.

Amândoi stânjeniți, ea de răceala lui, el de propria-i cruzime, urcară prin nenorocita de viroagă care la Saint-Nazaire se numește drum și merseră în tăcere după cele două surori. Într-o clipă, mica domnișoară de șaisprezece ani își văzu prăbușit întregu-i castel din Spania, construit și mobilat de romanțioasele-i speranțe. Ea și Calyste se jucaseră de atâtea ori împreună în copilăria lor, era atât de legată de el încât își credea viitorul inatacabil. Alergase spre el mânată de o fericire nestăpânită, așa cum se repede o pasare spre un lan de grâu; fu oprită din zbor, fără să-și poată închipui ce-i stătea în cale.

— Ce ai, Calyste? îl întrebă ea, luându-l de mână.

— Nimic, răspunse tânărul, care își smulse mâna cu un gest repezit, gândindu-se la planurile mătușii sale și ale domnișoarei de Pen-Hoël.

În ochii Charlottei sclipiră lacrimile. Îl privi fără nicio ură pe frumosul Calyste; avea să simtă însă cea dintâi pornire de gelozie din viața ei și să trăiască groaznicele chinuri ale invidiei la vederea celor două frumoase parizience, bănuind că ele sunt pricina înstrăinării lui Calyste.

De talie mijlocie, Charlotte de Kergarouët era de o

frăgezime obișnuită, avea un obrăjor rotund, luminat de doi ochi negri ce sclipeau de inteligență, părul castaniu închis și foarte bogat, mijlocul rotund, spatele drept, brațele subțiri, felul de a vorbi scurt și repezit al fetelor de provincie care nu vor să lase impresia că sunt niște prostuțe. Era copilul alintat al familiei, din cauza simpatiei pe care i-o purta mătușa sa. În acel moment, mai avea încă pe ea mantoul de merinos ecosez, cu carouri mari, căptușit cu mătase verde, pe care-l purtase pe vapor. Rochia ei de călătorie, făcută dintr-o stofă destul de comună, cu un corsaj cu ghempă, decent împodobit cu o coleretă plisată, avea să i se pară oribilă văzând toaleta ușoară a doamnei Béatrix și pe cea a domnișoarei Camille. O durea faptul că ciorapii ei albi se murdăriseră printre pietre și în bărcile prin care trecuse, ca și pantofii ieftini de piele, aleși anume să nu strice un lucru mai de preț în timpul călătoriei, după obiceiurile și după socotințele provinciale. În ceea ce o privește pe vicontesa de Kergarouët, ea era tipul specific al provincialei. Înaltă, slabă, ofilită, plină în sinea ei de pretenții ce nu se dădeau în vileag decât după ce erau jignite, vorbind mult și, tot vorbind așa, mai nimerind și câte o idee, întocmai cum se fac carambolurile la biliard, fapt ce-i crease o faimă de femeie de spirit, se străduia să le domine pe pariziene cu presupusa istețime a deșteptăciunii departamentale și cu pretinsa fericire mereu adusă în discuție, plecându-se ca să dea prilejul să fie ridicată, și furioasă când era lăsată în genunchi; pescuind, după o expresie englezească, complimentele cu undița, și fără să le prindă întotdeauna; purtând o toaletă pe cât de exagerată pe atâta de lălâie, luând lipsa de cordialitate drept jignire, și crezând că lumea e grozav de amărâtă dacă ea nu-i acordă nicio atenție; refuzând ceea ce-și dorea, spre a face să i se ofere de două ori și ca să lase impresia că a fost rugată și răsrugată; preocupată de lucruri despre care de mult nici nu se mai pomenește, și foarte uimită că n-ar fi la curent

cu moda; în sfârșit, izbutind anevoie să nu aducă vorba o oră întreagă despre Nantes ori despre tigrii din Nantes, ori despre afacerile înaltei societăți din Nantes, ori plângându-se de Nantes, ori criticând Nantes-ul, ori socotind ca fiindu-i anume adresate ei vorbele smulse cu cleștele de la cei care, distrați, se nimereau să fie de părerea sa. Manierele, vocabularul, ideile ei se reflectau, mai mult sau mai puțin, asupra celor patru fete ale sale. A face cunoștință cu Camille Maupin și cu doamna de Rochegude, asta însemna pentru ea un mare eveniment și o comoară pentru sute de conversații viitoare!... Așa încât se îndrepta către biserică de parcă ar fi vrut s-o ia cu asalt, fluturându-și batista pe care-o despăturise anume spre a i se vedea colțurile încărcate cu broderii de casă și garnisită cu dantelă ponosită. Avea un mers oarecum de călăreț, care, pentru o femeie de patruzeci și șapte de ani, era fără consecințe.

— Domnul cavalier, spuse ea către Camille și Béatrix, arătându-l pe Calyste care venea mohorât împreună cu Charlotte, ne-a comunicat amabila dumneavoastră propunere; sora mea, fiica mea și cu mine ne temem însă să nu vă incomodăm.

— În ce mă privește, dragă soră, n-am să le incomodez pe aceste doamne, spuse cu acreală bătrâna domnișoară, pentru că am să găsesc eu în Saint-Nazaire un cal cu care să mă întorc.

Camille și Béatrix schimbă pe furiș o privire pe care Calyste o surprinse și care fu suficientă pentru a-i spulbera toate amintirile din copilărie, toate legăturile lui cu Kergarouët-Pen-Hoël și pentru a distruge pe veci toate planurile nutrite de cele două familii.

— Putem să încăpem foarte bine toate cinci în trăsură, răspunse domnișoara des Touches, căreia Jacqueline îi întoarse spatele. Și chiar dacă vom sta ceva mai înghesuie, ceea ce nu-i cu putință, dată fiind delicatețea taliilor dumneavoastră, voi fi răsplătită din plin de

plăcerea de a face un serviciu prietenilor lui Calyste. Camerista dumneavoastră, doamnă, are și ea loc; iar bagajele, dacă aveți, pot fi așezate în spatele trăsurii, căci n-am luat cu noi niciun servitor.

Vicontesa se porni pe mulțumiri, tot dând vina pe sorăsa Jacqueline că atâta a dorit ca nepoată-sa să vină cât mai repede, încât nici nu-i dăduse răgaz să facă drumul pe uscat cu trăsură ei; e adevărat, ce-i drept, că drumul pe uscat este nu numai lung, ci și costisitor; iar ea trebuia să se înapoieze cât mai repede la Nantes, unde lăsase alte trei micuțe răsfățate, care o așteptau, cu nerăbdare, spuse ea, mângâind-o pe gât pe fiica sa. Charlotte păru atunci o biată victimă, ridicându-și ochii către mama sa, lucru ce făcea să se presupună că vicontesa le plictisea cumplit pe cele patru fete ale sale aducând vorba despre ele tot atât de des ca și caporalul Trim despre bonetul său.

— Sunteți o mamă fericită și ar trebui... spuse Camille, oprindu-se brusc la gândul că marchiza fusese nevoită să renunțe la fiul ei atunci când îl urmăse pe Conti.

— Oh! reluă vicontesa, dacă am nefericirea de a-mi trăi viața la țară și la Nantes, am în schimb mângâierea de a fi adorată de copiii mei. Aveți copii? o întrebă ea pe Camille.

— Eu sunt domnișoara des Touches, răspunse Camille.

— Atunci aveți ce regreta că nu cunoașteți cea mai mare fericire care există pentru noi, bieteile mame de rând, nu-i așa, doamnă? spuse vicontesa către marchiză, ca să-și îndrepte greșeala. Aveți însă atâtea compensații!

O lacrimă fierbinte se ivi în ochii doamnei de Rochegude, care se întoarse brusc și se duse lângă grosolanul parapet de stânci, unde Calyste o urmă.

— Doamnă, spuse Camille la urechea vicontesei, dumneavoastră n-ați auzit că marchiza e despărțită de soțul ei, că nu și-a mai văzut fiul de doi ani și că nici măcar nu știe când îl va mai revedea?

— Nu mai spune! zise doamna de Kergarouët. Biata femeie! E despărțită legal?

— Nu, prin înțelegere, spuse Camille.

— O, pricep, spuse vicontesa cu un aer înțelegător.

Bătrâna Pen-Hoël, deznădăjduită că se afla în tabăra vrăjmașă, se retrăsese la câțiva pași mai încolo cu scumpa ei Charlotte. Calyste, după ce se convinsese că nu-l putea vedea nimeni, luă mâna marchizei și o sărută, lăsând o lacrimă pe ea. Béatrix se întoarse, cu ochii aprinși de mânie; vru să-i arunce un cuvânt teribil, dar nu putu spune nimic, zărind propriile ei lacrimi pe frumosul chip al acestui înger tot atât de tulburat și de îndurerat ca și ea.

— Dumnezeule, îi spuse Camille la ureche când îl văzu întorcându-se cu doamna de Rochegude, Calyste, pe aia o s-o ai de soacră, iar pe găsculița asta de soție!

— Pentru că mătușă-sa e bogată, spuse Calyste cu ironie.

Întregul grup porni către han, iar vicontesa se crezu datoare față de Camille să-i ia în zeflema pe sălbaticii din Saint-Nazaire.

— Iubesc Bretania, doamnă, răspunse grav Félicité, sunt născută la Guérande.

Calyste nu putu să n-o admire pe domnișoara des Touches care, prin tonul glasului, prin liniștea din priviri și prin calmul manierelor ei, îl subjuga, în ciuda teribilelor declarații din scena ce avusese loc în timpul nopții. Părea totuși puțin cam obosită: trăsăturile ei dovedeau că nu dormise, erau parcă mai groase, fruntea domina însă furtuna lăuntrică printr-o seninătate crudă.

— Ce regine! spuse el către Charlotte, arătându-i-le pe marchiză și pe Camille și dându-i tinerei domnișoare brațul, spre marea mulțumire a domnișoarei de Pen-Hoël.

— Ce idee pe maică-ta, spuse bătrâna domnișoară dând și ea brațu-i ciolănos nepoatei sale, să meargă împreună cu blestemata aia!

— O! tanti, dar e o femeie care face gloria Bretaniei!

— Rușinea, micuțo! Doar n-o să te apuci acuma s-o tămâiezi și tu?

— Domnișoara Charlotte are dreptate, dumneavoastră o judecați greșit spuse Calyste.

— A! păi pe tine, răspunse domnișoara de Pen-Hoël, pe tine te-a fermecat!

— Am față de ea, spuse Calyste, aceeași prietenie pe care o am și față de dumneavoastră.

— De când au început du Guénic-ii să mintă? spuse bătrâna domnișoară.

— De când Pen-Hoël-ii sunt surzi, răspunse Calyste.

— Nu ești îndrăgostit de ea? întrebă încântată bătrâna domnișoară.

— Am fost, nu mai sunt, răspunse el.

— Copil rău ce ești, de ce ne-ai făcut atâtea griji? Știam eu că dragostea-i o prostie; numai căsătoria e trainică, îi spuse ea, uitându-se la Charlotte.

Charlotte, ceva mai liniștită, nădăjdui că va izbuti să-și recucerească pozițiile pierdute sprijinindu-se pe toate amintirile copilăriei, și strânse brațul lui Calyste, care hotărî în sine să aibă o discuție clară cu mica moștenitoare.

— Ah! ce partide frumoase de *mouche* o să facem, Calyste, spuse ea, și ce-o să mai râdem!

Caii erau gata de plecare, Camille le pofti, pe vicontesă și pe Charlotte, să treacă pe banca din spate a trăsurii, dar Jacqueline dispăruse; se așeză apoi și ea pe banca din față, împreună cu marchiza. Calyste, silit să renunțe la plăcerea la care visase, venea călare pe lângă trăsură, iar caii, obosiți, mergeau destul de încet, așa încât o putea admira în voie pe Béatrix. Istoria n-a consemnat nicăieri ciudata conversație dintre cele patru persoane pe care întâmplarea le strânsese într-un mod atât de neobișnuit în acea trăsură, și e cu neputință să se dea crezare celor o sută și ceva de versiuni care circulă prin Nantes despre

istorisirile, replicile, vorbele de duh pe care vicontesa pretinde că le deține de la însăși celebra Camille Maupin. Ea s-a ferit cu multă grijă să repete sau să dea de înțeles cum a răspuns domnișoara des Touches la toate întrebările indiscrete ce li se pun atât de des autorilor și prin care ei își ispășesc crunt rarele plăceri...

— Cum v-ați făcut cărțile? întrebase vicontesa.

— Întocmai așa cum dumneavoastră vă faceți lucrurile pe care le fac femeile, așa cum împlețiți sau cum lucrați la gherghet, răspunse Camille.

— Și de unde ați luat toate acele observații atât de adânci și acele tablouri atât de seducătoare?

— De unde luați și dumneavoastră spiritualele lucruri pe care le spuneți, doamnă. Nu există nimic mai ușor ca a scrie și, dacă ați vrea...

— Ah! totu-i să vrei? N-aș fi crezut! Pe care dintre compozițiile dumneavoastră o preferați?

— E destul de greu să ai preferințe pentru aceste lucruri gingașe.

— Sunteți sătulă de complimente și nu vi se mai poate spune nimic nou.

— Doamnă, fiți convinsă că sunt sensibilă la forma pe care o dați complimentelor dumneavoastră.

Vicontesa nu vru să lase impresia că pe marchiză ar neglija-o, și spuse privind-o cu un aer isteț:

— N-am să uit niciodată călătoria aceasta făcută între spirit și frumusețe.

— Mă flatați, doamnă, spuse marchiza râzând; nu-i prea ușor să se remarce spiritul, atunci când se află lângă un geniu, iar eu nici n-am apucat să spun mare lucru.

Charlotte, care simțea adânc ridicolul mamei sale, o privea de parcă ar fi vrut s-o oprească, însă vicontesa continua să lupte vitejește cu cele două spirituale parizience. Tânărul, mergând în trap domol, uitat pe lângă trăsură, nu le putea vedea decât pe cele două femei așezate pe scaunul din față, învăluindu-le cu

privirea când pe una, când pe cealaltă, și reflectând pe fața lui gânduri destul de dureroase. Silită să se lase privită, Béatrix evita cu încăpățănare să-și întoarcă ochii către tânăr; printr-un șiretlic deznădăjduitor pentru cel îndrăgostit, ea își ținea șalul petrecut pe sub mâinile încrucișate și părea cufundată într-o meditație adâncă. Într-un loc unde drumul era umbrit, moale și verde ca o fermecătoare cărare de pădure, unde huruitul trăsorii abia se mai auzea, unde frunzele atingeau ușor pălăriile călătorelor, unde vântul era îmbălsămat de miresme, Camille atrase atenția asupra acelui loc plin de poezie și, sprijinindu-și o mână pe genunchii visătoarei Béatrix, i-l arătă pe Calyste:

— Ce bine călărește! îi spuse ea.

— Calyste? zise vicontesa. E un călăreț minunat!

— O, Calyste e tare drăguț, spuse Charlotte.

— Există atâția englezi care-i seamănă!... răspunse marchiza într-o doară, fără să-și încheie fraza.

— Mama lui e irlandeză, născută O'Brien, replică Charlotte, socotindu-se atacată personal.

Camille și marchiza intrară în Guérande împreună cu vicontesa de Kergarouët și cu fiica acesteia, spre mare uimire a întregului oraș uluit; le lăsară pe tovarășele lor de călătorie la intrarea în străduța de Guénic, unde nu lipsi mult ca să se adune o mulțime de curioși. Calyste dăduse piteni calului, zorind să le prevină pe mătușa și pe mama sa de sosirea oaspeților așteptați la masă. Masa fusese întârziată anume până la ora patru. Pe urmă, cavalerul se întoarse să-și ofere brațul celor două doamne; sărută apoi mâna lui Camille, nădăjduind că o va putea obține astfel și pe cea a marchizei, care însă își ținu brațele încrucișate cu hotărâre și căreia el îi aruncă printr-o privire zadarnic duioasă cele mai calde rugăminți.

— Prostuțule, îi zise Camille abia atingându-i urechea într-un sărut discret și plin de afecțiune.

„Într-adevăr, îi zise Calyste, în timp ce caleașca se

întorcea, am uitat sfaturile date de mama; cred însă că totdeauna am să le uit.”

Domnișoara Pen-Hoël sosind și ea vitejește pe un cal închiriat, vicontesa de Kergarouët și Charlotte fură poftite la masă și fură tratate cu dragoste, dacă nu cu lux, de către du Guénic-i. Bătrâna Zéphirine dăduse dispoziții să se scoată din tainițele pivniței niște vinuri de soi, iar Mariotte se întrecuse pe sine în pregătirea mâncărilor ei bretone, Vicontesa, încântată că putuse călători împreună cu ilustra Camille Maupin, se străduia să explice literatura modernă și locul pe care Camille îl deținea în cadrul ei; dar cu lumea literară lucrurile se petrecură ca și cu whistul: nici du Guénic-ii, nici preotul care sosise și el îndată, nici cavalerul du Halga nu pricepură nimic. Abatele Grimant și bătrânul marinar se delectară cu lichiorurile de la desert. De îndată ce Mariotte, ajutată de Gasselin și de camerista vicontesei, strânse masa, izbucni un strigăt de entuziasm îndemnând să se înceapă o *mouche*. Veselia domnea în casă. Toți îl credeau pe Calyste liber și îl și vedeau căsătorit nu peste mult cu mica Charlotte. Calyste era tăcut. Pentru întâia oară în viața lui făcea comparații între Kergarouët-i și cele două doamne elegante, spirituale, pline de bun-gust, și care, în acea clipă, de bună seama că își băteau joc de cele două provinciale, judecând după cea dintâi privire pe care o schimbaseră între ele. Fanny, care cunoștea secretul lui Calyste, cerceta tristețea fiului ei, asupra căruia nici cochetăriile Charlottei, nici apropourile vicontesei nu aveau niciun efect. Era limpede că scumpul ei copil se simțea plictisit; cu trupul se afla în această sală, în care odinioară s-ar fi bucurat de plăcerile jocului de cărți, acum însă mintea lui hoinărea la des Touches. „Cum să fac să-l trimit la Camille?” se întreba mama, care împărtășea sentimentele fiului său, care iubea și se simțea tot atât de plictisită ca și el. Tandrețea ei caldă îi sugeră un gând,

— Mori de dorință să te duci la des Touches să fii cu ea!

spuse Fanny la urechea lui Calyste.

Tânărul răspunse printr-un zâmbet și printr-o roșeață care o făcură pe adorabila mamă să tresară până în cele mai adânci fibre ale inimii sale.

— Doamnă, îi spuse ea vicontesei. o să vă simțiți tare prost mâine în trăsura poștei și mai ales veți fi nevoită să plecați de cu zori: n-ar fi mai bine să luați trăsura domnișoarei des Touches? Calyste, spuse ea, privindu-l pe fiul său, du-te tu și aranjează treaba asta la des Touches; întoarce-te însă cât mai repede.

— N-am să stau nici zece minute, exclamă Calyste, îmbrățișându-și entuziasmat mama, pe peron, unde baroana venise după el.

Calyste fugi cu sprinteneala unui căprior și ajunse sub peristilul de la des Touches chiar în clipa când Camille și Béatrix, sfârșindu-și masa, ieșeau din salonul cel mare. Avu, în sfârșit, atâta minte încât să-i ofere brațul domnișoarei des Touches.

— Le-ai părăsit pentru noi pe vicontesă și pe fiica ei, spuse Félicité strângându-i mâna; vom ști să apreciem un asemenea sacrificiu.

— Kergarouët-ii aceștia sunt cumva rude cu Portenduère-ii și cu bătrânul amiral de Kergarouët a cărui văduvă s-a căsătorit cu Charles de Vandenesse? Întrebă doamna de Rochegude pe Camille.

— Charlotte e nepoata lui răspunse Camille.

— E o tânără încântătoare, spuse Béatrix, așezându-se într-un fotoliu gotic; va fi o partidă frumoasă pentru domnul du Guénic.

— Căsătoria aceasta nu se va face niciodată, spuse Camille răspicat.

Abătut de aerul rece și calm al marchizei, care o arăta pe micuța bretonă ca pe singura făptura ce se putea potrivi cu el, Calyste rămase amuțit și năuc.

— Și de ce, Camille? Întrebă doamna de Rochegude.

— Draga mea, răspunse Camille văzând deznădejdea

lui Calyste, eu nu l-am sfătuit pe Conti să se căsătorească și cred că m-am purtat destul de frumos cu el; nu ești generoasă.

Béatrix își privi prietena cu o uimire plină de indescritibile îndoieli. Calyste înțelese întrucâtva devotamentul bunei Camille când văzu ivindu-se pe obrazii ei acea ușoară roșeață ce-i însoțea totdeauna emoțiile prea puternice; apropie stângaci de ea, îi luă mâna și i-o sărută. Camille se așeză liniștită la pian, ca o femeie sigură și de prietena sa și de pretinsul adorator, cărora le întoarse spatele, lăsându-i aproape singuri. Improviză câteva variațiuni pe niște teme care, fără să-și dea seama, erau de o adâncă tristețe. Marchiza părea că ascultă, dar îl observa pe Calyste care, prea tânăr și prea naiv pentru a juca rolul ce-i fusese distribuit de Camille, sta pierdut în fața adevăratului său idol. După o oră, în timpul căreia domnișoara des Touches se lăsase furată de o gelozie firească, Béatrix se retrase în camera sa. Camille îl duse numaidecât pe Calyste în camera ei, ca să nu poată fi auziți, căci femeile au un minunat simț de prevedere.

— Copile drag, îi spuse ea, prefă-te că mă iubești, sau ești pierdut. Ești un copil, nu știi nimic despre femei, nu știi decât să iubești. A iubi și a te face iubit sunt două lucruri ^u totul diferite. Ai să înduri suferințe cumplite, iar eu vreau să fii fericit. Dacă ai să stârnești cumva nu orgoliul, ci încăpățânarea doamnei de Rochegude, ea-i în stare să zboare la câteva leghe de Paris, lângă Conti. Ce-ai să mai faci atunci?

— Am s-o iubesc, răspunse Calyste.

— N-ai s-o mai vezi.

— O, ba da, spuse el.

— Cum?

— Am s-o urmez.

— Dar tu ești sărac ca lov, copile drag!

— Împreună cu tata și cu Gasselin am stat trei luni în

Vandeea numai cu o sută cincizeci de franci, umblând zi fi noapte.

— Calyste, spuse domnișoara des Touches, ascultă-mă bine. Văd că ești mult prea neprihănit ca să te prefaci, nu vreau să pervertesc un suflet atât de frumos ca al tău, voi lua totul asupra mea. Ai să fii iubit de Béatrix.

— E cu putință? spuse el, împreunându-și mâinile.

— Da, răspunse Camille, însă trebuie să-i înfrângem angajamentele pe care și le-a luat față de sine însăși. Așa că am să mint eu pentru tine. Numai nu cumva să-mi strici ceva din opera destul de anevoioasă pe care am s-o încep. Marchiza e de o perspicacitate aristocratică, are o inteligență bănuitoare; niciun vânător n-a urmărit vreodată o pradă mai greu de prins; așa că, dragă copile, acum vânătorul trebuie să se lase călăuzit de câinele său. Făgăduiești că mă vei asculta orbește? Am să fiu Fox al tău, spuse ea, dându-și numele celui mai bun ogar al lui Calyste.

— Ce trebuie să fac? răspunse tânărul.

— Mai nimic, zise Camille. Să vii aici în fiecare zi, la prânz. Ca o iubită nerăbdătoare, eu voi sta la ferestrele de pe coridor, de unde se zărește drumul spre Guérande, ca să te văd venind. Am să fug repede în camera mea, spre a nu fi observată și a nu-ți dezvălui cât de mare mi-e pasiunea pe care tu o porți ca pe o povară; ai să mă întrezărești, totuși, de câteva ori, și ai să-mi faci semne cu batista. Trecând prin curte și urcând scara, să lași o vagă impresie că te simți destul de plictisit. Pentru asta nu e nevoie să te prefaci prea tare, copilul meu, spuse ea, punându-și capul pe pieptul lui, nu-i așa? Să nu mergi prea repede și să te uiți pe fereastra de la terasa ce dă spre grădină, căutând-o acolo pe Béatrix. Când va fi acolo (căci va fi, n-avea grijă!) dacă te va zări, să te repezi cât se poate de încet în salonaș și, din salonaș, în camera mea. Dacă mă vei vedea la fereastră, spionându-ți trădările, să te tragi brusc îndărăt, ca să nu te surprind

cerșindu-i doamnei. de Rochegude o privire. Odată ajuns în camera mea, vei fi prizonierul meu... Ah! vom rămâne acolo împreună până la ora patru. Tu vei folosi acest timp ca să citești, iar eu voi sta și voi fuma; ai să te necăjești mult că nu o vei vedea, am să-ți fac însă rost de cărți captivante. N-ai citit nimic de George Sand, am să trimit un servitor de-al meu în noaptea asta la Nantes să cumpere operele ei și ale altor scriitori pe care nu-i cunoști. Eu voi ieși apoi din cameră, dar tu n-ai să-ți lași cartea, n-ai să vii în salonaș decât în clipa când ai s-o auzi pe Béatrix stând de vorbă cu mine. Ori de câte ori vei vedea pe pian o partitură deschisă, îmi vei cere să rămâi. Îți îngădui să fii grosolan cu mine și, dacă vei putea, totul va merge bine.

— Camille, știu că ai față de mine cea mai aleasă afecțiune, și din această cauză îmi pare rău că am văzut-o pe Béatrix, spuse el cu o fermecătoare bună-credință; ce urmărești însă?

— În opt zile, Béatrix va fi nebună după tine.

— Dumnezeule! Să fie cu putință? spuse el, căzând în genunchi și împreunându-și mâinile în fața înduioșatei Camille, fericită că-i poate dărui o bucurie sacrificându-se pe sine.

— Ia bine aminte, spuse ea. Dacă vei purta cu marchiza nu o conversație întreagă, ci dacă vei schimba doar câteva cuvinte cu ea, în sfârșit, dacă o vei lăsa să te iscodească, dacă te vei abate de la rolul mut pe care ți-l dau, și care fără îndoială că nu e greu de jucat, să știi bine, spuse ea pe un ton grav, că o vei pierde pentru totdeauna.

— Nu înțeleg nimic din tot ce-mi spui, Camille, exclamă Calyste, privind-o cu o naivitate adorabilă.

— Dacă ai înțelege, n-ai mai fi copilul sublim, nobilul și frumosul Calyste, răspunse ea luându-și mâna și sărutându-i-o.

Calyste făcu atunci ceea ce nu mai făcuse niciodată, o

cuprinse pe Camille pe după mijloc și o sărută cu gingășie pe gât, nu cu dragoste, dar cu multă duioșie și întocmai cum o săruta pe mama lui. Domnișoara des Touches nu-și putu stăpâni un torent de lacrimi.

— Du-te, copil drag, și spune-i vicontesei tale că trăsura îi stă la dispoziție.

Calyste vru să mai rămână, fu însă silit să se supună gestului poruncitor și sever al lui Camille; se întoarse acasă plin de voioșie, era sigur că în cel mult opt zile frumoasa Béatrix îl va iubi. Jucătorii de cărți îl revăzură astfel pe Calyste al 1or, cel pierdut de două luni încoace. Charlotte crezu că ei i se datorează această schimbare. Domnișoara de Pen-Hoël se arată fermecător de glumeață cu el. Abatele Grimont încerca să citească în ochii, baroanei motivul calmului pe care-l vedea în ei. Cavalerul du Halga își freca mâinile. Cele două domnișoare bătrâne erau sprintene ca două șopârle. Vicontesa pierdea o sută de *sous*. Lăcomia domnișoarei Zéphirine era atât de puternic atârțată, încât bătrâna regreta că nu poate vedea cărțile și o tot săgeta cu vorbe tari pe cumnată-sa, pe care fericirea lui Calyste o făcea să fie neatentă și care din timp în timp îl mai întreba câte ceva, neizbutind să priceapă nimic din răspunsurile lui. Partida dură până la ora unsprezece. Se întâmplară două încurcături: baronul și cavalerul adormiră în fotoliile lor. Mariotte făcuse clătite, iar baroana se duse să ia cutia de ceai. Ilustra casă du Guénic servi, înainte de plecarea Kergarouët-elor și a domnișoarei de Pen-Hoël, o gustare compusă din unt proaspăt, fructe și cremă, pentru care se scoaseră din bufet ceainicul de argint și porțelanurile englezești trimise baroanei de una dintre mătușile ei. Aparența aceasta de splendoare modernă în sala aceea veche, distinsa grație a baroanei, deprinsă, ca orice bună irlandeza, să facă și să servească ceaiul, una dintre cele mai importante ocupații ale englezilor, căpătără un anume sens fermecător. Luxul cel mai deșănțat nu ar fi obținut efectul simplu, modest și

nobil pe care îl produse sentimentul acela de ospitalitate fericită. Când în sală nu mai rămaseră decât baroana și fiul său, doamna de Guénic îl privi pe Calyste cu un aer curios.

— Ce ți s-a întâmplat la des Touches astă-seară? îl întrebă ea.

Calyste îi povesti ce speranțe îi sădise Camille în inimă și ciudatele ei instrucțiuni.

— Biata femeie! exclamă irlandeza, împreunându-și mâinile și compătimit-o pentru întâia oară pe domnișoara des Touches..

La câteva clipe după plecarea lui Calyste, Béatrix, care îl auzise ieșind de la des Touches, se întoarse la prietena sa, pe care o găsi cu ochii umezi, parcă prăbușită pe o sofa.

— Ce ai, Félicité? o întrebă marchiza.

— Am patruzeci de ani și iubesc, scumpa mea! spuse cu o furie cumplită domnișoara des Touches, ai cărei ochi deveniră uscați și fulgerători. De-ai ști câte lacrimi vărs, Béatrix, după zilele pierdute ale tinereții mele! A fi iubită din milă, a ști că nu-ți datorezi fericirea decât unor eforturi penibila, unor viclenii de femeie experimentată, unor curse întinse inocenței și virtuților unui copil, nu-i oare josnic? Din fericire, găsești un fel de izbăvire în infinitul pasiunii, în vraja fericirii, în certitudinea că vei fi întotdeauna mai presus de toate femeile săpându-ți amintirea într-o inimă tânără, prin anumite plăceri de neșters și printr-un devotament nemăsurat. Da, dacă mi-ar cere, m-aș arunca în mare la un singur semn al lui. Uneori, mă surprind dorind ca el să-mi ceară un asemenea gest, care din partea mea ar fi o ofrandă, nu o sinucidere... Ah! Béatrix, prin venirea ta aici mi-ai dat o crudă sarcină. Știi că e greu să te întrec pe tine; tu însă îl iubești pe Conti, ești o femeie nobilă și generoasă, n-ai să mă înșeli; dimpotrivă, ai să mă ajuți să-l păstrez pe Calyste al meu. Mă așteptam la impresia pe care aveai s-

o faci asupra lui, n-am săvârșit însă greșeala de a mă arăta geloasă, ar fi însemnat să sporesc răul. Dimpotrivă, am vorbit despre tine descriindu-te în niște culori atât de strălucitoare încât să nu poți fi niciodată la înălțimea portretului ce ți l-am făcut; dar, din păcate, ești și mai frumoasă.

Această. aprigă elegie, în care adevărul se îmbina cu minciuna, o năuci cu totul pe doamna de Rochegude. Claude Vignon îi relatase lui Conti motivele plecării sale, Béatrix firește că fusese. și ea pusă la curent cu ele, așa încât se purtase generos arătându-se rece față de Calyste; acum însă, în sufletul ei se ridica acel vârtej de bucurie ce clocotește în adâncul inimii oricărei femei când se știe iubită. Dragostea pe care o femeie i-o inspiră unui bărbat stârnește elogiul sincere, care e greu să nu placă; iar dacă acel bărbat aparține unei prietene, omagiile lui produc mai mult decât bucurie, ele dau naștere unor desfătări cerești. Béatrix se așeză lângă prietena sa și încercă s-o mângâie.

— Nu ai un fir de păr alb, îi spuse ea, nu ai un rid, tâmplele îți sunt tot tinerești, pe când o mulțime de femei de treizeci de ani pe care le cunosc sunt nevoite să și le ascundă. Uite, scumpa mea, spuse ea săltându-și buclele, privește și tu cât m-a costat călătoria în Italia!

Marchiza îi arată imperceptibila ofilire ce încrețea acolo porii pielii sale atât de delicate; își ridică manșetele și îi arată o îmbătrânire asemănătoare și la încheieturile mâinilor, unde transparența țesutului încrețit lăsa să se vadă rețeaua vaselor ei îngroșate și unde trei dungi adânci îi puneau o brățară de riduri.

— Nu-s acestea, oare, așa cum a spus un scriitor care iscodește semnele vestejirii noastre, cele două locuri care nu mint niciodată la o femeie? spuse ea. Trebuie să fi suferit mult pentru a recunoaște adevărul crudei lui observații; dar, din fericire pentru noi, cei mai mulți bărbați nu se pricep deloc la astfel de semne și nu-l citesc

pe scriitorul acela mizerabil.

— Scrisoarea ta mi-a spus totul, răspunse Camille, fericirea nu este niciodată îngâmfată, iar tu prea te mândreai că ești fericită. În dragoste, adevărul oare nu-i surd, și mut, orb? Așa încât, știind că ai destule motive să te desparți de Conti, mă cam tem de șederea ta aici. Scumpa mea, Calyste e un înger tot atât de bun pe cât e de frumos, bietul nevinovat n-ar rezista nici la o singură privire de-a ta. te admiră prea mult ca să nu te iubească de la cea dintâi încurajare; numai răceala ta mi l-ar păstra. Îți mărturisesc lucrul acesta cu lașitatea pasiunii adevărate: a mi-l răpi, ar însemna să mă ucizi. *Adolphe*, cumplita carte a lui Benjamin Constant, nu ne povestește decât durerile lui Adolphe. Dar durerile femeii? Vai, autorul nu le-a cunoscut îndeajuns pentru a ni le zugrăvi; și ce femeie ar îndrăzni să le dezvăluie? Ele ar dezonora sexul nostru, ar înjosi virtutea, ar spori viciile. Ah, dacă le-aș măsura după teama mea, suferințele acestea îmi par chinurile iadului. Dar, dacă voi fi părăsită, hotărârea mea e luată.

— Și ce-ai hotărât? întrebă Béatrix, cu o curiozitate care o făcu pe Camille să tresară.

Cele două prietene se scrutară cu luarea-aminte a doi Inchizitori venețieni, printr-o privire rapidă în care sufletele lor se izbiră și scăpărară ca două cremene. Marchiza lăsă ochii în jos.

— După bărbat, nu mai există decât Dumnezeu, răspunse grav femeia celebră. Dumnezeu e necunoscutul. Mă voi arunca în el ca într-o genune. Calyste mi-a jurat că nu te admiră decât ca pe un tablou; tu ai însă douăzeci și opt de ani, ești în toată splendoarea frumuseții. Lupta va trebui să înceapă, deci, între el și mine, printr-o minciună. Știu, din fericire, ce trebuie să fac ca să biruiesc.

— Ce?

— Draga mea, acesta-i secretul meu. Lasă-mi și mie avantajele vârstei mele. Dacă Vignon m-a aruncat cu

brutalitate în prăpastie, pe mine, care mă înălțasem până pe un pisc ce-l credeam inaccesibil, voi putea culege măcar toate florile palide, pipernicite, dar delicioase, ce cresc în umbra prăpăstiilor.

Marchiza fu modelată ca o ceară de către domnișoara des Touches, care simțea o plăcere sălbatică s-o învăluie în mrejele sale. Camille o lăsă pe prietena sa roasă de curiozitate, oscilând între gelozie și generozitate, dar fără îndoială cu gândul la frumosul Calyste.

„Va fi încântată să mă înșele”, își zise Camille, dându-i sărutarea de dinainte de culcare.

Apoi, când rămase singură, scriitoarea făcu loc femeii; izbucni în lacrimi, își umplu narghileaua cu tutun fierț în opium și își petrecu cea mai mare parte a nopții fumând, mistuindu-și astfel chinurile dragostei și contemplând prin norii de fum chipul fermecător al lui Calyste.

„Ce frumoasă carte ar fi de scris cu povestirea durerilor mele! își zise ea, dar cartea aceea a și fost scrisă, Sapho a trăit înaintea mea, iar Sapho era tânără. Într-adevăr, ce frumoasă și ce tulburătoare eroină e o femeie de patruzeci de ani! Fumează-ți narghileaua, sărmană Camille, tu nu mai ai nici măcar puterea de a face poezie din nefericirile tale ajunse la culme!”

Nu se culcă decât spre ziuă, întrețesându-și astfel cu lacrimi, cu gemete de mânie și cu hotărâri sublime lunga meditație în care analiză și tainele credinței, la care, în viața ei de artistă fără griji și de scriitoare nebisericoasă, nu se mai gândise niciodată.

A doua zi, Calyste, căruia mama sa îi spusese să urmeze întocmai sfaturile date de Camille, veni la ora prânzului, urcă tainic în camera domnișoarei des Touches, unde găsi câteva cărți. Félicité rămase într-un fotoliu la fereastră, ocupată cu famatul, contemplând când sălbaticul peisaj al lacurilor, când marea, când pe Calyste, cu care schimbă câteva cuvinte despre Béatrix. La un moment dat, văzând-o pe marchiză plimbându-se prin

grădină, se duse să tragă perdelele, în așa fel încât să fie zărită de prietena ei, și le agăță în așa fel încât ele să oprească lumina, lăsând totuși să se strecoare o fâșie de raze ce strălucea pe cartea lui Calyste.

— Astăzi, copile drag, am să te rog să rămâi la cină, spuse ea, răvășindu-i părul, iar tu ai să mă refuzi uitându-te la marchiză; nu va trebui să te străduiești prea mult ca să-i dai de înțeles cât regreti că nu rămâi.

Pe la ora patru, Camille ieși și se duse să joace comedia cumplită a falsei sale fericiri în fața marchizei, pe care o aduse în salonul ei. Calyste ieși din cameră și, în acea clipă, înțelese cât de rușinoasă era situația lui. Privirea pe care o aruncă spre Béatrix, privire recomandată de Félicité, fu mai expresivă decât ar fi crezut ea. Béatrix își pusese o toaletă fermecătoare.

— Ce cochet te-ai îmbrăcat, scumpa mea! spuse Camille după ce Calyste plecă.

Manevrele acestea durară șase zile; ele erau completate, fără ca naivul Calyste să știe, de cele mai abile discuții purtate de Camille cu prietena sa. Între cele două femei avea loc un duel necurmat, în care ele se întreceau în șiretlicuri, în prefăcătorii, în generozități false, în mărturisiri mincinoase, în confidențe viclene, în care una își ascundea dragostea, pe când cealaltă și-o dezvăluia în întregime, și în care totuși fierul ascuțit, înroșit de cuvintele perfide ale domnișoarei des Touches, pătrundea, adânc în inima prietenei sale și atingea unele dintre acele sentimente urâte pe care femeile oneste le ascund cu atâta grijă. Până la urmă, Béatrix începu să se simtă ofensată de neîncrederea pe care i-o arăta Camille, găsind-o prea puțin onorabilă, atât pentru una cât și pentru cealaltă; era încântată să constate și la această mare scriitoare micimile sexului său, și ținea să aibă plăcerea de a-i arăta unde încetează superioritatea sa și cum putea fi umilită.

— Scumpa mea, astăzi ce-o să-i mai spui? o întrebă

Béatrix, privindu-și răutăcios prietena, în clipa în care pretinsul amant al acesteia își exprima dorința de a mai sta. Luni, aveau noi două de vorbit ceva; marți, n-aveam mai nimic la cină; miercuri, nu voiai ca baroana să se supere pe tine; joi, plecai să te plimbi cu mine; ieri, i-ai spus adio în clipa când deschidea gura; ei bine, vreau ca azi să rămână, bietul băiat.

— Ai și început, drăguț? spuse cu o ironie mușcătoare Camille.

Marchiza se înroși.

— Rămâi, domnule du Guénic, se adresă domnișoara des Touches lui Calyste, luând o atitudine de regină și de femeie ofensată.

Béatrix deveni rece și aspră, fu ironică, tăioasă, și îl chinui amarnic pe Calyste, pe care pretinsa lui iubită îi trimise să joace *mouche* cu domnișoara de Kergarouët

— Ea nu-i primejdioasă! spuse zâmbind Béatrix..

Tinerii îndrăgostiți sunt ca flămânzii, pregătirile de îs bucătărie nu le potolește foamea, prea sunt cu gândul numai la deznodământ pentru a înțelege mijloace. Întorcându-se de la des Touches la Guérande, Calyste își simțea inima plină de Béatrix, neștiind nimic despre profunda dibăcie feminină pe care o desfășura Félicité pentru ca, în termeni consacrați, să-i realizeze visele. Toată săptămâna, marchiza nu-i scrisese lui Conti decât o scrisoare, iar semnul acesta de indiferență nu-i scăpase domnișoarei des Touches. Întreaga viață a lui Calyste era concentrată în acel răstimp, atât de scurt în care o întâlnea pe marchiză. Dar o asemenea picătură de apă, departe de a-i stinge setea, nu făcea decât să i-o sporească. Magica asigurare: „Vei fi iubit!” spusă de Camille și confirmată de mama lui, era talismanul cu ajutorul căruia își înfrâna clocotul pasiunii. Nu știa cum să-și treacă timpul, nu mai dormea, îs amăgea insomnia citind, în flecare seară aducea maldăr de cărți, după expresia naivei Mariotte. Mătușă-sa e blestema pe

domnișoara des Touches; baroana însă, care urcase la el de mai multe ori, zăbind lumină în camera fiului său, cunoștea secretul acelor nopți nedormite. Chiar dacă doamna du Guénic rămăsese la timiditățile unei tinere domnișoare neștiutoare, iar pentru ea amorul nu-i deschisese cărțile, Fanny, prin dragostea sa de mamă, izbutise să se ridice până la o oarecare înțelegere; totuși, în mare măsură, prăpăstiile acestui sentiment îi păreau obscure și învăluite în ceață. Așa încât se alarmă de starea în care îl vedea pe fiul ei și se îngrozi de dorința unică și neînțeleasă care îl mistuia. Calyste nu mai avea decât un singur gând, i se părea că o vede mereu pe Béatrix în fața lui. Seara, în timpul partidei de *mouche*, neatențiile lui se asemănau cu somnul tatălui său. Văzându-l atât de schimbat față de ceea ce fusese până atunci, când el credea că o iubește pe Camille, baroana își dădea seama, cu un fel de spaimă, de simptomele ce caracterizează adevărata iubire, sentiment cu totul necunoscut în acel castel bătrân. O neliniște înfrigurată și o îngândurare necurmată îl făceau ca năuc pe Calyste. Adeseori sta ceasuri întregi privind vreo floare de pe tapet. De dimineață, Fanny îl sfătuisese să nu se mai ducă la des Touches și să le dea uitării pe cele două femei.

— Să nu mă mai duc la des Touches? exclamase Calyste.

— Du-te, nu te supăra dragul meu drag, răspunsese ea, sărutându-l pe ochii ce zvârleau flăcări.

În atare împrejurări, Calyste fu cât pe-acți să piardă roadele iscusitelor manopere ale Camillei, din pricina înflăcăării bretonă a iubirii lui, pe care nu mai era stăpân. Se jură, în ciuda făgăduielilor ce le dase domnișoarei des Touches, că o va vedea pe Béatrix și că îi va vorbi. Voia să citească în ochii ei, să-și cufunde privirea în ei, să-i admire până și cele mai neînsemnate amănunte ale toaletei, să-i aspire parfumurile, să-i asculte muzica glasului, să-i soarbă eleganta frumusețe a mișcărilor, să

cuprindă într-o privire talia aceea, în sfârșit s-o studieze așa cum un general studiază câmpul pe care va desfășura o bătălie decisivă; o voia așa cum vor îndrăgostiții; era prada unei dorințe ce-i zăvora urechile, îi întuneca mințile, îi pricinuia o stare bolnăvicioasă în care el nu-și mai da seama nici de piedici, nici de distanțe, în care nu-și mai simțea nici trupul. I se năzări atunci să se ducă la des Touches înainte de ora stabilită, nădăduind că o va găsi pe Béatrix în grădină. Știa că ea se plimba pe acolo înainte de masă. În cursul dimineții, domnișoara des Touches și marchiza fuseseră să vadă lacurile sărate și bazinul cu țărmurile acoperite de nisip fin scăldat în mare și care e ca un lac printre dune; acum se întorseseră acasă și stăteau de vorbă plimbându-se pe micile alei galbene ale grădinii.

— Dacă te interesează acest peisaj, îi spuse Camille, ia-l neapărat pe Calyste și duceți-vă să faceți o plimbare pe la Croisic. Există acolo stânci minunate, cascade de granit, câteva golfulețe foarte interesante, cu băi naturale, frumuseți uluitoare de mărețe, și apoi marea, cu nenumăratele ei clipiri de marmură, o lume de vrajă. Ai să vezi femei făcând *lemne*, adică înșirând balega de vacă de-a lungul pereților, unde o lasă să se usuce și apoi o îngrămădesc ca pe turtele de drojdie de bere la Paris; și, iarna, oamenii se încălzesc cu *lemnele* acelea.

— Așadar, riști să-l lași pe Calyste cu mine? spuse marchiza râzând, și pe un ton ce dovedea că, în ajun, Camille, îmbufnându-se pe Béatrix, o silise să se ocupe de Calyste.

— Ah! scumpa mea, după ce vei cunoaște sufletul de înger al unui astfel de copil, ai să mă înțelegi. Frumusețea lui nu înseamnă mai nimic, trebuie să pătrunzi în inima lui curată, în acea naivitate ce se minunează la fiecare pas făcut pe cărâmul iubirii. Câtă sinceritate! Câtă nevinovăție! Câtă grație! Cei vechi aveau dreptate când înălțau un cult sfintei frumuseți. Nu știu ce călător spunea

că, lăsați în libertate, caii își aleg drept conducător pe cel mai frumos dintre ei. Frumusețea, draga mea, este geniul tuturor lucrurilor; ea este pecetea pe care natura a pus-o pe făpturile sale cele mai desăvârșite, ea este cel mai adevărat dintre simboluri, cum e și cel mai mare noroc. Și-a imaginat cineva vreodată îngeri diformi? Oare nu îmbină ei grația cu forța? Ce ne face să stăm ceasuri întregi în fața anumitor tablouri, în Italia, acolo unde geniul s-a străduit ani în șir să realizeze o astfel de potriveală a naturii? Hai, mărturisește cu mâna pe conștiință, oare nu idealul frumuseții îl adăugăm mărețiilor morale? Ei bine, Calyste e unul dintre aceste visuri devenite realitate, e. curajos ca leul ce stă liniștit, neîncetat de nicio teamă, în împărăția lui! Când se simte în largul Bău, e spiritual, și-mi place sfiala lui de tânără domnișoară. Lângă inima lui, sufletul meu se eliberează de toate falsificările, de toate ideile fixe ale științei, ale literaturii, ale societății, ale politicii, de toate nimicurile zadarnice sub care ne înăbușim fericirea. Mă simt ceea ce n-am fost niciodată: mă simt copil! Sunt sigură de el, dar îmi place să mă prefac că sunt geloasă, pentru că asta-l face fericit. De altfel, acesta-i unul dintre secretele mele.

Béatrix pășea gânditoare și tăcută. Camille îndura un martiriu de negrăit și-i arunca priviri piezișe ce păreau limbi de foc.

— Ah, scumpa mea, tu ești fericită! spuse Béatrix, sprijinindu-și mâna pe brațul prietenei sale. ca o femeie obosită de o tainică suferință.

— Da, foarte fericită! răspunse biata Félicité cu o amărăciune cumplită.

Cele două femei se prăbușiră pe o bancă, amândouă sfâșiate. Niciodată vreo făptură de sexul ei n-a mai fost supusă unor ispite mai cumplite și unui machiavelism mai perfid decât era marchiza de o săptămână încoace.

— Dar eu, eu să văd necredința lui Conti, s-o îndur...

— De ce nu te desparți de el? spuse Camille.

Întrezărind clipa prielnică pentru a da o lovitură hotărâtoare.

— Dar pot?

— Oh, biată copilă...

Amândouă priviră cu un aer năuc către un pilc de arbori.

— Mă duc să văd ce s-aude cu masa, zise Camille, plimbarea mi-a făcut poftă de mâncare.

— Mie conversația noastră mi-a stricat-o, spuse Béatrix.

Doamna de Rochegude, în toaletă de dimineață, se desena ca o formă albă printre frunzișurile verzi. Calyste, strecurându-se prin salon în grădină, porni pe o alee, pășind încet, spre a o întâlni pe marchiză ca din întâmplare; iar Béatrix nu se putu stăpâni să nu tresară ușor când îl zări.

— Cu ce v-am supărat ieri, doamnă? întrebă Calyste, după ce schimbară câteva fraze banale.

— Dar nici nu m-ai supărat, nici nu m-ai încântat, spuse ea cu voce dulce.

Vocea, înfățișarea, grația minunată a marchizei îi dădeau curaj lui Calyste.

— Vă sunt indiferent, spuse el cu glas tulburat de lacrimile ce-i străluciră în ochi.

— Și nu așa și trebuie oare, să fim indiferenți unul față de celălalt? răspunse marchiza. Noi avem, și unul, și celălalt, o iubire a noastră...

— A! spuse Calyste, am iubit-o pe Camille, dar nu o mai iubesc.

— Și atunci ce faceți voi în fiecare zi, toată dimineața? întrebă ea, cu un zâmbet destul de viclan. N-aș crede, cu toată patima ei pentru tutun, că scumpa mea Camille se mulțumește cu o țigară, nici că tânărul Calyste, cu toată admirația pe care o are pentru femeile-autori, își petrece patru ore citind romane femeiești.

— Așadar, știți...? spuse cu nevinovăție naivul breton, al cărui chip strălucea de fericirea de a-și privi idolul.

— Calyste, strigă năprasnic Camille ivindu-se, întrerupându-l, luându-l de braț și ducându-l la câțiva pași mai încolo; Calyste, ce mi-ai făgăduit?

Marchiza auzi reproșul domnișoarei des Touches, care dispăru bombănind și târându-l după ea pe Calyste; rămase buimăcită de mărturisirea lui Calyste, fără să priceapă nimic. Doamna de Rochegude nu era isteață cum era Claude Vignon. Adevărul despre rolul oribil și sublim jucat de Camille este una dintre acele josnicii mărețe pe care femeile nu le admit decât în ultimă instanță, la limita la care inimile lor se sfarmă, unde sentimentele lor de femeie încetează, unde pentru ele începe o uitare de sine ce sau le afundă în infern sau le înalță în ceruri.

În timpul mesei de prânz, la care fu poftit și Calyste, marchiza, cu sentimentele ei pline de noblețe și de mândrie, avu o revenire. asupra sa însăși, înăbușind germenii dragostei ce-i înmugureau în inimă. Față de Calyste nu fu rece și aspră, ci de o gingășie indiferentă care îl copleși. Félicité aduse vorba despre propunerea de a face împreună, peste două zile, o excursie în interesantul peisaj cuprins între Touches, le Croisic și burgul Batz, și îl rugă pe Calyste să facă rost chiar mâine de o barca și de niște luntrași, pentru o eventuală plimbare pe ocean. Ea își lua sarcina să se ocupe de hrană, de cai și de tot ceea ce era necesar pentru a înlătura în cursul plimbării orice prilej de oboseală. Béatrix refuză hotărât, spunând că nu se va expune să cutreiere astfel ținutul. Chipul lui Calyste, pe care se zugrăvisse o bucurie vie, se acoperi deodată de o umbră.

— Dar, draga mea, de ce te temi? o întrebă Camille.

— Situația mea e prea delicată pentru a-mi compromite nu reputația, ci fericirea, răspunse ea teatral, privindu-l pe tânărul breton. Știi ce gelos e Conti; dacă ar afla...

— Și cine o să-i spună?

— Da nu va veni aici după mine?

Vorbele acestea îl făcură pe Calyste să îngălbenească. În ciuda stăruințelor depuse și de Félicité și de tânărul breton, doamna de Rochegude rămase de neînduplecat, manifestând ceea ce Camille numea încăpățănarea sa. Calyste, cu toate speranțele ce i le dădea Félicité, plecă de la des Touches cuprins de una dintre acele dureri pricinuite de dragoste al căror zbucium cumplit ajunge până la nebunie. Întorcându-se la castelul du Guénic, nu coborî din camera sa decât la masa de seară și se urcă îndărăt aproape numaidecât după cină. La ora zece, mama sa, îngrijorată, veni să-l vadă, și îl găsi scriind de zor, înconjurat de o sumedenie de hârtii mototolite sau rupte; îi scria doamnei de Rochegude, căci nu mai avea încredere în Camille; aerul pe care îl avusese marchiza în grădină, în timpul convorbirii cu el, îl încurajase în mod deosebit. Niciodată prima scrisoare de dragoste nu este, așa cum s-ar putea crede, o izbucnire înflăcărată a sufletului. La toți tinerii neatinși de stricăciune, o asemenea scrisoare e însoțită de frământări prea grele, prea multe, ca să nu constituie elixirul mai multor scrisori începute, aruncate, reîncepute. Iată forma la care s-a oprit Calyste și pe care a citit-o mamei sale înmărmurite. Pentru ea, străvechea casă era cuprinsă parcă de flăcări, dragostea fiului ei ardea ca para unui incendiu.

Calyste către Béatrix

„Doamnă, vă iubeam încă de pe când nu erați pentru mine decât un vis; vă puteți da seama cât de mare a devenit dragostea mea după ce v-am văzut Visul a fost depășit de realitate. Sunt mâhnit că nu vă pot spune nimic nou mărturisindu-vă cât sunteți de frumoasă; totuși, poate că frumusețea dumneavoastră niciodată nu-i va fi trezii cuiva atâtea sentimente câte a provocat în mine. Sunteți mai mult decât frumoasă; și atât de mult v-am studiat, gândindu-mă zi și noapte la dumneavoastră,

încât am izbutit să înțeleg toate tainele ființei dumneavoastră, toate secretele inimii și toate gingășiile dumneavoastră, niciodată prețuite cum se cuvine. Ați fost oare vreodată înțeleasă și adorată așa cum meritați să fiți? Să știți că nu există nici o singură trăsătură de-a dumneavoastră care să nu se răsfrângă în inima mea: mândria dumneavoastră răspunde mândriei mele; noblețea privirilor dumneavoastră, grația firii, distincția gesturilor, întreaga dumneavoastră făptură se armonizează cu ideile și cu dorurile pe care le ascundeți în adâncul sufletului, și numai așa m-am socotit vrednic de dumneavoastră. Dacă n-aș fi devenit, de câteva zile, aidoma cu dumneavoastră, v-aș vorbi oare acum despre mine? Citindu-mă, faceți un act de egoism: aici e vorba mai mult de dumneavoastră decât de Calyste. Pentru a vă scrie doamnă, mi-am uitat cei douăzeci de ani ai mei, m-am ridicat împotriva mea, mi-am maturizat gândurile, sau poate că dumneavoastră mi le-ați maturizat, printr-o săptămână plină de cele mai amare chinuri, pe care de altminteri le-ați pricinuit fără să știți. Să nu mă socotiți ca pe unul dintre acei îndrăgostiți vulgari de care pe bună dreptate vă bateți joc. Nu este niciun merit să iubești o femeie tânără, frumoasă, inteligentă, nobilă! Vai! nici măcar nu mă gândesc să vă merit. Ce sunt eu pentru dumneavoastră? Un copil atras de strălucirea frumuseții, de mărețiile sufletești, așa cum o găză e atrasă de lumină. Nu puteți face altceva decât să călcați pe florile sufletului meu, dar toată fericirea mea va fi să vă văd strivindu-le sub picioare. Un devotament absolut, o credință fără margini, o iubire nebună, toate aceste comori ale unei inimi îndrăgostite și sincere nu înseamnă nimic; ele te fac să iubești, dar nu te fac iubit. Uneori, nu înțeleg cum un fanatism atât de fierbinte nu-l topește pe idolul său; iar când întâlnesc ochii dumneavoastră aspri și reci mă simt ca înghețat. Răceala dumneavoastră se dovedește mai puternică decât adorația mea. De ce

oare? Nu veți fi în stare să mă urăți atât cât vă iubesc eu. Oare sentimentul mai slab îl poate birui pe cel mai puternic? Am iubit-o pe Félicité din toate puterile inimii mele; și am uitat-o într-o singură zi, într-o singură clipă, de îndată ce v-am văzut. Ea era o amăgire, dumneavoastră sunteți adevărul. Fără să vreți, mi-ați distrus fericirea și nu-mi dăruți nimic în schimb. O iubeam pe Camille fără nicio speranță, dar nici dumneavoastră nu-mi dăruți vreo speranță; nu s-a schimbat nimic, în afară de zeitatea adorată. Eram an idolatru, acum sunt creștin, atâta tot. Numai că dumneavoastră m-ați învățat că a iubi e cea dintâi dintre toate fericirile, și că a fi iubit nu vine decât în al doilea rând. Camille spune că nu înseamnă a iubi dacă iubești numai câteva zile: iubirea care nu sporește zi de zi e o pasiune jalnică; spre a putea spori, nu trebuie să i se vadă sfârșitul, iară Camille întrezărea amurgul soarelui nostru. Când v-am văzut, am înțeles aceste observații pe care până atunci le combăteam cu toată tinerețea mea, cu toată înflăcărea dorințelor mele} cu apriga dârzenie a celor douăzeci de ani ai mei. Această mare și sublimă Camille își amesteca atunci lacrimile cu lacrimile mele. Pot, așadar, să vă iubesc, și pe pământ, și în ceruri, așa cum e iubit Dumnezeu. Dacă mă veți iubi, nu veți ridica împotriva mea argumente cu care Camille îmi spulbera stăruințele. Noi amândoi suntem tineri, putem zbura cu aceleași aripi, sub același cer, fără a ne teme de furtuna de care îi era frică acestui vultur. Dar ce vă spun eu? Sunt târât mult prea departe față de modestia dorințelor mele! Nu veți mai crede în supunerea, în statornicia, în adorația mută pe care îndrăznesc să vă rog să nu le jigniți zadarnic. Știu, doamnă, că nu mă puteți iubi fără a vă pierde din propria dumneavoastră stimă. De aceea nici nu vă cer nimic. Camille a spus o dată, relativ la numele ei, că în numele pe care îl purtăm fiecare există o fatalitate înnăscută. Fatalitatea aceasta am presimțit-o în

legătură cu mine după numele pe care-l purtați, atunci când, pe digul de la Guérande, mi-a ars privirile la țărmul Oceanului. Veți trece prin viața mea așa cum a trecut Beatrice prin viața lui Dante. Inima mea va sluji de pedestal unei statui albe, nemiloase, aspre, pedepsitoare. Nu vă este îngăduit să mă iubiți; veți îndura mii de morți, veți fi înșelată, umilită, nefericită; există în dumneavoastră un orgoliu demonic ce vă leagă de coloana pe care ați îmbrățișat-o; veți pieri astfel, sprijinind templul, așa cum a pierit Samson. Lucrurile acestea nu eu le-am descoperit, dragostea mea e mult prea oarbă; mi le-a spus însă Camille. Aici, nu spiritul meu vorbește, ci al ei; eu nu mai sunt în stare să gândesc; de îndată ce e vorba de dumneavoastră, din inima mea se ridică un vârtej de sânge care îmi întunecă mințile cu vâlvorile lui, îmi topește puterile, îmi paralizează limba, îmi înmoaie genunchii și mi-i frânge. Nu pot decât să vă ador, orice ați face. Camille numește încăpățănare atitudinea dumneavoastră hotărâtă; eu vă iau apărarea și vă cred călăuzită de virtute. Iar în ochii mei nu sunteți decât și mai frumoasă. Îmi cunosc soarta: orgoliul breton e la înălțimea femeii care și-a făcut o virtute din orgoliul ei. Așa încât, scumpă Béatrix, fiți bună și îngăduitoare cu mine. Pe vremuri, după ce victimele erau alese? ele erau încununate cu flori; dumneavoastră trebuie să-mi acordați buchetul milei și cântecele de jertfă. Nu sunt eu oare dovada măreției dumneavoastră și nu vă veți ridica oare mai presus de dragostea mea respinsă, în ciuda sincerității ei, în ciuda flăcărilor ei nemuritoare? Întrebați-o pe Camille cum m-am purtat din ziua în care mi-a spus că îl iubește pe Claude Vignon! Am rămas mut și am suferit în tăcere. Ei bine, pentru dumneavoastră voi găsi și mai multă putere, dacă nu mă veți lăsa pradă deznădejdiei, dacă veți aprecia eroismul meu. O singură vorbă bună m-ar ajuta să îndur chinurile unui martir. Dacă însă veți stăruie în această rece tăcere, în acest

dispreț ucigător, veți lăsa să se creadă că vă temeți de mine. Ah, fiți față de mine numai așa cum sunteți, fermecătoare, veselă, spirituală, duioasă. Povestiți-mi despre Gennaro, așa cum îmi povestea Camille despre Claude. Eu nu am alt dar decât pe acela al iubirii, nu am nimic care să mă facă de temut, pi mă voi comporta față de dumneavoastră ca și cum nu v-aș iubi. Veți respinge, oare, rugămintea unei iubiri atât de umile, iubirea unui biet copil care nu-i cere luminii lui altă grație decât pe aceea de a-l lumina, iar soarelui său pe aceea de a-l încălzi? Cel pe care îl iubiți vă poate vedea oricând; nefericitului Calyste nu-i sunt hărăzite decât puține zile, în curând veți fi departe. Așadar, voi veni mâine la des Touches, nu-i așa? Și nu-mi veți refuza brațul, spre a merge să vizităm împreună țărmurile de la Croisic și burgul Batz? Dacă nu veți merge, acesta va fi un răspuns, iar Calyste îl va înțelege.”

Continua astfel pe încă alte patru pagini, cu un scris fin și des, în care Calyste explica teribila primejdie pe care o cuprindea această ultimă afirmație, povestindu-și tinerețea și viața; aici însă el se folosea de un șir de fraze exclamative, presărate cu multe dintre acele puncte pe care literatura modernă le aruncă peste pasajele abrupte, ca pe niște scânduri oferite imaginației cititorului spre a-l ajuta să treacă prăpăstiile. O asemenea descriere naivă ar constitui o repetiție în povestire; dacă ea nu a impresionat-o pe doamna de Rochegude, cu atât mai puțin i-ar interesa pe amatorii de emoții tari; îi stoarse însă lacrimile mamei, care spuse fiului său.

— Așadar, n-ai fost fericit?

Acel teribil poem de sentimente intrate ca o furtună în inima lui Calyste și care, învolburându-se, avea să treacă într-un alt suflet, o înfricoșă pe baroană, care citea pentru prima dată în viața sa o scrisoare de dragoste. Calyste sta în picioare, cumplit de încurcat, căci nu știa cum să-și

expedieze scrisoarea. Cavalerul du Halga se mai afla încă în sala în care se încheiau cele din urmă jocuri ale unei partide însuflețite. Charlotte de Kergarouët, deznădăjduită de nepăsarea lui Calyste, se străduia să le placă bătrânilor, ca să-și asigure prin ei căsătoria. Calyste o urmă pe mama sa și apărură din nou în sală, purtând în buzunar scrisoarea ce-i ardea inima; se zbuciuma și se agita încolo și încoace, ca un fluture intrat din greșeală într-o cameră. În sfârșit, mama și fiul îl traseră pe cavalerul du Halga în sala cea mare, de unde îi goniră pe micul servitor al domnișoarei de Pen-Hoël și pe Mariotte.

— Ce-or fi vrând să-l întrebe pe cavaler? spuse bătrâna Zéphirine către bătrâna Pen-Hoël.

— Calyste îmi face impresia că a înnebunit, răspunse domnișoara de Pen-Hoël. Față de Charlotte nu arată nici măcar atâta atenție cât ar arăta față de o paludieră.

Baroana nu greșise închipuindu-și că, pe la 1780, cavalerul du Halga trebuia să fi navigat pe meleagurile galanteriei, așa încât îl îndemnase pe Calyste să-i ceară sfatul.

— Care-i cel mai bun mijloc de a face să ajungă în mod tainic o scrisoare la o iubită? șopti Calyste la urechea cavalerului.

— Se pune scrisoarea în mână cameristei sale, adăugând câțiva ludovici, căci, mai devreme sau mai târziu, camerista aceea tot va afla taina, așa că-i mai bine să i-o spui de la bun început, răspunse cavalerul, pe al cărui chip se înfiripă umbra unui zâmbet; dar și mai bine-i să i-o înmânezi singur.

— Câțiva ludovici! exclamă baroana.

Calyste se întoarse în camera lui, își luă pălăria, apoi alergă la des Touches și intră ca o nălucă în micul salon unde se auzeau Béatrix și Camille vorbind. Amândouă ședeau pe divan și păreau într-o înțelegere, desăvârșită. Calyste, cu acea fulgerare de spirit pe care o dă dragostea, se aruncă deodată, fără nicio sfială, pe divan,

lângă marchiză, și, luând-o de mână îi puse în palmă scrisoarea, fără ca Félicité, oricât de atentă, să poată zări ceva. Inima lui Calyste fu răvășită de o emoție pe cât de crudă pe atât de dulce, atunci când își simți mâna strânsă de mâna doamnei de Rochegude care, fără a-și întrerupe fraza și fără a părea descumpănită, ascunse scrisoare în mânășă.

— Te repezi la femei ca pe un divan, spuse ea râzând.

— Și nici măcar nu aparține religiei turcilor, replică Félicité, care nu-și putu stăpâni o mică înțepătură.

Calyste se ridică, luă mâna lui Camille și o sărută; pe urmă se duse la pian și făcu să răsunе toate notele de-o dată, petrecându-și degetul peste clape. O asemenea izbucnire de voioșie atrase atenția domnișoarei des Touches, care îl chemă să stea de vorbă cu ea.

— Ce e cu tine? îl întrebă Camille la ureche.

— Nimic, răspunse el.

„E ceva între ei”, își zise domnișoara des Touches.

Marchiza era de nepătruns, Camille încercă să-l facă pe Calyste să vorbească, nădăjduind că tânărul se va trăda; el însă, pretextând îngrijorarea în care s-ar afla mama sa, plecă de la des Touches la ora unsprezece, nu fără a fi înfruntat flacăra unei priviri scrutătoare aruncată de Camille, care pentru întâia oară auzea o asemenea afirmare.

După frământările unei nopți pline numai de Béatrix, după ce de zeci de ori ieșise în Guérande în cursul dimineții spre a întâmpina un răspuns ce nu mai venea, camerista marchizei sosi la castelul du Guénic și îi înmână lui Calyste următorul răspuns, pe care flăcăul alergă să-l citească în adâncul grădinii, sub umbrar:

Béatrix către Calyste

Ești un copil bun, dar ești un copil. Trebuie să fii credincios față de Camille, care te adoră. N-ai găsit în

mine nici desăvârșirile care o caracterizează pe ea, nici fericirea cu care te copleșește. Orice ai crede, ea este tânără, iar eu sunt bătrână: inima ei e plină de comori, pe când inima mea e pustie; are față de tine un devotament pe care nu-l prețuiești îndeajuns, e lipsită de orice egoism și nu trăiește decât prin tine; pe când eu aș fi numai îndoieli; te-aș târî într-o viața de. zbucium, lipsită de noblețe, într-o viață ratată din vina mea. Camille e liberă, poate să facă orice-i place; pe când eu sunt sclavă. În sfârșit, uiți că iubesc și că sunt iubită. Situația în care mă aflu ar trebui să mă apere de orice curtenie. A fi iubită sau a mi se spune că sunt iubită constituie din partea unui bărbat o insultă. O nouă greșală nu m-ar coborî oare la nivelul celor mai josnice ființe de sexul meu? Tu, care ești tânăr și plin de delicatețe, cum de mă silești să-ți spun asemenea lucruri, ce nu se pot smulge din inimă decât sfâșiind-o? Am preferat scandalul unei ireparabile nenorociri, în locul rușine unei necurmăte minciuni; am preferat să mă pierd pe mine, decât să-mi pierd cinstea; cu toate acestea, în ochii multor persoane, la a căror stimă țin, încă sunt cineva; de-aș accepta o nouă iubire, m-aș prăvăli cu câteva trepte mai jos. Societatea se urată întrucâtva îngăduitoare față de femeile a căror statornicie acoperă cu mantia ei o fericire în afara legii, dar e fără milă față de apucăturile vicioase. Nu sunt nici rece, nici supărată, îți răspund sincer și limpede. Ești tânăr, nu cunoști lumea, te lași furat de închipuire și nu poți, ca orice tânăr a cărui viață e fără de prihană, să cugeți la situațiile pe care le pricinuiește nefericirea. Aș merge prea departe. Aș fi cea mai umilită femeie de pe lume, ar trebui să ascund în mine mizerii înfricoșătoare, aș fi înșelată, aș fi părăsită în sfârșit și, slavă Domnului, nimic din toate acestea nu e cu putință; dar dacă, printr-o pedeapsă a cerului, ar fi să fie așa, nimeni pe lume nu m-ar mai vedea vreodată. Da, simt că aș avea curajul atunci să omor pe oricine mi-ar mai pomeni de dragoste, dacă,

în situația în care aş ajunge, ar mai putea cineva să răzbată până la mine. Îți dezvălui, aşadar adâncul gândurilor mele. Și poate că ar trebui să-ți mulțumesc că mi-ai scris. După scrisoarea ta, și mai ales după acest răspuns, mă voi putea simți în largul meu la des Touches, mă voi putea comporta așa cum mi-e firea și așa cum îmi ceri să mă comport. Nu-ți pomenesc despre ridiculul amar ce m-ar urmări în cazul în care ochii mei ar înceta să exprime sentimentele de care te plângi. Un al doilea furt făptuit față de Camille ar fi o dovadă de slăbiciune la care o femeie nu se poate hotărî de două ori în viață. De te-aș iubi nebunește, de-aș fi oarbă, de-aș da totul uitării, n-aș putea să n-o văd pururea pe Camille! Dragostea ei pentru tine este una dintre acele bariere atât de înalte încât nu mai poate fi depășită de nicio putere, nici chiar de aripile unui înger; numai un diavol nu se dă îndărăt în fața unei asemenea ticăloșii. În astfel de împrejurări există, dragul meu, o lume de gânduri pe care orice femeie nobilă și delicată și-o ocrotește și din care voi bărbații, nu înțelegeți nimic, chiar și atunci când gândurile lor sunt tot atât de asemănătoare cu ale noastre pe cât acum ale tale. În sfârșit, ai o mamă care ți-a arătat cum trebuie să se poarte o femeie în viață; ea este curată și fără de pată, și-a îndeplinit datoria cu noblețe; ceea ce am aflat despre ea mi-a umplut ochii de lacrimi, iar din adâncul inimii mele s-a ridicat un sentiment de invidie. Aș fi putut să fiu și eu la fel! Calyste, așa va trebui să fie soția ta, și așa va trebui să fie viața ei. Nu te mai trimit, răutăcioasă, așa cum am făcut, la acea micuță Charlotte, care te-ar plictisi repede, ci la o tânără domnișoară divină, demnă de tine. Dacă aş fi a ta, te-aș face să-ți ratezi viața, fie că m-ai înșela săturându-te de mine, fie că ai fi hotărât să-mi închini întreaga ta existență. Sunt sinceră; aş primi-o și te-aș târî cine știe unde, departe de lume; te-aș face nespus de nefericit, sunt o ființă geloasă, vad genuni până și într-un strop de apă, iar necazurile mărunte, cu

care multe femei știu să se deprindă, pe mine mă înnebunesc; ba se pot ivi chiar anumite gânduri de neînțeles, care ar porni de în mine, nu de la tine, și cate m-ar răni de moarte. Dacă un bărbat nu se comportă și în cel de-al zecelea an de fericire tot atât de respectuos și de drăgăstos ca și în ajunul zilei în care cerșea iubirea, mie mi se pare că e un ticălos și că mă înjosește în proprii mei ochi! Un astfel de iubit nu mai crede în Amadișii și în Cyrușii din visurile mele. Astăzi dragostea pură e un iar la tine nu văd decât vanitatea unei dorințe cu un sfârșit îndoielnic. Eu nu ara patruzeci de ani, încă nu ara învățat să-mi plec mândria sub porunca experienței, nu știu să iubesc cu acea dragoste ce te face umilă, sunt, în sfârșit, o femeie cu un caracter încă prea tânăr ca să nu fie detestabil. Nu pot să răspund de dispozițiile mele sufletești, iar gingășia mea este cu totul exterioară. Poate că n-am suferit îndeajuns pentru a fi căpătat acele maniere îngăduitoare și acea tandrețe absolută pe care le obținem după amăgiri cumplite. Fericirea are pretențiile ei, iar eu sunt foarte pretențioasă. Camille îți va fi întotdeauna o sclavă credincioasă pe când eu aș fi un tiran cumplit. Și oare nu îngerul tău bun a adus-o pe Camille în preajma ta, anume spre a-ți înlesni să reușești în clipa când vei începe viața pe care ești menit s-o duci, și în care trebuie să izbândești? O cunosc pe Félicité! dragostea ei este nemărginită; poate că nu are niciuna din gingășiile noastre femeiești, are însă acea tărie minunată. acel spirit de statornicie și acea dârzenie nobilă care nu se tem de nimic. Ea te va căsători, chiar dacă va suferi dureri cumplite: va ști să-ți găsească o Béatrix liberă, dacă numai Béatrix corespunde idealurilor tale despre femeie și visurilor tale; va înlătura toate piedicile din calea ta. Își va vinde un pogon de teren pe care-l are la Paris, ca să-ți scoată din gaj pământurile din Bretania, și te va numi moștenitorul ei legal; căci nu te-a și făcut ea fiu al ei adoptiv? Vai! ce-aș putea eu pentru

fericirea ta? Nimic. Așa încât nu înșela o dragoste nemărginită ce se mulțumește cu îndeplinirea unor datorii de mamă. O găsesc destul de fericită pe această Camille!... Admirația pe care ți-o inspiră sărmana Béatrix e unul dintre acele păcate mărunte față de care femeile de vârsta ei au multă îngăduință. Dacă sunt sigure că sunt iubite, ele știu să-i ierte statornicieii câte o infidelitate, a birui tinerețea rivalelor constituie chiar una dintre plăcerile lor cele mai mari. Camille e mai presus de celelalte femei; ceea ce spun nu se referă în niciun caz la ea, și vreau doar să-ți liniștesc conștiința. Am studiat-o destul de atent pe Camille; în ochii mei, ea e una dintre cele mai mari figuri ale timpului nostru. E spirituală și bună, două calități aproape incompatibile la o femeie; e generoasă și sinceră, alte două însușiri mărețe ce rareori se găsesc laolaltă. În adâncul inimii ei am văzut comori de desăvârșire, parcă anume pentru ea a creat Dante, în Paradisul lui, acea frumoasă strofă despre fericirea eternă, strofă pe care ți-o explica alaltăieri seara și care se sfârșește cu „Senza brama sicura ricchezza”. Mi-a vorbit adesea despre soarta sa și mi-a povestit viața ei, spre a-mi dovedi că dragostea, obiect al tuturor dorințelor și al tuturor visurilor noastre, a fugit totdeauna de ea, și i-am răspuns că ea însăși îmi pare că demonstrează greutatea de a împerechea lucrurile sublime, greutate ce explică multe neferici. Tu ești unul dintre acele suflete îngerești a căror pereche pare cu neputință de găsit. Camille va ști, copilul meu scump, să te ferească de răul acesta; ea îți va găsi, chiar cu prețul vieții sale, o ființă cu care să poți fi fericit în căsătorie.

Îți întind o mână de prietenă, și biziue-te, nu pe inima, ci pe rațiunea ta, ca să putem sta alături, ca un frate și o soră, și cu aceasta să încheiem corespondența noastră, care, de la des Touches până la Guérande, e un lucru cel puțin ciudat.

Tulburată peste măsură de întorsăturile și de cursul dragostei fiului său pentru doamna de Rochegude, baroana nu mai putu să stea în sala în care lucra la gherghef, privindu-l pe Calyste la fiecare împunsătură; se ridică din fotoliu și veni lângă el cu un aer și umil și hotărât totodată. Mama avu în acea clipă farmecul unei curtezane care vrea să obțină un hatâr.

— Ei bine? spuse ea tremurând, dar fără a cere de-a dreptul scrisoarea.

Calyste îi arătă scrisoarea și i-o citi. Aceste două suflete neprihănite, atât de simple și atât de naive, nu văzură în acel răspuns iscusit și viclean niciuna din perfidiile și din cursele pe care le strecurase marchiza.

— E o femeie nobilă și mare! spuse baroana, cu ochii umezi. Am să mă rog lui Dumnezeu pentru ea. N-am crezut că o mamă care și-a părăsit soțul și copilul poate să mai păstreze atâta virtute. E vrednică de iertare.

— N-am dreptate s-o ador? spuse Calyste.

— Dar unde te va duce dragostea asta? exclamă baroana. Ah! copilul meu drag, ce primejdioase sunt femeile cu sentimente alese! Cele rele sunt mai puțin de temut. Însoară-te cu Charlotte de Kergarouët și scoate de sub gaj cele două treimi din pământurile familiei tale. Vânzând câteva ferme, domnișoara de Pen-Hoël va obține acest rezultat măreț și această fată de treabă se va îngriji să-ți facă bunurile să rodească. Le poți lăsa copiilor cai un nume frumos, o avere frumoasă...

— S-o uit pe Béatrix?... spuse Calyste, cu glas înăbușit și cu ochii ațintiți în pământ.

O lăsă pe baroană și urcă în camera lui ca să-i răspundă marchizei. Doamna du Guénic rămase cu scrisoarea doamnei de Rochegude săpată în inimă: voia, deci, să știe la ce să se aștepte în privința nădejdlor lui Calyste. Cam pe la acea oră, cavalerul du Halga își plimba

cățelușă pe alee; baroana, sigură că-l va întâlni acolo, își puse pălăria și șalul, și ieși. A o vedea pe baroana du Guerile în Guérande altundeva decât la biserică sau pe cele două drumuri menite plimbării în zilele de sărbătoare, când întovărășea pe soțul său și pe domnișoara de Pen-Hoël, era un eveniment atât de neobișnuit încât, peste două ore, în întregul oraș, toată lumea spunea:

— Doamna du Guénic a ieșit astăzi în oraș, ați văzut-o?

Așa că știrea ajunsese în curând și la urechile domnișoarei Pen-Hoël, care-i spuse nepoatei sale:

— Se petrece ceva neobișnuit la du Guénic-i.

Calyste e îndrăgostit nebunește de frumoasa marchiză de Rochegude, spuse Charlotte; ar trebui să plec din Guérande și să mă întorc la Nantes.

În clipa aceea, cavalerul du Halga, uimit de faptul că e căutat de baroană, o slobozea din lesă pe Thisbé, dându-și seama că-i va fi cu neputință să fie atent față de amândouă.

— Cavaliere, ai făcut curte femeilor? întrebă baroana.

Căpitanul du Halga își îndreptă trupul, cu un gest destul de trufaș. Doamna du Guénic, fără să pomenească nimic nici despre fiul ei, nici despre marchiză, îi vorbi despre scrisoarea de dragoste, întrebându-l care poate fi sensul unui asemenea răspuns. Cavalerul sta cu nasul în vânt și își freca bărbia: ascultă, făcu apoi câteva schime vagi; în sfârșit, o privi țintă pe baroană, cu un aer plin de subînțelesuri.

— Când un cal de rasă trebuie să sară peste un obstacol, se apropie să-l cerceteze și să-l adulmece, spuse el; Calyste are să fie cel mai fericit pezevenghi de pe lume.

— Sst! Discreție! zise baroana.

— Sunt mut. Pe vremuri, muțenia era singura mea avere, spuse bătrânul cavaler. E timp frumos, reluă el după o pauză, vântul e dinspre nord-est. Pe Dumnezeu!

meu! Ce mai spinteca *Frumoasa Puică* vântul ăsta în ziua în care... Dar, spuse el întrerupându-se, urechile-mi țiue și mă înjunghie niște dureri în coaste, are să se schimbe vremea. Știți că bătălia *Frumoasei Puici* a fost atât de celebră încât femeile au purtat bonete cu numele de *Frumoasa Puică*? Doamna de Kergarouët a fost prima femeie care a venit la Operă cu o asemenea pălărie. „Purtați o pălărie biruitoare”, i-am spus eu. Butada a fost repetată numaidecât în toate lojile.

Baroana îl asculta cu bunăvoință pe bătrân, care, credincios legilor galanteriei, o conduse până acasă, neglijând-o pe Thisbé. Taina nașterii iubitei sale Thisbé îi scăpă cavalerului. Thisbé era prâslea delicioasei Thisbé, cățelușa doamnei amiral de Kergarouët, prima soție a contelui de Kergarouët. Actuala Thisbé avea optsprezece ani. Baroana urcă sprintenă în camera lui Calyste, zburând de bucurie, de parcă ea însăși ar fi iubit. Calyste nu era în cameră; Fanny zări însă pe masă o scrisoare împăturită, adresată doamnei de Rochegude și neînchisă în plic. O curiozitate de neînvins o împinse pe îngrijorata mamă să citească răspunsul fiului său. Indiscreția ei fu pedepsită crunt. Doamna du Guénic simți o durere cumplită, întrezărind prăpastia în care dragostea îl prăvălea pe Calyste.

Calyste către Béatrix

„Eh! Ce-mi pasă mie de neamul du Guénic-ilor, în timpurile în care trăim, scumpă Béatrix! Numele meu e Béatrix, fericirea ei este fericirea mea, viața ei este viața mea, și toată averea mea este în inima ei. Pământurile noastre stau în gaj de două veacuri, și pot să mai rămână așa încă alte două veacuri: păstrate de fermierii noștri, nimeni nu le poate lua. A ie vedea, a te iubi, iată religia mea. Să mă căsătoresc? Un asemenea gând mi-a răzvrătit inima. Există, oare, două Béatrix? Nu mă voi căsători

decât cu tine, voi aștepta și douăzeci de ani, dacă va trebui; sunt tânăr, iar tu vei fi frumoasă totdeauna. Mama e o sfântă, nu se cade s-o judec. N-a iubit niciodată! Știu acum cât a pierdut și ce sacrificii a făcut. M-ai sfătuit, Béatrix, s-o iubesc mai mult pe mama, ea se află alături de tine în inima mea, iată, ea e singura ta rivală, nu va exista niciodată o alta în afară de ea; oare acest lucru nu înseamnă că numai tu vei fi stăpână pe inima mea? Așa încât, argumentele tale nu au nicio putere asupra gândurilor mele. Cât despre Camille nu ai decât să-mi faci un semn aș ruga-o să-ți spună ea singură că n-o iubesc; este mama mea spirituală, nimic mai mult, nimic altceva. De cum te-ara văzut, ea a devenit sora mea, prietena, ori prietenul meu, cum vrei tu; dar nu avem alte drepturi unul asupra celuilalt, decât drepturile prieteniei. Am socotit-o femeie până în clipa în care te-am văzut. Tu însă mi-ai dovedit că buna Camille e un băiat; înoată, vânează, călărește, fumează, bea, scrie, analizează inimile și cărțile, nu are nici cea mai mică slăbiciune, își vede de drumul ei neabătută; nu are nici gesturile tale suave, nici mersul tău asemănător cu zborul unei păsări, nici glasul tău duios, nici privirile tale galeșe, nici înfățișarea ta gingașă; ea e Camille Maupin și nimic altceva; nu are nimic de femeie, pe când tu ai tot ceea ce mi-e mai drag pe lume; din prima zi în care te-am văzut mi s-a părut că ești a mea. Ai să râzi de un asemenea sentiment, el însă a sporit de atunci mereu și mi s-ar părea monstruos să fim despărțiți: tu ești sufletul meu, viața mea, și n-aș mai putea să trăiesc niciodată acolo unde n-ai fi și tu. Lasă-te călăuzită de iubire! Să fugim, să plecăm departe de lume, într-o țară unde să nu mai întâlnești pe nimeni și unde vei putea să porți în inimă numai pe Dumnezeu și pe mine. Mama care te iubește, ar veni și ea într-o zi să trăiască lângă noi. În Irlanda sunt multe castele, iar familia mamei îmi va da, fără îndoială, unul din ele. Doamne, să plecăm! O barcă, niște

Iuntrași – și vom fi acolo înainte de-a izbuti să afle cineva unde am fugit de lumea aceasta de care tu te temi atâta! N-ai fost iubită niciodată; simt acest lucru recitind scrisoarea ta și judecând după ea, cred că, dacă n-ar exista niciunul dintre motivele despre care vorbești, te-ai lăsa iubită de mine. Béatrix, o iubire sfântă șterge trecutul. Cine se mai poate gândi la altceva decât la tine, după ce te-a văzut? Ah, te iubesc atât de mult, încât aș vrea să fii nemăsurat de josnică, pentru ca să-ți pot arăta puterea dragostei mele, adorându-te ca pe cea mai sfântă făptură. Spui că dragostea mea e o jignire pentru tine. O, Béatrix, tu nu crezi asta! Dragostea unui copil bun – nu tu mă numești așa? – ar onora-o și pe o regină. Așa încât mâine, vom merge ca doi îndrăgostiți de-a lungul stâncilor și al mării, iar tu vei călca nisipurile străvechii Bretanii ca să le sfințești din nou pentru mine! Dăruiește-mi ziua aceasta de fericire; iar trecătoarea ta milă, care, poate, cai! nu-ți va lăsa nicio amintire, va fi pentru Calyste o comoară veșnică...”

Baroana scăpă scrisoarea din mână fără s-o isprăvească, îngenunche pe un scaun și înălță în gând o rugă către Dumnezeu, cerându-i să ocrotească mințile fiului ei. să îndepărteze de el toată nebunia și toată greșeala, și să-l întoarcă de pe calea pe care îl vedea pornit.

— Mamă, ce faci aici? întrebă Calyste.

— Mă rog lui Dumnezeu pentru tine, spuse ea, întorcându-și către el ochii plini de lacrimi. Am săvârșit greșeala de a citi scrisoarea aceasta. Calyste al meu e nebun!

— De cea mai dulce nebunie, spuse tânărul, îmbrățișând-o pe mama sa.

— Aș vrea s-o văd pe femeia aceasta, copile drag.

— Ei bine, mamă, spuse Calyste, mâine ne vom imbarca spre a ne duce la Croisic, vino și tu pe dig.

Puse scrisoarea în plic și plecă la des Touches. Ceea ce, mai presus de orice, o înspăimânta pe baroană, era de a vedea sentimentul ajungând, prin forța instinctului, la subtilitățile la care se ajunge printr-o îndelungată experiență. Calyste îi scria doamnei de Rochegude așa cum i-ar fi sfătuit să scrie cavalerul du Halga. Poate că una dintre cele mai mari bucurii pe care le pot trăi spiritele mărunte sau ființele inferioare este aceea de a înșela un suflet nobil și de a-l prinde în cursă. Béatrix se știa mult nai prejos de Camille Maupin. Inferioritatea ei nu conta doar în acel complex de calități intelectuale denumite talent, ei și în însușirile ce țin de inimă, denumite pasiune. În clipa în care Calyste sosea la des Touches cu nerăbdarea întâiei iubiri, purtat pe aripile speranței, marchiza trăia clocotitoarea bucurie de a se ști iubita de adorabilul tânăr. Nu mergea până acolo încât să dorească a se face vinovată de un atare sentiment, lupta eroic să-și înăbușe acel *capriccio*, cum îi spun italienii, și credea că astfel devine egală cu prietena sa; era fericită că poate săvârși pentru ea un asemenea sacrificiu. În sfârșit, vanitățile specifice franțuzoaicelor, și care alcătuiesc celebra cochetărie pe care se întemeiază superioritatea lor, Béatrix le simțea măgulite și satisfăcute pe deplin: năpădită de ispite uriașe, rezista totuși, iar propriile-i virtuți îi cântau la ureche un dulce concert de imnuri. Cele două femei, aparent nepăsătoare, stăteau tolănite pe divanul din salonașul plin de armonie, în mijlocul unei lumi de flori, și cu fereastra deschisă, cad vântul dinspre nord încetase. O briză toropitoare dinspre sud presăra paiete pe lacul sărat pe care ochii lor îl contemplau, iar soarele revărsa flăcări peste nisipurile de aur. Sufletele lor erau pe atât de zbuciumate, pe cât de calmă era natura, și nu mai puțin arzătoare, decât ea. Frământată între roțile mașinăriei ce-o pusese în mișcare, Camille era silită să se supravegheze, din pricina iscusitei agerimi a prietenoasei dușmance pe care o închisese în

colivia sa; dar, ca să nu-și dea taina pe față, se cufunda în intime contemplări ale naturii; își amăgea suferințele căutând sensul mișcării universului, și îl găsea pe Dumnezeu în sublimul pustiu al cerului. Odată ce Dumnezeu este recunoscut de un necredincios, necredinciosul acela se cufundă într-un catolicism absolut care, privit ca sistem, este complet. Dimineața, Camille îi arătase marchizei o frunte încă scăldată în luminile căutărilor sale de-o noapte petrecută gemând. Calyste îi stătea pururea în față, ca o imagine cerească. Pe tânărul acesta frumos, căreia i se devota, îl privea ca pe îngerul ei ocrotitor. Căci nu ei o călăuzea spre înaltele țărâmurii unde suferințele încetează sub povara unei nemărginiri de neînțeles? Și totuși, aerul triumfător al doamnei de Rochegude o îngrijora pe Camille. O femeie nu capătă asupra altei femei un asemenea avantaj fără a-l lăsa să se ghicească, oricât s-ar feri ea să nu-l dea în vileag. Nimic nu era mai ciudat decât surda luptă morală a acestor două prietene ce-și ascundeau secretul una față de cealaltă, socotindu-se fiecare vrednice de sacrificii nemărturisite. Calyste sosi ținându-și scrisoarea între mână și mânușă, gata s-o strecoare în mână doamnei de Rochegude. Camille, căreia nu-i scăpase schimbarea din purtările prietenei sale părea că nu ia seama la Béatrix, dar o supraveghea printr-o oglindă încă din clipa când Calyste intrase. Pentru orice femeie, asemenea clipe sunt primejdioase. Cea mai inteligentă ca și cea mai proastă, cea mai sinceră ca și cea mai șireată nu mai sunt stăpâne pe taina lor; întrec astfel de clipă, taina strălucește ca un fulger în ochii unei alte femei. O prea mare discreție, ori o prea mare expansivitate, o privire încântată și luminoasă, coborârea tainică a pleoapelor, totul dă în vileag sentimentul cel mai anevoie de ascuns, pentru că indiferența se manifestă printr-o răceală atât de deplină, încât niciodată nu poate fi simulată. Femeile au geniul nuanțelor, prea mult se folosesc de ele ca să nu-l

recunoască numaidecât; iar în asemenea împrejurări, ochii lor o cuprind pe rivală din creștet până-n talpă; surprind până și cea mai ușoară mișcare a unui picior sub rochie, până și cea mai imperceptibilă înfiorare a trupului și știți ce înseamnă anumite amănunte care pentru un bărbat par neînsemnate. Două femei ce se spionează joacă una dintre cele mai minunate scene de comedie ce se pot vedea.

„Calyste trebuie să fi săvârșit vreo prostie”, gândi Camille, observând și la el și la Béatrix aerul acela de nedescris al oamenilor ce se înțeleg.

Marchiza nu mai arăta nici asprime, nici nepăsare prefăcută, ci îl privea pe Calyste ca pe un bun al ei. Calyste, fu. atunci dar, se înroși ca un adevărat vinovat ca un om fericit Venise să hotărască pregătirile ce urmau să se facă pentru a doua zi.

— Așadar, tot mergi cu noi, draga mea? întrebi Camille.

— Da, spuse Béatrix.

— Cum de-ai știut? îl întrebă domnișoara des Touches pe Calyste.

— Am venit anume ca să aflu, răspunse el la o privire ce-i aruncă doamna de Rochegude, care nu voia ca prietena sa să aibă nici cea mai mică bănuială despre schimbul de scrisori dintre ea și Calyste.

„Se și înțeleg”, își zise Camille, care, datorită puterii de cuprindere a ochiului său, văzu acea privire; „totul s-a sfârșit, nu-mi mai rămâne decât să dispar”.

Sub povara acestui gând, pe fața ei se ivi un fel de descompunere care o înfiora pe Béatrix.

— Ce ai, scumpă mea? întrebă ea.

— Nimic. Așadar, Calyste, vei trimite și caii mei și pe ai tăi, ca să-i putem găsi dincolo de Croisic și să ne întoarcem călare prin burgul Batz. Vom lua prânzul la Croisic, iar cina la des Touches. Nu uita de luntrași. Plecăm la ora opt și jumătate de dimineață. — Ce peisaje frumoase! spuse apoi către Béatrix. Ai să-l vezi pe

Cambremer, unul care face penitență pe o stâncă pentru faptul că și-a ucis feciorul. O, te afli într-o regiune primitivă unde oamenii n-au sentimente obișnuite. Calyste o să-ți povestească întâmplarea aceasta.

Și trecu în camera ei, căci se înăbușea. Calyste îi înmână doamnei de Rochegude scrisoarea și se duse după Camille.

— Calyste, cred că te iubește, dar îmi ascunzi ceva, și e sigur că mi-ai încălcat poruncile!

— Mă iubește? spuse el, prăbușindu-se pe un fotoliu.

Camille scoase capul pe ușă: Béatrix dispăruse. Faptul era ciudat. O femeie nu pleacă de lângă camera în care se află cel pe care îl iubește, decât dacă e sigură că-l va revedea și dacă nu are altceva mai bun de făcut. Domnișoara des Touches își zise: „Va fi primit vreo scrisoare de la Calyste?” Socoti însă că naivul breton n-ar fi în stare de atâta îndrăzneală.

— Dacă nu m-ai ascultat, totul va fi pierdut, și din vina ta, îi spuse ea pe un ton grav. Du-te și pregătește-ți bucuriile de mâine!

Făcu un gest la care Calyste nu putu să nu se supună; există unele dureri mute cumplit de grăitoare. Mergând spre Croisic după luntrași, străbătând nisipurile și lacurile, Calyste fu cuprins de temeri. Cuvintele rostite de Camille aveau ceva atât de fatal, încât aduceau cu acele presimțiri instinctive ale unei mame. Când peste patru ore se întoarse obosit, gândind că va lua masa de seară la des Touches, o găsi pe camerista domnișoarei des Touches stând de strajă la poartă și așteptându-l ca să-i spună că stăpâna ei și marchiza nu-l vor putea primi în seara aceea. Iar când el, surprins, vru să-i ceară câteva lămuriri, camerista închise poarta și dispăru. Clopotnița din Guérande bătea orele șapte. Calyste se întoarse acasă, ceru să i se servească cina și jucă *mouche* cufundat într-o meditație sumbră. Alternativele acestea de fericire și de nefericire, năruirea speranțelor, după

certitudinea aproape deplină că e iubit, îi zdrobeau tânărul suflet pornit în zbor spre cer cu aripile larg desfășurate, și care ajunsese atât de sus, încât prăbușirea avea să fie cumplită.

— Ce ai, Calyste scump? îl întrebă la ureche mama sa.

— Nimic, răspunse el, arătând niște ochi din care lumina sufletului și focul dragostei pieriseră.

Nu nădejdea, ci deznădejdea dă măsură ambițiilor noastre. Ne dăruim în taină frumoaselor poeme ale speranței, pe când durerea se arată fără voaluri.

— Calyste, nu ești deloc drăguț, spuse Charlotte, după ce își încercase zadarnic asupra lui acele fandoseli de provincială care totdeauna degenerază în tachinării.

— Sunt obosit, zise el, ridicându-se și spunându-le bund seara tuturora.

— Calyste s-a schimbat mult, spuse domnișoara de Pen-Hoël.

— Noi n-avem rochii frumoase, garnisite cu horbote, noi nu ne fluturăm mânecile așa, nu ne așezăm așa, nu știm să privim pieziș și să ne răsucim așa capul, spuse Charlotte, imitând și luând aerele, poza și privirile marchizei. Noi n-avem un glas ce pornește din cap, nici tușea aceea delicată și interesantă, *hm! hm!* ce pare suspinul unei umbre; noi avem nenorocul să fim de-o sănătate zdravănă și să ne iubim prietenii fără cochetărie; când îi privim, nu dăm impresia că vrem să-i străpungem cu o lance sau că-i studiem cu-o otheadă ipocrită. Nu știm să ne înclinăm capul ca o salcie plângătoare și să ne arătăm iubitoare ridicându-l apoi așa!

Domnișoara de Pen-Hoël nu se putu opri să nu râdă de gesturile nepoatei sale; dar nici cavalerul, nici baronul nu apreciară satira aceasta a provinciei împotriva Parisului.

— Totuși, marchiza de Rochegude. e destul de frumoasă, spuse bătrâna domnișoară.

— Dragul meu, spuse baroana soțului său, am aflat că marchiza se duce mâine la Croisic, hai să mergem și noi

să facem o plimbare pe-acolo, tare aş vrea s-o întâlnesc.

În vreme ce Calyste îşi sfărâma capul ca să ghicească ce s-ar fi putut întâmpla de i. s-a închis poarta la des Touches, între cele două prietene se petrecea o scenă ce avea să influenţeze evenimentele de a doua zi. Scrisoarea lui Calyste provocase în inima doamnei de Rochegude emoţii nemaîncercate. Femeile nu totdeauna sunt obiectul unei iubiri atât de tinere, atât de naive, atât de sincere şi de absolute ca iubirea acestui copil. Béatrix iubise mai mult decât fusese ea iubită. După ce fusese sclavă, simţea o dorinţă inexplicabilă de a fi şi ea tiran. În bucuria ei, citind şi recitind scrisoarea lui Calyste, fu străpunsă de junghiul unui gând cumplit. Ce vor fi făcând, oare, Calyste fi Camille, de la plecarea lui Claude Vignon? Dacă tânărul Calyste nu o iubeşte pe Camille, şi dacă ea ştie acest lucru, cu ce-şi petrec atunci dimineţile? Memoria ei făcu numaidecât o apropiere supărătoare între această remarcă şi cele spuse de Camille. Părea că un diavol mucalit făcea să i se ivească într-o oglindă magică portretul isteţei domnitoare, anumite gesturi şi anumite priviri ale ei ce izbutiră s-o lămurească pe Béatrix. În loc să-i devină egală, ea se vedea zdrobită de Félicité; departe de a o amăgi, se vedea ca însăşi amăgită de Camille; ea, marchiza de Rochegude, nu era decât o plăcere pe care Camille voia s-o dăruiască copilului său iubit, plăcerea unei dragoste nemaipomenite, lipsite de orice vulgaritate. Pentru o femeie ca Béatrix, o atare descoperire fu ca un trăsnet. Îşi reaminti cu de-amănuntul tot ce se petrecuse în acea săptămână. Într-o clipă, rolul domnişoarei des Touches şi rolul ei se dezvăluiră în întregime: se văzu îngrozitor de dispreţuită. În accesul ei de ură şi de gelozie, i se păru că întrezăreşte intenţia domnişoarei des Touches de a se răzbuna pe Conti. Poate că tot ceea ce se petrecuse în ultimii doi ani se revărsa asupra ultimelor două săptămâni. O dată pornită pe făgaşul bănuielilor, al presupunerilor şi al mâniei, Béatrix

nu se mai opri: ba se plimba prin apartament minată de o năprasnică tulburare sufletească, ba se așeza, chinându-se să la o hotărâre; rămase totuși, până la sfârșitul cinei încă nehotărâtă și nu coborî decât să se așeze la masă, fără a-și fi pus rochia de seară. Când o văzu pe rivala sa intrând, Camille înțelese totul. Béatrix, fără toaleta de rigoare, avea un aer rece și o fizionomie posacă ce, pentru o minte cu puterea de observație a lui Camille Maupin, trădau dușmănia unei inimi înăcrite. Camille ieși din sală și dădu repede ordinul ce avea să-l surprindă atât de mult pe Calyste; ea socoti că dacă naivul breton, cu iubirea lui nesăbuită, ar fi picat chiar în toiul certei, nu ar mai fi văzut-o poate niciodată pe Béatrix, zădărniciindu-și viitorul dragostei prin cine știe ce sinceritate prostească; dorea ca în acel duel de înșelătorii să nu aibă niciun martor. Pe Béatrix singură, o va manevra ușor. Camille cunoștea uscăciunea sufletească, micimile acelui mare orgoliu pe care atât de potrivit îl denumise încăpățănare! Casa fu mohorâtă. Amândouă erau prea inteligente și ave; ai prea mult bun-simț pentru a nu-și cere explicații față de servitori sau a le da prilejul să asculte pe la uși. Camille fu blindă și bună, se simțea mult superioară! Marchiza fu dură și mușcătoare, se știa amăgită ca un copil. În timpul cinei, avu loc un schimb de priviri, de gesturi, de jumătăți de vorbe din care slugile nu puteau înțelege nimic și care prevesteau o furtună teribilă. Când urmă să urce la etaj, Camille, vicleană, ti oferî înăcritei Béatrix brațul, marchiza se prefăcu însă a nu vedea gestul prietenei sale și porni singură pe scară.

După ce fu servită cafeaua, domnișoara des Touches îi spuse vaietului său un „Lasă-ne singure!” ce dădu semnalul băătăiei.

— Romanele pe care le pui la cale, draga mea, sunt ceva mai primejdioase decât cele pe care le scrii, spuse marchiza.

— Au, totuși un mare avantaj, spuse Camille, luându-și

o țigară.

— Care? întrebă Béatrix.

— Sunt inedite, înger drag.

— Acela în care m-ai vârat va deveni o carte?

— Nu am niciun pic de vocație pentru meseria lui Oedip: tu ai mintea și frumusețea unui sfinx, știi; nu-mi cere, totuși, să dezleg enigme, vorbește deschis, scumpa mea Béatrix.

— Atunci când, ca să-i facem fericiți pe bărbați, ca să-i înveselim, ca să le plăcem și ca să le alungăm plictisul, îi cerem diavolului să ne ajute...

— Bărbații ne reproșează mai târziu strădaniile și încercările, socotindu-le dictate de spiritul nostru pornit spre stricăciune, spuse Camille, lăsându-și țigara și întrerupând-o pe prietena sa.

— Ei uită dragostea care ne-a stăpânit și care îndreptățește nesăbuiințele noastre, căci până unde n-am merge noi!... Ei, însă, își îndeplinesc atunci sarcina lor de bărbați, se dovedesc nerecunoscători și nedrepti, reluă Béatrix. Femeile între ele se cunosc, ele știu cât de mândră, de nobilă și, hai să spunem, cât de virtuoasă este atitudinea lor în orice împrejurare. Dar, Camille, iată că tocmai mi-am dat seama de adevărul criticelor de care te plângi uneori. Da, scumpa mea, ai în tine ceva de bărbat, te porți ca bărbații, nu te sperii de nimic și, chiar dacă nu ai toate însușirile lor, ai un fel al tău de a gândi la fel cu al lor și împărtășești disprețul lor față de noi. Nu am prilejul, draga mea, să fiu mulțumită de tine și sunt prea sinceră ca să-ți ascund aceasta. Nimeni nu va mai izbuti, poate, să-mi rănească inima atât de adânc cum e rana de care sufăr acum. Dacă tu nu ești totdeauna femeie, în dragoste, redevii femeie în răzbunare. Numai o femeie de geniu putea să găsească locul cel mai sensibil al sentimentelor noastre; draga mea, vreau să vorbesc despre Calyste și despre *tertipurile* (ăsta-i adevăratul cuvânt), pe care le-ai folosit

împotriva mea. Până unde ai coborât tu, Camille Maupin, și cu ce scop?

— Așadar, din ce în ce mai sfinx? spuse Camille zâmbind.

— Ai vrut să mă arunc de gâtul lui Calyste; sunt încă prea tânără ca să am asemenea maniere. Pentru mine, dragostea e dragoste, cu toate cumplitele ei gelozii și cu toate pretențiile ei absolute. Eu nu sunt scriitoare: mi-e cu neputință să văd idei acolo unde sunt sentimente...

— Te socotești în stare să iubești nebunește? spuse Camille. Liniștește-te, ai încă destulă minte. Te calomniezi, scumpa mea: ești destul de rece ca să judeci totdeauna cu capul mărețele fapte ale inimii tale.

Înțepătura aceasta o făcu pe marchiză să roșească; aruncă spre Camille o privire plină de ură, o privire înveninată, și găsi, fără a le căuta, cele mai ascuțite săgeți am tolba ei.

Camille, fumând țigară după țigară, ascultă liniștită furioasa tiradă ce scânteia de injurii atât de usturătoare încât nu este cu putință să le reproducem. Béatrix, iritată de calmul adversarei, găsi necesar să facă aluzii oribile la vârsta pe care o atinsese domnișoara des Touches.

— Asta-i tot? întrebă Camille, aruncând un nor de fum. Îl iubești pe Calyste?

— Nu, firește.

— Cu-atât mai bine, răspunse Camille. Eu, însă, îl iubesc, și chiar mult prea mult pentru liniștea mea. Poate că are un capriciu față de tine, ești cea mai delicioasă blondă din lume, pe când eu sunt neagră ca o cârțiță; tu ești zveltă și subțire, pe când talia mea este plină de demnitate; în sfârșit, ești tânără! iată marele cuvânt, și nu m-ai cruțat de el. Ai abuzat de avantajele tale de femeie împotriva mea, nici mai mult, nici mai puțin decât abuzează o gazetuță oarecare de rubrica de glume. Am făcut totul ca să împiedic ceea ce se întâmplă acum, spuse ea ridicând ochii spre tavan. Oricât de puțin aș fi eu

femeie, sunt încă destul, scumpa mea, pentru ca o femeie să aibă nevoie de mine ca să mă biruie... (Marchiza fu atinsă în inimă de cuvântul acesta crud, spus în felul cel mai nevinovat) – Mă socotești o femeie prea proastă, crezând despre mine ceea ce Calyste vrea să te facă să crezi. Nu sunt nici atât de mare, nici atât de mică, sunt femeie, și încă foarte femeie. Lasă aerele astea grozave și dă-mi mâna, spuse Camille luând mâna doamnei de Rochegude. Nu-l iubești pe Calyste, acesta-i adevărul, nu-i așa? Nu te înfuria, deci! Măine fii rea cu el, rece, aspră, și va sfârși prin a deveni cuminte, după ce-l voi certa bine și mai ales după ce ne vom împăca, pentru că încă n-am epuizat toate resursele din arsenalul nostru și după toate-toate, plăcerea biruie totdeauna dorința. Calyste e breton însă. Dacă-ți va face curte mai departe, spune-mi numaidecât, și te vei duce la o căsuță de țară pe care o am la șase leghe de Paris, unde voi găsi tot ce îți trebuie și unde Conti va putea veni să te vadă. Că mă calomniază Calyste, ah, Doamne! chiar și dragostea, cea mai curată minte de șase ori pe zi; prefăcătoriile ei arată cât de puternică este.

În întreaga înfățișare a domnișoarei des Touches era un aer de nepăsare superbă, care o făcu pe marchiză să cadă pe gânduri și o înfricoșă. Nu mai știa ce să răspundă.

Camille îi dădu ultima lovitură.

— Eu sunt mai încrezătoare și mai puțin acră decât tine, reluă Camille, nu te suspectez că ai avea intenția de a acoperi printr-o învinuire o lovitură ce mi-ar distruge viața; mă cunoști și știi că n-aș putea să supraviețuiesc pierderii lui Calyste, deși va trebui să-l pierd, mai devreme sau mai târziu. De altfel, Calyste mă iubește, știu asta.

— Uite ce-a răspuns la o scrisoare în care nu i-am vorbit decât despre tine, zise Béatrix, întinzându-i scrisoarea lui Calyste.

Camille luă scrisoarea și o citi; dar, citind-o, ochii i se

umplură de lacrimi; plânga așa cum plâng toate femeile când durerea le este mare.

— Dumnezeule, spuse ea, o iubește. Voi muri, așadar, fără să fiu înțeleasă și fără să fiu iubită!

Rămase câteva clipe cu capul sprijinit pe umărul doamnei de Rochegude; durerea ei era sinceră, simțea în întreaga-i ființă cumplita lovitură pe care și baroana du Guénic o primise la citirea acelei scrisori.

— Îl iubești? întrebă ea apoi, ridicându-se și privind-o pe Béatrix. Ai tu pentru el acea adorație nemărginită care biruie toate durerile și care supraviețuiește disprețului, trădării, certitudinii că nu vei mai fi niciodată iubită? Il iubești pentru el însuși și pentru însăși plăcerea de a-l iubi?

— Scumpă prietenă!... spuse marchiza înduioșată. Ei bine, liniștește-te, voi pleca mâine.

— Nu pleca, el te iubește, văd. Iar eu îl iubesc atât de mult, încât aș fi deznădăjduită să-l văd suferind și nefericit. Îmi făcusem multe vise în legătură cu el; dar, dacă te iubește, totul s-a sfârșit.

— Îl iubesc, Camille, spuse atunci marchiza, cu o naivitate fermecătoare, însă roșind totuși.

— Îl iubești și mai poți să-i reziști? exclamă Camille. Ah, nu-l iubești!

— Nu știu ce virtuți necunoscute a trezit în mine, dar e sigur că a făcut să-mi fie rușine de mine, spuse Béatrix. Aș vrea să fiu virtuoasă și liberă, ca să-i pot jertfi altceva decât aceste resturi ale inimii mele și niște lanțuri înjositoare. Nu vreau, nici pentru el, nici pentru mine, o soartă schiloadă.

— Creier de gheață: să iubești și să calculezi! spuse Camille cu un fel de oroare.

— Fie cum vrei tu, eu însă nu vreau să-i întinez viața, să-i atârן ca o piatră de gât și să-i devin un regret veșnic. Dacă nu-i pot fi soție, n-am să fiu amantă. El m-a... N-ai să râzi de mine? Nu? Ei bine, dragostea lui minunată m-a

purificat.

Camille aruncă spre Béatrix cea mai cruntă, cea mai sălbatică privire pe care e femeie geloasă a aruncat-o vreodată spre rivala sa.

— Pe terenul acesta, spuse ea, credeam că sunt singură. Béatrix, discuția aceasta ne desparte pentru totdeauna, nu mai putem fi prietene. Începem o luptă cumplită. Acum, îți spun: vei cădea sau vei dispărea...

Félicité fugi în camera ei, după ce-i arătă înmărmuritei Béatrix un chip de leoaică înfuriată.

— Mergi mâine la Croisic? întrebă Camille, ridicând draperia de la ușă.

— Bineînțeles, răspunse marchiza cu mândrie. N-am să dispar și nici n-am să cad.

— Joc cu cărțile pe masă: am să-i scriu lui Conti, răspunse Camille.

Béatrix deveni albă ca voalul eșarfei sale.

— Fiecare își joacă viața, răspunse Béatrix, care nu mai știa ce atitudine să ia.

Violentele pasiuni pe care această scenă le răscolise între cele două femei se domoliră în timpul nopții. Amândouă, după ce cugetară mai bine, se întoarseră la soluția viclenelor temporizări de care cele mai multe femei se simt ispitite: procedeu minunat între ele și bărbați, nefericit însă când se aplică numai între femei. În toiul acestei ultime furtuni, domnișoara des Touches auzi marele glas ce biruie chiar și cele mai cutezătoare suflete. Iar Béatrix se supuse sfaturilor legalității sociale, și se temu de disprețul oamenilor. Ultima viclenie a domnișoarei des Touches, străbătută de accentele celei mai aprige gelozii, obțină așadar un succes deplin. Greșeala lui Calyste fu îndreptată, dar o nouă indiscreție îi putea spulbera pentru totdeauna orice speranță.

Se apropia sfârșitul lui august, cerul era de o limpezime desăvârșită. La orizont, Oceanul avea o nuanță de argint topit, ca a apelor sudice, iar aproape de țarm scânteia din

unde le mărunte. Un fel de abur strălucitor, produs de razele soarelui ce cădeau perpendicular pe nisipuri, isca o atmosferă cel puțin la fel cu cea de la tropice. Iar sarea sclipea ca niște stelute albe pe suprafața bălților. Harnicii paludieri, îmbrăcați în haine albe, anume spre a rezista arșiței soarelui, se aflau de cu zori la postul lor, înarmați cu greble lungi; unii stăteau sprijiniți de micii pereți de ceamur ce mărginesc fiecare proprietate, urmărind procesul acelei chimii naturale pe care o cunoșteau din copilărie; alții se jucau cu țâncii și cu soțiile. Cerberii cei verzi, denumiți vameși, își fumau liniștiți pipele. Era ceva oriental în acest tablou, și fără îndoială că un parizian, sosit acolo brusc, nu s-ar fi crezut în Franța. Baronul și baroana, motivând că au venit să vadă cum merge strângerea sării, se aflau pe dig și admirau tăcutul peisaj în care doar marea își înălța mugetul valurilor la răstimpuri egale; bărcile brăzdau apele, iar centura verde a pământului cultivat producea un efect cu atât mai încântător, cu cât el e foarte rar pe țărmurile veșnic mohorâte ale Oceanului.

— Ei bine, prieteni, iată că, înainte de a muri, mai văd o dată lacurile de la Guérande, spuse baronul către paludierii ce se adunaseră pe drumul dinspre lacuri ca Ba-l salute.

— Oare du Guénic-ii mor? zise un paludier.

În acea clipă, caravana plecată de la des Touches ajunsese pe drumul cel îngust. Marchiza mergea înainte singură, Calyste și Camille o urmau ținându-se de braț. La douăzeci de pași după ei venea Gasselin.

— Uite-i pe mama și pe tata, spuse tânărul către Camille.

Marchiza se opri. Doamna du Guénic simți cea mai adâncă repulsie când o văzu pe Béatrix, care era îmbrăcată totuși foarte atrăgător: purta peste păru-i buclat, strâns dedesubt, o pălărie italienească cu boruri mari, împodobită cu albăstrele, o rochie dintr-o mătase

ecru, ușor cenușie, cu o centură albastră, lungă, în sfârșit avea un aer de prințesă deghizată în ciobăniță.

„N-are inimă”, își zise baroana.

— Domnișoară, îi spuse Calyste domnișoarei des Touches, iată-i pe doamna du Guénic și pe tatăl meu.

Pe urmă, întorcându-se către baron și baroană, spuse:

— Domnișoara des Touches și doamna marchiză de Rochegude, născută de Casteran, tată.

Baronul o salută pe domnișoara des Touches care, la rândul ei, o salută sfios și plină de recunoștință pe baroană.

„Aceasta, gândi Fanny, îl iubește într-adevăr pe fiul meu; parcă mi-ar mulțumi că l-am adus pe Calyste pe lume.”

— Ați venit, ca și mine, să vedeți dacă recolta va fi bună; dumneavoastră însă aveți motive mai temeinice decât mine să fiți curioasă, îi spuse domnișoarei des Touches baronul, aveți bunuri superioare aici, domnișoară.

— Domnișoara e cea mai bogată dintre toți proprietarii noștri, spuse un paludier; Dumnezeu s-o ocrotească, e o *doamnă!*

Cele două grupuri se salutară și se despărțiră.

— Nu i-ai da mai mult de treizeci de ani domnișoarei des Touches, îi spuse soției sale baronul. E tare frumoasă. Și Calyste o preferă pe mârțoaga aia de marchiză, în locul acestei minunate fiice a Breitaniei.

— Vai, da! spuse baroana.

O barcă aștepta la capătul digului, unde îmbarcarea se făcu fără niciun chef. Marchiza era rece și mândră. Camille îl muștrăluise pe Calyste pentru neascultarea lui, explicându-i în ce stadiu se aflau treburile lui sentimentale. Calyste, ros de o disperare posacă, arunca spre Béatrix niște priviri în care dragostea se înfrunta cu ura. Nu se rosti o vorbă pe tot scurtul drum de la digul de la Guérande până la marginea portului Croisic, locul unde se încarcă sarea pe care femeile o aduc în niște străchini

mari de pământ purtate pe cap, și pe care ele le țin în așa fel încât par niște bibelouri. Femeile umblă desculțe și nu se îmbracă decât cu o fustă destul de scurtă. Multe dintre ele lasă fără nicio jenă să fluture năframele ce le acoperă bustul, altele nu au decât o cămașă, și acestea-s cele mai semețe, căci cu cât femeile poartă mai puține veșminte, cu atât ele dezvăluie o mai neprihănită noblete. Mica navă daneză tocmai isprăvea munca de încărcare. Debarcarea celor două frumoase doamne stârni deci curiozitatea femeilor ce aduceau sarea; și, atât pentru a rămâne singură, cât și pentru a-l ajuta pe Calyste, Camille se îndreaptă grăbită spre stânci, lăsându-l cu Béatrix. Gasselin, la rândul-i se îndepărtă de stăpânul său la cel puțin vreo două sute de pași. În partea dinspre mare, peninsula Croisic e mărginită de niște stânci de granit ale căror forme sunt atât de prăpăstioase și de ciudate, încât nu pot fi apreciate decât de călătorii care au văzut destule spre a putea face comparație între asemenea spectacole mărețe ale sălbaticiei naturi. Stâncile de la Croisic au, poate, asupra altor frumuseți similare, superioritatea ce se recunoaște drumului de la Grande-Chartreuse asupra celorlalte de același fel. Nici țărmurile Corsicei, unde stâncile se prezintă sub forma unor recifuri foarte ciudate, nici cele ale Sardiniei, unde natura a dat naștere unor efecte grandioase și teribile, nici rocile de bazalt ale mărilor nordice nu au un caracter atât de complet. Fantezia s-a amuzat alcătuind nesfârșite arabescuri, în care cele mai fantastice figuri se răsucesc și se dezrăsucesc. Toate formele coexistă acolo. Poate că imaginația se simte obosită de o atât de imensă galerie de monstrozități, printre colții cărora, pe vreme de furtună, clocotesc apele oceanului care, până la urmă, au izbutit să șlefuiască toate asperitățile. Sub o boltă naturală, de o originalitate întrucâtva imitată de Brunelleschi, căci cele mai mari realizări ale artei sunt totdeauna o timidă contrafacere a frumuseților naturii,

dai de o baie lustruită ca o cadă de marmură, pardosită cu nisip neted, fin și alb, unde te poți scălda fără teamă în numai patru picioare de apă calduță. Treci admirând micile limanuri răcoroase, străjuite de porticuri cioplite grosolan, dar impunătoare, în genul celor de la palatul Pitti, altă imitație după minunățiile naturii. Priveliștile se schimbă mereu, nimic nu lipsește din ceea ce ar putea născoci sau ar putea visa imaginația cea mai bogată. Există chiar, lucru atât de rar pe țărmurile oceanului încât poate, că aici se află singura excepție, un mare *buisson* din planta de la al cărei nume s-a creat acest cuvânt. Acest *buis* – un cimișir care constituie cea mai mare curiozitate de la Croisic, unde arborii nu pot răzbate – se află la o depărtare de vreo leghe de port, în cel mai înaintat punct de pe coastă. Pe unul dintre promontoriile de stânci, ridicat deasupra mării la o înălțime la care valurile, chiar și în toiul celor mai furioase furtuni, nu ajung niciodată, întors cu fața către sud, năvala torentelor a săpat o prăpastie adâncă de vreo patru picioare. În această despicătură, întâmplarea, sau poate omul, a pus destul pământ pentru ca acel cimișir mărunț și des, însămânțat de păsări, să se poată dezvolta. După înfățișarea rădăcinilor se poate aprecia că el are o vechime de cel puțin trei sute de ani. Sub el, stânca se rupe brusc. Cutremurele, ale căror urme sunt scrise în trăsături de neșters pe această coastă, au aruncat bucățile de granit cine știe unde. Marea, neîmpiedicată de nici un vin recif, bate drept în partea de jos a stâncii, unde apa are o adâncime de peste o sută de picioare; de jur-împrejur alte câteva stânci, aflate sub fața oceanului și pe care doar zbuciumul înspumat al apelor le semnalează, descriu un fel de căldare uriașă. E nevoie de curaj și de hotărâre pentru a urca până pe culme; acestui mic Gibraltar, al cărui vârf e aproape rotund și de unde o simplă pală de vânt îl poate prăvăli pe îndrăzneț în mare sau, ceea ce ar fi și mai rău, pe stâncile de sub el.

Santinela aceea uriașă seamănă cu lanternourile vechilor castele de unde se putea urmări orice mișcare, cuprinzând cu privirea întregul ținut; de acolo se pot vedea clopotnița și culturile aride de la Croisic, precum și nisipurile și dunele ce amenință să acopere ogoarele, după ce au năpădit moșia burgului Batz. Unii bătrâni pretind că, în vremurile de demult, pe aceste locuri se afla o cetate întărită. Pescuitorii de sardele i-au dat un nume stâncii ce se zărește până departe, în largul mării; este însă de înțeles că numele acela breton, tot atât de greu de pronunțat ca și de reținut, a fost uitat. Calyste o conduse pe Béatrix către acel vârf de unde priveliștea este minunată și unde frumusețea stâncilor depășește tot ceea ce stârnește uimire de-a lungul drumului printre nisipuri către mare. E inutil să explicăm de ce se grăbise Camille să le-o ia înainte. Ca o fiară rănită, ea căuta singurătatea; se afunda în grote, reapărea pe vârfurile stâncilor, alunga crabii de prin găurile lor sau le surprindea în flagrant delict ciudatele obiceiuri. Ca să nu fie stânjenită de hainele sale femeiești, își pusese niște pantaloni cu manșete brodate, o bluză scurtă, o pălărie de castor, iar în loc de baston avea o cravașă, căci totdeauna i-a plăcut să se mândrească cu forța și cu sprinteneala ei; în felul acesta, era de o sută de ori mai frumoasă decât Béatrix, purta un șal mic, de mătase roșie chinezească, legat peste piept, așa cum poartă copiii. Un timp, Béatrix și Calyste o văzură fluturând peste culmi și peste prăpăstii ca o flăcăruie, străduindu-se să-și alunge suferințele prin înfruntarea primejdiilor. Ajunse prima la stânca acoperită cu cimișir și se așeză într-o adâncitură, la umbră, cufundată în gânduri. Ce putea face la bătrânețe o femeie ca ea, după ce băuse cupa gloriei pe care toate marile talente, prea lacome pentru a-și chivernisi meschinele satisfacții de amor-propriu, le sorb dintr-o înghițitură? Ea a mărturisit mai apoi că unul dintre acele gânduri pe care le inspiră cine știe ce nimic, cine

știe ce incident mărunț, care pentru oamenii de rând este, poate, o prostie, dar care pentru sufletele mari deschide un abis de cugetări, i-a sugerat atunci să se hotărască la actul ciudat prin care avea să-și încheie legăturile cu viața socială. Scoase din buzunar o cutiuță în care pusese, pentru a-și potoli setea, câteva bomboane de fragi; luă câteva: dar, pe când le savura, nu se putu împiedica să nu remarce că fragii, deși nu mai existau fragi, supraviețuiau totuși prin calitățile lor. Trase atunci concluzia că tot așa se pot petrece lucrurile și cu noi. Marea îi înfățișă apoi o imagine a infinitului. Nicio minte deosebită nu poate să contemple infinitul, admitând nemurirea sufletului, fără a ajunge la o concluzie cu sens religios. Gândurile acestea o mai urmăreau încă atunci când inspiră din flaconul cu apă de Portugalia. Toate urzelile sale pentru a o face pe Béatrix să cadă în brațele lui Calyste i se părură de-a dreptul meschine; simți că în ea moare femeia și se descătușează nobila și îngereasca ființă învăluită până atunci în făptura trupească. Uriașa ei inteligență, știința, cunoștințele, falsele ei iubiri o puseseră față în față cu ce? Cine să i-o spună? Își purtă privirea peste cotiturile pe care o adusese Calyste și le compară cu întortocheatele cărări de pe alte stânci. În ochii ei, Calyste rămânea frumosul crainic al cerului, călăuza ei divină. Își înăbuși iubirea pământească prin iubirea cerească.

După ce merse un timp în tăcere, la o exclamație a doamnei de Rochegude în legătură cu frumusețea oceanului, care se deosebește mult de Mediterana, Calyste nu se putu împiedica să nu compare ca mărime, ca zbucium, ca adâncime, ca eternitate, apele acestea cu dragostea lui.

— Sunt mărginite de o stâncă, îi spuse Béatrix râzând.

— Când îmi vorbești așa, răspunse Calyste aruncându-i o privire dumnezeiască, te văd, te aud și pot să am o răbdare de înger; când însă rămân singur, de-ai putea să

mă vezi, ți-ar fi milă de mine. Mama plânge atunci de suferința mea.

— Ascultă, Calyste, trebuie să sfârșim, spuse marchiza reîntorcându-se la drumul de nisip. Ne aflăm, poate, în singurul loc prielnic mărturisirii unor astfel de lucruri, căci în viața mea n-am văzut natura mai în armonie cu gândurile mele. Am văzut Italia, unde totul vorbește despre dragoste; am văzut Elveția, unde totul este proaspăt și exprimă o fericire reală, o fericire harnică, unde vegetația, apele cuminți, cele mai senine priveliști sunt închise de Alpii încununați cu zăpezi; dar n-am văzut nimic care să zugrăvească mai bine fierbintea uscăciune a vieții mele, ca această mărunță câmpie arsa de vânturile mării și roasă de aburii marini, unde o agricultură tristă se zbate în fața imensului ocean, în fața crângurilor Bretaniei din care se ridică turnurile Guérandei voastre. Ei bine, Calyste, iat-o pe Béatrix. Nu-ți lega viața de ea! Te iubesc, dar n-am să fiu a ta niciodată, în niciun fel, pentru că îmi cunosc pustietatea din suflet. Ah! tu nu știi cât de aspră sunt cu mine însămi când îți vorbesc astfel. Nu, n-ai să-ți vezi niciodată idolul prăbușit, dacă într-adevăr sunt un idol; nu se va prăbuși de la înălțimea la care l-ai ridicat acum, mi-e groază de o pasiune pe care și lumea și religia o condamnă, nu vreau să mai fiu umilită și nici să-mi țin fericirea ascunsă; rămân legată acolo unde mă aflu, voi fi ca pustiu nisipos și fără vegetație, fără flori și fără pic de verdeață de-aici.

— Dar dacă ai fi părăsită de cel de care ești legată? spuse Calyste.

— Ei bine, aș cerși îndurare, m-aș umili în fața bărbatului pe care l-am jignit, dar niciodată n-aș alege riscul de a mă avânta într-o fericire care știu că se va sfârși.

— Se va sfârși? exclamă Calyste.

Marchiza întrerupse ditirambica în care era gata să se lanseze iubitul ei, repetând: „Se va sfârși!” pe un ton

care-l sili să tacă.

Discuția aceasta stârni în tânărul Calyste una dintre acele furii lăuntrice mute pe care numai cei ce au iubit fără nădejde le cunosc. Béatrix și el făcură vreo trei sute de pași într-o tăcere adâncă, fără a mai privi nici marea, nici stâncile, nici ogoarele de la Croisic.

— Te-aș face atât de fericită! spuse Calyste.

— Toți bărbații încep prin a ne făgădui fericirea, și ne lasă ca moștenire rușinea, părăsirea și sila. Nu am nimic de reproșat celui față de care trebuie să fiu credincioasă; el nu, mi-a făgăduit nimic, eu singură m-am dus la el; dar unicul mijloc pe care-l mai am pentru a-mi micșora greșeala este de-a face ca această greșeală să devină eternă.

— Spune-mi că nu mă iubești, doamnă! Eu, care te iubesc, știu din propria-mi experiență că dragostea nu se discută, că ea nu se vede decât pe sine și că nu există niciun sacrificiu pe care nu l-ar face. Poruncește, și voi înfrunta imposibilul. Cel care, odinioară, și-a disprețuit iubita pentru că ea și-a aruncat mânușa între lei poruncindu-i să se ducă să i-o ridice de acolo, acela nu iubea! El tăgăduia dreptul pe care îl aveți de a ne pune la încercare spre a fi sigure de dragostea noastră și spre a nu vă depune armele decât în fața unor măreții supraomenești, ți-aș sacrifica și familia, și numele, și viitorul meu.

— Câtă jignire e în cuvântul acesta: sacrificiu! spuse ea, pe un ton de reproș care-l făcu pe Calyste să simtă nerozia expresiei sale.

Numai femeile care iubesc deplin sau cochetele știu să-și facă un punct de sprijin dintr-un cuvânt, și să se avânte la o înălțime amețitoare: și rațiunea, și sentimentul procedează la fel; doar că femeia îndrăgostită se înduioșează, pe când cochetă disprețuiește.

— Ai dreptate, spuse Calyste cu ochii în lacrimi, e un cuvânt ce nu se poate spune decât despre chinurile pe

care mi le impui.

— Taci, spuse Béatrix, impresionată de acest răspuns prin care, pentru întâia oară, Calyste își exprima exact iubirea; am săvârșit destule prostii, nu mă mai ispiti.

Se aflau, în clipa aceea, la piciorul stâncii acoperite cu cimișir. Calyste trăia cea mai îmbătătoare fericire susținând-o pe marchiză ca să se cațere pe stânca pe care ga ținu s-o urce până în vârf. Pentru bietul copil, a o strânge pe după mijloc și a o simțit pe această femeie cum tremura ușor, fu suprema favoare; ea avea nevoie de el! O asemenea plăcere nesperată îi tulbură mințile, nu mai văzu nimic și o prinse pe Béatrix de talie.

— Ei bine! spuse ea pe un ton poruncitor.

— Nu vei fi niciodată a mea? o întrebă el, cu glasul înăbușit de un clocot de sânge.

— Niciodată, dragul meu, răspunse ea. Nu pot fi pentru tine decât Béatrix, un vis. Oare atâta nu-i un lucru plăcut? Nu vom cunoaște astfel nici amărăciunea, nici mâhnirea, nici părerile de rău.

— Și te vei reîntoarce la Conti?

— Trebuie.

— Atunci nu vei mai fi a nimănui, niciodată! spuse Calyste, îmbrâncind-o pe marchiză cu o violență frenetică.

Înainte de a se arunca și el după ea. vru să-i asculte căderea, însă nu auzi decât un țipăt surd, fâșâitul rochiei ce se rupea și bufnetul înfundat al trupului căzând. În loc să se prăbușească însă cu capu-n jos, Béatrix se răsturnase și alunecase între tufele de cimișir; s-ar fi rostogolit totuși până-n adâncul apelor, dacă rochia nu i s-ar fi agățat de un colț de stâncă și, sfâșiindu-se, n-ar fi amortizat căderea trupului pe stratul de cimișir. Domnișoara des Touches, care văzuse întreaga scenă, nu putu să strige, fiind atât de uluită încât nu fu în stare decât să-i facă semne lui Gasselin să alerge într-acolo. Calyste, îndemnat de o curiozitate sălbatică, se aplecă, văzu situația în care se afla Béatrix și se cutremură:

doamna de Rochegude părea că se roagă, credea că va muri, simțea crengile de cimișir gata-gata să cedeze. Cu iscusința fulgerătoare pe care o insuflă dragostea, cu sprinteneala supranaturală pe care tinerețea știe s-o afle în primejdie, Calyste își dădu drumul, alunecând de la o înălțime de nouă picioare și sprijinindu-se pe câteva asperități, până ce ajunse la marginea stâncii, unde izbuti s-o tragă în sus pe marchiză, pe care o ridică pe brațe, riscând să se prăbușească amândoi în mare. Când o luă pe Béatrix în brațe, ea era leșinată; însă, astfel, și-o putea închipui numai a lui, pe acel pat aerian pe care aveau să rămână mult timp singuri, și primul lui gând fu de plăcere.

— Deschide ochii și iartă-mă, spuse Calyste, sau vom muri împreună.

— Să murim? spuse ea, deschizând ochii și desfăcându-și buzele.

Calyste îi salută întrebarea cu o sărutare, și atunci simți în toată ființa marchizei un tremur convulsiv ce-l fermeca. În acea clipă, bocancii țintuiți ai lui Gasselin se auziră deasupra. Bretonul era urmat de Camille, împreună cu care cerceta mijloacele de a-i salva pe cei doi îndrăgostiți.

— Nu-i de făcut decât una, domnișoară, spuse Gasselin: să mă las să alunec până acolo, ei să se urce pe umerii mei, iar dumneavoastră să le dați mâna.

— Și tu? întrebă Camille.

Servitorul păru surprins că poate fi și el luat în seamă, în toiul primejdiei ce-l amenința pe tânărul său stăpân.

— Mai bine fugi și adu o scară de la Croisic, spuse Camille.

„E destul de dată naibii domnișorica asta”, își zise Gasselin coborând.

Béatrix ceru cu un glas slab să fie culcată, căci se simțea sfârșită. Calyste o culcă între stâncă și cimișir, pe stratul subțire de pământ.

— Te-am văzut, Calyste, spuse Camille. Fie că Béatrix moare, fie că va fi salvată, ceea ce s-a petrecut aici nu

trebuie să fie niciodată altceva decât un accident.

— Are să mă urască, spuse el, cu ochii umezi.

— Are să te adore, răspunse Camille; lată-ne întorși din plimbarea noastră, trebuie s-o transportăm la des Touches. Ce-ai fi făcut, dacă ea ar fi murit? Îl întrebă ea.

— Aș fi urmat-o.

— Și mama ta?...

Apoi, după o pauză:

— Și eu? zise Camille încet.

Calyste rămase palid, cu spatele sprijinit de stâncă, nemișcat, tăcut. Gasselin se întoarse repede de la una din micile ferme presărate pe câmpie, alergând cu o scară pe care-o găsisese acolo. Béatrix își recăpătase puțină putere. După ce Gasselin așeză scara, marchiza, ajutată de Gasselin, care-l rugă pe Calyste să petreacă șalul cel roșu al domnișoarei des Touches pe sub brațele doamnei de Rochegude și să-i dea lui capătul, izbuti să ajungă pe platforma rotundă, de unde Gasselin o luă în brațe ca pe un copil și o coborî pe plajă.

— Nu i-aș fi spus nu morții; dar suferințele! îi spuse ca domnișoarei des Touches cu glasul stins.

Slăbiciunea și durerile pe care le resimțea Béatrix o siliră pe Camille să se hotărască s-o ducă la ferma de unde Gasselin împrumutase scara. Calyste, Gasselin și Camille se dezbrăcară de hainele la care puteau renunța, întocmiră din ele un fel de saltea pe scara aceea, o așezară pe Béatrix deasupra și o transportară ca pe o targă. Fermierii își oferiră pătul. Gasselin alergă la locul unde așteptau caii, luă unul și dete fuga să-l aducă pe chirurgul din Croisic, după ce le spusese luntrașilor să aștepte în golful cel mai apropiat de fermă. Calyste, așezat pe un taburel, răspundea prin mișcări de cap. și prin rare monosilabe la întrebările domnișoarei des Touches, a cărei îngrijorare era sporită și de starea doamnei de Rochegude și de cea a lui Calyste. După ce i se luă puțin sânge, bolnava se simți ceva mai bine; izbuti

să vorbească, acceptă să se urce în barcă și, pe la orele cinci, era transportată de la digul din Guérande la des Touches, unde o aștepta medicul orașului. Zvonul accidentului se răspândise cu o rapiditate inexplicabilă în acea regiune singuratică, în care locuitorii aproape că nici nu se vedeau între ei.

Calyste își petrecu noaptea la des Touches, veghind-o la căpătâi pe doamna de Rochegude, împreună cu domnișoara des Touches. Medicul afirmase că a doua zi marchiza nu va mai avea decât o senzație de oboseală. Peste deznădejdea lui Calyste, izbucnise o bucurie adâncă; sta lângă patul doamnei de Rochegude, o privea cum doarme sau cum se deșteaptă; îi putea studia fața palidă și cele mai neînsemnate mișcări. Camille zâmbea amar, văzând la Calyste simptomele uneia dintre acele pasiuni ce se imprimă pentru totdeauna în sufletul și în simțămintele unuia bărbat, înrâurindu-i întreaga viață, la o vârstă când niciun gând și nicio altă preocupare nu se opune unei asemenea cumplite prefaceri lăuntrice. Niciodată Calyste nu va reuși să vadă femeia cea adevărată care era în Béatrix,

Cu ce naivitate lăsa tânărul breton să i se citească gândurile cele mai tainice!... Își închipuia că femeia aceea îi aparținea pentru că sta astfel în camera ei și o admira în patul răvășit. Pândeau cu o atenție extatică până și cele mai ușoare mișcări ale doamnei de Rochegude; atitudinea lui vădea o curiozitate atât de nostimă, fericirea lui se dezvăluia atât de naiv încât, la un moment dat, cele două femei se priviră zâmbind. Când Calyste văzu frumoșii ochi verzi ca marea ai bolnavei exprimând un amestec de tulburare, de iubire și de ironie, se înroși și întoarse capul.

— Nu ți-am spus eu, Calyste, că voi, bărbații, ne făgăduiți fericirea și până la urmă ne aruncați în prăpastie?

Auzind această glumă spusă pe un ton fermecător, și care dovedea o oarecare schimbare în inima doamnei de

Rochegude, Calyste se lăsă în genunchi, îi luă mâna umedă fără ca Béatrix să se opună și i-o sărută cu supunere.

— Ai dreptul să-mi respingi dragostea pentru totdeauna, iar eu nu am dreptul să-ți spun niciun cuvânt măcar.

— Ah! exclamă Camille, văzând expresia zugrăvită pe fața doamnei de Rochegude și comparând-o cu cea pe care o obținuseră eforturile diplomației sale, dragostea va avea totdeauna mai multă istețime decât întreaga omenire la un loc! Ia-ți calmantul, draga mea, și dormi.

Noaptea aceea, petrecută de Calyste alături de domnișoara des Touches, care citi câteva cărți de teologie mistică în vreme ce Calyste citea *Indiana*²², prima lucrare a celebrei rivale a lui Camille Maupin, unde era zugrăvită cuceritoarea figură a unui tânăr care iubea cu idolatrie și credință, cu o liniște misterioasă și pentru toată viața o femeie ce se afla într-o situație la fel de dificilă ca și cea în care se afla Béatrix, carte ce constitui un exemplu fatal pentru el, noaptea aceea lăsă urme de neșters în inima bietului băiat, pe care Félicité îl făcu să înțeleagă că, dacă nu e un monstru, o femeie nu poate fi decât fericită și măgulită în toate vanitățile ei de a fi fost obiectul unei crime.

— Pe mine nu m-ai fi aruncat în apă! spuse biata Camille, ștergându-și o lacrimă.

Spre ziuă, Calyste, doborât de oboseală, adormi în fotoliu. Fu rândul marchizei să-l contemple pe fermecătorul copil, palid de emoții și de întâia lui veghe de iubire; îl auzi murmurându-i numele prin somn.

— Iubește dormind, îi spuse ea domnișoarei des Touches.

— Trebuie să-l trimitem acasă să se culce, spuse Félicité deșteptându-l.

Nimeni nu era îngrijorat la castelul du Guénic,

²² Roman de George Sand.

domnișoara des Touches îi scrisese câteva rânduri baroanei. Calyste se întoarse să ia masa de seară la Touches, o regăsi pe Béatrix sculată, palidă, slabă și obosită; nu mai avea însă nicio umbră de asprime nici în vorbe, nici în priviri. Din seara aceea, pe care Camille o învălui în muzică, așezându-se la pian anume pentru a-l lăsa pe Calyste să poată lua și să poată strânge în mâinile lui mâinile doamnei de Rochegude, fără ca vreunul dintre ei să rostească vreun cuvânt, nu mai avu loc la des Touches nici cea mai mică furtună. Félicité se vede complet deoparte. Femeile reci, plăpânde, crude și subțiri, ca doamna de Rochegude, și al căror gât prezintă o încheietură osoasă ce le dă o vagă asemănare cu rasa felinei, au sufletul tot atât de șters ca și culoarea ochilor lor deschiși, cenușii sau verzi; de aceea, spre a înmuia spre a topi asemenea pietre, sunt necesare lovături de trăsnet. Pentru Béatrix, furia pricinuită de dragoste și atentatul lui Calyste fuseseră tocmai această străfulgerare căreia nimic nu-i poate rezista și care schimbă chiar și firile cele mai rebele. Béatrix se simțea săgetată de moarte, dragostea pură și neprefăcută îi scâldea inima în flăcările-i moi și fluide. Trăia în atmosfera dulce și molcomă a unor sentimente nemaicunoscute, care i se părea că o înalță și-i sporesc măreția; pătrundea în cerurile în care dintotdeauna Bretania a așezat femeia. Gusta adorația sfioasă a acestui copil a cărui fericire o costa atât de puțin, de vreme ce un gest, o privire, un cuvânt îl mulțumeau pe Calyste. Dobândirea unui preț atât de mare, dat din inimă, pentru asemenea nimicuri, o mișca nespus. O atingere abia simțită a mânușii ei putea deveni pentru acel înger mai mult decât însemna întreaga ei ființă pentru cel de care doamna de Rochegude ar fi trebuit să fie adorată. Câtă deosebire! Ce femeie ar fi putut rezista unei asemenea necurmă zeificări? Nu avea nicio îndoială că este ascultată și înțeleasă. Dacă i-ar fi spus lui Calyste să-și riște viața pentru cel mai mic

capriciu al ei, tânărul breton n-ar fi șovăit o clipă. În aceste împrejurări, Béatrix căpătă un aer nobil și impunător; văzând dragostea în tot ce are mai măreț, căuta în sine un punct de sprijin pentru a rămâne în ochii lui Calyste cea mai desăvârșită dintre toate femeile, năzuind să exercite asupra lui o stăpânire veșnică. Deveni de o cochetărie cu atât mai tenace, cu cât se simțea mai slabă. Se prefăcu bolnavă timp de o săptămână, cu o ipocrizie încântătoare. De câte ori nu făcu ea ocolul pajiștii verzi din grădina ce se întindea în fața castelului de la des Touches, sprijinindu-se de brațul lui Calyste și întorcându-i astfel domnișoarei des Touches suferințele pe care aceasta i le pricinuisese în timpul primei săptămâni ale șederii sale acolo.

— Ah, scumpa mea, îl pui să facă turul cel mare, îi spuse marchizei domnișoara des Touches.

Înainte de plimbarea la Croisic, într-o seară, cele două femei vorbiseră despre dragoste și râseseră de feluritele maniere la care recurg bărbații spre a-și face declarațiile, mărturisindu-și între ele că cei mai iscușiți și mai puțin îndrăgostiți din fire nu se simt dispuși să se plimbe prin labirintul sentimentalismelor, și pe bună dreptate, așa încât bărbații care iubesc cu adevărat sunt o vreme cei mai prost tratați.

— Ei procedează ca La Fontaine când se ducea la Academie! spusesese atunci Camille.

Expresia folosită acum îi amintea marchizei de acea conversație și, în mintea ei, îi reproșă machiavelismul. Doamna de Rochegude avea o putere absolută spre a-l opri pe Calyste între limitele în care voia să-l mențină, amintindu-i printr-un gest sau printr-o privire groaznică lui violență de pe țărmul mării. Sărmanului martir i se umpleau atunci ochii de lacrimi, tăcea și își mistuia gândurile, dorurile, suferințele, cu o răbdare ce fără îndoială că pe oricare altă femeie ar fi înduioșat-o. Béatrix, prin infernala-i cochetărie, îl aduse într-o stare de

deznădejde atât de mare, încât într-o bună zi el se aruncă în brațele domnișoarei des Touches, cerându-i sfatul. Béatrix, înarmată cu scrisoarea lui Calyste, extrăsese din ea pasajul în care el spunea că a iubi este cea mai mare fericire, iar a fi iubit vine în al doilea plan, și se sluzea de axioma lui pentru a-i îngrădi pasiunea cu limitele acestei idolatrii respectuoase care îi plăcea. Îi plăcea nespus să-și lase sufletul dezmiardat de dulcile concerte de laude și de preaslăvire pe care natura le inspiră tinerilor; există atâta artă neprefăcută, atâta farmec nevinovat în plânsul, în rugile, în exclamațiile, în apelurile lor la ei înșiși, în garanțiile pe care le oferă asupra viitorului, încât Béatrix se ferea cu grijă să răspundă. Ea spusese o dată: se îndoia! nu putea fi încă vorba de iubire, ci doar de îngăduința de a iubi, îngăduință pe care o cerea mereu bietului copil ce se încăpățâna să cucerească latura cea mai puternică, latura morală. Femeia cea mai rezistentă în cuvinte este adeseori foarte slabă în fața faptelor. După ce văzuse progresul pe care îl realizase împingându-o pe Béatrix în mare, e ciudat că tânărul breton n-a continuat să-și obțină fericirea prin violență; dar iubirea celor tineri e atât de extatică și de evlavioasă, încât ei vor să capete totul numai prin convingerea morală: de aici caracterul ei sublim.

Cu toate acestea, într-o zi, bretonul, scos din fire de dorință, se plânse amarnic către Camille de comportarea doamnei de Rochegude.

— Am vrut să te vindec, silindu-te s-o cunoști cât mai repede, răspunse Camille; ai stricat însă totul cu nerăbdarea ta. Acum zece zile îi erai stăpân; astăzi, ești sclavul ei, sărmanul meu băiat. Și nu vei avea niciodată tăria să execuți ordinele mele.

— Ce trebuie să fac?

— Să-i cauți ceartă din pricina asprimii ei. O femeie se lasă totdeauna furată de vorbe, fă în așa fel ca să te jignească și nu mai veni la des Touches până ce nu te va

chema ea.

În toate bolile grele, există o clipă când pacientul acceptă cele mai crude leacuri și se supune celor mai cumplite operații. Într-o astfel de situație ajunsese Calyste. Ascultă, deci, de sfatul dat de Camille și rămase două zile acasă; în cea de-a treia zi însă, el bătea sfios la ușa doamnei de Rochegude, vestind-o că Félicité și el o așteptau la masă.

— Încă un mijloc pierdut! îi spuse Camille, când îl văzu sosind cu atâta lașitate.

Béatrix se opriese adesea, în decursul celor două zile, la fereastra de unde se vede drumul spre Guérande. Când Camille o surprindea acolo, ea începea să spună că e preocupată de frumusețile tufelor de drobiță de pe marginea drumului, cu florile lor de aur luminate de soarele de septembrie. Camille cunoscuse astfel secretul doamnei de Rochegude și n-ar fi avut decât un cuvânt de rostit pentru ca tânărul Calyste să fie fericit, dar nu-l rosti: era încă prea femeie pentru a-l împinge la acea faptă de care se înfricoșează inimile tinere, ce par a avea intuiția a tot ceea ce va pierde idealul lor. Béatrix îi lăsă pe Camille și Calyste să aștepte destul de mult. Pentru oricare altul în afară de el, o asemenea întârziere ar fi fost semnificativă, căci toaleta în care apăru marchiza dovedea dorința ei de a-l fascina pe Calyste și de a împiedica o nouă absență. După masă, plecă să se plimbe prin grădină și îl copleși de bucurii pe acest copil vrăjit de dragoste, atunci când îi mărturisi dorința de a revedea împreună stânca unde era să moară.

— Să mergem acolo singuri, se rugă Calyste cu un glas emoționat.

— Refuzând, răspunse ea, ți-aș da motive să crezi că ești primejdios. Vai, ți-am spus de o mie de ori; sunt a altuia, și nu pot fi decât a lui; l-am ales fără să fi cunoscut dragostea. Pentru o îndoită greșală, îndoită să-mi fie pedeapsa.

Când îi vorbea așa, cu ochii pe jumătate umeziți de picul de lacrimi pe care asemenea femeii știu să le verse, Calyste simțea o milă ce-i domolea înflăcărata exaltare: o adora atunci ca pe o madonă. Nu trebuie să cerem diferitelor caractere să se asemene în forma pe care o dau sentimentelor lor, tot așa după cum nu putem pretinde ca toți arborii să dea aceleași fructe. În clipele acelea, Béatrix trecea prin frământări cumplite; ea șovăia între propria-i grijă și Calyste, între lumea în care spera să reintre într-o zi și fericirea desăvârșită; între a se pierde pentru totdeauna printr-o a doua greșală de neiertat și iertarea socială, începuse să asculte, fără nicio nemulțumire, fie ea și prefăcută, insistențele unei iubiri oarbe; se lăsa dezmiardată de mâinile blânde ale înduioșării. De mai multe ori, se simțise emoționată până la lacrimi ascultându-l pe Calyste cum îi făgăduia dragoste în locul a tot ceea ce ar pierde în ochii lumii, și compătimind-o că e legată de un geniu atât de rău, de un bărbat atât de ipocrit cum era Conti. De mai multe ori, Béatrix îi închisese gura lui Calyste, după ce îi povestise mizeriile și suferințele care o năpădiseră în Italia, dându-și seama că nu este singură în inima lui Conti. În legătură cu acest subiect, Camille îi dăduse destule lecții lui Calyste, iar Calyste se pricepu să profite de ele.

— Eu, îi spunea el, te voi iubi în mod absolut; n-ai să găsești la mine succesele artei, nici satisfacțiile pe care la dă o mulțime emoționată de minunile talentului; singurul meu talent va fi acela de a te iubi, singurele, mele satisfacții vor fi satisfacțiile tale, admirația nici unei femei nu mi se va părea vrednică de atenție; nu vei avea să te temi de nicio rivalitate; ești calomniată; iar acolo unde ești prețuită, aș vrea să mă aflu în fiecare zi.

Béatrix asculta asemenea cuvinte cu capul plecat, lăsându-l pe Calyste să-i sărute mâinile, recunoscând tainic dar cu multă plăcere, că este, poate, un înger nerecunoscut.

— Sunt prea umilită, răspundea ea, trecutul meu îmi lasă viitorul despuiat de orice siguranță.

Pentru Calyste, fu o dimineață frumoasă dimineața în care, venind la des Touches la ora șapte, o zări, între două tufe de drobiță, la o fereastră, pe Béatrix, cu aceeași pălărie de pai pe care o purtase în ziua excursiei lor. Simți că-i vine amețală. Asemenea lucruri mărunte ale dragostei fac lumea mai mare. Poate că numai franțuzoaicele stăpânesc secretul unor astfel de lovituri de teatru, datorate farmecelor spiritului lor; ele știu să pună într-un sentiment exact atâta spirit cât trebuie fără ca acesta să-și piardă din tărie. Ah, ce ușor atârna Béatrix la brațul lui Calyste! Leșiră amândoi prin grădină, pe poarta ce dă către dune. Béatrix găsi că nisipurile sunt fermecătoare; zări apoi acele plante mici și dure, cu flori roze, care cresc pe astfel de locuri, și culese câteva pe care le întocmi într-un mănunchi, adăugând și câteva floricele de ipcărigă, tot atât de răspândite prin aceste nisipuri aride, și le împărți, într-un chip plin de înțeleșuri, cu Calyste, pentru care aceste flori și aceste frunze aveau să devină o veșnică, o sinistră icoană.

— Vom pune lângă ele și niște cimișir, spuse Béatrix zâmbind.

— Se opriă un timp pe dig, unde Calyste, până să vină barca, îi povesti cât de copilăros se purtase în ziua sosirii ei acolo.

— Din pricina escapadei tale, despre care am aflat îndată, am fost atât de aspră din prima zi, spuse Béatrix.

În timpul plimbării, doamna de Rochegude păstră tonul acela ușor glumeț al femeii care iubește, precum și o tandrețe îmbinată cu un aer degajat Calyste se putea crede iubit. Dar când, hoinărind pe nisip, de-a lungul stâncilor, coborâra spre unul dintre fermecătoarele golfulețe unde valurile aduceau cele mai extraordinare mozaicuri alcătuite din cele mai ciudate marmore, și se jucară acolo ca niște copii căutând cele mai frumoase

bucăți; când Calyste, în culmea beției, îi propuse limpede să fugă amândoi în Irlanda, Béatrix luă din nou un aer demn și misterios, îi ceru brațul și continuă drumul către stânca pe care o botezase stânca ei tarpeiană.

— Dragul meu, îi spuse apoi, urcând cu pași rari mărețul bloc de granit din care avea să-și facă un pedestal, nu am Curajul să-ți ascund tot ceea ce însemni pentru mine. De zece ani încoace, n-am mai avut o fericire asemănătoare cu aceea pe care am trăit-o noi acum, culegând scoici printre aceste stânci scăldate de valuri, adunând aceste pietre cu care îmi voi face un colier ce va fi pentru mine mai prețios decât dacă ar fi alcătuit din cele mai frumoase diamante. Am fost în aceste clipe o fetiță, un copil, așa cum eram la paisprezece sau la șaisprezece ani, demnă atunci de tine. Dragostea pe care am avut fericirea să ți-o inspir m-a înălțat în proprii mei ochi. Înțelege cuvântul acesta cu tot farmecul lui. Ai făcut din mine cea mai orgolioasă femeie, cea mai fericită de faptul că e femeie, și vei trăi în amintirea mea poate mai mult decât voi rămâne eu în amintirea ta.

În clipa aceea, ajunsese în vârful stâncii, de unde se vedea de-o parte imensul ocean, iar de cealaltă parte Bretania cu insulele ei de aur, cu turnurile feudale și cu tufărișurile ei de drobiță. Niciodată nu s-a aflat vreo femeie pe o scenă mai frumoasă pentru a face o mărturisire atât de mare.

— Dar, spuse ea, nu-mi aparțin, sunt mai legată prin voința mea decât am fost legată prin lege. Fii, deci, pedepsit cu nefericirea mea, și mulțumește-te să știi că vom suferi împreună. Dante n-a revăzut-o niciodată pe Beatrice, Petrarca nu s-a bucurat niciodată de Laura lui. Asemenea pedepse nu lovesc decât sufletele mari. Ah! dacă voi fi părăsită, dacă voi cădea cu mii de trepte mai jos în rușine și în infamie, dacă Béatrix a ta va fi crunt disprețuită de întreaga lume care-i va deveni oribilă, dacă

va ajunge cea mai de pe urmă dintre femeii!... atunci, copile adorat, spuse ea luându-l de mână, să știi că ea va fi totuși cea dintâi dintre toate, că va putea să se ridice până la ceruri sprijinindu-se pe tine; atunci, însă, prietene, spuse ea, aruncându-i o privire sublimă, când vei vrea s-o arunci în prăpastie, să nu-ți mai greșești lovitura: după dragostea ta, moartea!

Calyste o ținea pe Béatrix pe după mijloc și o strânse la piept. Spre a-și confirma dulcile cuvinte, doamna de Rochegude depuse pe fruntea lui Calyste cea mai castă și mai sfioasă sărutare. Coborâra apoi de pe stâncă și se întoarseră domoli, vorbind ca niște oameni care s-au ascultat și s-au înțeles perfect, ea socotind că a obținut pacea, el nemaiîndoindu-se de fericirea lui, amăgindu-se astfel și unul și altul. Calyste, după cele ce-i spusese Camille, spera că domnul Conti va fi încântat de prilejul ce i se oferea ca s-o părăsească pe Béatrix. Marchiza, la rândul ei, se lăsa în voia situației sale nelămurite, așteptând să vadă ce se va întâmpla, Calyste era prea naiv și prea îndrăgostit pentru a provoca întâmplarea. Amândoi se aflau în cea mai desfătătoare stare sufletească și se întoarseră la des Touches pe poarta din grădină. Calyste luase cheia. Era pe la șase seara. Miresmele îmbătătoare, atmosfera molcomă, culorile gălbui ale razelor de soare, totul se potrivea cu sentimentele și cu vorbele lor pline de duioșie. Mersul lor era egal? și armonios, ca mersul tuturor îndrăgostiților, mișcările lor reflectând armonia din gânduri. La des Touches domnea o tăcere atât de mare, încât zgomotul porții deschizându-se și închizându-se răsună puternic, fiind de bună seamă auzit în toată grădina. Cum Calyste și Béatrix își mărturisiseră totul, iar plimbarea lor plină de emoții îi ostenise, veneau încetișor, fără să-și mai spună nimic. Deodată, la cotitura unei alei, Béatrix fu zguduită de cel mai îngrozitor fior, acea spaimă comunicativă pe care o provocată vederea unei reptile și care pe Calyste îl

îngheță mai înainte de a fi văzut și el cauza. Pe o bancă, sub un frasin cu ramuri plângătoare, Conti stătea de vorbă cu Camille Maupin. Tremurul lăuntric și convulsiv al marchizei fu mai zguduitor decât ar fi vrut ea; Calyste înțelese atunci cât de scump îi devenise acestei femei, care abia ridicase o barieră între ea și el, fără îndoială numai pentru a-și mai prelungi cu câteva zile dulcea cochetărie, înainte de a trece peste acea barieră. Într-o clipă, o dramă tragică se desfășura cu toate profunzimea ei în adâncul inimilor.

— Pare-se că nu mă așteptai așa de curând, îi spuse doamnei de Rochegude artistul, oferindu-i brațul.

Marchiza nu putu să nu lase brațul lui Calyste și să-l ia pe cel al lui Conti. O schimbare atât de nedemnă, impusă fără putință de cârtire și care umilea noua dragoste, îl copleși pe Calyste, care se prăbuși pe bancă lângă Camille, după ce schimbă cel mai rece salut cu marele său rival. Simțea un potop de sentimente contrarii: știind acum cât de mult îl iubea Béatrix, voise să se repeadă la artist și ă-i spună că Béatrix e a lui; dar tremurul lăuntric al bietei femei, trădând tot ceea ce suferea, căci doamna de Rochegude plătise atunci, într-o clipă, prețul tuturor greșelilor sale, îl tulburase atât de adânc, încât rămăsese năuc, lovit ca și ea de o neputință implacabilă. Aceste două simțăminte contrarii stârniseră în el cea mai violentă dintre furtunile la care fusese supus de când o iubea pe Béatrix,

Doamna de Rochegude și Conti trecură prin fața băncii pe care sta Calyste lângă Camille, marchiza o fulgeră pe rivala sa aruncându-i una dintre acele priviri teribile prin care femeile știu să spună totul, evitând ochii lui Calyste și având aerul că îl ascultă pe Conti care părea că spune ceva glumeț.

— Ce-și pot spune? o întrebă Calyste pe Camille.

— Copile scump, tu încă nu cunoști înspăimântătoarele drepturi pe care o iubire i le lasă unui bărbat asupra unei

femei! Béatrix nu putea să nu-i dea brațul; fără îndoială că acum îi ironizează iubirea, el nu putea să n-o ghicească, după atitudinea voastră și după felul în care ați apărut în fața lui.

— O ironizează?... spuse aprigul tânăr.

— Potolește-te, spuse Camille, de nu vrei să pierzi toate șansele favorabile pe care le ai. Dacă maestrul Conti va zgândări prea tare mândria doamnei de Rochegude, ea îl va strivi ca pe un vierme sub talpă. Conti însă e șiret, va ști să procedeze inteligent. Nu se va gândi că mândră doamnă de Rochegude ar fi putut să-l înșele. Ar fi o prea mare stricăciune să iubească pe cineva din cauza frumuseții lui! Fără îndoială, Conti te va înfățișa în ochii doamnei de Rochegude ca pe un copil cuprins de vanitatea de a iubi o marchiză și de a deveni stăpân peste destinele a două femei. În sfârșit, va face să bubuie artileria picantă a celor mai jignitoare aluzii. Atunci Béatrix va fi nevoită să-i opună o mulțime de tăgăduiri mincinoase, de care el va profita ca să rămână stăpân pe situație.

— Ah, spuse Calyste, el n-o iubește! Eu i-aș reda libertatea; dragostea presupune o alegere făcută clipă de clipă, confirmată zi de zi, ziua de mâine chezășuind-o pe cea de azi și sporind suma plăcerilor noastre. Peste câteva zile Conti nu ne-ar mai fi găsit. Cine ni l-o fi trimis?

— O glumă de gazetar, spuse Camille. Opera muzicală, în succesul căreia Conti își pusese mari speranțe, a căzut, și a căzut total. Fraza: „E cumplit să-ți pierzi dintr-o dată și reputația și iubita!” pe care s-ar putea să i-o fi spus în foaier Claude Vignon, fără îndoială că i-a răscolit întreaga vanitate. Dragostea întemeiată pe sentimente meschine nu cunoaște mila. L-am iscodit, dar cine ar putea cunoaște o fire atât de falsă și de vicleană? Părea obosit de supărări și de dragostea lui, scârbit de viață. Regreta că legătura lui cu marchiza e atât de publică și mi-a debitat despre fosta noastră fericire un întreg poem

elegiac, cam prea iscusit pentru a fi sincer. Fără îndoială, nădăjduia să mă surprindă și, în bucuria pe care vorbele lui dulci mi-ar fi provocat-o, să afle de la mine secretul dragostei voastre.

— Da? spuse Calystei nemaiascultând nimic, cu ochii la Béatrix și la Conti care se apropiau.

Camille, din prudență, stătuse în defensivă, nu-i trădase lui Conti nici secretul lui Calyste, nici pe cel al doamnei de Rochegude. Artistul era în stare să înșele întreaga omenire, așa încât domnișoara des Touches îl sfătui pe Calyste să nu aibă niciun pic de încredere în el.

— Copil scump, îi spuse ea, pentru tine acesta-i momentul cel mai critic; acum e nevoie de o prudență, de o iscusință pe care tu nu le ai, și te vei lăsa amăgit de cel mai viclean om de pe lume, iar eu, acum, nu pot să fac nimic pentru tine.

Clopotul anunță cina. Conti veni să-și ofere brațul lui Camille, Béatrix îl luă pe cel al lui Calyste. Camille lăasă să treacă întâi marchiza, care putu să-l privească pe Calyste și să-i recomande o discreție absolută, punându-și un degete pe buze. Conti fu exagerat de bine dispus în timpul mesei. Poate că veselie lui era un mod de a o iscodi pe doamna de Rochegude, care-și jucă prost rolul. Cochetând, ea l-ar fi putut înșela pe Conti; dar, îndrăgostită cum era, se dădu de gol. Vicleanul muzician, departe de a o stânjeni, păru a nu-și da seama de încurcătura ei. La desert, aduse vorba despre femei, lăudându-le noblețea sentimentelor. „O femeie care ar fi gata să ne părăsească atunci când ne merge bine, ne jertfește totul când suntem la ananghie, spunea el. Femeile au asupra bărbaților superioritatea statorniciei; trebuie să le fi rănit prea adânc spre a le determina să se despartă de prima lor iubire, țin la ea ca la propria onoare, o a doua dragoste este dezonorantă etc.” Se comporta desăvârșit, tămâind altarul pe care sângera o inimă străpunsă de inii de lovituri. Numai Camille și

Béatrix înțelegeau asprimea ascuțitelor săgeți pe care Conti le plasa cu fiecare elogiu. Din când în când, cele două femei se înroșeau, erau însă silite să se stăpânească; își dădură brațul spre a urca la Camille și trecură, într-o înțelegere deplină, prin salonul tel mare în care nu ardea nicio lumină și vinde se aflară singure o clipă.

— Mi-e imposibil să mă las călcată în picioare de Conti și să-i dau vreun drept asupra mea, spuse Béatrix în șoaptă. Un ocnaș e totdeauna la cheremul tovarășului său de lanț. Sunt pierdută, va trebui să mă întorc la ocna dragostei lui Conti. Și numai tu m-ai aruncat îndărăt în ea! Ah, tu l-ai făcut să vină cu o zi mai devreme sau cu o zi mai târziu. Recunosc întru totul infernalul tău talent de scriitoare: răzbunarea e deplină și deznodământul desăvârșit.

— Am putut să-ți spun că-i voi scrie lui Conti, însă ca să fac un asemenea... vai, nu sunt în stare de așa ceva! exclamă Camille. Ești prea necăjită acum, așa încât te iert.

— Ce va face Calyste? spuse marchiza cu admirabilă naivitate de amor-propriu.

— Așadar, Conti te ia cu el? întrebă Camille.

— Ah, îți închipui că ai și biruit? exclamă Béatrix.

Marchiza rosti, cu o mânie ce-i schimonosea frumoasa figură, aceste groaznice cuvinte adresate domnișoarei des Touches, care încercă să-și ascundă bucuria sub o falsă expresie de tristețe; strălucirea ochilor dezmințea însă încruntarea măștii sale, iar Béatrix se pricepea la asemenea prefăcătorii! Așa încât, atunci când ajunseră la lumină și se văzură așezate pe acel divan pe care, de trei săptămâni, se jucaseră atâtea comedii, și unde începuse tragedia intimă a atâtor pasiuni zbuciumate, cele două femei se observară pentru ultima oară; se văzură atunci despărțite printr-o ură profundă.

— Calyste, îți rămâne, spuse Béatrix, privind în ochii

prietenei sale; eu însă am intrat în inima lui și nici a femeie nu mă va mai alunga de acolo.

Camille răspunse cu un inimitabil accent de ironie, carp o lovi în suflet pe marchiză, prin acele cuvinte celebre ale nepoatei lui Mazarian adresate lui Ludovic al XIV-lea: „Domnești, iubești, dar pleci!”

Niciuna dintre ele, în decursul acestei scene foarte aprinse, nu-și dădu seama de absența lui Calyste și a lui Conti. Artistul rămăsese la masă lângă rivalul său, invitându-l să-i țină de urât și să golească împreună o sticlă cu vin de Champagne.

— Avem ceva de discutat, spuse artistul, pentru a preîntâmpina orice refuz din partea lui Calyste.

În situația în care se aflau, tânărul breton fu nevoit să se supună invitației lui Conti.

— Dragul, meu, spuse muzicianul cu o voce alintată, după ce bietul copil bău două pahare de vin, suntem doi băieți de treabă, putem vorbi cu inima deschisă. N-am venit aici adus de vreo bănuială. Béatrix mă iubește, spuse el, făcând un gest plin de siguranță. Eu, însă, n-o mai iubesc; n-am venit ca s-o iau, ci ca să rup cu ea și ca să-i las onorurile acestei rupturi. Dumneata ești tânăr, nu știi cât de util e să pari victimă atunci când te simți călău. Tinerii varsă foc și flăcări, părăsesc o femeie făcând zarvă, adesea o umilesc și se fac astfel urâți de ea; oamenii cumiți însă fac în așa fel încât să fie ei cei izgoniți și iau un vag aer, umilit care le lasă femeilor și câteva păreri de rău și dulcele sentiment al superiorității lor. A fi mazilit de către o divinitate nu este un lucru ireparabil, pe când o călcare de jurământ este fără leac. Nu știi însă, din fericire pentru dumneata, cât de stânjeniți suntem în existența noastră din pricina necugetatelor promisiuni, pe care femeile săvârșesc prostia de a le accepta atunci când galanteria ne obligă să împletim ochiurile lațului în care vrem să prindem pasărea fericirii. Jurăm atunci că vom fi pe veci unul al

celuilalt. În orice aventură, unei femei i se spune, fără abatere și cât mai gingaș, că vrei să-ți petreci întreaga viață lângă ea; te prefaci că abia aștepți moartea unui soț, dorind însă ca el să se bucure de cea mai desăvârșită sănătate. Dacă soțul moare, există unele provinciale sau unele încăpățânate destul de netoate sau destul de șmechere încât să dea numaidecât fuga să-ți spună: „lată-mă, sunt liberă!” Nimenea dintre noi nu este liber. Ghiuleaua aceasta moartă se trezește și cade drept peste cele mai frumoase succese sau poate fericirile noastre cele mai temeinic pregătite. Mi-am dat seama că ai să te îndrăgostești de Béatrix și am lăsat-o de la bun început într-o situație în care, fără a pierde nimic din sacra-maiestate, putea să cocheteze cu dumneata, fie și numai ca s-o tachinezi pe acest înger de Camille Maupin. Ei bine, scumpe amice, iubește-o, mi-ai face un serviciu, aș vrea ca marchiza să se poarte cu mine îngrozitor. Mi-e frică de orgoliul și de virtutea ei. Poate că, în ciuda străduințelor mele, ne va trebui mult timp pentru a realiza figura aceasta de cadril. În astfel de împrejurări, niciunul nu vrea să înceapă. Adineaori, pe când ne plimbam prin grădină, am încercat să-i spun că știu tot și c-o felicit pentru fericirea ei. Vai, s-a îmbufnat! Acum, sunt îndrăgostit nebunește de cea mai frumoasă și mai tânără dintre cântărețele noastre, domnișoara Flacon, de la Operă, vreau să mă căsătoresc cu ea! Da, aici am ajuns; dar când ai să vii la Paris, ai să vezi că am schimbat-o pe marchiză pentru o regină!

Fericirea își revărsa strălucirea pe chipul candidului Calyste, care își mărturisi întreaga dragoste, și asta era tot ce voia să afle Conti. Nu există bărbat pe lume, oricât de blazat, oricât de înrăit ar fi el, a cărui iubire să nu se reaprind în clipa când o vede amenințată de un rival. Oricât ai vrea să părăsești o femeie nu-ți place să fii tu, cel părăsit de ea. Când cineva ajunge la un asemenea deznodământ, fie femeie, fie bărbat, face totul ca să

păstreze întâietatea, atât de adâncă este rana pe care o provoacă amorul-propriu. Poate că într-o astfel de situație e vorba de tot ceea ce a creat societatea în legătură cu acest sentiment, care ține mai puțin de amorul-propriu, cât mai ales de viață, atacată atunci în chiar viitorul ei: pare că însuși capitalul se va pierde, nu doar renta. Iscodit de artist, Calyste poveste tot ceea ce se petrecuse la des Touches în timpul celor trei săptămâni, și rămase încântat de Conti, care-și mistuia ciuda sub o fermecătoare bonomie prefăcută.

— Să mergem sus, spuse el. Femeile sunt bănuitoare, nu vor putea să-și explice cum de stăm împreună atâta timp fără să ne luăm de păr, și ar putea veni să tragă cu urechea. Dragă copile, te voi sluji sub două aspecte: voi fi insuportabil, grosolan, gelos față de marchiză, o voi suspecta mereu că mă înșeală, nu există lucru mai nimerit pentru a o determina pe o femeie să te înșele: dumneata vei fi fericit, iar eu voi fi liber. Joacă în seara aceasta rolul unui îndrăgostit contrariat; eu voi face pe bărbatul bănuitor și gelos. Compătimentește pe acest înger că aparține unui om lipsit de delicatețe, plângi! Dumneata poți să plângi, ești tânăr. Vai! eu nu mai pot să plâng, e un mare avantaj pierdut.

Calyste și Conti urcară la etaj. Muzicianul, rugat de tânărul său rival să cânte ceva, cântă cea mai mare capodoperă muzicală ce există pentru executanți, celebra *Pria che spunti l'aurora* pe care însuși Rubini nu o începe niciodată fără a se simți copleșit, și care lui Conti i-a adus multe succese. Niciodată n-a fost mai, extraordinar ca în acel moment, când atâtea sentimente îi clocoteau în piept. Calyste era extaziat. De la primul cuvânt al cavatinei, artistul îi aruncă marchizei o privire ce dădea vorbelor o semnificație crudă și pe care ea o înțelese. Camille, care îl acompania, își dădu seama de lovitura ce-o făcuse pe Béatrix să-și plece capul; se uită spre Calyste și gândi ci naivul copil trebuie să fi căzut într-o cursă, în

ciuda sfaturilor ei. Și nu mai avu nicio îndoială, atunci când fericitul breton veni să-și ia rămas-bun de la Béatrix sărutându-i mâna și strângându-i-o cu un ușor aer încrezut și viclean. Iar când Calyste sosea la Guérande, camerista și servitorii încărcau trăsura de călătorie a lui Conti, care, „de cu zori”, cum se exprima el, o va conduce pe Béatrix la stația de poștă, cu caii domnișoarei des Touches. Întinericul îi îngăduise doamnei de Rochegude să mai arunce o ultimă privire spre Guérande, ale cărei turnuri, albite de zori, străluceau spre apus, și să se cufunde în voie în adâncul tristeții ei: lăsa acolo una dintre cele mai frumoase flori ale vieții, o dragoste așa cum își visează chiar și cele mai curate fecioare. Teama de opinia publică sfărâma singura iubire adevărată pe care Béatrix a putut-o simți în întreaga sa viață. Femeia de lume se supunea astfel legilor lumii, își sacrifica dragostea pentru conveniențele sociale, așa cum unele femei o sacrifică pentru religie sau pentru datorie. Orgoliul se ridică adesea până la virtute. Dintr-un asemenea punct de vedere, această cumplită întâmplare este povestea multor femei. A doua zi, Calyste veni la des Touches pe la prânz. Când ajunse în acel loc de unde în ajun o văzuse pe Béatrix la fereastră, o zări acolo pe Camille, care alergă în întâmpinarea lui. Încă din capul scării ea îi spuse cruda știre:

— A plecat!

— Béatrix? răspunse Calyste ca lovit de trăsnet.

— Te-ai lăsat păcălit de Conti; nu mi-ai spus nimic și n-am mai putut să fac nimic.

Îl conduse apoi pe nefericitul copil în micul ei salon; tânărul se prăbuși pe divanul pe care atât de des o văzuse pe marchiză, și izbucni în lacrimi. Félicité nu-i spuse nimic, își fuma narghileaua, știind că nu există nimic împotriva primelor accese ale unor astfel de dureri, totdeauna surde și mute. Calyste, neștiind ce hotărâre să ia, stătu ziua întreagă cufundat într-o amorțire profundă.

Înainte de cină, Camille încercă o clipă să-i spună câteva cuvinte, după ce îl rugase s-o asculte.

— Dragul meu, tu mi-ai pricinuit suferințe și mai cumplite, iar eu nu aveam, ca tine, spre a mă vindeca, o viață frumoasă înaintea mea. Pentru mine. pământul nu mai are primăveri, sufletul nu mai are iubire. De aceea, ca să-mi găsesc consolare, va trebui să mă înalț mai sus. Aici, în ajunul zilei în care a sosit Béatrix, ți-am făcut portretul ei; n-am vrut să ți-o defăimez, m-am fi crezut geloasă. Ascultă acum adevărul. Doamna de Rochegude nu este prin nimic vrednică de tine. Scandalul provocat de fuga ei cu Conti nu era inevitabil, dar Béatrix n-ar fi însemnat nimic fără o asemenea zarvă, a stârnit-o în mod intenționat, pentru a-și atribui un rol de seamă: doamna de Rochegude e dintre acele femei care în locul unei fericiri liniștite preferă scandalul unei greșeli, sfruntând societatea anume spre a obține astfel pomana fatală a unei faime condamnabile, vrând cu orice preț să facă să se vorbească despre ele. Era roasă de vanitate. Nici averea, nici spiritul ei nu izbutiseră să-i dea suveranitatea feminină pe care jinduia s-o cucerească tronând într-un salon; a crezut că va izbuti să ajungă la celebritatea ducesei de Langeais sau a vicontesei de Beauséant; societatea însă știe să aprecieze just, ea nu acordă cinstea atențiilor sale decât adevăratelor sentimente. Béatrix, jucând o comedie, este socotită actriță de a doua mână. Fuga ei nu era motivată de nicio interdicție. Sabia lui Damocles nu fulgera în mijlocul zaiafeturilor sale, și, de altminteri, la Paris e foarte ușor să fii fericită trăind discret, atunci când într-adevăr iubești sincer. În sfârșit, dacă te-ar fi iubit și ar fi ținut la tine, n-ar fi plecat noaptea trecută cu Conti.

Camille vorbi mult timp și foarte convingător; acest ultim efort se dovedi zadarnic, așa încât, la un gest prin care Calyste își exprima deplina încredere în Béatrix, tăcu; îl sili să coboare și să asiste la cina ei, lui fiindu-i cu

neputință să mănânce ceva. Numai în prima tinerețe se petrec asemenea stări de șoc. Mai târziu, organele se deprind cu loviturile și par că se călesc de ele. Acțiunea stării sufletești asupra celei fizice nu este atât de puternică încât să determine fragilitatea primară. Un bărbat matur rezistă unei mâhniri grele, care pe un tânăr l-ar ucide, nu atât din cauză că suferința celui matur ar fi mai slabă, cât din cauza forței organelor sale. De aceea domnișoara des Touches, de la bun început, fu speriată de atitudinea liniștită și resemnată pe care o luă Calyste după prima revărsare de lacrimi. Înainte de a pleca, el dori să mai vadă o dată camera doamnei de Rochegude și își cufundă fața în perna pe care ea își odihnise capul.

— Am făcut o mulțime de prostii, spuse el strângând mâna domnișoarei des Touches și plecă apoi cu o tristețe adâncă.

Se întoarse acasă, găsi obișnuita companie jucând cărți și rămase toată seara lângă mama sa. Preotul, cavalerul du Halga, domnișoara de Pen-Hoël aflaseră de plecarea doamnei de Rochegude și erau cu toții fericiți. Calyste avea să se reîntoarcă la ei; așa. Încât toți îl observau pe furis, văzându-l atât de tăcut. Nimeni, în acel vechi castel, nu-și putea imagina sfârșitul celei dintâi iubiri a unei inimi atât de naive, atât de sincere ca a lui Calyste.

Timp de câteva zile, Calyste continuă să se ducă la des Touches; se plimba prin grădina pe unde se plimbase ținând-o pe Béatrix de braț. De câteva ori se duse la Croisic, până la stânca de pe care încercase s-o arunce în mare; stătuse ore în șir culcat pe stratul de cimișir, căci, tot cercetând proeminențele de pe acea latură a despicăturii din stâncă, el descoperise cum putea să coboare acolo și cum să urce iarăși deasupra. Rătăcirile solitare, tăcerea și însingurarea lui o îngrijorară până la urmă pe mama sa. După vreo cincisprezece zile cât dură zbuciumul acesta, asemănător cu cel al unui animal închis în cușcă – cușca deznădăjduitului îndrăgostit fiind, după

expresia lui La Fontaine, „*locurile sfințite de pașii ei, luminate de ochii ei*”, – Calyste încetă să mai treacă micul braț al mării; nu se mai simțea în stare decât să se târască până la drumul spre Guérande, acolo de unde zărise pe Béatrix la fereastră. Familia era fericită că parizienii plecaseră și nu vedea nimic rău sau bolnăvicios la Calyste. Cele două domnișoare bătrâne și preotul, urmându-și planul, o opriseră la Guérande pe Kergarouët care, seara, îl copleșea pe Calyste cu dulcegăriile sale, fără a căpăta de la el altceva decât câteva sfaturi despre felul cum să-și joace cartea. Toată seara, Calyste sta între mama sa și micuța bretonă, sub privirile iscoditoare ale preotului și ale mătușii Charlottei, care la întoarcerea spre casă discutau între ei despre starea mai mult sau mai puțin mohorâtă a flăcăului. Nepăsarea nefericitului copil ei o lua drept o dovadă de supunere față de proiectele lor. Într-o seară în care Calyste, obosit, plecă mai devreme să se culce, toți își lăsară cărțile pe masă, iar în clipa când tânărul închise ușa de la camera lui, se priviră, ascultându-i cu îngrijorare pașii.

— Calyste are ceva, spuse baroana, ștergându-și ochii.

— N-are nimic, răspunse domnișoara de Pen-Hoël, trebuie să-l însurăm repede.

— Crezi că asta are să-l înveselească? zise cavalerul.

Charlotte îl privi în ciudată pe domnul du Halga, pe care în seara aceea îl găsi de foarte prost gust, imoral depravat, lipsit de credință, și caraghios cu cățeua lui, în pofida tuturor afirmațiilor mătușii sale care îl apăra pe bătrânul marinar.

— Mâine dimineată am să-l dojenesc eu pe Calyste, spuse baronul pe care-l credeau adormit; n-aș vrea să plec din lumea asta fără să-mi fi văzut nepotul, un du Guénic alb și trandafiriu, purtând pe cap o scufiță bretonă, în leagănul lui.

— Nu mai scoate-o vorbă, zise bătrâna Zéphirine, nu știu ce are; niciodată n-a mâncat atât de puțin ca acum;

din ce-o fi trăind? Dacă mănâncă la des Touches, bucătăria aia drăcească nu-i priește deloc.

— E îndrăgostit, spuse cavalerul, riscând cu foarte mare sfială o asemenea părere.

— Hei! crai bătrân, vezi că n-ai depus miza, spuse domnișoara de Pen-Hoël. Când începi să te gândești la vremurile tinereții, uiți de toate.

— Veniți să luați cu noi masa mâine dimineată, spuse bătrâna Zéphirine către Charlotte și Jacqueline, frate-meu are să-l dădăcească pe băiat și-o s-avem de hotărât ce se cuvine să facem. Cui pe cui se scoate.

— Nu la bretoni, spuse cavalerul.

A doua zi, Calyste o văzu pe Charlotte venind îmbrăcată, dis-de-dimineată, cu o grijă neobișnuită, chiar în clipa când, în sufragerie, baronul își încheia un discurs despre căsătorie, la care tânărul nu știa ce să răspundă.; cunoștea gândirea simplistă a mătușă-si, a tatălui său, a mamei sale, a prietenilor lor; el gustase din roadele pomului științei, se vedea înstrăinat de-ai lui și nu mai vorbea limba celor din casă. Așa încât îi ceru un răgaz de numai câteva zile tatălui său, care își frecă mâinile cu o bucurie și o readuse la viață pe baroană când îi spuse la ureche vestea cea bună. Masa fu veselă. Charlotte, căreia baronul îi făcuse un semn, se arătă scânteietoare. În tot orașul, se răspândi, prin Gasselin, știrea unei înțelegeri între du Guénic-i și Kérgarouët-i. După dejun, Calyste străbătu terasa din fața sălii celei mari și ieși în grădină, urmat de Charlotte; el îi oferă brațul și o conduse sub umbrarul din fundul parcului. Bătrânii ședeau la fereastră și-i priveau cu înduioșare. Charlotte, destul de îngrijorată de tăcerea promisului său, întoarse capul către frumoasa fațadă și, profitând de împrejurare, încercă să lege o conversație spunându-i lui Calyste:

— Sunt cu ochii pe noi!

— Nu ne aud, răspunse el.

— Nu, dar ne văd.

— Să stăm jos, Charlotte, spuse încet Calyste, luând-o de mână...

— E adevărat că odinioară steagul vostru flutura pe coloana aceea răsucită? îl întreabă Charlotte, privind castelul ca pe propria-i casă. S-ar potrivi strașnic! Ce minunat ar fi acolo! Ai să schimbi anumite lucruri în interiorul casei, nu-i așa, Calyste?

— N-o să am timp, scumpa mea Charlotte, spuse tânărul, luându-i mâinile și sărutându-i-le. Am să-ți încredințez secretul meu. Iubesc nespun o persoană pe care și tu ai văzut-o și care mă iubește, așa încât nu aș putea-o face fericită pe nicio altă femeie, deși știu că, încă din copilărie, am fost destinați unul altuia.

— Dar ea e măritată, Calyste, spuse Charlotte.

— Voi aștepta, răspunse tânărul.

— Și eu la fel, spuse Charlotte, cu ochii plini de lacrimi. N-ai s-o poți iubi mult timp pe femeia aceea care, precum se spune, a fugit cu un cântăreț...

— Mărită-te, scumpa mea Charlotte, reluă Calyste. Cu averea pe care ți-o dă mătușa ta, și care pentru Bretania este enormă, ai să poți găsi pe cineva mai bun ca mine... îți vei alege un om cu titluri nobiliare. Te-am luat aici, de-o parte, nu ca să-ți spun ceea ce știai și tu, ci ca să te conjur, în numele prieteniei noastre din copilărie, să iei asupra ta hotărârea de a ne despărți și de a mă refuza. Spune că nu vrei un om a cărui inimă nu este liberă, iar pasiunea mea va fi de folos măcar pentru faptul că nu-ți voi face niciun rău. Nu știi cât de greu mă apasă viața! Nu pot să duc nicio luptă, sunt slăbit ca un om din care sufletul, din care însuși izvorul vieții lui s-a dus. De n-ar fi durerea pe care moartea mea i-ar pricinui-o mamei și mătușii mele, de mult m-aș fi aruncat în mare; de aceea nici nu m-am mai dus pe la stâncile de la Croisic, din ziua când o asemenea ispită a devenit de nestăpânit.. Nu pomeni nimănui nimic despre asta. Adio, Charlotte.

O strânse pe tânără domnișoară la piept, o sărută pe

păr, ieși pe aleea ce ducea la poarta cea mare și alergă la Camille, unde rămase până la miezul nopții.

Când se întoarse, la unu din noapte, o găsi pe mama lui lucrând la gherghef și așteptându-l. Calyste. intră încetitor, îi strânse mâna și o întrebă:

— Charlotte a plecat?

— Pleacă mâine împreună cu mătușa ei, amândouă deznădăjduite. Hai cu mine în Irlanda, Calyste drag, zise ea.

— De câte ori nu m-am gândit eu să fug acolo! spuse Calyste.

— Ah! exclamă baroana.

— Cu Béatrix, adăugă el.

La câteva zile după plecarea Charlottei, Calyste îl însoțea pe cavalerul du Halga în plimbarea pe care acesta o făcea pe aleea de ulmi; se așeză la soare pe o bancă de unde ochii lui cuprindeau întregul peisaj, de la giruetele de la des Touches până la recifurile pe care i le indicau valurile înspumate ce clocoteau deasupra pragului de dedesubt, bătute. de maree. Calyste devenise slab și palid, forțele lui se topeau, începuse să și simtă acele ușoare înfiorări ce prevesteau febra. Ochii lui încercănați aveau acea strălucire pe care o idee fixă o dă celor însingurați, sau pe care ardoarea luptei o dă vajnicilor luptători ai civilizației noastre actuale. Cavalerul era singura persoană, cu care Calyste mai schimba câte-o vorbă: el intuise. În acest moșneag un apostol de aceeași credință cu el, și recunoscuse în firea lui vestigiile unei iubiri eterne.

— Ați iubit mai multe femei în viața dumneavoastră? îl întrebă Calyste, pe când făceau pentru a doua oară, după expresia marinărească... o pânză laolaltă pe alee.

— Una singură, răspunse căpitanul du Halga.

— Era necăsătorită?

— Nu, zise cavalerul. Ah! am suferit destul! era soția celui mai bun prieten al meu, a protectorului, a

comandantului meu; dar ne iubeam grozav!

— Ea vă iubea? Întrebă Calyste.

— Pătimaș, răspunse cavalerul, cu o vioiciune ce nu-i era obișnuită.

— Ați fost fericiți?

— Până la moartea ei; a murit la patruzeci și nouă de ani, în emigrație, la Sankt Petersburg, ucisă de clima de acolo. Trebuie să-i fie tare frig în mormânt! M-am gândit adesea să mă duc s-o iau și s-o culc în scumpa noastră Bretanie, lângă mine! Ea doarme însă, în inima mea.

Cavalerul își șterse ochii, Calyste îi luă mâinile și i le strânse.

— Țin la cățelușa aceasta mai mult decât la viața mea; spuse el, arătând-o pe Thisbé. Micuța aceasta e în toate privințele aidoma cu cățelușa pe care-o mângâia ea cu frumoasele-i mâini, și pe care o lua pe genunchii ei. Niciodată nu mă pot uita la Thisbé fără să văd mâinile doamnei amiral.

— Pe doamna de Rochegude ați văzut-o? îl întrebă Calyste pe cavaler.

— Nu! răspunse cavalerul. Se împlinesc cincizeci și opt de ani de când n-am mai dat atenție nici unei femei, în afară de mama ta, care în ființa sa are ceva din doamna amiral.

Trei zile mai târziu, pe aceeași alee, cavalerul îi spunea lui Calyste:

— Copilul meu, n-am altă avere decât o sută patruzeci de ludovici. Când vei ști unde se află doamna de Rochegude, să vii la mine să-i iei, ca să te duci s-o vezi.

Calyste îi mulțumi bătrânului, a cărui viața o pizmuia; Din zi în zi însă devenea tot mai posac, părea că nu iubește pe nimeni, părea că toată lumea îl rănește, nemaiarătându-se duios și bun decât față de mama lui. Baroana urmărea cu o îngrijorare crescândă progresele acestei nebunii; și numai ea izbutea, după nenumărate rugăminți, să-l determine pe Calyste să mai mănânce

câte ceva. Pe la începutul lui octombrie, tânărul bolnav încetă și se mai ducă pe alee în tovărășia cavalerului, care zadarnic venea să-l mai cheme la plimbare, ispitindu-l cu poveștile lui de moșneag.

— Hai să vorbim despre doamna de Rochegude, spunea el. Am să-ți povestesc prima mea aventură. — Fiul dumneavoastră e-ntr-adevăr bolnav, îi spuse cavalerul du Halga baroanei, în ziua când stăruințele lui se dovediră inutile.

La toate întrebările, Calyste răspundea că se simte minunat și, ca toți tinerii melancolici, își făcea o plăcere din a-și aștepta moartea; nu mai ieșea nicăieri, sta în grădină, se încălzea la palidul și molcomul soare de toamnă, pe bancă, singur cu gândurile lui și fugind de toți.

Din ziua când Calyste nu se mai duse al ea, Félicité îl rugă pe preotul din Guérande să vină s-o vadă. Desele vizite la des Touches ale abatelui Grimont, care începu să-și petreacă acolo aproape toate diminețile și care uneori lua și masa de seară la domnișoara Félicité, deveniră o mare noutate: se vorbea despre asta în întregul ținut, ba chiar și la Nantes. Totuși, părintele nu lipsi în nicio seară de la conacul du Guénic, unde domnea jalea. Și stăpânii și slugile erau tulburați de posomorea încăpățânată a lui Calyste, fără însă a-l crede în vreo primejdie: nici unuia dintre ei nu-i trecea prin minte că bietul tânăr poate să moară din dragoste. Cavalerul nu pomenise niciun exemplu de asemenea moarte, nici în călătoriile sale, nici în cele ce i se povestiseră vreodată. Toți socoteau că slăbiciunea lui Calyste se datora faptului că nu mânca nimic. Mama sa căzu în genunchi implorându-l să mănânce. Calyste se sili să-și învingă repulsia numai ca să-i facă pe plac baroanei. Mâncarea înghițită în silă grăbi ușoara febră ascunsă care-l mistuia pe frumosul flăcău.

În ultimele zile ale lui octombrie, copilul iubit nu mai

urcă scările să se culce la catul al doilea; i se pusese un pat în sala de jos și stătea acolo cea mai mare parte a timpului, în mijlocul familiei, care îl chemă, în sfârșit, pe medicul din Guérande. Doctorul încercă să curme febra cu chinină, și febra încetă pentru câteva zile. Medicul ordonase să-l pună pe Calyste să facă mișcare și să-l distreze. Baronul își regăsi o brumă de putere și ieși din somnolența lui; redeveni tânăr, în vreme ce fiul său devenea bătrân și-i luă cu el pe Calyste, pe Gasselin și pe cei doi câini de vânătoare. Calyste se supuse dorinței tatălui său și, timp de câteva zile, vânără tustrei: bătură pădurile și își vizitară prietenii de pe la castelele vecine; Calyste însă nu arăta nicio voieșie, nimeni nu-i putea smulge un zâmbet, masca lui lividă și încruntată trăda o ființă în întregime frântă. Baronul, rupt de oboseală, căzu într-o toropeală îngrozitoare și fu nevoit să se întoarcă acasă, aducându-l pe Calyste în aceeași stare. La câteva zile de la întoarcere, tatăl și fiul căzură la pat atât de bolnavi, încât trebui să se trimită, la cererea medicului din Guérande însuși, după cei doi doctori mai faimoși din Nantes. Baronul era ca trăsniț de vădita schimbare a lui Calyste. Înzestrat cu acea înfricoșătoare luciditate pe care natura o dă muribunzilor, bătrânul tremura ca un copil de teamă că își va vedea neamul stingându-se: nu scotea o vorbă, își împreuna mâinile și se ruga lui Dumnezeu, din fotoliul în care îl pironise slăbiciunea. Sta cu fața către patul ocupat de Calyste, privindu-l neîncetat. La cea mai mică mișcare pe care copilul său o făcea, se simțea cutremurat cumplit, de parcă însăși flacăra vieții lui se zbuciuma.

Baroana nu mai părăsea sala aceea în care bătrâna Zéphirine tricota lângă șemineu, într-o neliniște îngrozitoare: i se cereau lemne, căci și tatăl și fiul se simțeau la fel de înfrigurați; i se atacau proviziile: luase, deci, hotărârea să dea din mână cheile, nemaifiind destul de sprintenă pentru a se ține după Mariotte; voia să știe

însă totul, le chestiona în șoaptă pe Mariotte și pe cumnată-sa în fiecare clipă, chemându-le deoparte, ca să afle starea în care se aflau fratele și nepotul ei. Într-o seară, ' pe când Calyste și tatăl său ațipiseră, bătrâna domnișoară de Pen-Hoël îi spuse că, fără îndoială, trebuia să se deprindă cu gândul de a-l vedea murind pe baron, a cărui figură albă căpăta tonuri de ceară, ea scăpă împletitura, scotoci în buzunar, scoase de acolo un șirag vechi de mătănii de lemn negru și începu să se roage cu o evlavie ce da chipului ei bătrân și uscat o strălucire atât de puternică încât cealaltă bătrână domnișoară își imită prietena; apoi toți, la un semn al preotului, se cufundară în ruga domnișoarei du Guénic.

— Eu m-am rugat lui Dumnezeu dintru-nceput, spuse baroana, amintindu-și de scrisoarea fatală scrisă de Calyste, și el nu m-a ascultat!

— Poate că am face bine, spuse preotul Grimont, s-o rugăm pe domnișoara des Touches să vină să-l vadă pe Calyste.

— Pe cine? exclamă bătrâna Zéphirine; pe autoarea tuturor necazurilor noastre, pe cea care l-a rupt de familia lui, care ni l-a furat și i-a dat să citească tot felul de cărți păgânești, care l-a învățat limba ereticilor? Blestemată să fie ea și n-ar mai ierta-o Dumnezeu niciodată! Ea a omorât neamul du Guénic-ilor!

— Ea îl va învia poate, spuse preotul, cu glas blajin. E o făptură sfântă și virtuoaasă; garantez pentru ea, nu are decât gânduri bune față de Calyste. Numai de-ar izbuti să le înfăptuiască!

— Să-mi spui ziua când va călca ea aici, ca să ies eu, exclamă bătrâna. Ea i-a ucis, și pe tată și pe fiu! Crede-ți că eu n-aud glasul sfârșit al lui Calyste? De-abia mai are putere să vorbească.

În acea clipă, sosiră cei trei medici. Îl chinuiră pe Calyste cu o mulțime de întrebări; da în privința tatălui examenul dură puțin; într-o clipă, convingerea lor fu

deplină, se mirau doar că mai trăia încă. Medicul din Guérande o anunță liniștit pe baroană că pe Calyste va trebui probabil să-l ducă la Paris ca să consulte pe cei mai reputați savanți, întrucât aducerea lor la Guérande ar costa mai bine de-o sută de ludovici.

— Moartea vine din ceva; dragostea însă nu este nimic, spuse domnișoara de Pen-Hoël.

— Vai! oricare ar fi pricina, Calyste moare, spuse baroana; are toate simptomele ofticii, cea mai năprasnică boală din țara mea.

— Moare Calyste? zise baronul deschizând ochii, din care se scurseră două lacrimi mari ce se prelinseră încet-încet printre numeroasele riduri de pe fața lui și se opriră dedesubtul obrazilor – fără îndoială singurele lacrimi pe care le-a vărsat domnul du Guénic în toată viața sa.

Se ridică în picioare, făcu cei câțiva pași până la patul fiului său, îi luă mâinile, îl privi.

— Ce vrei, tată? întrebă Calyste.

— Să trăiești! izbucni baronul.

— N-am să pot trăi fără Béatrix, îi răspunse Calyste bătrânului, care se prăbuși în fotoliul său.

— Unde să găesc o sută de ludovici pentru a-i aduce pe medicii de la Paris? Ar mai fi timp, spuse baroana.

— O sută de ludovici! exclamă Zéphirine. L-ar scăpa? Fără să mai aștepte răspunsul cumnatei sale, bătrâna domnișoară își petrecu mâinile prin deschizătura buzunarelor și își dezlegă juponul dedesubt, care foșni greu căzând pe podea. Cunoștea așa de bine colțișoarele în care cususe ludoviciile, încât le descusu cu o rapiditate ce păru magică. Piese de aur cădeau răsunând una câte una din fusta ei. Bătrâna Pen-Hoël o privea cu o uimire năucă.

— Dar te văd toți! șopti ea la urechea prietenei sale.

— Treizeci și șapte, răspunse Zéphirine, continuându-și numărătoarea.

— Toată lumea are să-ți știe...

— Patruzeci și doi...

— Ludovici dubli, noi-nouți: cum de-ai strâns, tu, care nu vezi deloc?

— Pipăindu-i. Uite o sută patru ludovici, strigă Zéphirine. Or fi de-ajuns!

— Ce-ai pățit? o întrebă cavalerul du Halga, intrând și neputându-și explica ținuta bătrânei lui prietene ce-și oferea fusta plină cu ludovici.

În două cuvinte, domnișoara de Pen-Hoël îi povesti cavalerului situația.

— Știam, spuse el, și tocmai veneam să vă aduc o sută patruzeci de ludovici pe care-i țineam la dispoziția lui Calyste, știe el.

Cavalerul scoase din buzunar două fișicuri de bani și le arătă. Mariotte, când văzu atâta bănet, îi spuse lui Gasselin să încuie poarta.

— Aurul n-are să-i redea sănătatea, spuse baroana cu lacrimi în ochi.

— Dar îi va sluji, poate, să alerge după marchiza lui, răspunse cavalerul. Haide, Calyste.

Calyste se ridică în capul oaselor și rosti voios:

— La drum!

— Așadar, va trăi, spuse baronul cu voce îndurerată; pot să mor. Chemați preotul.

Vorbele lui îi înspăimântară pe toți. Calyste, când îl văzu pe tatăl său îngălbenind, tulburat de crudele emoții ale acestei scene, nu-și mai putu stăpâni lacrimile. Preotul, cunoscând verdictul medicilor, plecase după domnișoara des Touches, căci pe cât de potrivit fusese mai înainte față de ea, pe-atât se arata acum de plin de admirație și o apăra așa cum se cuvine s-o apere un păstor pe una dintre oile lui preferate.

La vestea stării deznădăjduite în care se afla baronul, în străduța din fața castelului se strânse o mulțime de lume: țărani, paludieri, oameni de toată mâna din Guérande îngenuncheară în curte, în vreme ce abatele Grimont îl

împărtășea pe bătrânul războinic breton. Întregul oraș era tulburat, știind că tatăl moare alături de fiul său bolnav. Stingerea acestui străvechi neam breton era privită ca o calamitate publică. Întreaga ceremonie îl impresiona pe Calyste. Durerea îi amuți pentru o clipă iubirea; cât ținu agonia bravului apărător al monarhiei, stătu îngenuncheat, privind apropierea morții și plângând. Bătrânul își dădu sufletul în fotoliul său, în prezența întregii familii strânse acolo.

— Mor credincios regelui și bisericii. Doamne, drept răsplată pentru strădaniile mele, fă ca fiul meu să trăiască! spuse el.

— Am să trăiesc, tată, și am să-ți îndeplinesc dorința, răspunse Calyste.

— Dacă vrei să-mi faci moartea tot atât de dulce precum mi-a făcut Fanny viața, jură-mi că te vei căsători.

— Îți făgăduiesc, tată.

Fu un spectacol impresionant acela de a-l vedea pe Calyste, sau mai degrabă năluca lui, sprijinit de bătrânul cavaler du Halga, un spectru conducând o umbră, urmând sicriul baronului, în fruntea cortegiului mortuar. Biserica și mica piață din fața sa erau pline de lumea ce venise într-un suflet de la mai bine de zece leghe împrejur.

Baroana și Zéphirine rămaseră cuprinse de o grea durere văzând că, în ciuda eforturilor ce le făcea pentru a-și îndeplini făgăduiala dată tatălui său, Calyste era mai departe cufundat într-o lâncezeală de funest augur.

În ziua în care familia îmbrăcase doliul, baroana îl condusesse pe fiul său pe banca din fundul grădinii și îi pusese câteva întrebări. Calyste răspunsese cu blândețe și cu supunere, dar răspunsurile lui erau înspăimântătoare.

— Mamă, spusese el, nu mai am viață în mine; ceea ce mănânc nu mă hrănește, aerul pe care-l respir nu-mi înprospătează sângele, soarele mi se pare rece, iar când

pentru tine el luminează fațada casei noastre, ca în clipa de-acum, acolo unde tu vezi sculpturile acelea năpădite de raze eu nu văd decât niște forme tulburi, învăluite de ceață. Dacă Béatrix ar fi aici totul ar străluci din nou. Nu mai există decât un singur lucru pe lume care mai are culoarea și forma lui; e floarea aceasta cu frunzele ei, spuse tânărul breton, scoțând din sân și arătându-i mamei sale buchetul veștejit pe care i-l lăsase marchiza.

Baroana nu mai îndrăznise să-l întrebe nimic pe fiul său, răspunsurile acestea vedeau mai multă nebulie decât toată durerea din tăcerea lui. Și totuși, Calyste tresări atunci când o zări pe domnișoara des Touches prin geamurile închise: Félicité i-o evoca pe Béatrix. Așadar, domnișoarei des Touches îi datorau cele două femei pustiite singura tresărire de bucurie ce scânteie în negura doliului lor.

— Ei bine Calyste, spuse domnișoara des Touches privindu-l lung, trăsura e gata, plecăm împreună după Béatrix, haide!

Chipul slăbit și palid al îndoliatului tânăr se acoperi de o ușoară roșeață, și un zâmbet îi învioră trăsăturile.

— Îl vom salva, spuse domnișoara des Touches mamei, care îi strânse mâna și plânse de bucurie.

La opt zile de la moartea baronului, domnișoara des Touches, baroana du Guénic și Calyste plecară la Paris, lăsând grija casei în seama bătrânei Zéphirine.

Afecțiunea domnișoarei des Touches față de Calyste îi pregătea bietului copil cel mai frumos viitor. Înrudită cu familia de Grandlieu, care avea două fete de măritat fermecătoare – cele mai minunate flori din foburgul Saint-Germain – Félicité îi scrisese ducesei de Grandlieu povestea lui Calyste și o anunța că își vinde casa de pe strada Mont-Blanc, pe care niște speculanți îi ofereau două milioane cinci sute de mii de franci. Omul ei de afaceri tocmai schimbase această locuință cu unul dintre cele mai frumoase palate de pe strada Grenelle,

cumpărat cu șapte sute de mii de franci. Din restul sumei luate pe casa de pe strada Mont-Blanc, Félicité folosi un milion pentru răscumpărarea pământurilor casei du Guénic și făgădui întreaga avere aceleia dintre cele două domnișoare de Grandlieu care îl va vindeca pe Calyste de pasiunea lui pentru doamna de Rochegude.

În timpul călătoriei, Félicité o puse la curent pe baroană cu toate aceste proiecte. Tocmai se instala mobila în palatul de pe strada Grenelle, pe care domnișoara des Touches îl destina, lui Calyste, în cazul în care planurile ei s-ar realiza. Așa încât traseră la palatul Grandlieu, unde baroana fu primită cu toată cinstea cuvenită atât numelui ei de doamnă, cât și celui de fată. Firește, domnișoara des Touches îl sfătui pe Calyste să viziteze Parisul, în timp ce ea va încerca să afle unde se găsea în acea clipă Béatrix, și îl lăsă pe seama ispitelor de tot soiul ce-l așteptau în marele oraș. Ducea, cele două fiice ale sale și prietenii lor îi făcură lui Calyste toate onorurile Parisului, aflat în ajunul începerii sezonului de serate. Agitația pariziană îi oferă tânărului breton distracții captivante. El găsi în Sabine de Grandlieu, care fără nicio îndoială că pe atunci era cea mai frumoasă și mai fermecătoare fată din înalta societate pariziană, o vagă asemănare cu doamna de Rochegude, și acordă de la început cochetărilor ei o atenție pe care nicio altă femeie n-ar fi obținut-o din partea lui. Sabine de Grandlieu își jucă rolul cu atât mai bine, cu cât Calyste îi plăcu nespuse de mult, și lucrurile fură atât de bine puse la cale încât, în iarna lui 1337, tânărul baron du Guénic, care își recăpătase culorile și strălucirea tinereții, o ascultă fără supărare pe mama sa când îi aminti de făgăduiala dată tatălui său pe patul morții și când îi vorbi despre căsătoria lui cu Sabine de Grandlieu. Dar, oricât de hotărât se arăta să-și respecte făgăduiala, Calyste ascundea o indiferență tainică pe care baroana o cunoștea, dar pe care nădăjduia că bucuriile unei

căsătorii fericite o vor risipi. În ziua când familia de Grandlieu și baroana, însoțită într-o atare împrejurare de părinții ei, veniți din Anglia, se strânseseră în marele salon al palatului Grandlieu, și când Léopold Hannequin, notarul familiei, începu să explice contractul de căsătorie înainte de a-l citi Calyste, pe fruntea căruia toți putură vedea umbra unor nori, refuză cu hotărâre să primească privilegiile ce

i le acorda domnișoara des Touches; el încă mai conta pe devotamentul acesteia și o credea în căutarea doamnei de Rochegude. În acea clipă, spre uimirea celor două familii, Sabine intră îmbrăcată în așa fel încât. semăna perfect cu Béatrix, și-i înmână lui Calyste următoarea scrisoare:

Camille către Calyste

„Calyste, înainte de a intra în chilia mea de schivnică, îmi este îngăduit să mai arunc o privire asupra lumii pe care o părăsesc pentru a mă dăruie lumii rugăciunilor. Privirea aceasta este îndreptată numai către tine, cel care, în ultima vreme, ai fost întreaga mea lume. Dacă socotelile nu mă înșeală, glasul meu va ajunge la tine în toiul unei ceremonii la care mi-ar fi fost cu neputință să particip. În ziua în care te, vei afla înaintea unui altar, dând mâna la unei fete tinere și fermecătoare, ce te va putea iubi în fața cerului și a pământului, mă voi afla și eu tot într-o casă sfântă, la Nantes, în fața unui altar, logodită însă, pentru totdeauna, cu acela ce nu înșeală și nu trădează pe nimeni. Nu vreau să te mâhnesc, ci doar să te rog să nu refuzi, din cine știe ce falsă delicatețe, darul pe care am vrut să ți-l fac încă de când te-am văzut întâia oară. Nu-mi răpi niște drepturi atât de scump obținute. Dacă dragostea e o suferință, ah! eu te-am iubit cu adevărat, Calyste; să nu-ți faci însă nicio remușcare: singurele bucurii pe care le-am gustat în viața mea ție ți

le datorez, iar durerile au venit numai de la, mine. În schimbul tuturor acestor dureri trecute, acordă-mi, te rog, o bucurie eternă. Îngăduie-i sărmanei Camille, care nu mai este, să dăinuiască în fericirea materială de care te vei bucura în fiecare zi. Lasă-mă, iubitele, să fiii ca o adiere printre florile vieții tale, să mă amestec pe veci cu ele, fără să te stânenesc. Ție îți datorez, fără nicio îndoială, fericirea vieții mele veșnice; de ce nu m-ai lăsa să-mi plătesc datoria față de tine prin dăruirea câtorva bunuri nevolnice și trecătoare?

Ești oare lipsit de mărinimie? Oare nu poți vedea în faptul acesta o ultimă jertfă a unei iubiri zdrobite? Calyste, fără tine, întreaga lume nu mai însemna nimic pentru mine, tu mi-ai dăruit astfel cea mai cumplită singurătate și ai înfrânt-o pe Camille Maupin cea fără de Dumnezeu, pe autoarea unor cărți și a unor piese de teatru pe care le reneg în mod solemn, pe această fată îndrăzneță și stricată tu ai aruncat-o, legată de mâini și de picioare, dinaintea lui Dumnezeu. Sunt, astăzi, ceea ce ar fi trebuit să fiu mereu, un copil plin de nevinovăție. Da, mi-am spălat hainele în lacrimile căinței și pot să mă înfățișez înaintea altarului, călăuzită de un înger, de multiubitul meu Calyste. Cu câtă bucurie îți pot da acest nume, pe care hotărârea mea l-a sfințit! Te iubesc fără niciun interes personal, așa cum își iubește o mamă fiul, așa cum Biserica iubește un copil. Voi putea să mă rog pentru, tine și pentru ai tăi, fără a întuneca rugăciunile mele cu nicio altă dorință în afară de cea a fericirii tale. Dacă ai ști în ce liniște sublimă trăiesc, după ce m-am ridicat în cuget mai presus de măruntele interese lumești, și cât de dulce este gândul că mi-am îndeplinit datoria, așa cum spune frumoasa deviză de pe blazonul vostru, ai intra cu pas hotărât și fără să privești nici în urmă, nici împrejurul tău în frumoasa viață ce te așteaptă. Îți scriu, așadar, mai ales ca să te rog să rămâi credincios ție însuși și alor tăi. Scumpul meu, societatea în care trebuie să

trăiești nu ar izbuti să existe fără religia datoriei, și ai săvârși o greșeală, așa cum am săvârșit și eu, dacă te-ai lăsa călăuzit de pasiuni și de închipuiri, așa cum m-am lăsat eu. Femeia nu este egală cu bărbatul decât dacă face din viața ei un neîncetat prinos, întocmai cum viața bărbatului este o necurmată acțiune. Or, viața mea a fost ca o lungă criză de egoism.. Așa încât, poate că Dumnezeu te-a adus. Într-o seară, la poarta casei mele, ca pe un trimis însărcinat cu pedepsirea și cu mântuirea mea. Ascultă mărturisirea unei femei pentru care gloria a fost ca un far a cărui lumină i-a arătat adevărata cale. Fii mare, pleacă-ți închipuirea în fața datoriilor pe care le iar, de conducător, de soț și de părinte! Reînaltă flamura doborâtă a vechilor du Guénic-i, arată-te, în acest secol fără credință și fără principii, ca un gentilom în toată gloria și în toată strălucirea lui. Scump copil al inimii mele, lasă-mă o clipă să joc rolul unei mame; minunata Fanny nu mai poate fi geloasă pe o femeie moartă pentru lume și căreia nu-i vei mai zări decât mâinile pururea ridicate spre cer. Astăzi, mai mult decât oricând, nobilimea are nevoie de avere; primește, așadar, o parte din averea mea, și dă-i o întrebuințare frumoasă, Calyste! Nu e un dar; e un fideicomis. M-am gândit mai mult la vechea voastră casă bretonă, decât la tine, oferindu-ți prisosurile pe care timpul mi le-a adus de pe urma casei mele din Paris.

— Să semnăm, spuse tânărul breton.

Ultima parte

ÎN SĂPTĂMÂNA URMĂTOARE, DUPĂ slujba căsătoriei care, potrivit obiceiului familiilor din foburgul Saint-Germain, a fost celebrată la orele șapte la Saint-Thomas-d'Aquin, Calyste și Sabine s-au urcat într-o frumoasă trăsură de călătorie, în potopul de îmbrățișări, de felicitări și de lacrimi al celor douăzeci de persoane adunate și îngrămădite sub marchiza palatului Grandlieu. Felicitările erau rostite de cei patru martori și de către bărbați, lacrimile străluceau în ochii ducesei de Grandlieu și ai fiicei sale Clotilde, amândouă tremurând bătute de același gând: „Iat-o avântându-se în viață! Biata Sabine! E la discreția unui om care nu s-a căsătorit chiar de bunăvoia lui”.

Căsătoria nu este făcută numai din plăceri, tot atât de fugare în situația aceasta ca și în oricare alta; ea implică o asemănare a firilor, o simpatie fizică, oarecare potrivire de caracter ce fac din această necesitate socială o problemă. Atât fetele de măritat cât și mamele lor cunosc bine limitele și primejdiile unei asemenea loterii; iată de ce femeile plâng la o căsătorie, în vreme ce bărbații zâmbesc. Bărbații socotesc că nu au nimic de pierdut, femeile știu bine tot ceea ce riscă.

Într-o altă trăsură; ce mergea înaintea celei a tinerilor, se afla baroana du Guénic, căreia ducesa veni să-i spună:

— Ești mamă și, deși nu ai decât un băiat, încearcă să mă înlocuiești pe lângă scumpa mea Sabine!

Pe scaunul din față al acestei trăsurii se afla un servitor în livrea care sluzea de curier, iar în spate două cameriste, căroră cutiile de carton și pachetele așezate până peste coșul trăsurii le ascundeau peisajul. Cei patru surugii, căci la fiecare trăsură erau înhămați câte patru cai, erau îmbrăcați în uniforme lor cele mai frumoase și purtau buchete de flori la butoniere și panglici late la pălării, zorzoane pe care ducele de Grandlieu se necăji mult până să-i convingă să le dea jos, oferindu-le și bani pentru aceasta; surugiul francez, oricât e el de inteligent, ține la asemenea găтели; cei patru luară banii, dar la barieră își puseră panglicile la loc.

— Hai, la revedere, Sabine, spuse ducesa, să nu uiți că mi-ai făgăduit să-mi scrii cât mai des. Calyste, nu-ți mai spun nimic, dar mă-nțelegi!...

Clotilde, sprijinindu-se de sora ei mai mică, Athénaïs, căreia vicontele Juste de Grandlieu îi zâmbea, îi aruncă, printre lacrimi, o privire discretă miresei și urmări din ochi trăsură ce dispăru în salva de pocnete scoasă din patru bice, mai răsunătoare ca pistoalele de tir. În câteva secunde, veselul alai ajunsese în piața des Invalides, goni de-a lungul cheiului, trecu podul Iena, bariera de la Passy, apoi, prin șoseaua Versailles-ului, ieși, în sfârșit, la drumul cel mare al Breteniei.

Oare nu-i un lucru cel puțin ciudat că atât meșteșugarii din Elveția și din Germania, cât și marile familii din Franța și din Anglia se supun aceluiași obicei și, după ceremonia de nuntă, pleacă în călătorie? Cei mari se înghesuie într-o cutie pe roate. Cei mici pornesc la drum voioși, poposind prin păduri, ospetind pe la toate hanurile, cât timp durează bucuria sau mai degrabă banii lor. Celui ce se ocupă cu problemele morale i-ar fi greu să cântărească unde se află cea mai apreciazabilă cantitate de pudoare, acolo unde ea se ascunde de public inaugurând căminul și culcușul casnic după datina domnilor, sau acolo unde se ascunde de familie dându-se în stambă pe toate

drumurile în fața tuturor necunoscuților? Sufletele delicate doresc de bună seamă singurătatea și vor să fugă și de lume și de familie. Dragostea pripită cu care începe o căsătorie este un diamant, o perlă, un giuvaer cizelat cu cea mai aleasă artă, o comoară ce se cuvine a fi îngropată în adâncul inimii.

Cine altcineva ar putea povesti o lună de miere, dacă nu însăși mireasa? Și câte femei nu vor recunoaște că acest anotimp, de o durată nesigură (există unele chiar și de o singură noapte!), este prefața vieții conjugale! Primele trei scrisori ale Sabine către mama sa vor dezvălui o situație care, din păcate, nu va fi nouă pentru unele doamne tinere și pentru multe dintre cele vârstnice. Toate cele care, ca să spunem așa, s-au trezit infirmiere ale unei inimi, nu și-au dat seama, ca și Sabine, de la bun început, de situația lor. Dar tinerele domnișoare din foburgul Saint-Germaine, când sunt inteligente, sunt de mult femei, prin mintea lor. Cu mult înainte de căsătorie, ele primesc, de la societate și de la mama lor, botezul bunelor maniere. Ducesele, dornice să-și lase moștenire tradițiile, adeseori nici nu se gândesc la urmările lecțiilor ce le dau atunci când le spun fetelor: – Cutare mișcare nu se face. — Să nu râzi de asta. — Pe un divan nu te arunci, te așezi. — Lasă-te de fasoanele astea dezgustătoare! — Așa ceva nu se face, draga mea! etc. Destui burghezi răi de gură au tăgăduit pe nedrept inocența și virtuțile tinerelor domnișoare care, ca și Sabine, sunt doar niște fecioare desăvârșite prin spiritul, prin deprinderea de a se comporta ca marile doamne, prin bunul-gust, și care, de la vârsta de șaisprezece ani, știu să se servească de lornionul lor. Sabine, ca să se supună combinațiilor născocite de domnișoara des Touches pentru a o căsători, trebuia să fi trecut prin școala domnișoarei de Chaulieu. Asemenea finețe înăscută, asemenea daruri de rasă o vor face pe această tânără doamnă poate tot atât de interesantă ca și eroina

din *Memoriile a două tinere căsătorite*, după ce se va vedea zădărnicia unor atari avantaje sociale în marile crize ale vieții conjugale, când ele sunt adesea anulate sub îndoita povară a nefericirii și a dragostei.

I

Doamnei ducese de Grandlieu

Guérande, aprilie 1838.

„Dragă mamă, nu-ți va fi greu să înțelegi de ce n-am putut să-ți scriu în timpul călătoriei, mintea noastră în asemenea situație este ca roțile. Iată-mă, de două zile, în adâncul Bretaniei, la castelul Guénic, o casă brodată ca o cutie rococo. Deși familia lui Calyste mă înconjoară cu cele mai dragăstoase atențiuni, simt un dor nebun să zbor până la tine, ca să-ți spun o mulțime de lucruri ce nu se împărtășesc, după câte îmi dau seama, decât unei mame. Scumpă mamă, Calyste s-a căsătorit păstrând încă o mare amărăciune în inimă, știm cu toții, și nici tu nu mi-ai ascuns dificultățile situației mele.. Vai! ele sunt mai mari decât ți-ai închipuit. Ah, mamă dragă, câtă experiență acumulăm numai în câteva zile și, de ce nu ți-aș spune, chiar în câteva ore? Toate sfaturile tale s-au dovedit inutile și vei înțelege aceasta numai dintr-o singură frază: îl iubesc pe Calyste ca și cum n-ar fi soțul meu. Vreau să spun că, dacă aș fi măritată cu un altul și aș călători cu Calyste, l-aș iubi pe el și l-aș urî pe soțul meu. Ia aminte, deci, că vorbesc de un bărbat iubit total, necugetat, absolut, fără a mai pune la socoteală toate celelalte adverbe pe care vei dori să le mai adaugi. Astfel, înrobirea mea s-a săvârșit, în ciuda bunelor tale sfaturi. M-ai sfătuit să rămân mândră, nobilă, demnă și tare, spre a obține din partea lui Calyste niște sentimente ce n-ar mai fi supusă nici unei schimbări în viață: stima și

considerația, care trebuie s-o sfințească pe femeie în familia ei. Te-ai ridicăți pe buna dreptate, desigur, împotriva tinerelor doamne de astăzi care, sub pretextul că vor să trăiască bine cu soții lor, încep printr-o ușurătate, printr-o îngăduință, o bunăvoință, o familiaritate, printr-o dăruire cam prea de fată ușuratică, după părerea ta (o expresie pe care, îți mărturisesc, n-am înțeles-o încă, dar se va vedea mai încolo), lucruri care, dacă e să ți se dea crezare, reprezintă un fel de halte pentru a ajunge repede la indiferență și chiar la dispreț, poate. «Amintește-ți că ești o Grandlieu!» mi-ai spus la ureche. Sfaturile tale, pline de elocința maternă a lui Daedalus, au avut soarta tuturor lucrurilor mitologice: Scumpă mamă iubită, ți-ai fi putui închipui oare că voi începe prin această catastrofă ce încheie, după părerea ta, luna de miere a tinerelor doamne de azi?

Când ne-am văzut, eu și Calyste, singuri, în trăsură, ne-am simțit la fel de proști și unul și celălalt. Înțelegând întregul preț al unui prim cuvânt, al unei prime priviri și amândoi sfințiți prin ceremonia căsătoriei, am privit afară prin portieră. Era o situație atât de caraghioasă încât domnul, pe la barieră, mi-a debitat, cu glas ușor tulburat, un discurs, fără îndoială pregătit dinainte, ca toate improvizațiile, pe care eu l-am ascultat cu inima palpitând și pe care îmi iau îngăduința să ți-l prescurtez.

«— Scumpa mea Sabine, vreau să fii fericită și vreau mai ales să fii fericită în felul tău, a spus el. Așa încât, în situația în care ne aflăm, în loc să ne amăgim reciproc, prin niște complezențe nobile, în privința caracterelor și a sentimentelor noastre, e mai bine să fim amândoi așa cum vom fi peste câțiva ani de aci înainte. Închipuiește-ți că ai în mine un frate, așa cum eu doresc să văd în tine o soră.» Vorbele lui erau plin de gingășie, dar, înrudit în acest prim speech al dragostei conjugale nu găseam nimic care să răspundă nerăbdării din sufletul meu, am rămas pe gânduri, după ce i-am răspuns că și eu sunt

animată de aceleași sentimente. În baza acestei declarații a drepturilor noastre la o răceală reciprocă, am vorbit despre ploaie și despre timpul frumos, despre praf, despre locurile de popas, despre peisaj, cel mai drăguț din lume, eu râzând cu un râs ușor forțat, el foarte visător.

În sfârșit, după ce am trecut de Versailles, i-am cerut deschis lui Calyste, căruia îi spuneam scumpul meu Calyste, așa cum el îmi spunea scumpa mea Sabine, să-mi povestească, dacă poate, întâmplările care îl aduseseră la două degete de moarte și căroră știam că le datorez fericirea de a fi soția lui. El a șovăit destul de mult. A avut loc între noi o mică înfruntare, care a ținut vreo trei halte, eu străduindu-mă să par o fată voluntară și hotărâtă să se amuze, el cugetând asupra fatalei întrebări aruncate ca provocarea pe care ziarele i-o fac lui Carol al X-lea: Va ceda Regele? În sfârșit, după popasul de la Verneuil și după ce am schimbat la jurămintele cât să ajungă pentru trei dinastii, că nu-i vor reproșa niciodată această nebunie, că nu-l voi trata cu dispreț etc., Calyste mi-a descris dragostea lui pentru doamna de Rochegude. — «Nu vreau, îmi spuse el terminând, să existe niciun secret între noi!» Bietul, scumpul Calyste nu știa, deci, că tu și prietena lui, domnișoara des Touches, ați fost nevoite să-mi mărturisiți totul, căci doar nu se îmbracă o tânără așa cum eram îmbrăcată eu în ziua semnării contractului de căsătorie fără a o lămuri ce rol are de jucat. Unei mame atât de bune ca tine trebuie să i se spună totul. Ei bine! m-am simțit dureros lovită, când mi-am dat seama că el se supusese mult mai puțin dorinței mele decât pornirii sale de a vorbi despre tainica lui dragoste. Mă vei condamna, oare, dragă mamă, că am vrut să aflu cât de mare este o asemenea durere, cât de adâncă este rana din inima lui, rană despre care tu mi-ai vorbit? Deci, la opt ore după ce fusese binecuvântată de preotul de la Saint-Thomas d'Aquin, Sabine a ta se afla în

situația destul de neobișnuită a unei tinere soții ce aude chiar din gura soțului ei destăinuirea unei iubiri înșelate, durerile pricinuite de rivală! Da, trăiam drama unei tinere doamne care află oficial că își datorează căsătoria disprețului unei blonde bătrâne. Prin povestirea aceasta, am găsit ceea ce căutam! Ce?... vei zice tu. Ah, mamă scumpă, am văzut destui amorași înșiruindu-se unul după altul pe atâtea pendule sau pe ornamentele de șeminee pentru a putea pune în practică învățămintele pe care le-am tras! Calyste și-a încheiat poemul amintirilor mărturisind cât se poate mai călduros că a dat cu totul uitării ceea ce a denumit nebunia lui. Orice mărturisire are nevoie de o semnătură. Norocosul nefericit mi-a luat mâna și a dus-o la buze; apoi a ținut-o mult timp în mâinile lui. După care a urmat o declarație; declarația aceasta mi s-a părut mai potrivită cu starea noastră civilă, decât prima, chiar dacă buzele noastre nu au rostit niciun cuvânt. Datorez această fericire aprigei mele indignări față de lipsa de gust a unei femei atât de proaste încât să nu-l iubească pe frumosul, pe fermecătorul meu Calyste...

Sunt chemată la un joc de cărți pe care încă nu l-am înțeles. Voi continua scrisoarea mâine. Acum te las, pentru a mă așeza ca al cincilea jucător la mouche, lucru ce nu-i cu puțință decât în inima Breitaniei!..."

„Reiau firul Odiseei mele. A treia zi, copiii voștri nu-l mai foloseau pe ceremonialul dumneavoastră, ci pe tu al îndrăgostiților. Soacra mea, încântată că ne vede fericiți, se străduiește să-ți țină locul, scumpă mamă, și, așa cum li se întâmplă tuturor celor ce își asumă un rol cu dorința de a șterge anumite amintiri, a fost atât de bună încât aproape că a și izbutit să fie pentru mine ceea ce ești tu. Fără îndoială că a ghicit greutatea situației mele, de vreme ce, la începutul călătoriei, prea își ascundea îngrijorarea pentru a nu și-o da în vileag prin nenumărate menajamente.

Când am văzut ivindu-se turnurile de la Guérande, l-am întrebat pe ginerele tău la ureche: «– Și chiar ai uitat-o?» Soțul meu, devenit îngerul meu, de bună seamă că nu cunoștea toată duioșia dragostei mele naive și sincere, de vreme ce scurta mea întrebare l-a făcut aproape nebun de bucurie. Din nefericire, dorința de a-l face s-o uite pe doamna de Rochegude m-a dus prea departe. Ce vrei? Iubesc, și sunt aproape portugheză, căci semăn mai mult cu tine decât cu tata. Calyste a acceptat totul de la mine, așa cum acceptă copiii răsfățați, el doar este unicul fiu al familiei, nu? Între noi fie zis, nu mi-aș da fiica, dacă aș avea vreodată o fată, unui fiu singur la părinți. E prea destul să te dai pe mâna unui tiran, iar mie mi se pare că există mai mulți într-un fiu unic. Așadar, am inversat rolurile și m-am comportat ca o femeie devotată. Există o anumită primejdie într-un devotament, de care se abuzează, pierzi demnitatea. Îți anunț, deci, pierderea acestei semi-virtuți. Demnitatea nu-i decât un paravan înălțat de orgoliu și în spatele căruia ne înfuriem în voie. Ce vrei mamă?... tu erai departe, iar eu mă vedeam în fața unei prăpăstii. Dacă aș fi rămas neclintită în demnitatea mea, aș fi ajuns la acea suferință rece a unui soi de fraternitate care desigur că ar fi devenit pur și simplu indiferență. Și ce viitor mi-aș fi pregătit astfel? Devotamentul meu a avut drept rezultat că m-a făcut sclava lui Calyste. Îmi voi. mai reveni, oare, dintr-o asemenea situație? Vom vedea; deocamdată îmi place. Îl iubesc pe Calyste, îl iubesc în mod absolut, cu nebunia unei mame care găsește că e bine. tot ceea ce face fiul său chiar și atunci când el o mai chinuiește oleacă”

„Așadar, până acum, mamă scumpă, căsătoria mi s-a înfățișat sub o formă foarte plăcută. Îl înconjur cu toată duioșia mea pe cel mai frumos bărbat, pe care o proastă l-a desconsiderat din pricina unui zdrăngănit de note, pentru că o asemenea femeie este neîndoielnic o proastă, și încă o proastă rece, cea mai proastă specie de proaste.

Eu sunt înțeleghătoare în pasiunea mea legitimă, vindec niște răni, răbindu-mă pe mine pentru totdeauna. Da, cu cât iubesc mai mult pe Calyste, cu atât simt că aş muri de durere dacă fericirea noastră de-acum ar înceta. Eu, de altminteri, sunt adorata întregii familii și a tuturor celor ce obișnuiesc să se întâlnească la palatul du Guénic, niște personaje născute din tapițeriile de înaltă strălucire și care s-au desprins de pe ele pentru a dovedi că imposibilul există. Într-o zi, când am să fiu singură, am să-ți descriu pe tușa Zéphirine, pe domnișoara de Pen-Hoël, pe cavalerul du Halga, pe domnișoarele de Kergarouët etc. Niciunul dintre ei, până și cei doi servitori, Mariotte și Gasselin, pe care nădăduiesc că mi se va permite să-i iau la Paris, nu mă privesc decât ca pe un înger coborât de la locul lui din cer și, încă și acum mai tresar atunci când le vorbesc; toți, fără excepție, sunt niște figuri de pus sub sticlă.

Soacră-mea ne-a instalat solemn în apartamentele pe care mai înainte le-a ocupat ea și răposatul ei soț. Scena a fost emoționantă. «— Toată viața mea, de soție fericită am trăit-o aici, ne-a spus ea; acest lucru să vă fie un semn bun pentru fericirea voastră, scumpii mei copii!» Iar ea a luat camera lui Calyste. Femeia aceasta sfântă pare că vrea să se despoaie de amintirile ei și de nobila sa viață conjugală, pentru a ni le dăruia nouă. Întreaga Bretanie, orașul acesta, familia aceasta cu moravuri străvechi, totul, în ciuda unor aparente caraghioslăcuri, ce nu există decât pentru noi, pariziencele clevetitoare, au ceva inexplicabil, au o măreție până și în nimicurile lor, ceva ce nu se poate defini decât prin cuvântul sacru. Toți arendașii vastelor domenii ale casei du Guénic, răscumpărate așa cum știi de către domnișoara des Touches, pe care va trebui să ne, ducem s-o vedem la mânăstirea ei, au venit în corpore să ne salute. Oamenii aceștia de treabă, îmbrăcați în haine de sărbătoare, manifestând cu toți o mare bucurie de a-l saluta pe

Calyste redevenit realmente stăpânul lor, m-au ajutat să înțeleg Bretania, feudalitatea, Franța cea veche. A fost o sărbătoare pe care nu vreau să ți-o descriu, vreau să ți-o povestesc. Baza tuturor contractelor a fost propusă chiar de către acești garsi²³, iar noi le vom semna după inspecția pe care urmează s-o facem pe în toate pământurile noastre, lăsate sub gaj cinci sute de ani!... Domnișoara de Pen-Hoël ne-a spus că garsii își declaraseră toate bunurile cu o sinceritate care la Paris ar fi de necrezut. Vom pleca peste trei zile și vom face drumul călare. La întoarcere, scumpă mamă, am să-ți scriu; ce-aș mai putea să-ți scriu însă, de vreme ce fericirea mea este deplină? Am să-ți scriu, așadar, ceea ce tu știi de mult, vreau să spun cât de mult te iubesc.”

II

De la aceeași către aceeași

Nantes, iunie.

„După ce am jucat rolul unei castelane adorate de vasalii săi, ca și când revoluția de la 1830 și cea de la 1789 n-ar fi dobândit niciodată banierile, după cavalcade prin păduri, popasuri pe la ferme, ospete pe mese vechi acoperite cu fețe centenare și îndoindu-se sub bucate homerice servite în vesela de dinainte de potop, după ce am băut vinuri de soi din stacane de pământ, și cu pocnete de puști la desert! Și cu Trăiască du Guénic-ii!, asurzitoare, și cu dansuri la care toată orchestra este un biniou²⁴ în care un om suflă zece ore în șir! Și buchete de flori! Și tinere căsătorite care au venit să le binecuvântăm noi! Și oboseli adânci, al căror leac se află în pat, într-un somn pe care nu-l cunoscusem până atunci, și dulcile

²³ Denumire dată locuitorilor din Bretania.

²⁴ Cimpoi specific Bretoniei.

deșteptări când dragostea e luminoasă ca soarele ce strălucește deasupra ta și scânteiază în miile de musculițe care bâzâie în limba bretonă... în sfârșit, după o ședere grotescă la castelul din Guénic, unde ferestrele sunt ca niște porți și unde vacile ar putea să pască în sala cât o pajiște, dar pe care noi ne-am jurat să-l aranjăm și să-l reparăm, așa încât să putem veni aici în fiecare an în aclamațiile garsilor din clanul du Guénic, dintre care unul purta baniera noastră – iată-mă la Nantes!...

Ah! ce-a mai fost și în ziua sosirii noastre la Guénic! Rectorul, dragă mamă, a venit cu întregul lui cler, toți încununăți cu flori, să ne întâmpine și să ne binecuvânteze, exprimându-ne o bucurie... ochii mei sunt plini de lacrimi acum, când îți scriu. Și mândrul Calyste, care își juca rolul de senior ca un personaj de-al lui Walter Scott. Domnul primea omagiile ca și cum s-ar fi aflat în plin secol al treisprezecelea. Am auzit fetele și femeile spunând: «— Ce senior frumos avem!» ca într-un cor de operetă. Bătrânii vorbeau între ei despre asemănarea lui Calyste cu du Guénic-ii pe care îi cunoscuseră. Ah! nobila, sublima Bretanie, ce țară plină de credință și de evlavie! O paște însă și pe ea progresul, se fac poduri, drumuri; vor veni apoi și ideile, și adio sublimul! Dar țăranii, după ce li se va demonstra că sunt egalii lui Calyste, dacă totuși vor vrea să creadă așa ceva, nu vor fi, desigur, niciodată, nici atât de liberi, nici atât de mândri cum i-am văzut eu.

După poemul pașnicei noastre reintrări în drepturi și după ce contractele au fost semnate, am părăsit această fermecătoare regiune, mereu înflorită, veselă, sumbră și pustie, rând pe rând, și am venit aici, la Nantes, ca să închinăm fericirea noastră în fața aceleia căreia o datorăm. Calyste și cu mine simțim nevoia de a-i mulțumi viitoareii călugărițe din ordinul visitandinelor. În amintirea ei, Calyste își va ecartela blazonul cu stema familiei des Touches, care este împărțit în două verticale, cupat,

tranșat, tăiat în auriu și sinopliu. Va lua unul dintre vulturii de argint și-l va așeza drept unul dintre suporturile sale, punându-i în cioc această frumoasă deviză de femeie: «Adu-ți aminte!» Am fost, așadar, ieri, la mânăstirea călugărițelor visitandine, conduși de abatele Grimont, un prieten al familiei du Guénic, care ne-a spus, dragă mamă, că scumpa ta Félicité este o sfântă; și pentru el domnișoara des Touches nici nu poate fi altfel, de vreme ce ilustra ei convertire a făcut să fie numit vicar-general al diocesei.

Domnișoara des Touches n-a vrut să-l primească pe Calyste și n-a stat de vorbă decât cu mine. Am găsit-o ușor schimbată, palidă și slăbită; mi s-a părut într-adevăr bucuroasă de vizita mea. — «Spune-i lui Calyste, mi-a spus în șoaptă, că o chestiune de conștiință și de supunere mă face să nu-l primesc, căci, altminteri, mi s-a îngăduit să-l văd; prefer totuși să nu plătesc această fericire, de câteva minute, cu luni de suferință. Ah! de-ai ști ce greu îmi vine să răspund când sunt întrebată: – La ce te gândești? Superioara novicelor nu poate să înțeleagă nici povara, nici noianul de gânduri care îmi trec prin cap ca o viitoare. Uneori, revăd Italia sau Parisul, cu toate spectacolele lor, și mă gândesc mereu la Calyste care, a spus ea în felul ei poetic atât de minunat și pe care tu îl cunoști, este soarele amintirilor ei... Eram prea bătrână ca să mai fiu primită la carmelite, și am intrat în ordinul sfântului François de Sales numai pentru că el a spus: «Vă voi desculța capul, în loc să vă descalț picioarele!» respingând crudele încercări ce sfarmă trupul. Pentru că, într-adevăr, capul păcătuiește. Astfel, sfântul episcop a făcut bine când a orânduit legi aspre față de inteligență, și cumpline împotriva voinței!... Iată ceea ce doream, pentru că numai capul meu e adevăratul vinovat, el mi-a îndrumat inima pe drumuri greșite până la fatala vârstă de patruzeci de ani, când, dacă mai poți fi pentru câteva clipe de patruzeci de ori mai fericită decât

femeile tinere, nu peste mult ești de cincizeci de ori mai nefericită decât ele... Ei bine, copila mea, ești mulțumită? m-a întrebat apoi, încetând, cu o vădită plăcere, să mai vorbească despre ea. «— Mă vedeți în toată încântarea dragostei și a fericirii!» i-am răspuns eu. «— Calyste, pe cât e de bun și de naiv, pe atâta-i de nobil și de frumos, mi-a spus ea cu gravitate. Te-am numit moștenitoarea mea; în afară de averea mea, mai stăpânești și îndoitul ideal pe care l-am visat... Mă felicit pentru ceea ce am făcut, a reluat ea după o clipă de tăcere. Acum, copila mea, să nu cumva să faci vreo greșală. Ai cucerit ușor fericirea, n-ai avut decât să întinzi mâna spre ea, dar ai grijă s-o păstrezi. Dacă n-ai fi venit aici decât pentru a primi sfaturile experienței mele, călătoria ta tot ar fi bine răsplătită. Calyste trăiește acum o pasiune comunicată, nu tu i-ai inspirat-o. Pentru a-ți face fericirea durabilă, străduiește-te, copila mea, să îmbini principiul acesta cu cel dintâi. În interesul vostru al amândurora, încearcă să fii capricioasă, arată-te cochetă, dură întrucâtva, trebuie. Nu te îndemn să recurgi la calcule odioase, nici la tiranie, ci la pricepere. Între cămătărie și risipă, fetița mea, există cumpătarea. Deprinde-te să obții în mod corect puțină influență asupra tui Calyste. Iată ultimele cuvinte mondene pe care le mai rostesc, le păstram anume pentru tine, căci mă cutremuram în sinea mea la gândul că te-am sacrificat spre a-l salva pe Calyste! Fă-l să se simtă legat temeinic de tine, să aibă copii, să respecte în tine pe mama lor... în sfârșit, mi-a spus cu o voce emoționată, fă în așa fel încât să n-o vadă niciodată pe Béatrix!...» Numele acesta ne-a cufundat pe amândouă într-un fel de toropeală și am rămas ochi în ochi, schimbând aceeași îngrijorare vagă. «— Vă reîntoarceți la Guérande? m-a întrebat ea. — Da, i-am spus. — Ei bine! să nu vă duceți niciodată la des Touches... Am făcut rău că v-am dăruit și acest bun al meu. — Dar de ce? — Copilo! Casa de la Touches, pentru tine, este bârlogul

lui Barbă-Albastră, nu există nimic mai primejdios decât să trezești o pasiune care doarme».

Ți-am redat, scumpa mamă, esența conversației noastre. Dacă domnișoara des Touches m-a făcut să înșir multe cuvinte, ea mi-a dat cu atât mai mult de gândit, cu cât în valvârtejul acestei călătorii și al fericirii pe care o trăiam cu Calyste al meu uitasem de grava stare sufletească despre care ți-am povestit în prima mea scrisoare.

După ce am admirat îndeajuns orașul Nantes, un oraș încântător și superb, după ce ne-am dus să vedem, în piața Bretania, locul unde Charette a căzut atât de glorios, am plănuit să ne întoarcem la Saint-Nazaire pe apele Loarei, întrucât drumul de la Nantes la Guérande pe uscat îl făcusem la venire. Hotărât, un vapor nu face cât o trăsură. Călătoria în comun e o invenție a monstrului modern, Monopolul. Trei tinere doamne din Nantes, destul de frumoase, se vânzoleau pe punte, cuprinse de ceea ce eu am numit Kergarouëtism, o poreclă pe care o vei înțelege atunci când am să ți-i descriu pe Kergarouët-i. Calyste s-a comportat foarte bine. Ca un adevărat gentilom, nu s-a apucat să se fălească cu mine. Deși eram mulțumită de bunul său gust, eu, întocmai ca un copil căruia i s-a dăruit întâia lui tobă, am considerat că mi se oferea un prilej minunat spre a pune la încercare sistemul recomandat de Camille Maupin, căci fără îndoială că nu candida la călugărie a fost cea care îmi vorbise. Am luat, așadar, un aer ușor îmbufnat, iar Calyste s-a alarmat foarte drăguț. La întrebarea lui: – Ce ai?... pe care mi-a aruncat-o la ureche, am răspuns adevărul: – N-am nimic! Și am putut să-mi dau seama numaidecât ce mic succes obține dintru început Adevărul. Minciuna e o armă decisivă în cazurile în care rapiditatea unei acțiuni trebuie să salveze femeile sau imperiile. Calyste a devenit foarte stăruitor și foarte neliniștit. L-am condus pe puntea din față a vaporului,

printr-o grămadă de frânghii; acolo, cu un glas plin de îngrijorare, dacă nu chiar de lacrimi, i-am mărturisit necazurile, spaimile unei femei al cărei soț se nimerește să fie cel mai frumos dintre bărbați!... «Ah, Calyste! am exclamat eu, în căsătoria noastră există o nenorocire cumplită, tu nu m-ai iubit, nu tu m-ai ales! N-ai rămas înmărmurit ca o statuie atunci când m-ai văzut prima dată! Numai inima mea, devotamentul meu, dragostea mea îți solicită afecțiunea, și într-o zi ai să mă pedepsești pentru faptul că eu singură ți-am adus toate comorile purei, sincerei mele iubiri de fată tânără!... Ar trebui să mă arăt rea, cochetă, dar nu mă simt în stare față de fine... Dacă femeia aceea îngrozitoare, care n-a știut să te prețuiască, s-ar fi aflat în locul meu aici, tu nici nu le-ai fi zărit pe cele două biete bretone, care în târg, la Paris, ar fi taxate printre cornute...» în ochii lui Calyste, dragă mamă, s-au ivit două lacrimi, a întors capul ca să mi le ascundă, a zărit Basse-Indre și s-a repezit să-i spună căpitanului să ne debarce acolo.

Nu poți rezista la asemenea răspunsuri, mai ales atunci când ele sunt însoțite de un popas de trei ceasuri într-un amărât de han din Basse-Indre, unde am mâncat pește proaspăt, într-o odăiță ca acelea pe care le pictează pictorii de interioare și prin ferestrele căreia se auzeau mugind forgeriile de la Indret peste frumoasa întindere de ape a Loarei. Văzând cum decurg experiențele Experienței, am exclamat: – Ah! scumpă Félicité!... Calyste, nefiind în stare să bănuiască sfaturile pe care mi le dăduse călugărița și prefăcătoria purtării mele, a avut un gând dumnezeiesc: mi-a tăiat vorba, răspunzându-mi: «— Să păstrăm amintirea aceasta! Vom trimite un artist care să reproducă acest peisaj». Eu am râs, scumpă mamă, până ce l-am pus pe Calyste în mare încurcătură și l-am văzut gata-gata să se îmbufneze. Atunci i-am spus: «— Dar peisajul și scena aceasta vor rămâne în inima mea ca un tablou de o culoare inimitabilă, ce nu se

va șterge niciodată».

Ah, dragă mamă, îmi e cu neputință să dau dragostei mele aparențele unei lupte sau ale adversității. Calyste poate să facă din mine ce-o vrea. Lacrima aceasta cea dintâi, cred, pe care mi-a dăruit-o, na prețuiește oare mai mult chiar și decât cea de-a doua declarație a drepturilor noastre?... O femeie fără inimă ar fi devenit doamnă și stupină, după scena de pe vapor; eu, însă, m-am pierdut din nou. După teoria ta, cu cât devin mai femeie, cu atât sunt mai pierdută, căci sunt cumplit de lașă în fața fericirii, nu rezist la o privire a seniorului meu. Nu! nu mă pot dăruia dragostei lui, ci mă simt legată de el așa cum o mamă își strânge la sân copilul atunci când se teme de cine știe ce nenorocire.”

III

De la aceeași către aceeași

Julie, Guérande

„Ah! mamă scumpă, după numai trei luni, să cunoști gelozia! Iată, mi-e inima plină, simt în mine și o ură adâncă, și o dragoste adâncă! Sunt mai mult decât înșelată: nu sunt iubită!... Bine măcar că am o mamă, o inimă către care mă pot plânge deschis!... Nouă, femeilor care încă mai suntem întrucâtva tinere domnișoare, e de ajuns să ni se spună: «Intre toate cheile de la palatul tău, iată și o cheie pătată de sânge; intră peste tot, bucură-te de tot dar ferește-te să te duci la des Touches!» pentru ca să intrăm tocmai acolo, cu tălpile arzând și cu ochii aprinși de curiozitatea Evei. Vai, ce zbucium a pus domnișoara des Touches în dragostea mea! Și de ce să-mi spună să nu mă duc la des Touches? Ce mai poate fi o fericire ca a mea, dacă depinde de o plimbare, de un popas într-o coșmelie din Bretania? Și de ce aş avea să

mă tem? În sfârșit, adaugă la motivele doamnei Barbă-Albastră și dorința care le roade pe toate femeile, de a ști dacă puterea lor este șubredă sau temeinică, și vei înțelege de ce, într-o zi, am întrebat cu un aer vag nepăsător: «— Ce este des Touches? — Des Touches este a voastră, mi-a spus divina mea mamă-soacră. — Ah, dacă nepotul meu n-ar fi călcat niciodată pe la des Touches!... a exclamat mătușa Zéphirine clătinând din cap. — N-ar mai fi ajuns soțul meu, i-am spus eu mătușă-mi. — Va să zică știi ce s-a întâmplat acolo? mi-a replicat șiret soacră-mea.

— E un loc de pierzanie, a adăugat domnișoara de Pen-Hoël; acolo domnișoara des Touches a săvârșit destule păcate, pentru care își cere acum iertarea la Dumnezeu.

— Și oare acest lucru nu poate mântui sufletul nobilei domnișoare, după ce a îmbogățit o întreagă mânăstire? a exclamat cavalerul du Halga; abatele mi-a spus că domnișoara des Touches a donat o sută de mii de franci călugărițelor de la Visitation. — Vreți să vă duceți la des Touches? m-a întrebat soacră-mea; merită osteneala de-a fi văzut. — Nu! nu!» am spus eu repede. Sceneta aceasta nu ți se pare o pagină dintr-o dramă drăcească? Ea s-a repetat sub zeci de pretexte. În sfârșit, soacră-mea mi-a spus: «înțeleg de ce nu te duci la des Touches, ai dreptate». Oh! trebuie să recunoști, mamă dragă, că o asemenea lovitură de cuțit dată involuntar te-ar fi hotărât să afli dacă fericirea ta se sprijină pe o temelie atât de șubredă, încât ar putea să se frângă sub nu știu ce lambriu. Sunt însă datoră să fiu dreaptă față de Calyste, el niciodată nu mi-a propus să vizitez această căsuță devenită un bun al lui. De îndată ce iubim, suntem niște ființe lipsite de înțelepciune; căci tăcerea și rezerva lui m-au iritat și, într-o zi, i-am spus: «— Ce ți-e frică, oare, că ai să vezi la des Touches, de nu pomenești niciodată numele acesta?»

— «Să mergem acolo», a spus el.

Am fost prinsă, deci, în cursă, ca toate femeile care vor să se dea prinse și care se lasă pe scama întâmplării spre a deznoda nodul gordian al nehotărârii lor. Și ne-am dus la des Touches. E fermecător acolo, de un bun-gust de mare artist, și îmi place în acea genune în care domnișoara des Touches mi-a interzis atât de stăruitor să mă duc. Toate florile otrăvitoare sunt fermecătoare, Satan însuși le-a semănat, căci există flori ale Diavolului și flori ale lui Dumnezeu! N-avem decât să privim în noi înșine și vom vedea că amândoi au creat câte o parte de lume. Ce picante delicii în această situație în care mă jucam nu cu focul, ci cu cenușile!... Il iscodeam pe Calyste, voiam să știu dacă într-adevăr totul s-a stins, și pândeam orice adiere de vânt, crede-mă! Trecând din cameră în cameră, de la mobilă la mobilă, îi spionam chipul, întocmai cum fac copiii care caută un obiect ascuns. Calyste mi s-a părut îngândurat, dar, la început, am crezut că am biruit. M-am simțit destul de tare pentru a pomeni de doamna de Rochegude. În sfârșit, ne-am dus să vedem faimosul cimișir pe care căzuse Béatrix atunci când Calyste o aruncase în mare pentru ca ea să nu mai fie a nimănui. — Trebuie să fie destul de ușoară dacă a rămas prinsă acolo, am spus eu râzând. Calyste a păstrat tăcerea. — Să respectăm morții, am adăugat eu. Calyste a rămas tăcut. — Te-am supărat? — Nu, dar încetează să mai galvanizezi această pasiune», a răspuns el. Ce cuvânt!... Calyste, văzându-mă tristă, s-a arătat și mai atent, și mai drăgăstos față de mine.

August

„Mă aflu, vai! pe fundul prăpastiei, dar mă delectam, ca nevinovatele din toate melodramele, culegând flori acolo. Deodată, un gând cumplit a năvălit peste fericirea mea, ca acel cal dintr-o baladă germană. Mi s-a părut că dragostea lui Calyste sporea din amintirile sale, că ea

ridica asupra-mi furtunile pe care singură le reînviam, amintindu-i cochetăriile acelei îngrozitoare Béatrix. Făptura aceea primejdioasă și rece, rezistentă și moale, jumătate moluscă, jumătate coral, are îndrăzneala să se numească Béatrix!... Iată-mă, așadar, scumpă mamă, iată-mă acum nevoită să stau cu ochii deschiși de o bănuială, în timp ce inima mea întreagă îi aparține lui Calyste. Și nu este, oare, o mare nenorocire faptul că ochii au fost mai iscusiți decât inima, așa încât până la urmă bănuiala să se fi dovedit întemeiată? Și iată cum. — «Locul acesta mi-e drag, i-am spus eu lui Calyste, într-o dimineață; așa că te iert dacă uneori mă iei drept alta...» Loialul breton s-a înroșit, eu i-am sărit de gât, am părăsit însă des Touches și nu voi mai călca niciodată pe acolo.

După tăria urii ce mă face să-i doresc doamnei de Rochegude moartea – o! Doamne, firește, de vreo inflamație de piept, de vreun accident oarecare – am înțeles întinderea, puterea dragostei mele pentru Calyste. Femeia aceasta a început să-mi tulbure somnul, mi se arată în vis, urmează, oare, s-o întâlnesc?... Ah! postulanta de la Visitation avea dreptate!... Casa de la des Touches e un loc fatal, Calyste și-a regăsit acolo închipuirile, ele sunt mai tari decât farmecul dragostei noastre. Scumpa mea mamă, află că doamna de Rochegude este la Paris, pentru că, dacă ea se află acolo, eu voi rămâne la moșia noastră din Bretania. Buna domnișoară des Touches, ce s-ar mai necăji acum la gândul că în ziua contractului de căsătorie m-a pus să mă îmbrac ca Béatrix, pentru reușita planului ei, dacă ar afla cât de amărâtă sunt din pricina odioasei noastre rivale!... Ce-ar spune ea? Dar ceea ce fac eu acum este o prostituție! Nu mai sunt eu, mi-e rușine. Mă chinuie o pornire nebună să fug de Guérande și de nisipurile de la Croisic.”

25 august

„Hotărât, mă reîntorc la ruinele de la Guénic. Calyste, destul de neliniștit de neliniștea mea, se află lângă mine. Ori că el cunoaște prea puțin lumea, de nu-și dă seama de nimic! ori că, știind pricina fugii mele, nu mă iubește! Mă tem cumplit de o certitudine teribilă, pe care o caut, dar îmi pun, cum fac copiii, mâinile la ochi, ca să nu aud detunătură. Oh! dragă mamă, nu sunt iubită cu o dragoste ca aceea pe care o simt în inima mea. Calyste e fermecător, ce-i drept; dar care bărbat, dacă nu-i un monstru, nu ar fi tandru și dulce ca și Calyste primind toate florile îmbobocite în sufletul unei tinere de douăzeci de ani, crescută de tine, curată cum sunt, plină de dragoste, și despre care o mulțime de femei au spus că e frumoasă...”

Guénic, 18 septembrie

„A uitat-o, oare? Iată singurul gând ce-mi răsună în suflet ca o pedeapsă! Ah! scumpă mamă, toate femeile vor fi avut de înfruntat amintiri ca mine?... Fetele pure ca mine n-ar trebui să fie căsătorite decât cu tineri neprihăniți! Aceasta însă-i o amăgitoare utopie, mai bine-i să ai o rivală în trecut, decât în viitor. Ah! plânge-mă, mamă, chiar dacă în clipa de-acum sunt fericită, fericită ca o femeie căreia îi e frică să nu-și piardă fericirea și care se ține strâns de ea!... Un mod de-a ucide uneori fericirea, spune Clotilde.

Îmi dau seama că de cinci luni nu mă mai gândesc decât la mine, adică la Calyste. Spune-i surorii mele Clotilde că tristețile ei cugetări îmi viii deseori în minte; ea e într-adevăr fericită, rămânând credincioasă unui mort, fără să-i mai fie frică de vreo rivală. O sărut pe scumpa mea Athénaïs, văd că Juste al ei e nebun după ea. Din ceea ce îmi spui în ultima ta scrisoare, înțeleg că lui îi e

teamă că nu i-o veți da. Întrețineți această teamă ca pe o floare rară. Athénaïs va fi astfel stăpâna lui, pe când eu, care tremuram de teama că nu-l voi obține pe Calyste, voi rămâne slugă. Mii de îmbrățișări, mamă dragă. Ah! dacă spaimile mele ar fi întemeiate, Camille Maupin mi-a vândut scump averea ei. Afectuoasele mele respecte tatălui meu.”

Aceste scrisori explică perfect situația tainică a tinerei doamne și a soțului ei. Dacă pentru Sabine căsătoria sa era o căsătorie din dragoste, Calyste vedea în ea doar o căsătorie de conveniență, iar plăcerile lunii de miere nu urmaseră chiar întru totul regimul legal al căsniciei. Cât timp cei doi tineri stătuseră în Bretania, lucrările de reparare, de aranjare și de mobilare a palatului du Guénic fuseseră conduse de către celebrul arhitect Grindot, sub supravegherea Clotildei, a ducesei și a ducelui de Grandlieu. Toate măsurile fuseseră luate pentru ca în luna decembrie 1838 tânără pereche să se poată întoarce la Paris. Sabine se instalează, deci, în strada Bourbon, cu mare plăcere, nu atât pentru a juca rolul de stăpână a casei, cât pentru a afla ce gândește familia sa despre căsătoria ei. Calyste, cu o totală nepăsare, se lăsă călăuzit cu bunăvoință în societate de către cumnată-sa Clotilde și de soacră-sa, care se simțiră încântate de această purtare ascultătoare. El obținut locul datorat numelui, averii și căsătoriei lui. Succesul soției sale, socotită drept una dintre cele mai fermecătoare femei, distracțiile pe care le prilejuiește înalta societate, datoriile de îndeplinit, petrecerile de iarnă la Paris dădură oarecare consistență fericirii tinerei căsnicii, oferindu-i totodată și câteva stimulente și satisfacții. Sabine, pe care mama și sora sa o considerau fericită și socoteau răceala lui Calyste drept un efect al educației lui englezești, se liberă de gândurile sale negre; auzi atâtea tinere femei măritate prost invidiindu-i soarta, încât își alungă toate spaimile în țara

himerelor. În sfârșit, faptul că rămase însărcinată completă garanțiile oferite de această uniune de gen neutru, una dintre acelea despre al căror viitor femeile cu experiență prorocesc a bine. În octombrie 1839, tânără baroană du Guénic capătă un fiu și făcu nebunia de a-l alăpta, după socotelile tuturor femeilor în asemenea situație. Cum să nu fii într-un totu mamă, atunci când ai un copil de la un soț într-adevăr idolatrizat? Pe la sfârșitul verii următoare, în august 1840, Sabine, deci, își alăpta încă băiețelul. În cei doi ani de ședere la Paris, Calyste se dezbarase cu totul de acea inocență al cărei farmec împodobise debutul său în lumea pasiunii. Calyste se împrietenise spontan cu tânărul duce Georges de Maufrigneuse, proaspăt căsătorit ca și el, cu o bogată moștenitoare, Berthe de Cinq-Cygne; apoi, cu viconte Savinien de Portenclure, cu ducele și cu ducesa de Rhétoré, cu ducele și cu ducesa de Lenoncourt-Chaulieu, și cu toți obișnuiții salonului soacrei sale. Bogăția își are orele ei sumbre și sastiselile ei, pe care Parisul, mai mult decât oricare altă capitală, știe să le însenineze, să le facă fermecătoare, să le dea haz. În contact cu acești tineri soți care își lasă singure cele mai nobile, cele mai frumoase ființe, în schimbul deliciilor țigării și ale whistului, al sublimelor conversații de la club, sau al patimii pentru *turf*, multe virtuți casnice ale tânărului gentilom breton suferiră anumite modificări. Dorința maternă a unei soții ce nu vrea să-și plictisească soțul vine totdeauna în ajutorul înstrăinării tinerilor căsătoriți. O soție se simte grozav de mândră să-l vadă întorcându-se la ea pe un bărbat căreia îi lasă toată libertatea!...

Într-o seară din octombrie al acelui an, spre a scăpa de țipetele unui copil ce trebuia înțărcat, Calyste, pe fruntea căruia Sabine nu putea să vadă o cută fără să nu se simtă mâhnită, se duse, sfătuit de ea, la *Varietăți*, unde se reprezenta o piesă nouă.

Valetul însărcinat să cumpere un fotoliu de orchestră,

luase un loc aflat foarte aproape de acea parte a sălii denumită avanscenă. La primul antract, privind în jurul său, Calyste o zări, în una din cele două loji ale avanscenei, la parter, la patru pași de el, pe doamna de Rochegude.

Béatrix la Paris! Béatrix în public! Aceste două gânduri lovira inima lui Calyste ca două săgeți. Să o revadă deodată, după trei ani! Cum să explici tulburarea ce se stârni în sufletul acesta îndrăgostit, care nu numai că nu o uitase, dar așa de vădit o iubise pe Béatrix în propria-i soție încât până și soția își dăduse seama? Cine ar înțelege că poemul unei iubiri pierdute și neîmpărtășite, dar rămase mereu vie în inima soțului Sabinei, pusese în umbră gingășiile conjugale și inefabila tandrețe a tinerei căsătorite? Béatrix era lumina, aerul, mișcarea, viața și necunoscutul; pe când Sabine reprezenta datoria, întunericul, prevăzutul! Una deveni într-o clipă plăcerea, iar cealaltă, plictisul. Fu ca o lovitură de trăsnet. În loialitatea lui, soțul Sabinei avu nobilul gând de a părăsi sala. Ieșind din stal, văzu însă ușa de la lojă întredeschisă, și picioarele îl conduseră singure într-acolo, în ciuda voinței lui. Tânărul breton o găsi pe Béatrix între doi bărbați dintre cei mai distinși, Canalis și Nathan, unul politician, celălalt literat. În cei aproape trei ani de când Calyste n-o mai văzuse, doamna de Rochegude se schimbase uluitor; dar, cu toate că metamorfoza ei atinsese femeia, ea nu putea fi decât mai poetică și mai ispititoare pentru Calyste. Până la vârsta de treizeci de ani, femeile frumoase ale Parisului nu-și socotesc toaleta decât un veșmânt; dar, după ce trec pe sub porticul fatal al celor treizeci de ani, ele caută să-și facă din îmbrăcăminte arme, seducții, podoabe; își alcătuiesc grații, își găsesc mijloace de expresie, iau un caracter, se întineresc, studiază cele mai potrivite accesorii, în sfârșit trec de la natură la artă. Doamna de Rochegude tocmai suferise peripețiile dramei care, în prezenta istorie a

moravurilor franceze din secolul al nouăsprezecelea, se numește Femeia Abandonată. Fusesse părăsită, ea, de către Conti; firește, devenise o mare artistă a toaletelor, a cochetăriei și a florilor artificiale.

— Conti nu-i aici? îl întrebă în șoaptă Calyste pe Canalis, după ce schimbase obișnuitele saluturi cu care încep întâlnirile cele mai solemne ori de câte ori ele au loc în public.

Fostul mare poet al foburgului Saint-Germain, de două ori fost ministru și redevenit orator pentru a patra oară, aspirând la vreun minister, își puse în mod semnificativ un deget pe buze. Gestul lui explica totul.

— Sunt foarte fericită că vă văd, îi spuse cu glas mios Béatrix lui Calyste. Îmi spuneam, atunci când v-am recunoscut acolo, în stal, fără ca dumneavoastră să mă fi zărit de la început, că nu mă veți renega! — Ah, Calyste drag, de ce te-ai căsătorit? îi spuse apoi la ureche; și încă și cu o prostuță!...

De îndată ce o femeie îi vorbește la ureche unui nou venit în loja ei, și după ce îl invită să se așeze lângă ea, orice om de lume găsește totdeauna un pretext ca s-o lase singură cu el.

— Vii cu mine, Nathan? întrebă Canalis. Doamna marchiză îmi va îngădui, sper, să mă duc să schimb o vorbă cu d'Arthez, pe care-l văd cu prințesa de Cadignan; e vorba de o combinație de tribună pentru ședința de mâine.

Această plecare elegantă îi permise lui Calyste să-și revină din șocul pe care îl primise; își pierdu însă cu totul cumpătul și stăpânirea de sine, aspirând parfumul, pentru el fermecător și veninos totodată, al poeziei ticluite de Béatrix. Doamna de Rochegude, devenită uscată și ațoasă, al cărei ten aproape că se descompusese, slăbită, veștejită, cu ochii încercănați, își înflorise în seara aceea ruinele pretimpurii, cu ajutorul celor mai ingenioase născociri așa-numite Article-Paris. Ca orice femeie

abandonată, se gândise să-și dea un aer de fecioară care, prin belșugul de Văluri albe, să evoce fecioarele în ale lui Ossian²⁵ atât de poetic zugrăvite de către Girodet. Părul blond îi înconjura fața prelungă în valuri de bucle prin care sclipeau luminile rampei reflectate de luciul unui ulei înmiresmat. Fruntea-i palidă sclipea. Își pusese un strat imperceptibil de ruj, a cărui culoare înșela ochiul, pe albul fad al obrazului refăcut cu apă de tărâțe. O eșarfă, atât de fină încât să te îndoiești că niște oameni fuseseră în stare să țeară asemenea mătase, era înfășurat (în jurul gâtului făcându-l să pară mai puțin lung, ascunzându-l, nelăsând să se vadă decât o parte din tainele presate dibaci sub corset. Talia era o capodoperă de compoziție. În ceea ce privește poza sa, e de ajuns să spunem că răsplătea toată truda pe care o necesitase pentru a fi realizată. Brațele-i subțiri, uscate, de-abia se zăreau de sub mânecile bufante și largi, cu efecte bine calculate. Béatrix oferea acea îmbiere de străluciri și de mătăsurile sclipitoare, de vâluri străvezii și de păr artificial, de calm și de neastâmpăr, care a fost denumit *un nu știu ce*. Toată lumea știe în ce constă acest *nu știu ce*. E un amestec de mult spirit, de mult bun-gust și de multă dorință de a plăcea. Béatrix era, deci, o piesă bine decorată, bine schimbată și uimitor de dichisită. Reprezentația unor atari feerii, care mai sunt și destul de dibaci dialogate, îi înnebunește pe bărbații dăruiți cu un suflet sincer, întrucât aceștia, prin legea contrastelor, simt o dorință nestăpânită de a se bucura de astfel de meșteșugiri. Sunt false și captivante, sunt căutate, dar plăcute, și unii bărbați adoră astfel de femei ce se joacă de-a seducțiile de parcă ar fi jocuri de noroc. Și iată de ce: dorința bărbatului este un silogism care, de la această știință exterioară, trage concluzii în legătură cu lainicele teoreme ale voluptății. Spiritul își zice: „O femeie care știe

²⁵ E vorba de personajele din poeziile bardului legendar scoțian din secolul al III-lea, Ossian, – poezii pe care Maepheron le-a publicat în 1760. Era însă un fals literar.

să se facă atât de frumoasă, trebuie să mai posede și multe alte resurse în dragoste.” Și este adevărat: femeile, abandonate sunt femeile care iubesc, cele care sunt păstrate sunt femeile ce nu știu să iubească. Or, dacă lecția italianului fusese crudă pentru amorul-propriu al blondei Béatrix, ea avea o fire din cale afară de prefăcută pentru a nu profita de învățătura căpătată.

— Problema nu este să vă iubim, spuse ea, cu câteva clipe înainte de apariția lui Calyste; trebuie să vă chinuim atunci când sunteți îndrăgostiți de noi, acesta-i secretul celor care vor să vă păstreze. Balaarii păzitori de comori sunt înarmați cu gheare și cu aripi!

— S-ar putea face un sonet cu această cugetare, răspunsese Canalis în clipa când Calyste se arăta.

Dintr-o singură privire, Béatrix înțelese starea lui Calyste; revăzu, proaspete și roșii, urmele zgardei pe care i-o pusese la des Touches. Calyste, jignit de vorbele spuse despre soția sa, șovăia între mândria lui de soț, apărarea Sabine și o vorbă aspră de aruncat unei inimi din care, pentru el, se ridicau atâtea amintiri, o inimă pe care o credea încă sângerândă. Șovăiala lui era studiată de marchiză, care nu spusese vorbele acelea decât spre a-și da seama până unde se întinde stăpânirea ei asupra lui Calyste; văzându-l atât de slab, îi veni în ajutor pentru a-l «coate din încurcătură.

— Ei bine, dragul meu, acum sunt singură, spuse ea, după plecarea celor doi curtezani; da, sunt singură pe lume!...

— Așadar, nu te-ai gândit la mine?... spuse Calyste.

— Dar tu! răspunsese ea; tu nu ești căsătorit?... Iată una din durerile mele, între multele pe care le-am îndurat de când nu ne-am văzut. Nu pierd numai o dragoste, mi-am spus eu, ci și o prietenie pe care o credeam bretonă. Dar omul se obișnuiește cu toate. Acum sufăr mai puțin, mă simt însă zdrobită. Vai, acesta-i primul suspin, după amar de vreme, al inimii mele. Silită să mă arăt mândră față de

cei ce nu le pasă de mine, trufașă, ca și când n-aș fi păcătuیت, față de bărbații care-mi fac curte, și rămasă fără scumpa mea Félicité, nu aveam o ureche lângă care să șoptesc cuvântul: Sufăr! Așa încât pot să-ți spun acum cât de mâhnită eram, văzându-te la patru pași de mine, fără ca tu să mă fi recunoscut, și cât de bucuroasă sunt văzându-te lângă mine... Da, spuse ea, răspunzând unui gest al lui Calyste, e aproape fidelitate! Așa-s femeile nefericite! un nimic, o revedere înseamnă totul pentru ele: Ah! tu m-ai iubit, m-ai iubit așa cum aș fi meritat să fiu iubită de cel care nu s-a sfiit să calce în picioare toate comorile pe care le-am așternut în calea lui! Și, spre nenorocirea mea, nu știu să uit, iubesc, și vreau să rămân credincioasă acestui trecut care nu se va mai întoarce niciodată.

Rosti această tiradă, de mult improvizată de sute de ori, dându-și ochii peste cap în așa fel încât să sporească și prin gest efectul cuvintelor ce păreau smulse din adâncurile inimii de izbucnirea unui torent prea îndelung stăpânit. Calyste, în loc să spună ceva, începu să plângă cu niște lacrimi mari ce i se rostogoleau din ochi; Béatrix îi luă mâna și i-o strânse, făcându-l să îngălbenească.

— Mulțumesc, Calyste! mulțumesc, copilul meu, iată cum răspunde un adevărat prieten la durerea unui prieten!... Noi ne înțelegem. Ah! gata! să nu adaugi niciun cuvânt!... du-te, lumea se uită la noi și ai putea s-o necăjești pe soția ta, dacă, din întâmplare, i se va spune că ne-am întâlnit, deși în mod cu totul nevinovat, față de o mie de persoane... Cu bine! Eu sunt tare, uite!...

Își șterse ochii, făcând ceea ce în retorica femeilor ar trebui să se numească o antiteză în acțiune.

— Lasă-mă să râd cu un răs blestemat cu acești oarecare ce mă distrează, reluă ea. Mă întâlnesc cu o mulțime de artiști, de scriitori, de oameni pe care i-am cunoscut la sărmana noastră Camille Maupin, care poate că a avut dreptate, desigur, atunci când l-a îmbogățit pe

cel pe care îl iubea și când a dispărut spunându-și: „Sunt prea bătrână pentru el”. E un sfârșit de martir. Și asta-i tot ceea ce îți rămâne atunci când nu poți sfârși ca o fecioară.

Începu să râdă, ca pentru a spulbera impresia tristă pe care o făcuse asupra admiratorului ei de odinioară.

— Și unde aş putea veni să te văd? întrebă Calyste.

— M-am aciuat pe strada Chartres, în fața parcului Monceaux, într-o casuță potrivită cu averea mea, și acolo îmi îndop capul cu literatură, dar numai pentru mine și numai ca să mă distrez. Ferească-mă Dumnezeu de mania acelor femei care... Te rog, du-te, lasă-mă, nu vreau să intru în gura lumii, vai, câte nu s-ar spune de-am fi văzuți împreună! Și-apoi uite, Calyste, dacă mai stai o clipă, am să-ncep să plâng!

Calyste se retrase. după ce îi strânse mâna doamnei de Rochegude, și simți pentru a doua oară senzația profundă, stranie, a unei apăsări repetate, plină de ispititoare alinturi.

„Doamne! Niciodată Sabine n-a știut să-mi tulbure astfel inima”, acesta fu gândul care îl fulgeră pe coridor.

În tot restul serii marchiza de Rochegude nu aruncă nici trei priviri directe spre Calyste; câteva priviri furișate constituiră însă tot atâtea sfâșieri pentru sufletul unui om care aparținea cu totul primei lui iubiri respinse.

Când baronul du Guénic ajunsese acasă, splendoarea apartamentelor sale îl făcu să se gândească la lipsurile despre care îi pomenise Béatrix, și începu să-și urască averea, din pricină că ea nu putea aparține îngerului căzut. Aflând că Sabine se culcase de mult, se simți cât se poate de fericit că va avea o noapte întreagă la dispoziție pentru a-și retrăi emoțiile. Blestema în sine puterea pe care dragostea i-o dădea Sabine de a-i ghici toate gândurile. Atunci când întâmplarea face ca un soț să fie adorat de soția sa, ea citește pe fața lui ca într-o carte, îi cunoaște până și cele mai amănunte tresăriri ale

mușchilor, știe de unde îi provine calmul de pe obraz, își reproșează cea mai ușoară tristețe pe care o remarcă și vrea să știe dacă nu cumva ea însăși a pricinuit-o; îi studiază ochii, căci pentru ea ochii capătă culoarea gândurilor, ei iubesc sau nu iubesc. Calyste se știa obiectul unui cult atât de profund, atât de naiv, atât de gelos, încât se îndoia că ar fi în stare să-și alcătuiască o figură destul de discretă pentru schimbarea survenită în sufletul lui.

— Ce-am să mă fac mâine dimineață?... își zise el adormind, și cu gândul la iscodelile Sabine.

Apropiindu-se de Calyste, uneori chiar și în cursul zilei, Sabine îl întreba: „— Mă mai iubești?” Sau, adesea: „— Nu te plictisesc?” întrebări pline de grație, variind după firea sau după mintea femeilor, și care ascund temerile lor, prefăcute, sau reale.

Chiar și la suprafața celor mai nobile și mai curate inimi se ridică mâlurile răscolite de vârtejuri. Astfel, a doua zi dimineața, Calyste, care fără îndoială că își iubea copilul, tresări de bucurie aflând că Sabine era alarmată din pricina unor convulsii, temându-se pe un crup și ne voind să-l părăsească pe micuțul Calyste. Baronul pretextă o afacere și plecă în oraș, evitând să ia micul dejun acasă. Fugi pe nesimțite, așa cum fug prizonierii, bucuros să meargă pe jos, trecu podul Ludovic al XVI-lea, străbătu Champs Elysées și se opri la o cafenea de pe bulevard unde se simți ispitit să dejuneze singur, ca un burlac.

Ce este, deci, dragostea? Oare natura simte nevoia de a se răzvrăti împotriva jugului social? Oare vrea ea ca elanul vieții date să fie spontan, liber, să fie cursul unui torent năvalnic, sfărâmat de stâncile contradicției, ale cochetăriei, în loc să fie o apă ce curge liniștit printre cele două țărături – cel al Primăriei și cel al Bisericii? Are ea, oare, vreun scop, atunci când își mocnește acele erupții vulcanice cărora se datorează, poate, marii oameni? Cu greu s-ar mai putea găsi un tânăr crescut cu mai multă

sfințenie decât Calyste, cu deprinderi mai curate, mai puțin atins de necredință, și acest tânăr alerga nebunește către o femeie nevrednică de el, atunci când o încântătoare și fericită întâmplare îi dăruise în baroana du Guénic o fată tânără, de o frumusețe într-adevăr aristocratică, de o inteligență rară și delicată, evlavioasă, iubitoare și îndrăgostită numai de el, de o gingășie îngerească, gingășie sporită de iubire, de o iubire pătimașă, în ciuda căsătoriei, o iubire întocmai ca iubirea lui pentru Béatrix. Poate că și bărbații cei mai aleși mai păstrează încă în structura lor puțină argilă, mocirla le mai place încă. Ființa cea mai puțin imperfectă ar fi, în acest caz, femeia, în ciuda tuturor greșelilor și nesocotințelor ei. Totuși, doamna de Rochegude, cu tot alaiul de pretenții poetice care o înconjurau și cu toată decăderea ei, făcea parte din cea mai înaltă nobilime, înfățișa o natură mai mult eternă decât noroioasă, și o ascunde sub aparențele cele mai aristocratice pe curtezana ce-și propunea să fie. Așa încât, explicația aceasta nu poate lămuri ciudata pasiune a lui Calyste. Poate că pricina ei s-ar găsi în cine știe ce vanitate atât de adânc îngropată, încât moraliștii n-au descoperit încă această latură a viciului. Există bărbați plini de noblețe, ca acest Calyste, frumoși ca el, bogați și distinși, bine educați, pe care, poate fără ca ei înșiși să-și dea seama, căsătoria cu o fire asemănătoare cu a lor îi obosește, ființe a căror noblețe nu se simte atrasă de noblețe, pe care o măreție și o delicatețe aidoma cu a lor îi lasă nepăsători, și care vor să caute la niște naturi inferioare sau decăzute confirmarea superiorității lor, dacă nu cumva vor fi urmărind să cerșească cine știe ce elogii. Contrastul dintre decadența morală și sublim le desfată privirile. Lucrurile pure strălucesc în mod deosebit lângă cele impure! O astfel de contradicție devine interesantă. Calyste nu avea nimic de ocrotit în ființa Sabinei, ea era ireproșabilă, iar forțele nefolosite ale inimii lui vibrau

toate față de Béatrix. Când, sub ochii noștri, oameni dintre cei mai mari au jucat un asemenea rol de lisus ridicând-o pe femeia adulteră, de ce niște oameni obișnuiți s-ar dovedi mai înțelepți?

Calyste își trecu astfel timpul până la orele nouă, mistuind o singură frază: „Am s-o revăd!...”, un poem care adeseori a declanșat călătorii de șapte sute de leghe!... Merse cu pas sprinten până pe strada Courcelles, recunoscuse casa, deși n-o mai văzuse niciodată, și rămase să aștepte, el, ginerele ducelui de Grandlieu, bogat nobil ca Bourbonii, oprit la scară de întrebarea unui valet bătrân:

— Numele dumneavoastră, domnule?

Calyste înțelese că trebuia să-i lase adoratei Béatrix toată libertatea, și examinează grădina, zidurile dungate de dărele negre și galbene pe care le lasă ploile pe tencuielile Parisului.

Doamna de Rochegude, ca mai toate doamnele din lumea bună ce-și rup lanțurile, își părăsise soțul lăsându-i întreaga avere, nevoind să primească nimic din mâna tiranului ei. Conti și domnișoara des Touches o feriseră pe Béatrix de necazurile vieții materiale, iar mama sa îi trimisese, de mai multe ori, anumite sume de bani. Văzându-se singură, a fost nevoită să facă economii destul de severe pentru o femeie deprinsă cu luxul. Urcase, deci, pe culmea colinei unde se întinde parcul Monceaux, și se adăpostise într-o căsuță, a unui fost mare senior, situată la stradă, dar înconjurată de o mică grădină fermecătoare și a cărei chirie nu depășea o mie opt sute de franci. Béatrix mai avea, totuși, în slujba ei un servitor bătrân, o cameristă și o bucătăreasă din Alençon, rămași lângă ea, în ciuda sărăciei sale, sărăcie ce ar fi însemnat belșug pentru destui burghezi ambițioși. Calyste urcă pe o scară cu treptele de piatră șlefuită și cu palierele pline de flori. La primul etaj. pentru a-l introduce pe baron în apartament bătrânul valet deschise o ușă

dublă, capitonată cu catifea roșie, cu romburi de mătase roșie și cu puncte aurii. Camerele prin care trecea Calyste erau tapisate și ele cu mătase și catifea. Covoarele în culori sobre, draperiile încrucișate de la ferestre, perdelele de la uși, întregul interior contrasta cu meschinăria exteriorului, prost întreținut de către proprietar. Calyste o așteptă pe Béatrix într-un salon de un stil sever în care luxul devenise simplu. Salonul, acoperit cu velur de culoare grenă, împodobit cu mătase de un galben mai, cu un covor roșu închis, cu ferestrele ce păreau niște sere, atât de încărcate erau cu jardiniere și cu flori, era luminat de o lumină atât de slabă, încât Calyste abia zări pe șemineu două vase de vechi calcedon roșu, între care strălucea o cupă de argint atribuită lui Benvenuto Cellini și pe care Béatrix o adusese din Italia. Mobilele de lemn aurit garnisite cu velur, magnificele console, bizara pendulă ce se afla pe una dintre ele, masa acoperită cu un macat de Persia, totul ilustra o bogăție apusă ale cărei rămășițe fuseseră bine orânduite. Calyste zări pe o măsuță câteva bijuterii, o carte începută în care scria mănăstirea împodobită cu pietre scumpe al unui cuțit ce slujea la tăiat foile, simbol al criticii. În sfârșit, pe pereți zece acuarele bogat înrămate, toate reprezentând dormitoare de prin diversele locuințe în care viața-i rătăcitoare o silise pe Béatrix să poposească, dădeau măsura unei extravagante superioare.

Foșnetul unei rochii de mătase o anunță pe nefericita doamnă, ce apărură îmbrăcată într-o toaletă studiată care, fără îndoială, unui bărbat experimentat i-ar fi dezvăluit numaidecât că fusese așteptat. Rochia, croită ca o haină de casă pentru a lăsa să se întrevadă puțin din albeața pieptului era făcută din moar gris-perle, cu mâneci mari, deschise, din care brațele se iveau acoperite de o mânecă dublă, cu bufantele despărțite prin niște găitane și garnisită cu dantele la capăt. Cosițele frumosului ei păr, tapate îndelung, străluceau de sub o bonetă de dantele și

flori.

— Ai și venit?... spuse ea zâmbind. Niciun îndrăgostit nu s-ar fi arătat atât de grăbit. Ai să-mi spui vreun secret, nu-i așa?

Și se așează pe o canapea, invitându-l cu un gest pe Calyste să ia loc lângă ea. Printr-o întâmplare, poate anume ticluită (căci femeile au două feluri de a ține minte – ca îngerii și ca diavolii) Béatrix se parfumase cu parfumul de care se servea la des Touches cu prilejul întâlnirii ei cu Calyste. Adierea acelu miros, atingerea de acea rochie, privirea acelor ochi care, în semiobscuritate, atrăgeau lumina spre a o reflecta, totul îl făcu pe Calyste să-și piardă capul. Nefericitul se simți cuprins de violența care, cândva, era s-o ucidă pe Béatrix; de data aceasta, însă, marchiza se afla pe marginea unei canapele, și nu a oceanului; ea se ridică și se duse să sune, punându-și un deget pe buze. La semnul acesta, Calyste, chemat la ordine, se domoli, înțelegând că Béatrix nu avea nicio intenție de ceartă.

— Antoine, nu sunt acasă pentru nimeni, îi spuse ea bătrânului servitor. Pune lemne pe foc. — Uite, Calyste, te tratez ca pe un prieten, reluă ea cu demnitate, după ce bătrânul ieși; nu mă trata nici tu ca pe o amantă. Două lucruri vreau să-ți spun. Mai întâi, că n-am să mă agăț prosteste de un bărbat pe care soția lui îi iubește; apoi, că nu mai vreau să fiu a nici unui bărbat din lume, pentru că eu, Calyste, am crezut că sunt iubită de un fel de Rizzio, neînălțuit de niciun angajament, un bărbat cu totul liber, și iată unde m-a dus o asemenea credință fatală! Tu ești supus celei mai sfinte datorii, ai o soție tânără, iubitoare, minunată; în sfârșit, ești tată. Nici eu, nici tu n-am avea nicio scuză, și amândoi am fi niște nebuni...

— Scumpa mea Béatrix, toate aceste judecăți se prăbușesc în fața unui singur argument: nu te-am iubit decât pe tine pe lume, și am fost căsătorit împotriva voinței mele.

— O farsă pe care ne-a jucat-o domnișoara des Touches, spuse ea zâmbind.

Timp de trei ore, doamna de Rochegude îl ținu pe Calyste în respectarea credinței conjugale, punându-i în sfârșit cumplitul ultimatum al unei renunțări totale la Sabine. Nimic altceva nu i-ar da vreo siguranță, spunea ea, în situația groaznică în care o punea dragostea lui Calyste. Ea, de altminteri, privea sacrificiul Sabinei ca pe un lucru de mică importanță, pretinzând că o cunoștea bine pe tânără baroană.

— Copile drag. Sabine e o femeie care confirmă toate așteptările pe care le făgăduia ca fată. E cu adevărat o Grandlieu, oacheșă ca maică-sa, portugheza, ca să nu zic portocalie și uscată ca taică-său. La drept vorbind, soția ta nu va fi niciodată pierdută, e un copil mare care știe să meargă pe propriile-i picioare. Sărmane Calyste, oare aceasta-i femeia care-ți trebuia ție? Are ochi frumoși, dar asemenea ochi sunt peste tot în Italia, în Spania și în Portugalia. Oare poate fi cineva tandru, când are niște forme atât de uscate? Eva e blondă, pe când brunetele se trag din Aclam; blondele aparțin lui Dumnezeu, a cărui mână a coborât asupra Evei ultimul său gând când și-a încheiat creația.

Pe la orele șase, Calyste, deznădăjduit, își luă pălăria ca să plece.

— Da, du-te, bunul meu prieten, nu o lăsa să sufere luând masa de seară fără tine!...

Calyste rămase. Era atât de tânăr, încât părțile sale slabe îngăduiau să fie lesne prins.

— Ai avea curajul să iei masa cu mine? spuse Béatrix, mimând o uimire provocatoare; n-o să te sperie, oare, cina mea modestă și ai putea să arăți atâta independență încât să-mi dăruiești bucuria unei atât de mărunte dovezi de afecțiune?

— Îngăduie-mi doar să-i scriu câteva rânduri Sabinei, spuse el, căci m-ar aștepta până la orele nouă.

— Poftim, uite masa la care scriu eu, spuse Béatrix.

Aprinse ea însăși lumânările și puse una pe masă, ca să poată citi ce scria Calyste.

„*Scumpa mea Sabine...*”

— Scumpa mea! Ah, ți-e încă scumpă soția, da? spuse ea, pi ivindu-l cu un aer atât de rece, gata să-i înghețe măduva din oase. Du-te! du-te să mănânci cu ea!...

„... *Voi cina la un cabaret împreună cu niște prieteni...*”

— O minciună! Ah, nu meriți nici dragostea ei, nici dragostea mea!... Toți bărbații sunt lași față de noi! Du-te, domnule, du-te și cinează cu scumpa dumitale Sabine.

Calyste se prăbuși în fotoliu, devenind palid ca moartea. Bretonii au din fire un curaj ce-i face teribil de încăpățânați la nevoie. Tânărul baron se îndreptă, își propti cotul de masă, își sprijini bărbia în palmă și o privi cu ochi strălucitori pe necruțătoarea Béatrix. Fu atât de măreț, încât o femeie, din nord sau din sud, ar fi căzut în genunchii spunându-i: – la-mă! Béatrix însă, născută la hotarul dintre Normandia și Bretania, se trăgea din neamul de Casteran, iar suferințele pe care i le pricinuise Conti dezvoltaseră în sufletul ei cruzimea francă și răutatea normandă; îi trebuia drept răzbunare un scandal nemaipomenit, așa încât nu cedă la gestul sublim al lui Calyste.

— Dictează-mi ce trebuie să scriu, mă voi supune, spuse bietul băiat. Atunci însă...

— Ei bine, da, spuse ea, pentru că mă vei iubi așa cum mă iubeai la Guérande, Scrie:, *lau masa de seară în oraș, nu mă aștepta!*”

— Mai departe... spuse Calyste, crezând că va mai urma ceva.

— Nimic, semnează. Bine, spuse ea, înhățând bilețelul, cu o bucurie stăpânită; am să-l trimit printr-un comisionar.

— Acum... exclamă Calyste, ridicându-se ca un om fericit.

— Ah! cred că mi-am păstrat întreaga libertate, nu?... spuse ea, întorcându-se și oprindu-se la jumătatea drumului dintre masă și șemineu, de unde sunase. — Poftim, Antoine, trimite biletul acesta la adresa de pe el. Astă-seară, domnul ia masa aici.

Calyste se întoarse pe la orele două din noapte la palatul său. După ce așteptase până la orele douăsprezece și jumătate, Sabine se culcase, doborâtă de oboseală; dormea, cu toate că fusese puternic tulburată de laconismul biletului primit de la soțul său; îl scuza însă! ... La femei, adevărata iubire începe prin a scuza totul în favoarea bărbatului iubit.

„Calyste era grăbit”, își zisese ea.

A doua zi dimineața, copilul se simțea bine, așa încât îngrijorarea mamei trecuse. Sabine veni râzând, cu micuțul Calyste în brațe, să-l arate tatălui său, cu câteva clipe înainte de micul dejun, făcând acele nebunii drăguțe și rostind acele vorbe goale pe care le fac și le spun toate tinerele mame. Această mică scenă conjugală îi îngădui lui Calyste să-și recapete sângele rece, se purtă încântător cu soția sa, gândind totuși în sine că era un monstru. Se jucă copilărește cu micul domn cavalier, se jucă chiar mai mult decât era nevoie, depășindu-și rolul; Sabine însă nu ajunsese la acel grad de suspiciune la care o femeie poate observa o nuanță atât de fină.

În sfârșit, la micul dejun, Sabine îl întrebă:

— Ce-ai făcut ieri?

— M-a reținut Portenduère la cină, răspunse el, apoi ne-am dus la club să jucăm o partidă de whist.

— Asta-i o viață prostească, dragul meu Calyste, replică Sabine. Tinerii gentilomi din ziua de azi ar trebui să chibzuiască cum să recucerească în țară tot terenul pierdut de părinții lor. Nu fumând țigări, jucând whist, trândăvind-vă lenea, preocupați numai să ironizați pe parveniții care vă alungă de pe toate pozițiile pe care le mai dețineți, rupându-vă de masele cărora ar trebui să le

slujiți de suflet și de creier și să le fiți ca o providență, nu așa veți izbuti să existați. În loc să fiți un partid, nu veți mai fi decât o opinie, cum spunea de Marsay. Ah! de-ai ști câte gânduri mi-au venit legănându-ți și alăptându-ți copilul. Aș vrea ca numele acesta vechi, de du Guénic, să devină un nume istoric! Deodată, ațintindu-și privirea în ochii lui Calyste, care o asculta pierdut în gânduri, ea îi spuse: „Recunoaște că primul bilet pe care mi l-ai scris era cam prea scurt”.

— Nu mi-a venit în minte să te vestesc decât la club...

— Și mi-ai scris pe o hârtie de femeie, avea un parfum pe care nu-l cunosc.

— Directorii ăștia de club se țin de tot felul de șotii!...

Viconte de Portenduère și soția sa, o pereche fermecătoare, deveniseră de la o vreme atât de intimi cu du Guénic-ii, încât hotărâseră să-și plătească împreună loja lor de la *Italiens*. Cele două tinere doamne, Ursule și Sabine, ajunseseră la o asemenea prietenie datorită plăcutului schimb de sfaturi, de griji și de confidențe în legătură cu copiii lor. În vreme ce Calyste, destul de novice într-ale minciunii, își spunea: „Am să mă duc să-i previn pe Savinien”, – Sabine își spunea: „Mi se pare că pe hârtie era o coroană!...” Gândul acesta îi trecu prin minte ca un fulger, și Sabine se muștră din pricina lui: își propuse totuși să caute hârtia pe care, în ajun, cuprinsă de atâtea griji câte avusese, o aruncase în cutia ei de scrisori.

După micul dejun, Calyste ieși în oraș, spunându-i soției că se va întoarce repede, se urcă într-o trăsurică joasă, cu un cal, dintre acelea care au început să înlocuiască incomoda cabrioletă a bunicilor noștri. Gonind năprasnic, în câteva minute ajunse în strada Saints-Pères unde locuia viconte, pe care îl rugă să-i facă micul serviciu de a minți, făgăduindu-i că îi va face și el un serviciu asemănător, dacă Sabine ar întreba-o cumva pe vicontesă. Cum se văzu afară, Calyste, alergând cu cea

mai mare viteză, străbătu distanța dintre Saints-Pères până în strada Chartres în câteva minute; voia să afle cum își petrecuse Béatrix restul nopții. O găsi pe fericita nefericită de-abia ieșită din baie, proaspătă, senină, și luându-și micul dejun cu mare poftă. Admiră grația cu care îngerul lui mânca niște ouă moi și rămase* uimit de serviciul de aur, dăruit de un lord meloman căruia Conti îi făcuse niște romane pentru care lordul *dăduse ideile* și apoi publicase romanele ca fiind ale sale. Ascultă câteva glume pline de haz spuse de idolul lui, a cărui mare grijă era de a-l înveseli și de a se arăta mândrită și plânsă în clipa când el da să plece. Socoti că nu stătuse acolo decât o jumătate de ceas, dar nu se întoarse acasă decât pe la orele trei. Frumosul lui cal englezesc, un cadou din partea vicontesei de Grandlieu, părea scos din apă, așa era de scăldat de sudoare. Printr-o întâmplare pe care toate femeile geloase o înlesnesc, Sabine se afla la o fereastră ce da spre curte, îngrijorată că nu-l vedea pe Calyste întorcându-se, neliniștită fără să știe de ce. Înfațișarea calului, a cărui gură spumega, o impresionă.

„De unde vine?” Această întrebare îi fu suflată la ureche de către acea putere care nu este nici conștiință, nici demon, nici înger, dar care vede, care sugerează, care ne arată necunoscutul, care ne face să credem în duhurile, în făpturile născute din creierul nostru, care se duc și se întorc, trăind în sfera nevăzută a gândului.

— De unde vii, înger scump? îl întreabă ea pe Calyste, coborând în întâmpinarea lui până pe primul palier al scării. Abd-el-Kader aproape cade din picioare, spuseseși că te întorci numaidecât, iar eu te aștept de trei ceasuri...

„Am încurcat-o, își zise Calyste, care făcea progrese în arta prefăcătoriei; poate scap cu vreun cadou.” – Scumpă măicuță, îi răspunse soției sale, cuprinzând-o pe după mijloc cu mai multă gingășie decât ar fi arătat de n-ar fi fost vinovat, văd, e cu neputință să păstrez un secret, oricât de nevinovat ar fi el, față de o soție îndrăgostită...

— Secretele nu se spun pe scară, răspunse ea râzând. Să mergem în casă.

În mijlocul salonului ce da spre dormitor, ea zări într-o oglindă figura lui Calyste, care, neștiindu-se observat, fără să mai zâmbească, lăsa să i se vadă oboseala și adevăratele sentimente.

— Secretul!... spuse ea, întorcându-se.

— Cât timp ai alăptat, te-ai purtat atât de minunat, încât mi l-ai făcut și mai scump pe moștenitorul prezumtiv al du Guénic-ilor; am vrut să-ți fac o surpriză, întocmai un burghez de pe strada Saint-Denis. În clipa aceasta, se finisează o toaletă comandată pentru tine, și pe care au lucrat-o niște adevărați artiști; au contribuit la ea mama și mătușa Zéphirine...

Sabine îl cuprinse în brațe pe Calyste, îl ținu strâns la piept, cu capul pe gâtul lui, simțind cum se topește sub greutatea fericirii, nu din cauza rochiei, ci din cauza celei dintâi bănuieli risipite. A fost una dintre acele emoții extraordinare care nu se uită și pe care nu orice dragoste, oricât de mare, o poate dezlănțui, căci viața atunci s-ar mistui prea repede. Bărbații ar trebui, în asemenea situații, să cadă la picioarele femeilor pentru a le adora, căci în gestul lor se revarsă toate puterile inimii și ale sufletului, ca apele nimfelor arhitecturale ce țâșnesc din urnele înclinate. Sabine izbucni în lacrimi.

Deodată, ca mușcată de viperă, se desprinsese de Calyste, se prăbuși pe divan și leșină. Brusca reacție a frigului asupra acestei inimi învăpăiate, a certitudinii asupra florilor arzânde din această *Cântare a cântărilor*, era cât pe-acum să o ucidă pe soție. Ținându-l pe Calyste îmbrățișat, stând astfel cu nasul în cravata lui, cufundată cum era în bucuria ei, simțise deodată același parfum ca al hârtiei de scrisori!... Așadar, un alt cap de femeie stătuse sprijinit acolo, și părul și obrazul ei lăsaseră o mireasmă adulteră. Iar ea sărutase locul pe care erau calde încă sărutările rivalei sale!...

— Ce ai?... întrebă Calyste, după ce o readuse la viață, ștergându-i obrazii cu o batistă jilavă și dându-i să miroase niște săruri...

— Du-te după medicul și după moașa mea, adu-i pe amândoi. Da, simt că mi s-a întors laptele... Cei doi nu vor veni imediat decât dacă ai să-i rogi dumneata...

Acest *dumneata* îl ului pe Calyste care, înspăimântat de-a binelea, ieși în fugă. De îndată ce Sabine auzi poarta cea mare închizându-se, se sculă ca o căprioară speriată și începu să se plimbe prin salon, șoptind ca o nebună: „Doamne! Doamne!” Cuvintele acestea ilustrau toate gândurile sale. Criza, despre care ea pomenise ca pretext, se dezlănțui. Fiecare fir de păr era parcă un ac înroșit în flacăra nevrozelor și i se înfigea în cap. Sângele-i clocotind parcă-i storcea nervii și, în același timp, parcă voia să-i iasă prin pori! Rămase orbită o clipă. Atunci țipă: „Mor!”

Când, la țipătul ei groaznic de mamă și de femeie lovită, camerista veni în fugă, și când, luată și dusă în pat, își recăpăta vederea și puterea de judecată, cea dintâi lumină ce-i fulgeră în minte fu aceea de a o trimite pe cameristă după prietena sa, doamna de Portenduère. Sabine își simți gândurile involburându-se în cap ca niște paie purtate de un vârtej. — Vedeam, spunea ea mai târziu, miriade deodată. Sună după valet și, în ciuda febrei, mai avu tăria să scrie următoarea scrisoare, stăpânită fiind de o singură ambiție; aceea de a avea o certitudine!...

Doamnei baroane du Guènic

„Dragă mamă, atunci când vei veni la Paris, așa cum ne-ai lăsat să sperăm, am să-ți mulțumesc personal pentru frumosul dar prin care tu, mătușa Zéphirine și Calyste ați vrut să mă răsplățiți pentru faptul că mi-am îndeplinit îndatoririle. Eram și așa destul de bine

răsplătită, prin propria mea fericire!... Renunț să vă mai descriu plăcerea pe care mi-a făcut-o această fermecătoare toaletă, am să v-o spun atunci când veți fi lângă mine. Te rog să mă crezi că, împodobindu-mă în fața acestui giuvaer, mă voi gândi totdeauna, ca doamnele romane, că podoaba mea cea mai frumoasă este scumpul nostru îngeraș etc.”

Își trimise camerista să pună această scrisoare la poștă pentru Guérande. Când vicontesa de Portenduère sosi, fiorul unei febre înspăimântătoare urma după primul paroxism de nebunie al Sabinei.

— Ursule, mi se pare că am să mor, îi spuse ea.

— Ce ai, scumpa mea?

— Ce-au făcut, ieri, Savinien și Calyste, după ce au luat cina la voi?

— Care cină? se grăbi Ursule, căreia soțul încă nu-i spusese nimic, căci nu se gândise la o anchetă atât de imediată. Savinien și cu mine am mâncat aseară împreună, apoi am plecat la *Italiens*, fără Calyste.

— Ursule, scumpa mea, în numele dragostei tale pentru Savinien, păstrează secretul celor ce mi-ai spus și celor ce am să-ți spun eu mai departe. Numai tu vei ști de ce mor... Sunt înșelată, după trei ani de căsătorie și la douăzeci și doi de ani și jumătate ai mei!...

Dinții-i clănțăneau, ochii-i erau înghețați, stinși, iar obrazul căpătase o nuanță verzuie, asemănătoare cu o veche oglindă de Veneția.

— Tu, atâta de frumoasă!... Și pentru cine?

— Nu știu! Calyste însă m-a mințit de două ori... Niciun cuvânt! Să nu mă plângi și să nu te arăți mânioasă, fă-te că nu știi nimic; poate vei afla tu, prin Savinien, *cine* este. O! scrisoarea de ieri!...

Și, clănțănind din dinți, în cămașă, se repezi la o măsuță de unde luă scrisoarea...

— O coroană de marchiză! spuse ea, așezându-se iarăși

în pat. Interesează-te dacă doamna de Rochegude e la Paris... Am, deci, și eu o inimă la care să mă plâng, la care să gem!... Oh! scumpa mea, să-ți vezi credințele, poezia, idolul, virtutea, fericirea, totul, totul făcut zdrențe, veștejit, pierdut!... Niciun Dumnezeu în cer! Nicio dragoste pe pământ, niciun pic de viață în inimă, nimic, nimic... Nu știu dacă se mai face ziuă, mă îndoiesc de soare... Mi-e inima plină de atâta durere, încât aproape că nici nu simt groaznicele suferințe care îmi înjunghie sânul și obrazii. Din fericire, copilul a fost înțărcat, laptele meu l-ar fi otrăvit!

La gândul acesta, un torent de lacrimi țâșni din ochii până atunci uscați ai Sabinei.

Drăguța doamnă de Portenduère, ținând în mână fatala scrisoare pe care Sabine o mirosise încă o dată, sta ca năucă în fața durerii adânci a prietenei sale, impresionată de agonia dragostei ei, fără să poată înțelege ceva, în ciuda vorbelor incoerente prin care Sabine încerca să povestească totul. Deodată, Ursule fu străfulgerată de una dintre acele idei care nu le vin decât prietenelor adevărate. „Trebuie s-o salvez!” își zise ea. — Sabine, așteaptă-mă, «puse apoi, mă duc să aflu adevărul.

— Ah! te voi iubi și-n mormânt!... exclamă Sabine.

Vicontesa alergă la ducesa de Grandlieu, o rugă să păstreze cel mai desăvârșit secret și o puse la curent cu situația Sabinei.

— Doamnă, spuse vicontesa în încheiere, nu credeți că pentru a evita o boală cumplită și, poate, ce știu eu? nebunia!... ar trebui să povestim totul medicului și să născocim pe seama acestui groaznic Calyste niște întâmplări care, pentru moment, să-l facă să pară nevinovat?

— Scumpa mea, spuse ducesa, căreia povestea aceasta îi înghețase inima, prietenia ți-a dăruit pentru o clipă experiența unei femei de vârsta mea. Știu cât îl iubește Sabine pe soțul ei, și ai dreptate, ar putea să

înebunească.

— Dar, ceea ce ar fi și mai rău, ar putea să-și piardă frumusețea! spuse vicontesa.

— Hai repede! strigă ducesa.

Vicontesa și ducesa ajunseră, din fericire, cu câteva clipe înaintea celebrului mamou Dommanget, singurul dintre cei doi savanți pe care Calyste îl găsisese.

— Ursule mi-a povestit totul, îi spuse ducesa fiicei sale; te înșeli... Mai întâi, Béatrix nu e la Paris... Cât despre ceea ce a făcut ieri soțul tău, apoi dumnealui, îngere drag, a pierdut o groază de bani și nu știe de unde să-i ia ca să-ți plătească toaleta...

— Dar asta?... îi spuse Sabina mamei sale, arătându-i scrisoarea:

— Asta! exclamă ducesa râzând, e hârtie de la Jockey Club, toată lumea scrie pe hârtie cu coroană, în curând toți băcanii noștri au să poarte titluri de nobili...

Mama, precaută, zvârli în foc blestemata hârtie. Iar când Calyste și Dommanget sosiră, ducesa, care apucase să dea servitorilor instrucțiunile necesare, fu anunțată imediat; o lăasă pe Sabine în seama doamnei de Portenduère și îi opri în salon pe mamou și pe Calyste.

— E vorba de viața Sabine, domnule, îi spuse ea lui Calyste, ai înșelat-o cu doamna de Rochegude...

Calyste se înroși ca o fecioară încă rușinoasă, prinsă cu greșeala.

— Și, spuse ducesa continuând, cum nu știi să înșeli, ai făcut atâtea gafe încât Sabine și-a dat seama numaidecât; am îndreptat însă totul. Nu-i dorești fiicei mele moartea, nu-i așa?... Toate astea, domnule Dommanget, vă pun pe calea adevărată a bolii și a cauzei șale... În ce mă privește, Calyste, o femeie bătrână ca mine îți înțelege greșeala, dar nu ți-o iartă. Asemenea iertare se obține numai printr-o întreagă viață de fericire. Dacă vrei să te stimezi, salvează-mi mai întâi fata; uit-o apoi pe doamna de Rochegude, această doamnă nu e

bună s-o ai decât o singură dată... învață să minți, comportă-te cu un curaj și-o nerușinare de criminal. Eu însumi am mințit, și voi fi nevoită să plătesc cu penitențe grele păcatul acesta de moarte!...

Și îl puse la curent cu minciunile pe care le ticluise. Iscusitul mamouș, așezat la căpătâiul bolnavei, studia, după simptome, mijloacele de prevenire a răului. În vreme ce el ordona măsurile al căror succes depindea de executarea lor cât mai rapidă, Calyste, la capătul patului, sta cu ochii ațintiți la Sabine, străduindu-se să dea o expresie de tandrețe caldă privirilor sale.

— Așadar, numai jocul ți-a încercănat astfel ochii?... spuse ea cu voce slabă.

Fraza aceasta îi înfioră pe medic, pe mamă și pe vicontesă, care priviră între ei pe furiș. Calyste se înroși ca o cireașă.

— Iată ce-nseamnă să alăptezi, spuse cu un haz silit Dommanget. Soții se plictisesc să tot stea despărțiți de. soțiile lor, încep să se ducă la club și se apucă să joace... Să nu regretați însă cei treizeci de mii de franci pe care domnul baron i-a pierdut azi-noapte.

— Treizeci de mii de franci?... se minună Ursule prostește.

— Da, exact, replică Dommanget. Am aflat chiar în dimineața aceasta de la tânără ducesă Berthe de Maufrigneuse că atâta a câștigat de la dumneavoastră domnul de Trailles, îi spuse el lui Calyste. Cum de puteți să jucați cu un asemenea om? Cinstit vorbind, domnule baron, vă înțeleg rușinea.

Văzând-o pe soacra sa, o ducesă evlavioasă, pe tânără vicontesă, o femeie fericită, și pe bătrânul mamouș, un egoist, mințind ca niște negustori de mărunțișuri, bunul și nobilul Calyste înțelese gravitatea situației și îi răsplăti cu două lacrimi mari care o amăgira pe Sabine.

— Domnule, spuse ea ridicând capul și privindu-l pe Dommanget cu mânie, domnul du Guénic poate pierde

treizeci, cincizeci, o sută de mii de franci, dacă-i place, fără să aibă cineva dreptul de a-i reproșa ceva și de-ai da lecții. E mai bine că a câștigat domnul de Trailles banii noștri, decât să fi câștigat noi banii domnului de Trailles.

Calyste se ridică, o cuprinse pe soția sa pe după gât, o sărută pe amândoi obraji și îi șopti la ureche: „Sabine, ești un înger...”

Peste două zile, tânără soție era socotită salvată. A doua zi, Calyste se afla la doamna de Rochegude și se lăuda cu ticăloșia lui.

— Béatrix, îi spunea el, îmi datorezi fericirea. Am înșelat-o pe biata mea soție pentru tine, iar ea a descoperit totul. Hârtia aceea fatală, pe care m-ai pus-o să i-o scriu și care purta numele și coroana ta, pe care eu nu le-am văzut!... Nu te vedeam decât pe tine!... Noroc că monograma. B-ul tău, era din întâmplare șters. Dar parfumul pe care l-ai lăsat în hainele mele și minciunile în care m-am încurcat ca un prost au dat pe față fericirea mea. Sabine era să moară, i s-a urcat laptele la cap, are un erizipel, poate că-i va purta urmele toată viața.

Ascultându-i tirada, Béatrix avea o figură rece ca Septentrionul, de-ar fi înghețat Sena cu o privire.

— Eh, cu-atât mai bine, răspunse ea, asta poate că ți-o va face mai albă.

Și Béatrix, devenită uscată ca oasele ei, pătată ca tenul ei și acră ca propriu-i glas, continuă pe tonul acesta o litanie de sarcasme cumplite. Nu există mai mare gugumănie pentru un soț decât să-i vorbească amantei despre soția lui, când soția este virtuoasă, afară doar de gugumănia de a-i vorbi soției despre amantă, când amanta este frumoasă. Dar Calyste nu-și însușise încă acel gen de educație pariziană pe care ar trebui s-o denumim politețea pasiunilor. El nu știa nici s-o mintă pe soția lui, nici să-i spună iubitei adevărul, două deprinderi absolut necesare spre a le putea înșela pe femei. Așa încât fu nevoit să pună în joc toată puterea pasiunii

pentru a obține de la Béatrix o iertare cerută timp de două ore și refuzată de la un înger mâniat ce-și ridică ochii în tavan ca să nu se uite la vinovat și care debita argumentele tipice ale marchizelor, cu o voce presărată cu câteva lăcrămioare aidoma, șterse pe furiș cu dantela batistei.

— Îmi vorbești despre soția ta aproape a doua zi după greșeala mea?... De ce nu-mi spui că e o perlă de virtute! Știu, ea te găsește frumos pentru că ești admirat! Uite, asta-i depravarea! Eu te iubesc pentru sufletul tău! căci, să știi bine, dragul meu, ești îngrozitor în comparație cu unii ciobani din Campagna romană! etc.

Frazeologia aceasta poate că va surprinde, ea însă constituia un sistem bine calculat de către Béatrix. La a treia încarnare a ei, căci cu fiecare dragoste o femeie devine cu totul alta, marchiza căpătase tot mai multă șiretenie, singurul cuvânt ce redă just roadele unor atari aventuri. Or, marchiza de Rochegude se analizase în fața oglinzii. Femeile inteligente nu se amăgesc niciodată asupra lor înseși; ele își numără ridurile, asistă la nașterea labei de gâscă de la ochi, văd cum le sporesc semnele bătrâneții pe față, se cunosc întru totul, lucru pe care-l mărturisesc singure tocmai prin prea multe eforturi ce le fac spre a se conserva. De aceea, ca să poată lupta cu o tânără soție și ca să obțină împotriva ei șase biruințe pe săptămână, Béatrix apelase la ajutorul științei curtezanelor. Fără a se mai gândi la josnicia planului său, îndemnată de pasiunea-i egoistă pentru frumosul Calyste să folosească asemenea mijloace, ea își pusese în minte să-l facă pe acesta să se creadă dizgrațios, urât, otova, și să se comporte față de el ca și cum l-ar urî.

Nu există procedeu mai potrivit față de bărbații cu firi de cuceritori. Pentru ei, a se lovi de un asemenea dispreț savant, pe care să-l înfrângă, nu constituie oare o biruință ce, după prima zi, trebuie reînceput în toate zilele următoare? Mai mult încă, e măgulirea ascunsă sub

mantia urii, și-apoi, în fața grației, adevărul în care toate metamorfozele sunt îmbrăcate de către sublimii poeți necunoscuți care le-au născocit. Ce bărbat nu-și spune atunci:

— Sunt irezistibil! Sau: – iubesc bine, de vreme ce îi înfrâng aversiunea.

Dacă am nega principiul acesta, de care cochetele și curtezanele din toate zonele sociale și-au dat seama perfect, i-am nega și pe descoperitorii de noi orizonturi și științe, pe căutătorii de taine, respinși ani de-a rândul în duelul lor cu lucrurile necunoscute.

Béatrix își dublase atitudinea disprețuitoare, pe care o folosea ca pe un piston moral, cu neîncetata comparație dintre interiorul poetic, confortabil al casei sale, complet deosebit de palatul du Guénic. Orice soție neglijată ce nu se mai îngrijește de sine, nu mai are grijă nici de interiorul casei sale, atât este de deznădăjduită. Bănuind acestea, doamna de-Rochegude începu o serie de atacuri surde împotriva luxului din foburgul Saint-Germain, pe care îl califica drept ridicul. Scena împăcării, în care Béatrix îl puse pe Calyste să jure că o urăște pe soția sa care, după spusele ei, juca acea comedie a laptelui revărsat în sânge, se petrecu într-un veritabil crâng în care marchiza se fandosea înconjurată de flori minunate și de jardinier de un lux deșănțat. În casa ei, arta fleacurilor, a bibelourilor la modă, era împinsă peste orice limită. Disprețuită de toți, după ce fusese părăsită de Conti, Béatrix dorea să se bucure măcar de gloria pe care o dă perversitatea. Nefericirea unei tinere soții, a unei Grandlieu bogate și frumoase, avea să-i fie pedestal.

Când o femeie, după perioada de alăptare a celui dintâi copil al ei, își reia viața obișnuită, ea reapare fermecătoare, se întoarce în lume înfrumusețată. Iar dacă faza aceasta a maternității le reîntinerește pe femeile mai în vârstă, celor tinere le dă o strălucire ispititoare, o vioiciune veselă, un *brio* de viață dacă ne e îngăduit să

folosim pentru trupuri cuvântul pe care Italia l-a adoptat pentru spirit. Încercând să reia plăcutele obiceiuri din luna de miere. Sabine nu-l mai găsi pe Calyste același. Ea, nefericita, în loc să se dăruiască fericirii, sta să observe. Începu să adulmece după fatalul parfum și, până la urmă, îl simți. Nu se mai spovedi nici prietenei, nici mamei sale, care o amăgiseră cu atâta bunăvoință. Vru să aibă o certitudine, și Certitudinea nu se lăsă mult așteptată. Căci Certitudinea nu întârzie niciodată, e ca soarele, care impune să se tragă repede storurile. În dragoste, se repetă povestea cu pădurarul care își chema Moartea: i se cere Certitudinii să ne orbească.

Într-o dimineață, la cincisprezece zile după prima ei criză, Sabine primi această scrisoare teribilă:

Doamnei baroane du Guénic

Guérande

„Scumpa mea fiică, și eu și cumnata mea Zéphirine ne-am pierdut în tot felul de presupuneri în legătură cu toaleta despre care ne scrii în scrisoarea ta; i-am scris și lui Calyste, și te rog să mă ierți pentru neștiința noastră. Nu te poți îndoi de inimile noastre. Vă strângem o avere.

Datorită sfaturilor domnișoarei de Pen-Hoël în legătură cu gestiunea bunurilor voastre, în câțiva ani veți avea un capital considerabil, fără să fiți nevoiți să renunțați la plăcerile voastre.

Scrisoarea ta, scumpă fiică, iubită ca și cum te-aș fi purtat la sânul meu și te-aș fi alăptat cu laptele meu, m-a surprins prin laconismul ei și mai ales prin tăcerea ta în legătură cu micuțul și scumpul meu Calyste; despre cel mare n-ai avut nimic să-mi spui, îl știu fericit, dar etc.”

Pe această scrisoare Sabine scrise, de-a curmezișul: *Nobila Bretanie nu poate fi în întregime mincinoasă!... și*

așeză scrisoarea pe biroul lui Calyste. Calyste găsi scrisoarea și o citi. După ce recunoscuse scrisul și apoi rândul notat de Sabine, aruncă scrisoarea în foc, foarte hotărât să nu pomenească niciodată despre ea. Sabine trăi o săptămână întreagă într-o neliniște al. cărei secret numai sufletele angelice sau solitare, pe care aripa îngerului cel rău nu le vor fi atins niciodată, și-l pot imagina. Tăcerea lui Calyste o înspăimânta pe Sabine.

„Eu, care ar trebui să fiu numai dragoste, numai plăcere pentru el, l-am supărat și l-am jignit!... Virtutea mea s-a făcut urâcioasă și, fără îndoială, mi-am umilit idolul!” își spunea ea.

Asemenea gânduri îi măcinau inima. Era gata să-și ceară iertare pentru greșeala ei, când Certitudinea îi trimise noi dovezi.

Îndrăzneță și obraznică, Béatrix îi scrisese într-o zi lui Calyste chiar acasă la el. Doamna du Guénic primi scrisoarea și o înmână soțului său, fără a o fi deschis; îi spusese însă, cu moartea în suflet și cu vocea schimbată:

— Dragul meu, ai primit o scrisoare de la Jockey-Club... Am recunoscut parfumul și hârtia...

Calyste se înroși, puse scrisoarea în buzunar.

— De ce n-o citești?...

— Știu ce vor de la mine.

Tânăra soție se așeză. Nu mai făcu febră, nu mai plânse; fu însă cuprinsă de una dintre acele mâinii care, la făpturile slabe ca ea, stârnesc îngrozitoare dorințe de crimă și le pun arsenicul în mână, fie pentru ele, fie pentru rivalele lor. Micul Calyste fu adus, ea îl luă în brațe și începu să-l legene. Copilul, înțărcat de curând, începu să caute sânul prin rochie.

— El își amintește!... spuse ea încetișor.

Calyste se duse să-și citească scrisoarea în camera sa; După plecarea lui, biata femeie izbucni în lacrimi, dar așa cum plâng femeile atunci când sunt singure.

Durerea, ca și plăcerea, are procesul ei de inițiere.

Prima criză de felul celei care era să curme viața Sabinei nu se mai întâmplă niciodată, așa cum niciodată trufandalele nu se ivesc de două ori. După aceea prima lovitură dată sentimentelor noastre, celelalte sunt așteptate, zdrobirea nervilor ne este acum cunoscută, capitalul simțămintelor noastre a fost plasat într-o rezistență puternică. Astfel. Sabine, sigură acum că e înșelată, își petrecu trei ore cu copilul în brațe, la gura sobei, și se minună când Gasselin, devenit valet, intră să-i spună:

— Doamna este servită.

— Anunță-l și pe domnul.

— Doamnă baroană, domnul nu ia masa acasă astă seară.

Poate să înțeleagă cineva tot chinul unei tinere femei de douăzeci și trei de ani, care îndură supliciu de a se vedea singură într-o imensă sufragerie dintr-un palat străvechi, servită de servitori tăcuți, în asemenea împrejurări?

— Pregătește trăsura, spuse ea deodată, mă duc la *Italiens*.

Se îmbracă splendid, vru să se arate mândră și zâmbitoare ca o femeie fericită. Peste remușcările pe care apostila pusă pe scrisoare i le pricinuia. hotărî să învingă, să-l recâștige pe Calyste prin marea ei durere, prin virtuțile ei de soție, printr-o gingășie de miel pascal. Ținea să mintă față de întregul Paris. Iubea, și iubea așa cum se iubesc curtezanele și îngerii, cu orgoliu și cu umilință. Se juca însă *Othello*! Când Rubini cântă: *Il mio cor și divide*²⁶, Sabine nu mai putu să îndure. Muzica e adeseori mai puternică decât poetul și decât actorul, două dintre cele mai uimitoare forțe puse laolaltă. Savinien de Portenduère o însoți pe Sabine până sub peristilul teatrului și o ajută să se urce în trăsură, fără a putea să-și explice plecarea ei precipitată.

²⁶ Inima mi se sfâșie (it.).

Din acea clipă, doamna du Guénic intră într-o perioadă de suferințe specifice aristocrației. Voi, cei invidioși, săraci, necăjiți, atunci când vedeți pe brațele femeilor șerpilor aceia de aur cu capete de diamant, colierele și agrafele acelea, spuneți-vă că asemenea vipere mușcă, asemenea coliere au vârfuri veninoase, asemenea brățări atât de ușoare taie în carnea acelor brațe delicate! Tot luxul acesta se plătește. În situației Sabinei, femeile își blestemă plăcerile bogăției, nu mai au ochi pentru aurul din saloanele lor, mătasea divanelor e plină de noduri, florile exotice devin urzici, parfumurile duhnesc, minunile culinare zgârie limba ca pâinea de orz, iar viața se mohorâte ca Marea Moartă.

Două-trei exemple vor fi suficiente pentru a ilustra reacția unui salon sau a unei femei, în fața fericirii astfel încât toate femeile care au îndurat asemenea suferință să-și poată regăsi propriile impresii din căsnicie.

Cunoscându-și acum îngrozitoarea rivală, Sabine își studia soțul ori de câte ori acesta pleca în oraș, încercând să ghicească ce va face el în cursul zilei. ^Și cu ce mânie stăpânită se aruncă o femeie în piroanele înroșite ale unor asemenea chinuri sălbatice!... Și ce bucurie delirantă ar trăi ea, dacă el nu s-ar duce în strada Chartres! Se va întoarce oare Calyste? Aspectul frunții, al pieptănăturii, al ochilor, al chipului, al ținutei atribuia un înțeles cumplit unor fleacuri, unor nimicuri urmărite până în toate amănuntele toaletei, și care, în asemenea cazuri, o fac pe femeie să-și piardă noblețea și demnitatea. Asemenea cercetări funeste, păstrate în adâncurile inimii, se înălesc și până la urmă alterează rădăcinile delicate din care răsar fi orile albastre ale sfintei încrederi, stelele de aur ale iubirii unice.

Într-o zi, Calyste privi încruntat în jurul lui și rămase așa. Sabine se făcu dulce și umilă, veselă și spirituală.

— Ești supărat pe mine, Calyste; nu sunt deci, o soție bună?... Ce nu-ți place aici?... îl întrebă ea.

— Toate încăperile astea sunt reci și goale, spuse el, nu prea vă pricepeți la astfel de treburi.

— Ce lipsește?

— Florile.

„Bine, își zise Sabine, s-ar părea că doamnei de Rochegude îi plac florile.”

Peste două zile, încăperile din palatul du Guénic își schimbaseră înfățișarea, nimeni la Paris nu se putea lăuda că ar avea flori mai frumoase decât cele care împodobeau casa baronului.

Nu peste mult însă, într-o seară, după-masă, Calyste se plânse că-i e frig. Se tot răsucea pe canapeaua lui, să vadă dincotro vine curentul și căutând parcă ceva împrejur. Bietei Sabine îi trebui oarecare timp până să-și dea seama ce voia să însemne această nouă fantezie, ea, al cărei palat avea un calorifer ce încălzea scările, anticamerele și culoarele. În sfârșit, după trei zile de reflecții, bănuî că rivala sa trebuie să fie înconjurată de vreun paravan spre a obține acea lumină estompată, prielnică obrazului ei veștejit, și procură un paravan, dar un paravan numai oglinzi și de o bogăție izraelită. „Dincotro va mai bate vântul acum?” își spuse ea.

Nu ajunsese însă la capătul criticelor indirecte ale amantei. Acasă la el, Calyste se comporta la masă într-un fel care pe Sabine o înnebunea, dându-i servitoarei îndărăt farfuriile, după ce de-abia *clefăia* două-trei înghițituri.

— Nu-i bună mâncarea? întrebă Sabine, disperată că-și vede irosite astfel toate străduințele de la care nu se da înapoi, coborând zilnic să se sfătuiască cu bucătarul său.

— Nu spun că nu-i bună, îngerul meu, răspunse Calyste fără să se arate supărat; nu mi-e foame, atâta tot!

O femeie mistuită de o pasiune legitimă, și care duce o asemenea luptă, se lasă mânată de un fel de furie pentru a o birui pe rivala ei, și adeseori depășește limitele, până la cele mai tainice domenii ale căsniciei. O luptă atât de

crudă, de aprigă, de necurmată, purtată pentru ceea ce este vizibil sau, ca să spunem așa, exterior menajului, continua tot atât de înverșunată și în ceea ce privește latura lui sentimentală. Sabine își studia gesturile, toaleta, și se supraveghea până și în cele mai neînsemnate amănunte ale iubirii.

Necazurile culinare ținură aproape o lună. Sabine, ajutată de Mariotte și de Gasselin, născoci niște viclenii de vodevil ca să afle ce fel de bunătați îi servea doamna de Rochegude lui Calyste. Gasselin îl înlocui pe vizitiul lui Calyste, căzut la pat din porunca Sabinei, și putu să se împrietenească astfel cu bucătăreasa lui Béatrix, iar Sabine izbuti până la urmă să-i servească lui Calyste aceleași bunătați și delicatese; îl văzu însă făcând alte nazuri.

— Cât lipsește?... întrebă ea.

— Nimic, răspunse el, căutând pe masă un obiect ce nu se afla acolo.

— Ah! exclamă Sabine a doua zi, când se deșteptă. Calyste voia acele ierburi tocate, acele condimente englezești ce se servesc în farmacii sub formă de uleiuri; doamna de Rochegude îl deprinde cu tot felul de mirodenii!

Cumpără uleiul englezesc, cu flacoanele lui picantă; Sabine însă nu știa cum să continue asemenea descoperiri până în toate amănuntele conjugale.

Perioada aceasta țină câteva luni, lucru ce nu e de mirare dacă luăm în considerație toate ispitele pe care le comportă o luptă. O astfel de luptă înseamnă viața, preferabilă, cu toate rănilor și durerile ei, în locul negrelor, tenebre ale dezgustului, în locul otrăvii de a se ști disprețuită, în locul neantului părăsit, mai bună decât acea moarte a inimii care se numește indiferență. Tot curajul o părăsi însă pe Sabine într-o seară când ea apărură îmbrăcată într-o rochie cum i-o inspira unei femei dorința de a fi mai ispititoare decât rivala sa, și când Calyste îi

spuse râzând:

— Orice-ai face, Sabine, n-ai să fii niciodată decât o frumoasă andaluză!

— Vai! răspunse ea prăbușindu-se pe canapea, nu voi putea niciodată să fiu blondă; știu însă că, dacă va continua așa, voi avea în curând treizeci și cinci de ani.

Refuză să se ducă la *Italiens*, hotărâtă să stea acasă toată seara. Rămânând singură, își smulse florile din păr și le zvârli pe jos, se dezbracă și își călcă în picioare rochia, eșarfa, hainele toate, aidoma unei căprițe prinse în lațul frânghiei sale și care nu încetează să se mai zbată decât atunci când simte că moare. Apoi se culcă. Când camerista intră, vă puteți închipui uimirea ei.

— Nu-i nimic, spuse Sabine, a fost aici domnul baron!

Femeile nefericite au asemenea mândrii sublime, minciuni prin care, dintre două umiliri ce se înfruntă, învinge cea mai feminină.

În acest joc teribil, Sabine slăbi, roasă de mâhnire; nu ieși însă niciodată din rolul pe care și-l impusese. Sustinută de un fel de febră, buzele ei alungau cuvintele amare până în adâncul inimii, ori de câte ori durerea i le stârnea; își stingea fulgerele minunațiilor săi ochi negri, făcându-și-i blânzi până la umilință. În sfârșit, slăbirea ei deveni repede evidentă. Ducea, excelentă mamă, cu toată evlavlia ei devenită tot mai portugheză, își dădu seama de primejdia de moarte a stării într-adevăr bolnave în care se complăcea Sabine. Ea cunoștea relațiile dintre Béatrix și Calyste. O pofti pe Sabine la ea, pentru a încerca să-i aline rănila inimii și, mai ales, s-o smulgă din suferințe; Sabine însă păstră o vreme cea mai adâncă discreție în legătură cu necazurile sale, temându-se să nu se intervină cumva între ea și Calyste. Spunea că e fericită!... Dincolo de suferințe, își regăsea mândria și toate virtuțile! Dar, după o lună, în cursul căreia Sabine fu mereu alintată de sora ei Clotilde și de maică-sa, își mărturisi chinurile, își spuse durerile, blestemă viața și

declară că așteaptă moartea cu o bucurie nemărginită. O rugă pe Clotilde, care hotărâse să nu se mărite niciodată, să-i fie mamă micuțului Calyste, cel mai frumos copil pe care o rasă regală și l-ar fi putut dori vreodată ca moștenitor prezumtiv.

Într-o seară, aflându-se în familie, alături de sora ei mai mică, Athénaïs, a cărei căsătorie cu viconte de Grandlieu urma să aibă loc la sfârșitul păresimilor, între Clotilde și ducesă, Sabine scoase țipetele de moarte ale agoniei inimii sale, stârnită de cruzimea unei ultime umilințe.

— Athénaïs, spuse ea după plecarea, pe la orele unsprezece, a tânărului viconte Juste de Grandlieu, ai să te căsătorești, dar ia aminte la exemplul meu. Ferește-te ca de o crimă să-ți dezvălui calitățile, rezistă plăcerii de a te face frumoasă ca să-i placi lui Juste. Arată-te calmă, demnă și rece, și măsoară fericirea pe care o dai după cea pe care o primești! E josnic, dar e necesar. Uite!... eu pier din pricina însușirilor mele. Tot ceea ce simt în mine frumos, sfânt, mare, toate virtuțile mele sunt numai niște piedici viclene de care fericirea mea s-a sfărâmat. Nu mai sunt iubită, din pricină că nu am treizeci și șase de ani! În ochii anumitor bărbați, tinerețea e o inferioritate! Nu ai nimic de ghicit pe un chip sincer. Eu râd deschis, și aceasta-i o greșeală căci, pentru a seduce, trebuie să știi cum să-ți pregătești acel semizâmbet melancolic de înger căzut, silit să-și ascundă dinții lungi și galbeni. Un obraz fraged e monoton! În locul lui e preferat unul de păpușă spoită, făcut din ruj, din ceară de balenă și din *cold-cream*. Eu sunt corectă, dar ceea ce place este perversitatea! Sunt îndrăgostită sincer, ca o femeie cinstită; ar trebui să fiu însă intrigantă, prefăcută, fandosită, ca o actriță de provincie. Sunt beată de fericirea că am ca soț pe unul dintre cei mai fermecători bărbați din Franța, și i-am spus, ca o naivă, cât de distins e, cât de grațioase îi sunt mișcărilor, cât de frumos îl

găsesc; ca să-i plac însă, ar trebui să-mi întorc capul cu o silă prefăcută, să nu-mi placă nimic din iubire, și să-i spun că toată distincția lui nu e decât un aspect bolnăvicios, un aer de ofticos, să laud umerii lui Hercule Farnese, să-l înfurii și să mă apăr, ca și cum aş avea nevoie de o luptă spre a ascunde anumite imperfecțiuni ce-ar putea ucide dragostea. Am nenorocul de-a admira lucrurile frumoase, fără să mă gândesc cum să mă arăt mai isteată, printr-o critică acră și invidioasă, față de tot ceea ce strălucește de poezie și de frumusețe. Nu sunt nevoită să-i pun pe Canalis și pe Nathan să-mi spună în versuri și în proză că sunt o minte superioară! Sunt o biată copilă naivă și nu-l cunosc decât pe Calyste. Ah! de-aș fi vânturat lumea ca ea, de-aș fi spus ca ea - „Te iubesc,” în toate limbile Europei, aş fi alintată, fi compătimită, aş fi adorată și aş putea servi și eu ospățul macedonean al unui amor cosmopolit! Duiosiile nu-ți sunt răsplătite decât atunci când știi să le scoți în evidență prin răutăți. În sfârșit, eu, femeie nobilă, sunt silită să învăț toate josniciile și toate șiretlicurile fetelor de stradă!... Iar Calyste se lasă dus de prefăcătoriile astea! Oh! mamă! oh! draga mea Clotilde, mă simt rănită de moarte. Mândria mea e o pavăză înșelătoare, sunt fără apărare împotriva durerii, îl iubesc totuși pe soțul meu ca o nebună, dar ca să-l readuc la mine ar trebui să-mi însușesc toate viclesugurile indiferenței.

— Ești o proastă, îi spuse la ureche Clotilde, prefă-te că vrei să te răzbuni...

— Vreau să mor nepătată și fără umbra vreunei greșeli, răspunse Sabine. Răzbunarea mea trebuie să fie demnă de iubirea mea.

— Copilă, îi spuse ducesa, o mamă e datoare să privească viața ceva mai rece decât tine. Dragostea nu e scopul, ci mijlocul de a exista al familiei; să nu cumva s-o imiți pe acea sărmană baroană de Macumer. Dragostea exagerată e stearpă și ucigătoare. Iar încercările pe care

ni le trimite Dumnezeu își au tâlcul lor... Acum, când căsătoria surorii tale Athénaïs e aranjată, am să mă pot ocupa și de tine... Am și discutat despre delicata criză în care te afli, cu tatăl tău, cu ducele de Chaulieu și cu d'Ajuda, vom găsi noi mijlocul de a ți-l reda pe Calyste...

— Cu doamna de Rochegude e foarte cu puțință! zise Clotilde zâmbindu-i surorii sale, ea nu-și păstrează prea mult timp adoratorii.

— Înger drag, reluă ducesa, d'Ajuda a fost cumnat cu domnul de Rochegude... Dacă scumpul nostru duhovnic va îngădui micile viclenii la care va trebui să se recurgă pentru a face ca planul pe care l-am spus tatălui tău să reușească, pot să te asigur de reîntoarcerea lui Calyste. Conștiința mea se sfiiește să se servească de astfel de mijloace, și vreau să le supun judecății abatelui Brossette. N-o să așteptăm, copila mea, să ajungi *în extremis* pentru a-ți veni în ajutor. Fii fără teamă! Astă-seară ești atât de nefericită, încât îți destăinuiesc ceea ce era un secret al meu; dar mi-e cu neputință să nu-ți dau un pic de speranță.

— Nu cumva ceea ce vrei să faci îl va supăra pe Calyste? întrebă Sabine, îngrijorată, privind-o pe ducesă.

— Oh, Dumnezeule! Oare și eu am să fiu tot atât de proastă ca ea? exclamă cu naivitate Athénaïs.

— Ah! fetiço, tu nu știi în ce prăpăstii ne aruncă virtutea atunci când se lasă călăuzită de dragoste, răspunse Sabine pentru a curma discuția, atât de tulburată era de supărare.

Rostise vorbele acestea cu o amărăciune atât de sfâșietoare, încât ducesa, fulgerată de tonul, accentul și de privirea doamnei du Guénic, se temu de cine știe ce nenorocire ținută în secret.

— Fetelor, e miezul nopții, gata... le spuse celor două fiice ai căror ochi ardeau.

— Așadar, în ciuda celor treizeci și șase de ani ai mei, sunt de prisos, nu? întrebă în glumă Clotilde. Și, în vreme

ce Athénaïs își îmbrățișă mama, se aplecă spre Sabine și îi spuse la ureche:

— O să-mi spui tu despre ce e vorba!... Vin mâine să iau masa la tine. Dacă mama se teme să nu-și încarce conștiința, ți-l scot eu pe Calyste din mâinile necredincioșilor.

— Ei bine, Sabine, spuse ducesa, după ce o luă pe fiica sa în dormitor, ia să vedem, ce mai este nou copila mea?

— Ah, mamă, sunt pierdută!

— Și de ce?

— Am vrut să fiu mai tare decât femeia acea îngrozitoare și am izbutit, sunt însărcinată, dar Calyste o iubește atât de mult încât simt că totuși mă va părăsi. Când infidelitatea săvârșită de el va fi cunoscută, ea se va înfuria! Ah! îndur chinuri prea mari și nu mai pot să rabd. Știu de fiecare dată când se duce la ea, îmi dau seama după veselia lui; iar când se întoarce de acolo, știu după cât este de mohorât. Dar Calyste nici măcar nu se mai jenează, i-am devenit de nesuferit. Are asupra lui o influență tot atât de nesănătoasă pe cât de necurate îi sunt și trupul și sufletul din ea. Ai să vezi, o să-i pretindă, drept preț al vreunei împăcări între ei, o despărțire publică, o ruptură de felul celei prin care s-a despărțit ea, are să mi-l ducă cine știe unde, în Elveția, ori în Italia. El a și început să găsească ridicul faptul că nu cunoaște Europa, îmi dau eu seama ce vor să spună asemenea vorbe aruncate ca pretext. Dacă nu se va vindeca de iubirea asta în cel mult trei luni, nu știu ce se va întâmpla... ba știu, am să mă omor!

— Biată copilă! Dar sufletul tău? Sinuciderea e un păcat de moarte.

— Înțelegi? Ea e în stare să-i facă și un copil! Și dacă nefericitul îl va iubi pe al ei mai mult decât pe al meu? Vai! iată sorocul răbdării și al resemnării mele.

Se prăbuși pe un scaun, își destăinuise ultimele gânduri ale inimii, nu mai avea nicio durere nemărturisită, iar

durerea e ca acea tijă de fier pe care sculptorii o fixează în argila lor, ea susține, e o forță de rezistență!

— Gata, întoarce-te acasă, copila mea chinuită. Față de atâtea suferințe, fără îndoială că abatele mă va dezlega de micile păcate pe care răutățile oamenilor ne silesc să le săvârșim. Lasă-mă, fata mea, spuse apoi îndreptându-se către scăunelul ei de rugăciune, vreau să mă rog Dumnezeuului nostru și Sfintei Fecioare pentru tine. La revedere, scumpa mea Sabine, și să nu uiți datoriile tale față de Cel de Sus, mai ales, dacă vrei să reușim...

— Chiar dacă vom izbuti, mamă, nu vom fi salvat decât Familia. Calyste a ucis în mine sfânta flacără a iubirii, făcându-mă indiferentă, față de toate, chiar și față de durere. Ce lună de miere a mai fost și-aceea în care din primele zile am dat peste amărăciunea unui adulter retrospectiv!

A doua zi, după-amiază, un preot al foburgului Saint-Germain, desemnat pentru episcopatul vacant în 1840. funcție pe care o refuzase de trei ori până atunci, abatele Brossette, unul dintre preoții cei mai distinși din clerul parizian, străbătea curtea palatului Grandlieu, cu acel pas ce ar trebui să fie numit pas eclesiastic, el ilustrând perfect prudența, misterul, calmul, gravitatea, demnitatea însăși. Era un bărbat mic și slab, de vreo cincizeci de ani, cu obrazul alb ca de femeie bătrână, domolit de posturile preoțești, brăzdat de toate suferințele ce i se împărtășesc. Doi ochi negri, arzând de credință, îndulciți însă de o lumină mai mult misterioasă decât mistică, însuflețeau această față de apostol. Aproape că zâmbea pe când urca scările peronului, îndoindu-se totdeauna de gravitatea cazurilor pentru care îl chemau credincioasele lui; dar cum ducesa avea o mină spartă pentru pomeni, merita din plin timpul pe care nevinovatele sale spovedanii îl răpeau serioaselor mizerii ale parohiei. Când i se anunță sosirea preotului, ducesa

se ridică și își făcu câțiva pași spre a-l întâmpina în salon, distincție pe care nu o acorda decât cardinalilor, episcopilor, preoților, ducelor mai în vârstă decât ea și persoanelor de sânge regal.

— Scumpul meu abate, spuse ducesa, conducându-l ea însăși către un fotoliu și vorbind în șoaptă, am nevoie de autoritatea experienței dumneavoastră, înainte de a mă vârî într-o intrigă destul de păcătoasă, dar din care trebuie să rezulte un mare bine, și vreau să aflu de la dumneavoastră dacă voi da cumva de vreo piedică pe calea mântuirii mele din această pricină.

— Doamnă ducasă, răspunse abatele Brossette, nu amestecați lucrurile duhovnicești cu cele lumești, ele sunt adesea de neîmpăcat. Mai întâi, despre ce este vorba?

— Știți, fiica mea Sabine se stinge de durere; domnul du Guénic o părăsește pentru doamna de Rochegude.

— E destul de rău, da, e grav; știți însă ce spune scumpul nostru sfânt François de Salles în această privință. În sfârșit, amintiți-vă de doamna Guyon, care se plângea de lipsa de misticism a dovezilor de dragoste conjugală; ea ar fi fost foarte fericită s-o vadă pe o doamnă de Rochegude cu iubitul ei.

— Sabine nu știe să arate decât o prea mare blândețe, ea nu e decât o soție cu adevărat creștină; nu are însă niciun pic de înclinare spre misticism.

— Sărmana doamnă! spuse malițios preotul. Și ce ați găsit pentru a îndrepta această nenorocire?

— Am săvârșit păcatul, scumpul meu duhovnic, de a gândi s-o dau pe doamna de Rochegude pe seama unui domnișor drăguț, isteț, plin de însușiri rele, și care fără nicio îndoială că o va face să-l alunge pe ginerele meu.

— Fiica mea, spuse el mângâindu-și bărbia, aici nu suntem la tribunalul penitențelor, nu te voi privi ca judecător. Din punct de vedere lumesc, recunosc că ar fi hotărî tor...

— Mijlocul acesta mi s-a părut de-a dreptul îngrozitor!...

îl întrerupse ea.

— Și de ce? Fără îndoială că rolul unei creștine este mai degrabă acela de a o scoate de pe calea cea rea pe o femeie pierdută, și nu s-o afunde și mai mult; dar când ea se află atât de departe ca doamna de Rochegude, nu mâna omului, ci mâna lui Dumnezeu mai poate schimba drumul unor astfel de păcătoase; pentru ele sunt necesare lovituri de trăsnet cu totul aparte.

— Părinte, reluă ducesa, vă mulțumesc pentru îngăduință; m-am gândit însă că ginerele meu e un om neînfricat și breton, s-a purtat vitejește în încăierarea stârnită de acea biată Madame. Or, dacă domnul de la Palférine, pe care îl cred tot atât de neînfricat, ar avea vreo ceartă cu Calyste, dacă s-ar isca vreun duel...

— Doamnă ducesă, ați avut un gând înțelept, care dovedește că, pe asemenea căi întortocheate, se găsesc oricând și piedici grele.

— Am descoperit un mijloc, scumpul meu abate, de-a o întoarce pe doamna de Rochegude de pe calea fatală pe care se află, de a-l reda pe Calyste soției lui, și poate și de a scăpa de infern o biată făptură rătăcită.

— Și atunci, la ce bun să mai fiu consultat? spuse preotul zâmbind.

— Ah! reluă ducesa, ar trebui o dezlegare pentru niște acțiuni destul de urâte...

— Vrei să-i furați cuiva ceva?

— Dimpotrivă, se pare că voi cheltui mulți bani.

— Calomniați pe cineva?

— O!

— Îi faceți vreun rău aproapelui vostru?

— E! E! nu prea știu...

— Ia să vedem noul dumneavoastră plan! spuse abatele, devenit curios.

— Dacă, în loc de a scoate un cui prin alt cui, mă gândeam eu, pe scăunelul meu de rugăciune, după ce o implorasem pe Sfânta Fecioară să mă călăuzească, aș

face în așa fel încât Calyste. să fie înlocuit prin domnul de Rochegude, pe care să-l convingem să se împace cu soția; în loc să dezleg mâinile răului spre a săvârși binele în folosul fiicei mele, aş săvârși un mare bine printr-un alt bine tot atât de mare...

Preotul o privi pe portugheză și rămase dus pe gânduri.

— E limpede că această idee v-a venit de atât de departe, încât...

— I-am mulțumit, așadar, Sfintei Fecioare! reluă buna și umila ducasă, și am făcut legământ ca, în afară de o novenă, să dăruiesc o mie două sute de franci unei familii sărace, dacă voi reuși. Dar când i-am comunicat planul meu domnului de Grandlieu, el a început să râdă, și mi-a spus: „— La vârsta ta, pe cuvântul meu de onoare, cred că un diavol a fost pus să se ocupe numai de tine anume.”

— Domnul duce a rostit ca soț răspunsul pe care tocmai eram gata să vi-l dau atunci când m-ați întrerupt, replică abatele care nu se putu opri să nu zâmbească.

— Ah! părinte, dacă îmi încuviințați ideea, veți încuviința oare și mijloacele de-a o înfăptui? Ar trebui să fac și cu o oarecare madam Schontz, o Béatrix din cartierul Saint-Georges, ceea ce vreau să fac cu doamna de Rochegude, pentru ca marchizul să poată să se împace cu soția lui.

— Sunt sigur că nu sunteți în stare să săvârșiți nicio răutate, spuse spiritual preotul, care nu vru să mai audă nimic, găsind că rezultatul este necesar. De altminteri, mă veți consulta în cazul în care conștiința dumneavoastră ar șovăi, adăugă el. Dar, dacă în loc de a-i da acestei fete din strada Saint-Georges un nou prilej de scandal, i-ați da un soț...

— Ah, scumpul meu duhovnic, rectificați singurul lucru urât din planul meu. Sunteți vrednic să ajungeți arhiepiscop, și nădăjduiesc că nu voi muri înainte de a vă spune Eminența Voastră.

— Nu văd decât un singur inconvenient, replică preotul.
— Care?

— Dacă doamna de Rochegude ar izbuti să-l păstreze pe domnul baron chiar și după ce s-ar întoarce la soțul ei?

— Asta mă privește pe mine, zise ducesa. Atunci când faci rar intrigi, apoi le faci...

— Rău, foarte rău, interveni abatele; experiența este necesară în toate. Încercați să găsiți unul dintre acei păcătoși ce trăiesc din intrigi, și folosiți-l fără ca să vă dați în vileag.

— Ah, domnule abate, dacă ne slujim de iad, va mai fi oare cerul de partea noastră?...

— Nu sunteți la spovedanie, repetă abatele, salvați-vă copila!

Buna ducasă, încântată de preotul ei, îl conduse din nou până la ușa salonului.

O furtună bubuia, după cum se vede, peste domnul de Rochegude, care se bucura în acea clipă de cea mai mare sumă de fericire pe care și-o poate dori un parizian, simțindu-se tot atât de căsătorit cu doamna Schontz pe cât fusese cu Béatrix; și, așa cum pe bună dreptate îi spusese doamnei de Grandlieu, soțul ei, ducele, părea cu neputință să se curme o atât de fermecătoare și de completă legătură. O asemenea prezumție necesită câteva mici amănunte despre viața pe care o ducea domnul de Rochegude, după ce soția sa făcuse din el un *Bărbat Abandonat*, va putea Înțelege mai bine atunci enorma deosebire pe care legile și moravurile noastre o creează între cele două sexe în situații similare. Tot ceea ce pentru o femeie părăsită devine nenorocire, se schimbă în fericire în cazul unui bărbat părăsit. Contrastul acesta izbitor va inspira, poate multor tinere doamne hotărârea de a nu rupe o căsnicie și de a lupta, așa cum făcea Sabine du Guénic, recurgând, după cum vor găsi de cuviință, fie la cele mai criminale, fie la cele mai nevătămătoare măsuri.

La câteva zile după aventura doamnei Béatrix, Arthur de Rochegude, devenit moștenitor unic în urma morții surorii lui, soția dintâi a marchizului d'Ajuda-Pinto, care nu avusese copii, se văzu stăpân, în primul rând, al palatului de Rochegude de pe strada d'Anjou-Saint-Honoré, apoi posesorul unei rente de două sute de mii de franci lăsate de tatăl său. Această bogată succesiune, adăugată la averea pe care Arthur o poseda încă de când se căsătorise, îi ridica veniturile, inclusiv cele de pe urma averii soției sale, la o mie de franci pe zi. Pentru un gentilom cu caracterul pe care domnișoara des Touches i-l zugrăvise în câteva cuvinte lui Calyste, o asemenea avere însemna fericirea. În vreme ce soția lui trăia sub povara dragostei și a maternității, Rochegude se bucura de o avere imensă, pe care nu o cheltuia, după cum nu-și cheltuia nici comorile spiritului său. Exagerata-i înfumurare, susținută și de o alură de bărbat bine, căreia îi datorase câteva succese în temeiul cărora nu putea decât să disprețuiască femeile, își da frâu liber avântându-se și pe meleagurile inteligenței. Înzestrat cu acel gen de spirit ce-ar trebui să fie denumit reflector, el își însușea vorbele de duh ale altora, luându-le fie de prin piesele de teatru, fie de prin diferite ziare, și, în felul în care le răstălmăcea părea că le ia în zeflema șarjând cu ele, folosindu-le ca pe niște formule de critică; în sfârșit, veselia lui militară (servise în Garda Regală) îi condimenta atât de potrivit conversația, încât femeile lipsite de duh îl proclamau bărbat spiritual, iar ceilalți nu îndrăzneau să le contrazică. Arthur practica acest sistem în toate; natura îi dăduse geniul comod al imitației fără a părea caraghios, el știa să imite cu gravitate. Astfel, deși nu avea gust, se pricepea totdeauna să adopte cel dintâi o modă, și s-o și părăsească tot cel dintâi. Acuzat că-și petrecea cam prea mult timp în fața oglinzii și că poartă corset, el reprezenta modelul acelor bărbați ce nu displac niciodată nimănui, însușindu-și fără excepție ideile și prostiile tuturor și

care, totdeauna stăpâni pe situație, nu îmbătrânesc deloc. Sunt eroii mediocrității. Acest soț fu compătimit, iar Béatrix fu socotită de neiertat pentru faptul de a-l fi părăsit pe cel mai bun băiat din lume, așa încât ridicolul n-o atinse decât pe soție. Membru al tuturor cluburilor, susținător al tuturor aiurelilor pe care le plodește patriotismul ori spiritul de partid rău înțeles, era de o complezență ce făcea ca el să fie totdeauna pus în rândul întâi în toate cele. Acest loial, acest brav și foarte găunos gentilom, cu care, din nefericire, atâția bogătași se aseamănă, trebuia, în mod firesc, să dorească a se face remarcat prin vreo manie la modă. Se fălea, deci, mai cu seamă ca sultan al unui serai cu patru copite, ocârmuit de un bătrân maestru de călărie englez și care îi toca între patru și cinci mii de franci pe lună. Specialitatea lui consta în *a pune să alege*, fiind protector al rasei cavaline și susținător al unei reviste consacrate problemelor hipice; nu se prea pricepea însă la cai și, de la frâu până la caiele, lăsa totul pe seama maestrului său de călărie. E de ajuns să spun că acest bărbat pe jumătate flăcău nu avea nimic al lui – nici ca spirit, nici ca gust, nici ca situație, nici ca defecte; în sfârșit, până și averea o avea la părinți! După ce gustase toate neajunsurile căsătoriei, era atât de mulțumit când se văzuse iarăși liber, încât, între prietenii, spunea: – „Eu m-am născut cu căiță!” Era fericit mai ales că putea să trăiască fără cheltuielile de reprezentare la care sunt constrânși bărbații căsătoriți, iar palatul lui, în care nu schimbase nimic de la moartea tatălui său, semăna cu acele case ai căror stăpâni sunt plecați în vilegiatură; îl folosea foarte puțin, nu min «i niciodată acasă și rareori dormea acolo. Iată motivele acestei indiferențe:

După un șir de aventuri amoroase, plictisit de femeile din lumea bună, care sunt într-adevăr plicticoase și care mai și sădesc o mulțime de garduri de mărăcini uscați împrejurul fericirii, el se împerechease, așa cum se va

vedea, cu celebra domnișoară Schontz, celebră în lumea unor Fanny-Beaupré, Suzanne de Val-Noble, Mariette, Florentine, Jenny Cadine etc. Lumea aceasta, despre care unul dintre desenatorii noștri a spus cu mult haz, privind vălmășagul de la un bal dat la Operă: „— Când te gândești că toate astea trebuie să locuiască, să se îmbrace și să trăiască bine, ești îndemnat să-ți faci o idee grozavă despre bărbat!” – lumea aceasta atât de primejdioasă s-a și năpustit în paginile istoriei de moravuri pe care o citiți, prin figura tipică a Florinei și cea a faimoasei Malaga din *O fiică a Evei* și din *Falsa metresă*; dar spre a le zugrăvi cu exactitate, autorul trebuie să proporționeze numărul unor asemenea personaje după diversitatea oferită de deznodămintele ciudatelor lor existențe, care se încheie fie într-o mizerie dintre cele mai hidoase, fie cu o moarte pretimpurie, fie într-o bunăstare, într-o căsătorie fericită, și, câteodată, în bogăție.

Domnișoara Schontz, cunoscută la început sub numele de Mica Aurélie, spre a se deosebi de una dintre rivalele sale mai puțin isteță ca ea, făcea parte din clasa cea mai aleasă a unor astfel de femei a căror utilitate socială nu poate fi *pusă la îndoială* nici de prefectul Senei, nici de cei ce se interesează de prosperitatea Parisului. Categorical, șobolanul, socotit de toți că dărmă bunuri adesea ipotetice, rivalizează mai degrabă cu castorul. Fără Aspasiile din cartierul Notre-Dame de Lorette, nu s-ar construi atâtea case ia Paris. Inițiatoarele noilor clădiri înaintează remorcate de Speculă, de-a lungul colinelor din Montmartre. Înfigând țărșii corturilor lor, o spunem fără niciun joc de cuvinte, între acele singurătăți de cărămizi sculptate ce împodobesc străzile europene din Amsterdam, din Milano, din Stockholm, din Londra, din Moscova, stepe arhitecturale prin care vântul face să geamă nenumăratele anunțuri ce le dezvăluie goliciunea prin cuvintele: *Apartamente de închiriat!* Situația acestor fete poate fi apreciată după locul în care sălășluiesc prin

aceste cartiere apocrife: când locuința lor se afla aproape de linia trasată de strada Provence, femeia are câteva rente și un buget înfloritor; dar dacă urcă spre linia bulevardelor mărginașe, dacă suie spre groaznicele așezări de la Batignolles, e o fată săracă. Or, când domnul de Rochegude a cunoscut-o pe domnișoara Schontz, ea ocupa catul al treilea al singurei case de pe strada Berlin, poposise deci la hotarul dintre mizerie și Paris. Această doamnă nemăritată nu se numea, după cum ați și bănuț, desigur, nici Schontz, nici Aurélie! Ea tănuia numele tatălui său, un fost soldat imperial, eternul colonel care a înflorit la aurora multor existențe feminine, fie ca tată, fie ca seducător. Domnișoara Schontz se bucurase de educația gratuită de la Saint-Denis, unde tinerele domnișoare sunt crescute admirabil, dar unde nu li se oferă acestor fete nici vreun soț, nici vreo slujbă la ieșirea din acea școală, *admirabilă creație* a împăratului, căreia nu-i lipsește decât un singur lucru: împăratul! „— Voi fi acolo, pentru a avea grijă de fetele legionarilor mei”, răspunsese el unui ministru al său care îi pomenise de viitor. Tot „Voi fi acolo!” spusese Napoleon și în legătură cu membrii Institutului căroră era mai bine să nu li se fi dat nimic decât solda de optzeci și trei de franci ce li se trimitea pe lună, indemnizație inferioară celei acordate unor băieți de serviciu. Aurélie era într-adevăr fiica viteazului colonel Schiltz, unul dintre comandantii acelor neînfricați partizani alsacieni ce erau cât pe-acı să-l salveze pe împărat în campania din Franța, și care a murit la Metz, prădat, furat, ruinat. În 1814, Napoleon a trimis-o la Saintbenis pe micuța Joséphine Schiltz, pe atunci în vârstă de nouă ani. Orfană și de tată și de mamă, fără adăpost, și fără sprijin, sărmăna copilă nu a fost alungată din școală după cea de-a doua întoarcere a Bourbonilor. A rămas acolo, ca supraveghetoare și pedagogă, până în 1827; atunci însă răbdarea ei a ajuns la capăt, iar propria-i frumusețe a dus-o în ispită. La

majorat, Joséphine Schiltz, fina împărătesei, s-a lansat în viața aventuroasă a curtezanelor, îmbiată spre acest viitor îndoielnic de exemplul fatal a) câtorva colege, sărace ca și ea, și care erau încântate hotărârea lor. Puse un *on* în locul il-ului din numele paterr și se plasă sub patronajul sfintei Aurélie. Isteață, spirituală instruită, ea săvârși mai multe trăsări decât tovarășele ei, mai mărginite, ale căror prostii erau dictate numai de interes. După ce a cunoscut o mulțime de scriitori săraci, dar ticăloși, spirituali dar plini de datorii; după ce a avut de-a face cu câțiva oameni bogați, pe cât de meschini, pe-atât de prostănaci; după ce și-a sacrificat interesele pentru o dragoste adevărată și și-a îngăduit toate școlile la care se capătă experiența, într-o zi de mizerie deplina, pe când dansa la Valentino, această primă etapă spre Musard, fiind îmbrăcată numai cu o rochie, o pălărie, o mantilă de împrumut, îi atrase atenția lui Arthur, venit acolo spre a vedea faimosul galop²⁷! Prin inteligența ei, îi fermecă pe acest gentilom care nici nu mai știa cărei pasiuni să se devoteze; și atunci, la doi ani după ce fusese părăsit de doamna Béatrix, ale cărei ironii îl umiliseră de destule ori, nimeni nu-l condamnă pe marchiz când se însoți în cel de-al treisprezecelea arondisment din Paris cu o Béatrix de ocazie.

Să schițăm acum cele patru anotimpuri ale fericirii lui. E necesar să arătăm că teoria căsătoriei la cel de-al treisprezecelea arondisment îi cuprinde în mod egal pe toți administrații. Fie că e vorba de un marchiz cvadragenar, sau de un negustor sexagenar retras din afaceri, de șase ori milionar sau rentier (Vezi *Un debut în viață*), de un mare senior sau de un burghez, strategia pasiunii, dincolo de deosebirile inerente zonelor lor sociale, rămâne aceeași. Inima și casa de bani se află totdeauna în raporturi exacte și bine stabilite. În sfârșit, acum puteți aprecia dificultățile pe care trebuia să le

²⁷ Dans grotesc.

înfrunte ducesa spre a-și duce la îndeplinire caritabilul ei plan.

Nu se știe ce putere au în Franța unele expresii asupra oamenilor obișnuiți, nici cât rău fac oamenii inteligenți care le inventează. Astfel, niciun contabil de pe lume n-ar putea socoti cifra sumelor care au rămas neproductive, zăvorite în adâncul inimilor generoase și al caselor de bani din pricina acestei expresii ticăloase: *A smulge un morcov!*... vorbă devenită atât de populară, încât trebuie într-adevăr să-i îngăduim a murdări această pagină. De altminteri, atunci când pătrunzi în cel de-al treisprezecelea arondisment, trebuie neapărat să accepți jargonul lui pitoresc. Domnul de Rochegude, ca toate mințile mărunte, se temea mereu să nu fie *morcovit*. Substantivul a devenit verb. De la începutul pasiunii lui pentru doamna Schontz, Arthur era cu ochii în patru, și ajunsese astfel foarte *șobolan*, ca să folosim un alt cuvânt din atelierele de fericire și din atelierele de pictură. Cuvântul *șobolan*, când se referă la o tânără ușuratică, înseamnă oaspete; când se referă însă la un bărbat, înseamnă un amfitrion zgârcit. Domnișoara Schontz era mult prea inteligentă și cunoștea prea bine bărbații pentru a nu-și făuri cele mai mari speranțe după un asemenea început. Domnul de Rochegude îi alocă domnișoarei Schontz cinci sute de franci pe lună, îi mobilă meschin un apartament de o mie, două de franci la etajul al doilea într-o casă de pe strada Coquenard, și începu să studieze caracterul Auréliei care, dându-și seama că este iscodită, îi furniză numaidecât un caracter vrednic de studiat. Așa încât Rochegude fu fericit că a întâlnit o fată înzestrată cu un caracter atât de frumos; faptul nu i se păru însă întru nimic neobișnuit: mama ei era o Barnheim de Bade, o femeie de neam bun, iar Aurélie fusese destul de bine educată!... Vorbind engleza, germana și italiana, stăpânea temeinic literaturile străine. Putea să rivalizeze, și nu fără succes, cu pianistele de mâna a doua. Și, notați

acest punct, se comporta cu talentele ei așa cum se comportă orice persoană de neam bun: nu pomenea de ele. Lua pensula unui pictor și, fluturând-o în glumă, făcea un cap destul de iscusit pentru a stârni uimirea tuturor. Din lipsă de altă ocupație, pe vremea când se stinge ca pedagogă, se aventurase în domeniul științelor; dar viața-i de femeie întreținută acoperise cu un strat de sare acești gemeni buni și, bineînțeles, îi făcu lui Arthur onoarea de a-i oferi florile prețioșilor ei muguri, recultivați anume pentru el. Așadar, Aurélie începu prin a se arăta pe atât de dezinteresată pe cât era de pătimasă, fapt ce-i permise plăpândeii corvete să-și agațe temeinic ghearele ancorei de acel vas de mare tonaj. Totuși, pe la sfârșitul primului an, Aurélie făcea un zgomot infam prin anticameră cu sabotii săi, aranjându-se să sosească chiar când marchizul o aștepta, și își ascundea, în așa fel încât să poată fi cât mai bine văzută, poala rochiei rușinos de ponosită. În sfârșit, se pricepu atât de bine să-l convingă pe drăguțul său *papa* că singura-i ambiție, după atâtea urcușuri și coborâșuri, era de a cuceri în mod cinstit o existență burgheză liniștită, încât, la zece luni după ce s-au cunoscut, cea de-a doua fază se declară.

Domnișoara Schontz căpătă atunci un apartament frumos pe strada Neuve-Saint-George. Arthur, nemaiputând să-și ascundă averea față de domnișoara Schontz, o chivernisi pe baletistă cu o mobilă splendidă, cu o argintărie completă, cu o mie două sute de franci pe lună, cu o trăsurică scundă cu un cal, însă închiriată, și o căpătui destul de drăguț. Madam Schontz nu se arătă prea încântată de dărnicia aceasta, dându-și seama de motivele purtării lui Arthur al ei și văzându-i limpede calculele de șobolan. Sătul de viața de restaurant, unde mâncarea este de cele mai multe ori groaznică, unde cel mai săracăcios dineu costă șaiszeci de franci de persoană, și două sute de franci atunci când ai trei prieteni ca invitați. Rochegude îi oferi domnișoarei Schontz patruzeci

de franci pe zi pentru masa lui și a câte unui prieten, inclusiv. Aurélie acceptă. După ce izbutise să-și plaseze toate polițele morale trase în decurs de un an asupra obiceiurilor domnului de Rochegude, ea ajunsese să fie ascultată cu înțelegere atunci când pretinse încă cinci sute de franci pe lună pentru toaletă, ca să nu-l facă de rușine pe *papa* al ei, ai cărui prieteni făceau cu toții parte din Jockey-Club. „— Ar fi nostim, spuse ea, dacă Rastignac, Maxime de Trailles, d'Esgrignon, La Roche-Hugon, Ronquerolles, Laginski, Lenoncourt și ceilalți te-ar întâlni cu o madam Everard! De altminteri, încrede-te în mine, tăticule, și n-are să-ți pară rău!” Într-adevăr, Aurélie se pregăti să etaleze noi calități în această nouă fază. Se înfățișa într-un rol de gospodină din care trase cele mai mari foloase. Știa să înnoade, după cum spunea, fără să facă datorii, cele două capete ale lunii, numai cu două mii cinci sute de franci, lucru ce nu se mai pomenise vreodată în foburgul Saint-Germain al celui de-al treisprezecelea arondisment, și servea niște mese infinit superioare celor ale lui Rothschild, oferind ca băutură cele mai bune vinuri, de zece și de doisprezece franci sticla. Așa încât Rochegude, încântat și nespus de fericit că fără să cheltuiască cine știe ce își poate invita destul de des prietenii la amanta lui, spunea strângând-o pe după mijloc: „— Ești o comoară!...” în curând, îi închine și un sfert de lojă la *Italiens*, unde apoi o și conduse la premiere. Începu s-o consulte pe Aurélie a lui, recunoscându-i calitatea sfaturilor, iar Aurélie îl lăsa să-și însușească vorbele pline de haz pe care ea le născocea despre toate cele, și care, fiind inedite, sporiră reputația de om de duh a domnului de Rochegude. În sfârșit, Arthur căpătă certitudinea că e iubit sincer și pentru el însuși – Aurélie refuzând să facă fericirea unui prinț rus care-i oferea cinci mii de franci pe lună. „— Sunteți fericit, scumpul meu marchiz, exclamase bătrânul prinț Galathionne, la club, încheind o partidă de whist. Ieri,

când ne-ai lăsat, pe doamna Schontz și pe mine, singuri, am încercat să ți-o suflu; ea însă mi-a spus: «Prințe, nu sunteți mai frumos, dar sunteți mai bătrân decât Rochegude; dumneavoastră m-ați bate, pe când el se poartă cu mine ca un părinte; găsiți-mi deci, un sfert de motiv valabil pentru a-l schimba!... Nu am față de Arthur pasiunea nebună pe care am avut-o pentru golănași mei cu cizme de lac și cărora le plăteam datoriile; îl iubesc însă așa cum își iubește o femeie soțul, atunci când e femeie cinstită». Și m-a dat pe ușă-afară.” Această relatare, în care nu se simțea niciun pic de *șarjă*, avu efectul de a contribui și mai mult la rușinoasa stare de părăsire și de degradare a palatului Rochegude. În curând, Arthur își strămută viața și plăcerile la domnișoara Schontz și se simți bine acolo; mai ales că, după trei ani, dobândi un prisos de patru sute de mii de franci de plasat.

Începu apoi cea de-a treia fază. Domnișoara Schontz deveni mama cea mai duioasă pentru fiul lui Arthur; se ducea și-l lua de la colegiu și tot ea îl ducea înapoi; îl copleșea cu cadouri, cu dulciuri și cu bani pe acest copil care-i spunea *mămică* și care o adora. Aurélie începu să administreze averea lui Arthur al ei, îl îndemnă să cumpere rente la curs scăzut înainte de faimosul tratat de la Londra care răsturnă guvernul de la 1 martie. Arthur câștigă două sute de mii de franci, iar Aurélie nu pretinse din ei niciun obol măcar. Ca un gentilom ce era, Rochegude își plasă cele șase sute de mii de franci în acțiuni de bancă, și puse jumătate din ele pe numele domnișoarei Joséphine Scholtz. O căsuță destul de arătoasă, închiriată pe strada La Bruyère, fu încredințată lui Grindot, celebrul arhitect, cu dispoziția de a o schimba într-o voluptoasă bombonieră. Din ziua aceea, Rochegude nu se mai socoti cu domnișoara Schontz, care încasa veniturile și achita conturile. Devenită femeia lui... de încredere, ea își justifica titlul făcându-l pe papa al ei mai

fericit decât oricând: îi cunoștea acum toate capriciile și i le satisfăcea întocmai cum doamna de Pompadour îi împlinea toate poftele lui Ludovic al XV-lea. Deveni, în sfârșit, metresa oficială, metresa deplină. Așa încât își permise atunci să protejeze niște tineri fermecători, artiști sau scriitori nou născuți întru glorie, care îi negau și pe antici și pe moderni și visau să-și facă o mare reputație fără prea multă trudă. Purtarea domnișoarei Schontz, capodoperă de tactică, vă poate ilustra toată superioritatea ei. Mai întâi, vreo zece-doisprezece tineri îl amuzau pe Arthur și îi furnizau fel de fel de vorbe de duh și judecăți fine despre orice, fără a impieta asupra fidelității stăpânei casei; și-apoi, ei o considerau drept o femeie cum nu se poate mai spirituală. Și iată cum aceste reclame vii, aceste anunțuri ambulante făcură ca domnișoara Schontz să treacă drept cea mai agreabilă femeie cunoscută pe hotarul ce desparte cel de-al treisprezecelea arondisment de celelalte douăsprezece. Rivalele ei, – Suzanne Gaillard care, încă din 1838, căpătase asupra ei avantajul de a fi devenit femeie măritată, căsătorită legitim, pleonasm necesar pentru a exprima o căsătorie temeinică; Fanny Beaupré, Mariette, Antonia – răspândeau calomniile mai mult decât neghioabe despre frumusețea acelor tineri și despre bunăvoința cu care îi primea domnul de Rochegude. Domnișoara Schontz – care depășea cu „trei gogoși”, cum zicea ea, spiritul tuturor acestor fete luate la un loc – într-o seară, la un supeu dat de Nathan la Florine, după un bal la Operă, le-a spus, după ce le-a explicat norocul și succesul său, un: „Puteți face și voi la fel?...” care a rămas de pomină. În această perioadă, domnișoara Schontz îl determină pe Arthur să-și vândă caii de curse, cu ajutorul unor argumente pe care fără îndoială că le datora spiritului critic al lui Claude Vignon, unul dintre obișnuiții ei: „— Aș înțelege, îi spuse ea într-o seară, după ce cravașase îndelung caii ironiilor, ca prinții și oamenii

bogați să-și pună la inimă *hippiatrice*; dar ca să facă un bine țării, nu pentru satisfacțiile ambiției copilărești de a juca. Dacă ați avea herghelii pe la moșiile voastre, dacă ați crește acolo vreo mie, o mie două sute de cai, dacă ați pune să alerge cele mai bune exemplare din hergheliile voastre, dacă toate crescătoriile de cai din Franța și din Navarra ar concura la fiecare solemnitate, atunci, da, ar fi ceva și mare și frumos; dar voi cumpărați câteva exemplare, întocmai cum directorii de spectacole angajează niște artiști, compromiteți o instituție până ce nu mai rămâne din ea decât un joc, faceți o Bursă a picioarelor așa cum aveți o Bursă de rente!... E înjositor. Irosiți anapoda șaiszeci de mii de franci ca să puteți citi în ziare: „*LÉLIA, a domnului Rochegude, a bătut cu o lungime pe FLOARE DE GROZAMĂ a domnului duce de Rhétoré!...*” Mai bine-ați da banii ăștia unor poeți, care v-ar face să călătoriți spre nemurire în versuri sau. În proză, ca răposatul Monthyon!” Ca să nu mai tot fie bătut așa, la cap, marchizul recunoscuse absurditatea *trufului*, realiză o economie de șaiszeci de mii de franci și, în anul următor, domnișoara Schontz îi spuse: „— Nu te mai costă nimic, Arthur!” Mulți oameni bogați începură atunci să-l pizmuiască pe marchiz pentru domnișoara Schontz a lui și încercară să i-o răpească; dar, ca și prințul rus, își pierdură timpul degeaba. „— Ascultă, scumpule, îi opusese ea, cu vreo cincisprezece zile în urmă, lui Finot, devenit foarte bogat, sunt sigură că Rochegude mi-ar ierta o mică nebunie, dacă m-aș îndrăgosti oleacă de careva, dar nu se părasește niciodată un marchiz ca el pentru un parvenit ca tine. Tu nu m-ai putea menține în situația la care m-a ridicat Arthur, care a făcut din mine o femeie pe jumătate vrednică de stimă, și n-ai fi niciodată în stare de așa ceva, nici chiar căsătorindu-te cu mine.” Fu ultimul cui cu care se nituiră definitiv cătușele acestui ocnaș fericit. Iar vorbele acestea ajunseră repede la urechile absente pentru care fuseseră rostite.

Începuse, deci, și cea de-a patra fază, cea a *obișnuinței*, ultima victorie a planurilor de bătălie ale domnișoarei Schontz, și care le face pe femeile de soiul ei. să poată spune despre un bărbat: „L-am înhățat!” Rochegude, care tocmai cumpărase pe numele domnișoarei Joséphine Schiltz căsuța în care locuia Aurélie, o bagatelă de optzeci de mii de franci, ajunsese, pe vremea când ducea îşi făcea acele planuri, să se simtă mândru de metresa lui, pe care o numea Ninon a II-a, proslăvindu-i astfel cinstea ireproşabilă, manierele strălucite, educația și inteligența. El îşi mărginise astfel și defectele, și calitățile, și gusturile, și plăcerile numai la domnișoara Schontz, și ajunsese la acea cumpănă a vieții când, fie din oboseală, fie din indiferență, fie din filosofie, un bărbat nu se mai schimbă și rămâne legat pentru totdeauna fie de soție, fie de amantă.

Se va înțelege întreaga valoare pe care o dobândise în decurs de cinci ani domnișoara Schontz, aflând că era nevoie să-i fii propus cu mult timp înainte spre a putea fi primit în casa ei. Refuzase să primească mulți bogătași plicticoși sau unii oameni compromiși; și nu se abătea de la rigorile ei decât în favoarea marilor nume aristocratice. „— Aceia, spunea ea, au dreptul să fie proști, pentru că sunt *oameni de vază*!” Nu se știa că are decât cei trei sute de mii de franci pe care i-i dăruise Rochegude și pe care un agent de schimb, băiat de treabă, Gobenheim, singurul ce fusese admis în casa ei, îi valorifica; manipula însă, singură, o mică avere tăinuită, de două sute de mii de franci, realizată din câștigurile pe care le economisise în ultimii trei ani, precum și din cele aduse de circulația continuă a celor trei sute de mii, căci de capitalul de trei sute de mii de franci cunoscuți nu se atinsese niciodată. „— Cu cât câștigați mai mult, cu atât vă îmbogățiți mai puțin, îi spusese într-o zi Gobenheim. — Apa e foarte scumpă, răspunsese ea. — Cea a diamantelor? replicase Gobenheim. — Nu, cea a fluviului vieții.” Comoara cea

tainică sporea cu bijuteriile și cu diamantele pe care Aurélie la purta timp de o lună și pe care apoi le vindea, precum și cu sumele ce le primea spre a-și plăti diferite plăceri trecătoare. Când i se spunea că e bogată, domnișoara Schontz răspundea că, la bursa rentelor, trei sute de mii de franci aduceau douăsprezece mii de francii, sumă pe care o irosise în vremurile cele mai grele ale vieții sale, pe când era îndrăgostită de Lousleau.

O asemenea purtare dovedea că exista un plan la mijloc, și domnișoara Schontz avea într-adevăr un plan, puteți fi siguri. De doi ani o pizmuia pe doamna de Bruel, cu inima roasă de ambiția de a se vedea căsătorită la primărie și la biserică. Orice poziție socială își are farmecul ei oprit, un lucru mărunț e amplificat de dorință într-atât încât devine mare ca întregul univers. O atare ambiție era în mod necesar dublată de ambiția unui alt Arthur, pe care niciun fel de spionaj nu-l putea descoperi. Bixiou avu impresia că-l recunoaște pe cel ales în pictorul Léon de Lora; pictorul, la rândul-i, crezu că acela e Bixiou, care trecuse de patruzeci de ani și care, de bună seamă, se va fi gândind să-și facă și el un rost. Bănuielile se îndreptau și asupra lui Victor de Vernisset, un tânăr poet din școala lui Canalis, a cărei pasiune pentru domnișoara Schontz mergea până la delir; iar poetul bănuia că Stidmann, un tânăr sculptor, ar fi fericitul său rival. Artistul acesta, un băiat foarte frumos, lucra pentru argintari, pentru negustorii de obiecte de artă, pentru bijutâeri, și se visa un nou Benvenuto Cellini. Claude Vignon, tânărul conte de La Palférine, Gobenheim, Vermanton, un filosof cinic, precum și alți obișnuiți ai acestui salon amuzant, au fost bănuți rând pe rând și apoi recunoscuți ca nevinovați: Nimeni nu eră pe atunci la înălțimea domnișoarei Schontz, nici chiar Rochegude, care o bănuia că ar avea slăbiciune față de tânărul și spiritualul La Palférine; Aurélie era virtuoasă din calcul și nu se gândea decât cum să facă o cât mai bună căsătorie.

În casa domnișoarei Schontz nu se vedea decât un singur bărbat de reputație macairiană, Couture, care nu numai o dată îi făcuse să urle pe jucătorii de bursă; dar Couture era unul dintre cei dinții prieteni ai domnișoarei Schontz. și numai ea îi mai rămăsese credincioasă. Falsa alarmă din 1840 măturase ultimele capitaluri ale acestui speculant de bursă, care crezuse că evenimentele de la 1 martie erau fără importanță; Aurélie, văzându-l în mână proastă, l-a îndemnat pe Rochegude, așa cum s-a văzut, să joace exact invers. Tot ea a dat ultimei nenorociri a acestui inventator de prime și de comandite numele de *decoutură*. Fericit că-și găsisese masa pusă la Aurélie, Couture, – căruia Finot, omul abil, sau, dacă vreți, cel mai norocos dintre toți parveniții, îi da din când în când câteva hârtii de o mie de franci, – era singurul bărbat destul de dibaci pentru a-i oferi numele său domnișoarei Schontz, care îl studia spre a vedea dacă îndrăznețul speculant de bursă ar avea destulă putere să-și croiască un drum în politică, și destulă recunoștință ca să nu-și părăsească soția. Couture, om de vreo patruzeci și trei de ani, foarte vlăguit, – nu răscumpăra neplăcuta sonoritate a numelui său de naștere și nu prea pomenea de autorii zilelor lui. Domnișoara Schontz se plângea de raritatea bărbaților capabili, când Couture însuși îi prezentă un provincial ce se nimeri împodobit cu două toarte de care femeile știu să apuce asemenea ulcioare, atunci când vor să și le păstreze.

A face schița unui asemenea personaj însemnează a zugrăvi o bună parte din tineretul de azi. Digresiunea de mai jos va fi așadar de domeniul istoriei.

În 1838. Fabien du Ronceret, fiul unui președinte de cameră, la Curtea Regală din Caen, mort de un an, părăsi orașul Alençon, dându-și demisia din funcția de judecător, funcție în care tatăl său îl silise să-și piardă vremea, cum spunea el. și sosi la Paris cu intenția de a-și croi drum făcând zarvă, idee normandă anevoie de realizat, întrucât

el de-abia putea să conteze pe o rentă de opt mii de franci, mama sa trăind încă și ocupând ca uzufructuară un foarte important imobil din mijlocul Alençon-ului. Flăcăul, cu prilejul mai multor călătorii făcute la Paris, își încercase mai dinainte coarda, ca un măscărici, și făcuse cunoștință ou marele viciu al retencurii sociale din 1830; așa încât își făcea socoteala să-l exploateze în folosul sau, urmând exemplul șmecherilor ieșiți din rândurile burgheziei. Situație ce necesită o scurtă privire asupra unuia dintre efectele noii ordini a lucrurilor.

Egalitatea modernă, peste măsură de dezvoltată în zilele noastre, a dezvoltat în mod obligatoriu și în viața particulară, pe o linie paralelă cu cea din viața politică, orgoliul, amorul-propriu și vanitatea, cele trei mari diviziuni ale Eului social. Proștii vor să treacă drept oameni de spirit, oamenii de spirit vor să fie oameni de talent, oamenii de talent vor să fie tratați drept oameni de geniu; cât despre oamenii de geniu, aceștia sunt mai rezonabili, ei acceptă sa nu fie decât semi-zei. Această predispoziție a spiritului public contemporan care, la Cameră, îl face pe manufacturier să-l pizmuiească pe omul de stat, iar pe administrator să-l pizmuiească pe poet. Îi îndeamnă pe proști să-i ponegrească pe oamenii de spirit, pe oamenii de spirit să-i ponegrească pe oamenii de talent, pe oamenii de talent să-i ponegrească pe aceia dintre ei care îi depășesc eu câteva șchioape, iar pe semi-zei să amenințe instituțiile, tronul, în sfârșit tot ce nu-i adoră fără condiții. De îndată ce o națiune a doborât, cu totul anapoda, superioritățile sociale recunoscute, ea deschide ecluzele prin care năvălește un torent de ambiții secundare, dintre care până și cea mai mărunță vrea să aibă întâietate; aristocrația era un rău, după spusele democraților, dar un rău circumscris; acest rău este schimbat acum cu zece aristocrații concurente și înarmate, situație cum nu se poate mai rea. Proclamând egalitatea tuturor, s-a promulgat totodată și *Declarația*

drepturilor Invidiei. Ne bucurăm astăzi de niște saturnale ale Revoluției mutate în domeniul, aparent pașnic, al spiritului, al industriei și al politicii; de aceea se pare că azi reputațiile datorate muncii, serviciilor efectuate, talentului, ar fi privilegii acordate pe spinarea maselor. Nu peste mult se va extinde legea agrară până. și pe ogorul gloriei. Astfel, niciodată, în nicio epocă, nu s-a iacul selecția numelor publice mai pe sprânceană ca azi și pe motive mai puerile. Se cere să te remarci cu orice preț: prin ridicol, prin vreo pretinsă dragoste față de cauza poloneză, față de sistemul penitenciar, față de viitorul ocnașilor eliberați, față de micile pușlamale de peste sau de sub doisprezece ani, față de toate mizeriile sociale. Aceste felurite manii creează demnități artificiale, prezenți, vice-prezenți și secretari de societăți al căror număr depășește, la Paris, pe cel al problemelor sociale pe care vor să le rezolve. A fost doborâtă marea societate, spre a se ridica în locul ei o mie de altele mai mici, după chipul celei defuncte. Asemenea organizații parazite nu reflectă, oare, însăși descompunerea? Nu-s ele, oare, însăși mișuiala de viermi dintr-un cadavru? Toate aceste societăți sunt fiicele aceleiași mame, Vanitatea. Nu așa procedează Caritatea catolică sau adevărata Binefacere, ele studiază plăgile relelor și le vindecă, fără a perora pe la adunări despre principiile patogenice, numai din plăcerea de a perora.

Fabien du Ronceret, fără a fi un om superior, își dăduse totuși seama, prin acea lăcomie specifică Normandiei, de tot folosul pe care îl putea trage din acest viciu public. Fiecare epocă își are caracterul ei, pe care oamenii abili îl exploatează. Fabien nu se gândea decât cum să facă să vorbească despre el. „Dragă domnule, trebuie să faci să se vorbească despre tine, ca să fii cineva! îi spusese el, la plecare, regelui Alençonului, lui du Bousquier, un prieten al tatălui său. În șase luni am să fiu mai cunoscut decât dumneata!” Așa tălmăcea Fabien spiritul timpului său, pe

care el nu-l domina, ci i se supunea. Debutase în Boemă, un district din topografia morală a Parisului (Vezi, *Un prinț al Boemiei*. Scene din viața pariziană), unde fu cunoscut sub porecla de *Moștenitor*, din cauza câtorva cheltuieli nebunești preméditate. Du Ronceret profitase de nebunia lui Couture după nostima domnișoară Cadine, una dintre noile actrițe căreia i se acorda cel mai mult talent pe o scenă de mîna a doua și căreia, pe vremea efemerei lui bogății, îi aranjase o delicioasă locuință la parter, cu grădină, pe strada Blanche. Așa se cunoscuseră du Ronceret și Couture. Normandul, care voia un lux gata făcut și gata aranjat, cumpără mobilele și toate lucrurile de preț pe care Couture era nevoit să le lase în apartament, un chioșc în care se fuma, cu o galerie. din lemn rustic, îngrădită de rogojini indiene și acoperită cu olane spre a feri chioșcul de ploaie. Ori de câte ori îl complimentai pe Moștenitor pentru apartamentul său, el îl numea „cocioaba” lui. Provincialul se ferea să spună că arhitectul Grindot își etalase acolo toată arta, la fel ca și Stidinann în sculpturi, sau ca Léon de Lora în picturi, căci defectul capital al Moștenitorului era acel amor-propriu ce merge pînă la minciună, din dorința de a se preamări. El completă aceste splendori cu o seră pe care o instala de-a lungul unui zid cu fața spre sud, nu că ar fi iubit florile, ci vrînd să se impună opiniei publice prin horticultură. Acum, aproape că își atinsese ținta. Deveni vicepreședinte al unei oarecare societăți horticole prezidată de ducele de Vissemburg, fratele prințului de Chiavari și mezinul răposatului mareșal Vernon, își împodobise haina de vicepreședinte cu panglica Legiunii de Onoare, după o expoziție de flori al cărei cuvînt de deschidere, cumpărat cu cinci sute de franci de la Lousteau, fu rostit fără sfială, ca producție proprie. Fu remarcat pentru o floare pe care i-o dăruise bătrînul Blondet din Alençon, tatăl lui Émile Blondet, și pe care o prezintă ca obținută în sera sa. Succesul acesta nu

însemna însă nimic. Moștenitorul, râvnind să fie recunoscut drept un om de duh, își făcuse planul să lege prietenii cu oamenii celebri, spre a se făli cu gloria lor, plan anevoie de pus în faptă, căci nu-l putea întemeia decât pe un buget de opt mii de franci. Vajnicul Fabien du Ronceret se adresase rând pe rând, dar fără succes, lui Bixioiu, lui Stidmann, lui Léon de Lora, pentru a fi prezentat domnișoarei Schontz și a face parte din această menajerie plină cu tot felul de lei. Îi plătise însă lui Couture atât de multe mese, încât Couture îi dovedi limpede domnișoarei Schontz că trebuia numaidecât să-l primească pe un asemenea caraghios, fie și numai ea să facă din el unul dintre acei eleganți valetți fără leafa pe care stăpânele caselor îi folosesc la comisioane pentru care nu se pot găsi alți servitori.

În trei seri, domnișoara Schontz îl studiase pe Fabien și își zise: „Dacă nu-mi convine Couture, sunt sigură că pe ăsta pot să-mi pun samarul. Acum viitorul meu stă pe două picioare!” Prostănacul, de care toată lumea își bătea joc, deveni așadar preferatul, dar cu un scop ce făcea preferința jignitoare, iar preferința însăși, prin chiar improbabilitatea ei, trecu neobservată de toți. Domnișoara Schontz îl îmbăta pe Fabien cu niște surâsuri ce i le acorda pe furiș, cu mici scene jucate pe pragul ușii conducându-l ultimul, atunci când domnul de Rochegude întârzia seara. Adeseori, îl poftea pe Fabien lângă Arthur, în loja ei, la premierele de la *Italiens*; se scuza pentru acest lucru, spunând că Fabien îi făcuse cutare sau cutare serviciu și că nu știa cum să-i mulțumească altfel. Bărbații se fălesc între ei cu o calitate, pe care de altminteri o au în comun cu femeile – aceea de a fi iubiți în mod absolut. Or, dintre toate pasiunile măgulitoare nu există o alta mai bine cotată decât cea a unor domnișoare Schontz pentru bărbatul pe care ele îl fac obiectul unei iubiri zise de inimă, în opoziție cu cealaltă iubire. O femeie ca domnișoara Schontz, care făcea pe marea doamnă și a

cărei valoare era într-adevăr superioară, trebuia să fie și a fost un prilej de mândrie pentru Fabien, care se îndrăgosti de ea atât de mult. Încât nu se mai arăt. a niciodată decât în costum, cu cizme de lac, cu mănuși de culoare galben-pai. cu cămașă brodată și cu jabou, cu jiletci tot mai variate, în sfârșit cu toate semnele exterioare ale unei venerații profunde.

Cu o lună înainte de consfătuirea ducesei cu duhovnicul ei, domnișoara Schontz îi mărturisise secretul nașterii ei lui Fabien, care nu înțelesese rostul unei asemenea confidențe. Cincisprezece zile mai târziu, domnișoara Schontz, uluită de lipsa de înțelegere a normandului, exclamă: "Doamne! Mare proastă mai sunt! Țsta crede că-l iubesc pentru el însuși." Și îl luă pe Moștenitor în caleașca ei, la Bois, căci de un an Aurélie avea o caleașcă și o frumoasă trăsură cu doi cai. În acea întâlnire publică între patru ochi. ea trată chestiunea viitorului și declară că vrea să se mărite. „Am șapte sute de mii de franci, spuse Aurélie; îți mărturisesc că. dacă aș găsi un bărbat plin de ambiție și care să știe să-mi înțeleagă caracterul, mi-aș schimba rosturile, căci știi care-i visul meu? Vreau să devin o burgheză de treabă, să intru într-o familie cumsecade, și să-i fac cât se poate de fericiți pe soțul și pe copiii mei!" Normandul voia. Într-adevăr. să cucerească grațiile domnișoarei Schontz, dar nebunia de a se însura cu ea i se păru discutabilă acestui flăcău de treizeci și opt de ani pe care revoluția din iulie îl făcuse judecător. Văzându-i șovăiala, domnișoara Schontz îl luă pe Moștenitor drept țintă a săgeților ei spirituale, a ironiilor și a disprețului ei, și se reîntoarse la Couture. În opt zile. jucătorul de bursă, pe care Aurélie îl lăsă să-i adulmece casa de bani, îi oferî mîna. inima și viitorul, trei elemente de aceeași valoare.

Urzelile domnișoarei Schontz se aflau în acest stadiu atunci când doamna de Grandlieu începu să se preocupe de viața și de moravurile doamnei Béatrix de pe strada

Saint-Georges.

Urmând sfatul abatelui Brossette, ducesa îl rugă pe marchizul d'Ajuda să i-l aducă pe regele tâlharilor iscusinței, pe celebrul conte Maxime de Trailles, arhiducele Boemei, cel mai tânăr dintre tineri, în ciuda celor patruzeci și opt de ani ai lui. Domnul d'Ajuda aranjă să cineze cu Maxime la clubul de pe strada Beaune și îi propuse să facă împreună un *mort* la ducele de Grandlieu care, lovit de o criză de podagră înainte de masa de seară, era singur. Deși ginerele ducelui de Grandlieu și vărul ducesei ar fi avu! tot dreptul să-l prezinte pe Maxime într-un salon în care nu mai călcase niciodată de Trailles nu-și făcu niciun fel de iluzii asupra motivului unei asemenea invitații, bănuind că ducele ori ducesa vor fi având nevoie de el. O astfel de situație nu e chiar una dintre cele mai neînsemnate caracteristici ale vremurilor de azi, când la club joci cu oameni cărora niciodată nu le-ai îngăduit să-ți calce pragul casei.

Ducele de Grandlieu îi făcu lui Maxime onoarea de a se preface suferind. După cincisprezece partide de whist se duse să se culce, lăsând-o pe soția sa cu Maxime și cu d'Ajuda. Ducesa, de față cu marchizul, îi comunică domnului de Trailles planul ei și îi ceru colaborarea, prefăcându-se că nu-i cere decât sfaturi. Maxime ascultă până la capăt, fără să se pronunțe, și, înainte de a vorbi, așteptă ca ducesa să-i ceară direct sprijinul.

— Doamnă, am înțeles perfect totul, îi spuse el după ce îi aruncă una dintre acele priviri fine, profunde, viclene, depline, prin care asemenea mari șmecheri știu să-și compromită interlocutorii. D'Ajuda vă poate spune că, dacă există cineva la Paris în stare să conducă o astfel de afacere complicată, acela eu sunt, fără ca dumneavoastră să fiți implicată cu ceva, fără ca măcar să se afle vreodată că am fost aici astă-seară. Numai că, înainte de orice, trebuie să stabilim preliminariile de la Léoben. Cât v-ați gândit să sacrificați?...

— Atâta cât va fi necesar.

— Bine, doamnă ducesă. Atunci, ca preț pentru ostenele mele, îmi veți face onoarea de-a o primi în casa dumneavoastră și de-a o lua sub înalta dumneavoastră protecție pe doamna contesă de Trailles.

— Ești căsătorit?... exclamă d'Ajuda.

— Mă însor peste cincisprezece zile cu moștenitoarea unei familii bogate, dar cumplit de burgheze, un sacrificiu pe care-l fac din convingere! Urmez astfel însuși principiul meu de chivernisire. Vreau să-mi schimb pielea. As a încât, doamna ducesă va înțelege cât de important va fi pentru mine s-o ia sub ocrotirea sa și a familiei sale pe soția mea. Am certitudinea că, în urma demisiei pe care socrul meu și-o va da din funcțiile ce le deține, voi ajunge deputat, și am promisiunea unui post în diplomatie potrivit cu noua mea situație materială. Nu văd de co solia mea nu ar fi primită ca și doamna de Portenduère în această societate de tinere căsătorite, printre care strălucesc doamnele de La Bastie, Georges de Maufrigneuse, de l'Estorade, du Guénic, d'Ajuda, de Restand, de Rastignac, de Vandenesse! Soția mea e drăguță, iar eu mă angajez s-o descotorosesc de deprinderile ei moștenite!... Vă convine, doamnă ducesă? ... Sunteți o femeie cucernică și, dacă veți spune da, făgăduiala dumneavoastră, care știu că e sfântă, va ajuta mult la schimbarea vieții mele. Veți săvârși astfel încă o faptă bună!... Vai! prea mult am fost regele păcătoșilor; vreau însă într-adevăr să sfârșesc. Și-apoi, noi purtăm stemă de azur cu o himeră de aur suflând flăcări, cu gheare roșii și cu solzi de sinopliu, pe un fond de contrahermină, încă de pe vremea lui Francisc I, care a găsit necesar să-l înnobileze pe valetul lui Ludovic al XI-lea, și suntem conți de pe vremea Catherinei de Médicis.

— O voi primi și o voi lua sub protecția mea pe soția dumneavoastră, spuse solemn ducesa, iar ai mei nu-i vor întoarce spatele, aveți cuvântul meu.

— Ah! doamnă ducesă, exclamă Maxime, vădit tulburat, dacă și domnul duce va binevoi să mă trateze cu oarecare bunăvoință, vă făgăduiesc că voi face ca planul dumneavoastră să se realizeze fără să vă coste prea mult. Dar, adăugă el după o pauză, trebuie să vă luați sarcina de a vă supune indicațiilor mele... Iată ultima intrigă din viața mea de burlac, ea însă trebuie să fie cu atât mai bine condusă cu cât e vorba de o faptă atât de frumoasă, spuse el zâmbind.

— Sa mă supun indicațiilor dumneavoastră?... zise ducesa. Așadar, tot voi apărea în afacerea asta!

— A, doamnă, în niciun caz nu vă voi compromite! exclamă Maxime, și vă stimez prea mult ca să nu iau toate măsurile de siguranță. E vorba doar să-mi urmați sfaturile. Astfel, de exemplu, e necesar ca du Guénic să fie luat de soția sa, ca niște sfinte moaște, în așa fel ca să lipsească vreo doi ani din Paris, și să-l ducă să vadă Elveția, Italia, Germania, în sfârșit cât mai multe țări cu putință...

— Ah, e tocmai lucrul de care se temea și duhovnicul meu! exclamă cu naivitate ducesa, amintindu-și de înțeleptele obiecții ale abatelui Brossette.

Maxime și d'Ajuda nu se putură împiedica să zâbească la gândul acestei potriveli dintre cer și iad.

— Pentru ca doamna de Rochegude să nu-l mai poată vedea pe Calyste, adăugă ea, vom pleca la drum cu toții, Juste cu soția lui, Calyste cu Sabine, și eu. Pe Clotilde am s-o las acasă cu tatăl său...

— Să nu ne trâmbițăm încă victoria, doamnă, spuse Maxime; întrevăd dificultăți enorme! Le voi înfrânge, fără îndoială. Stima și protecția dumneavoastră sunt un preț ce mă va face să săvârșesc multe ticăloșii; vor fi însă cele...

— Ticăloșii? zise ducesa, întrerupându-l pe acest *condottiere* modern și arătând în fizionomia ei tot atâta dezgust câtă uimire.

— Și veți contribui și dumneavoastră, doamnă, de vreme ce vă reprezint. Oare chiar nu știți în ce hal de orbire l-a adus doamna de Rochegude pe ginerele dumneavoastră?... Eu am aflat de la Nathan și de la Canalis, între care Béatrix șovăia atunci când Calyste s-a aruncat în această gură de leoaică! Ea s-a priceput cum să-l îmbrobodească pe bravul breton, convingându-l că numai pe el l-a iubit, că e numai virtute, că marele Conti a fost o dragoste pur spirituală la care nici inima, nici restul nu au participat cu nimic, o iubire muzicală, în sfârșit!... în ceea ce îl privește pe Rochegude, acela i-a fost impus. Așa încât, înțelegeți, e fecioară! Și-i dovedește aceasta nepomenind niciodată de fiul ei, iar de un an încoace n-a mai făcut nici cea mai mică încercare de a-l vedea. De fapt, micul conte va împlini doisprezece ani și a găsit în domnișoara Schontz o mamă cu atât mai mamă, cu cât maternitatea, știți și dumneavoastră, constituie o pasiune a fetelor ca ea. pentru Béatrix, domnul du Guénic s-ar lăsa ciopârțit și ar ciopârți-o pe soția lui! Credeți că e ușor să-l scoți pe un bărbat din adâncile bulboane ale credulității?... Dar, doamna, Yago al lui Shakespeare și-ar pierde într-o astfel de iubire toate batistele. Se crede că Othello, mezinul său Orosmane, Saint-Preux, René, Werther și alți îndrăgostiți faimoși ar reprezenta iubirea! Niciodată părinții lor cu inimă de polei n-au știut ce înseamnă o dragoste absolută, numai Molière a bănuțit ceva. Dragostea, doamnă ducasă, nu înseamnă a iubi o femeie nobilă, vreo Clarisse – grea caznă, pe legea mea! ... Dragostea înseamnă a-ți spune:.. Cea pe care o iubesc e o ticăloasă care mă înșală și mă va înșela, e o stricăță, duhnește a toate frigările iadului.. și să alergi lu ea, și să vezi în ea albastrul azururilor și florile paradisului. Iată cum iubea Molière, și cum iubim noi, pușlamalele astea păcătoase; eu, uite. plâng la marea scenă a lui Arnolphe! ... Și așa o iubește ginerele dumneavoastră pe Béatrix!... O să am o leacă de furcă până să-l despart pe Rochegude

de domnișoara Schontz. dar. fără nicio îndoială, domnișoara Schontz are să se învoiască: trebuie să mă duc să-i văd casa. În ce-i privește pe Calyste și pe Béatrix. Însă. va fi nevoie de lovituri de secure, de sforării superioare și de o josnicie atât de murdară. Încât imaginația dumneavoastră curată n-ar putea coborî până acolo, doar dacă duhovnicul dumneavoastră v-ar da mâna... Ați cerut imposibilul, veți fi servită... Și, în ciuda hotărârii mele de a folosi fierul și focul, nu vă făgăduiesc, în mod absolut, succesul. Cunosc îndrăgostiți ce nu dau îndărăt nici în fața celor mai groaznice deziluzii. Sunteți prea virtuoasă pentru a cunoaște puterea pe care o au femeile care nu sunt...

— Să nu începeți aceste infamii până ce nu-l voi consulta pe abatele Brossette, spre a ști în ce măsură sunt complicea dumneavoastră, exclamă ducesa cu o naivitate ce descoperi întregul egoism al cucernicieii.

— Dumneata, mamă dragă, nu vei ști nimic, spuse marchizul d'Ajuda.

Afară, așteptând trăsura marchizului, d'Ajuda îi spuse lui Maxime:

— Ai cam speriat-o pe buna ducesă.

— Dar nu-și dă seama cât de greu este ceea ce-mi pretinde?... Mergem la Jockey-Club²⁸? Trebuie să mă invite Rochegude pentru mâine la domnișoara Schontz, iar în noaptea asta vreau să-mi alcătuiesc pianul și să-mi aleg pionii cu care voi ataca în partida de șah pe care o voi juca. În vremea ei de glorie, Béatrix n-a vrut să mă primească: îmi voi lichida acum conturile cu ea și o voi răzbuna pe cumnată-ta așa de cumplit, încât ea însăși se va simți, poate, mult prea răzbunată.

A doua zi, Rochegude îi spuse domnișoarei Schontz că îl vor avea la cină pe Maxime de Trailles. O prevenea, adică, să-și etaleze întregul lux și să pregătească felurile

²⁸ Club al aristocraților, întemeiat în 1833, cu scopul „ameliorării raselor de cai în Franța”

cele mai alese pentru acest cunoscător neîntrecut, în fața căruia toate femeile de genul domnișoarei Schontz se plecau; așa încât avu grijă atât de găteala ei, cât și de felul în care să-și aranjeze casa spre a primi un asemenea personaj.

La Paris, există aproape tot atâtea monarhii câte feluri de meserii, de specialități morale, de științe, de profesii există; iar cel mai tare dintre cei care le practică deține sceptorul meseriei respective; el e apreciat și respectat de semenii săi, care cunosc dificultățile meseriei și a căror admirație este cucerită de către cel ce știe să se descurce, în ochii șobolanilor și ai curtezanelor. Maxime era un bărbat extraordinar de puternic și de capabil, și izbutise să se facă nemaipomenit de iubit. Era admirat de toți cei ce știau cât de greu e să trăiești la Paris în bună înțelegere cu creditorii: în sfârșit, nu avusese alt rival – ca eleganță, ca maniere și ca inteligență – în afară de ilustrul de Marsay, care îi folosisese în câteva misiuni diplomatice. Toate acestea sunt de ajuns spre a explica întrevederea lui cu ducesa, prestigiul de care se bucura în casa domnișoarei Schontz și autoritatea cuvântului său într-o întâlnire pe care nădăjduia s-o aibă pe bulevardul des Italiens cu un tânăr de pe acum celebru, cu toate că era nou intrat în Boemă.

A doua zi, cum se trezi, Maxime de Trailles auzi anunțându-i-se Finot, căruia în ajun îi spusese să vină la el acasă și pe care îl rugă să aranjeze, ca din întâmplare, o masă la Café Anglais, masă la care Finot, Couture și Lousteau să poată pălăvrăgi de față cu el. Finot, care înaintea contelui de Trailles se simțea în poziția unui colonel înaintea unui mareșal al Franței, nu-i putea refuza nimic; de altminteri, era și prea primejdios să-l supere pe acest leu. Așa încât, atunci când Maxime sosi la masă, îi găsi pe Finot și pe cei doi amici ai acestuia instalați, iar prova conversației era de pe acum îndreptată către domnișoara Schontz. Couture, bine manevrat de Finot și

de Lousteau care, fără să-și dea seama, îi ținea hangul lui Finot, îi dezvălui contelui de Trailles tot ceea ce acesta voia să afle despre domnișoara Schontz.

Pe la ora unu. Maxime molfăia o scobitoare, stând de vorbă cu du Tillet²⁹, în față la Tortini³⁰, unde are loc o mică Bursă, anticamera celei mari. Părea preocupat de afaceri, în realitate însă îl aștepta pe tânărul conte de La Palférine care nu se putea să nu treacă pe acolo. Bulevardul des Italiens este astăzi ceea ce era Pont-Neuf în 1550, toți bărbații de vază îl străbat cel puțin o dată pe zi. Într-adevăr, peste vreo zece minute. Maxime lăsă brațul lui du Tillet și-i făcu un semn cu capul tânărului prinț al Boemei, căruia îi spuse zâmbind:

— Conte, două cuvinte!...

Cei doi rivali, unui astru în declin, celălaltul soare la răsăritul său, merseră și ocupară patru scaune pe terasă la Café de Paris. Maxime avu grijă să se instaleze la o oarecare distanță de cei câțiva bătrânei ce obișnuiau să se înșiruie acolo, de la ora unu după-masă, pentru a-și zvânta afecțiunile reumatice.

Avea motive temeinice să se ferească de bătrâni. (Vezi *O schiță după natură*, Scene din viața pariziană.)

— Ai datorii?... îl întrebă Maxime pe tânărul conte.

— Dacă n-aș avea, aș fi vrednic să vă succed?... răspunse La Palférine.

— Când îți pun o asemenea întrebare, nu o pun pentru că aș avea vreo îndoială, replică Maxime, vreau doar să știu dacă totalul este respectabil și dacă e de cinci sau de șase?

— Șase ce?

— Șase cifre! dacă datorezi cincizeci de mii, sau o sută de mii... Eu am avut datorii de șase sute de mii.

La Palférine își scoase pălăria cu un gest pe cât de respectuos, pe-atât de mucalită.

²⁹ Personaj balzacian.

³⁰ Local celebru pe vremea lui Balzac.

— Dacă aş avea atâta credit încât să pot împrumuta o sută de mii de franci, mi-aş uita creditorii şi m-aş duce să-mi petrec viaţa la Veneţia, printre capodoperele picturi), seara la teatru, noaptea cu femei frumoase, şi...

— Şi la vârsta mea, ce-ai să faci? întrebă Maxime.

— N-ajung eu până acolo, replică tânărul conte.

Maxime întoarse politetea rivalului său, ridicându-şi ușor pălăria cu un gest de o gravitate hazlie.

— Asta-i un alt mod de a privi viaţa, adăugă apoi, pe un ton ca de la cunoscător la cunoscător. Cât datoraţi?...

— Oh! o mizerie nevrednică de a fi mărturisită unui unchi; de-aş avea vreunul, m-ar dezmoşteni din pricina acestei biete cifre de şase mii!...

— Te simţi mai jenat de şase mii decât de o sută de mii de franci, spuse Maxime sentenţios. La Palférine! Ai o minte îndrăzneată, ai chiar mai multă minte decât îndrăzneală, poţi să ajungi foarte departe, poţi să devii un om politic. Uite... dintre toţi cei care s-au avântat în cariera la capătul căreia mă aflu eu acum, băieţi ce urmau să-mi ia locul, tu eşti singurul care mi-a plăcut.

La Palférine se înroşi atât de măgulit se simţi de această mărturisire rostită cu o graţioasă bonomie de către şeful aventurierilor parizieni. Această tulburare a amorului său propriu fu ca o recunoaştere de inferioritate care îl supăra; Maxime însă îi ghici tresărirea ofensivă, ușor de prevăzut la o fire atât de spirituală, şi îi şi oferî numaidecât un leac, punându-se la discreţia tânărului.

— De-ai vrea să faci pentru mine ceva ce m-ar scoate din cercul olimpic printr-o căsătorie bine chibzuită, aş face şi eu multe pentru tine, spuse el.

— O să mă faceţi să devin grozav de încrezut: ar fi ca şi cum am întruchipa povestea şoarecelui cu leul, spuse La Palférine.

— Voi începe prin a-ţi împrumuta douăzeci de mii de franci, răspunse Maxime continuând.

— Douăzeci de mii de franci?... Ştiam bine că, tot

plimbându-mă pe bulevard... zise La Palférine în chip de paranteză.

— Dragul meu, trebuie să te situezi pe un picior sigur, spuse Maxime zâmbind, nu te mărgini doar la cele două picioare ale tale, caută să ai șase; fă ca mine, eu niciodată n-am renunțat la *tilbury-ul* meu...

— Asta înseamnă că vreți să-mi cereți lucruri peste puterile mele!

— Nu, e vorba de a te face iubit de o femeie, în cincisprezece zile.

— E o fată de-a noastră?

— De ce?

— Mi-ar fi imposibil; dacă însă ar fi vorba de o femeie foarte aleasă și eu mult spirit...

— E o prea ilustră marchiză!

— Vreți să aveți câteva scrisori de-ale ei?... zise tânărul conte.

— Ah!... mi te bagi în suflet, exclamă Maxime. Nu, nu e vorba de așa ceva.

— Așadar, trebuie s-o iubesc?

— Da, în sensul real...

— Dacă ar trebui să ies din estetică, mi-ar fi absolut imposibil, zise La Palférine. Eu, vedeți dumneavoastră, în privința femeilor am o anumită probitate, le putem șmecheri, dar nu le...

— O! care va să zică nu m-am înșelat, exclamă Maxime. Da' ce, tu crezi că eu sunt omul care să-ți propună niște ticăloșii de doi bani?... Nu, va trebui să te zbați, va trebui să strălucești, va trebui să cucerești. Vulpoiule dragă, îți dau douăzeci de mii de franci în seara asta, și zece zile ca să izbândești. Pe diseară, la domnișoara Schontz!

— Voi fi acolo la cină.

— Bine, zise Maxime. Mai târziu. de câte ori vei avea nevoie de mine, domnule conte, îți voi sta oricând la dispoziție, adăugă el cu tonul unui rege care se angajează

în loc de a făgădui.

— Prin urmare, această biată femeie v-a făcut mult rău! întrebă La Palférine.

— Nu încerca să-ți arunci năvodul în apele mele, drăguțule, și îngăduie-mi să-ți spun că, în caz de succes, vei căpăta niște protecții atât de puternice, încât vei putea, ca și mine, să te retragi într-o căsătorie strălucită, atunci când te vei plictisi de viața ta din Boemă.

— Așadar, zise La Palférine, vine și o vreme când ți se urăște să te distrezi, să nu fii nimic, să trăiești ca păsările, să vânezi prin Paris ca sălbaticii și să-ți bați joc de orice!...

— Totul plictisește, chiar și infernul, spuse Maxime râzând. Pe diseară!

Cei doi păcătoși, cel tânăr și cel bătrân, se ridicam. Urcând în trăsură ca lu: cu un cal, Maxime își zise: „Doamna d’Espard n-o poate suferi pe Béatrix, are să mă ajute...” – La palatul Grandlieu, îi strigă apoi vizitiului său, când îl văzu pe Rastignac trecând.

Există oare vreun om mare fără nicio slăbiciune?... Maxime le găsi plângând pe ducesa, pe doamna de Guénic și pe Clotilde.

— Ce s-a întâmplat? o întrebă el pe ducesa.

— Calyste nu s-a întors acasă, e întâia oară când face asta, și biata mea Sabine e disperată.

— Doamnă ducesa, spuse Maxime ducând-o pe cuvioasa doamnă lângă o fereastră, pentru numele lui Dumnezeu, care ne va judeca, păstrați cel mai profund secret în legătură cu ceea ce fac pentru dumneavoastră, cereți-i același lucru și lui d’Ajuda, în așa fel încât niciodată Calyste să nu afle ceva despre uneltirile noastre, altminteri se va isca între noi un duel mortal... Când v-am spus că nu vă va costa mare lucru, înțelegeam că nu veți cheltui niște sume nebunești; îmi trebuie acum vreo douăzeci de mii de franci; tot restul însă mă privește, dar va mai trebui să obținem și câteva slujbe importante, poate chiar și pe cea de inspector general.

Ducesa și Maxime ieșiră. Când doamna de Grandlieu se întoarse lângă cele două fiice ale sale, auzi o nouă ditirambică a Sabinei, smălțuită cu niște răutăți conjugale încă și mai crude, prin care tânără soție își încheia fericirea.

— Fii liniștită, scumpa mea, îi spuse fiicei sale ducesa, Béatrix are să plătească scump lacrimile și suferințele tale, mâna lui Satan se întinde asupra ei, are să primească zeci de umiliri pentru fiecare umilință de a ta!

...

Domnișoara Schontz îl invitase și pe Claude Vignon, care de multe ori își manifestase dorința de a-l cunoaște personal pe Maxime de Trailles; îi mai invitase pe Couture, pe Fabien, pe Bixiou, pe Léon de Lora, pe La Palférine și pe Nathan. Acesta din urmă fu chemat de Rochegude la dorința lui Maxime. Aurélie avea astfel nouă oaspeți, toți de prima mână, cu excepția lui du Ronceret; dar vanitatea normandă și ambiția brutală a Moștenitorului se ridicau la înălțimea valorii literare a lui Claude Vignon, a poeziei lui Nathan, a fineții lui La Palférine, a intuițiilor financiare ale lui Couture, a spiritului lui Bixiou, a combinațiilor lui Finot, a profunzimii lui Maxime și a geniului lui Léon de Lora.

Domnișoara Schontz, care ținerea să pară tânără și frumoasă, se găti cu o toaletă așa cum știu să-și alcătuiască femeile de genul ei o pelerină făcută dintr-o dantelă de finețea pânzei de păianjen, o rochie de catifea albastră ce se încheia pe piept cu nasturi de opal. o pieptănătură strânsă. cu cărare la mijloc, strălucind ca abanosul. Domnișoara Schontz își datora faima de femeie frumoasă strălucirii și frăgezimii unui ten alb și cald ca de creolă, chipului ei plin de amănunte spirituale și de trăsături net desenate și ferme, al căror tip ni l-a înfățișat în modul cel mai strălucitor, păstrându-l tânăr atât de mult timp, contesa Merlin, și care e specific, poate, chipurilor sudice. Din păcate, micuța domnișoară Schontz

cam lua proporții de când viața-i devenise fericită și liniștită. Gâtul, de o rotunjime ispititoare, începea să se îngroașe, la fel ca și umerii. În Franța, se pune atâta preț în primul rând pe capul femeilor, încât un cap frumos face să trăiască mult timp un trup ofilit.

— Fetițo dragă, zise Maxime intrând și sărutând-o pe frunte pe domnișoara Schontz, Rochegude a ținut să văd noul vostru cămin, pe care încă nu-l admirasem: da, e aproape pe potriva rentei lui de patru sute de mii de franci... Ei bine, s-a lipsit de cele cincizeci de mii pe care le irosea, atunci când te-a cunoscut:, și în mai puțin de cinci ani l-ai făcut să câștige ceea ce o alta, o Antonia, o Malaga, o Cadine sau o Florentine, i-ar fi tocat.

— Eu nu sunt o ușuratică, sunt o artistă! spuse domnișoara Schontz cu demnitate. Și sper să închei, cum se zice, comedia, întemeindu-mi o familie onorabilă.

— E jalnic, ne căsătorim toți, zise Maxime, așezându-se într-un fotoliu lângă sobă. Iată-mă și pe mine pe cale de-a face o contesă Maxime.

— O, tare-aș vrea s-o cunosc!... exclamă domnișoara Schontz. Permiteți-mi însă, spuse ea, să vi-l prezint pe domnul Claude Vignon. Domnul Claude Vignon, domnul de Trailles!...

— Ah! dumneavoastră sunteți cel care a lăsat-o pe Camille Maupin, hangița literaturii, să intre la mănăstire! ... exclamă Maxime. După dumneavoastră, Dumnezeu!... Eu n-am avut niciodată asemenea onoare. Domnișoara des Touches, domnule, v-a tratat ca pe un Ludovic al XIV-lea...

— Și uite-așa se scrie istoria!... răspunse Claude Vignon; n-ați auzit că averea ei a fost folosită pentru scoaterea din gaj a pământurilor domnului du Guénic?... De-ar ști că acum Calyste e al fostei sale prietene... (Maxime îi făcu un semn criticului cu piciorul, arătându-i-l pe domnul de Rochegude)... cred că ar fugi din mănăstire ca să i-l scoată din gheare.

— Pe onoarea mea, dragă Rochegude, spuse Maxime, văzând ca avertismentul său nu-l oprise pe Claude Vignon, în locul tău i-aș da soției îndărăt toată averea, ca să nu creadă lumea că ea s-a legat de Calyste împinsă de lipsuri.

— Are dreptate Maxime, spuse domnișoara Schontz privindu-l pe Arthur care se înroși de-a binelea. Și dacă eu am izbutit să-ți câștig o rentă de câteva mii de franci, n-ai putea să folosești banii aceștia mai bine de cât așa. Aș face astfel fericirea soției și a soțului, iată o faptă ce-ar merita un galon!...

— Nu m-am gândit niciodată la așa ceva, răspunse marchizul; dar trebuie să fii gentilom înainte de a fi soț.

— Dă-mi voie mie să-ți spun când va fi timpul să te arăți galanton, spuse Maxime.

— Arthur, zise Aurélie, Maxime are dreptate! Vezi tu, dragul meu, faptele noastre bune sunt ca acțiunile lui Couture, spuse ea uitându-se pe fereastră ca să vadă cine mai sosea, trebuie să le plasăm la timp.

Couture sosea urmat de Finot. Peste câteva clipe, toți oaspeții se strânseseră în frumosul salon albastru și auriu al palatului Schontz; acesta era numele pe care artiștii îl dăduseră rateșului lor, de când Rochegude îl cumpărase pentru Ninon a lui. Când îl văzu intrând pe La Palférine, care sosi ultimul. Maxime se apropie de el, îl duse lângă fereastră și îi înmână cele douăzeci de bilete de bancă.

— Și, băiete, ai grijă să nu le cruți, spuse apoi, cu farmecul specific unor zănatici ca el.

— Numai dumneavoastră știți să le dublați astfel valoarea!... răspunse La Palférine.

— Te-ai hotărât?

— De vreme ce iau banii... răspunse tânărul conte, cu mândrie și cu haz totodată.

— Ei bine, Nathan, pe care-l vezi aici, te va prezenta peste două zile doamnei marchize de Rochegude, îi spuse Maxime la ureche.

La Palférine avu o tresărire auzind numele.

— Nu uita să te declari îndrăgostit nebunește de ea; și, ca să nu stârnești vreo bănuială, bea pe ruptele – și vin, și lichioruri! Mă duc să-i spun Aureliei să te așeze lângă Nathan. Numai că, dragă băiete, acum va trebui să ne întâlnim în fiecare seară, pe bulevardul Madeleine, la ora unu din noapte, tu pentru a mă informa despre progresele tale, eu pentru a-ți da instrucțiuni.

— Maestre, voi fi acolo... spuse tânărul conte înclinându-se.

— Cum de ni l-ai adus la masă pe nătărăul ăla îmbrăcat ca un prim-chelner de restaurant? o întrebă Maxime la ureche pe domnișoara Schontz, arătându-i-i pe du Ronceret.

— O, încă nu l-ai cunoscut; pe Moștenitorul? E du Ronceret din Alençon.

— Domnule, îi spuse Maxime lui Fabien, îl cunoașteți probabil pe prietenul meu d'Esgrignon?

— E mult de când Victurnien nu mă mai cunoaște, răspunse Fabien; am fost însă foarte apropiați în prima noastră tinerețe.

Dineul fu unul dintre cele ce nu se dau decât la Paris și numai în casa unor astfel de risipitoare, căci numai ele îi pot uimi până și pe oamenii cei mai năzuroși. La un supeu de acesta, dat de o curtezană frumoasă și bogată ca domnișoara Schontz, Paganini a declarat că n-a văzut asemenea ospăț la niciun suveran, n-a băut asemenea vinuri la niciun prinț, n-a auzit o conversație atât de spirituală și n-a admirat strălucirile unui lux atât de cochet în viața lui.

Maxime și domnișoara Schontz se întoarseră în salon cei dinții, pe la orele nouă, lăsându-i pe oaspeții ce porniseră să debiteze anecdote fără perdea și se făleau cu calitățile lor, lipindu-și buzele cleioase de marginea păhăruțelor pe care nu le mai puteau prididi.

— Ei bine, fetiço, spuse Maxime, nu te-ai înșelat, da, am

venit aici anume pentru ochii tăi frumoși, e vorba de o afacere mare, trebuie să te desparți de Arthur; în schimb, mă însărcinez să aranjez lucrurile în așa fel încât să-ți ofere două sute de mii de franci.

— Și de ce să mă despart de bietul om?

— Ca să te măriți cu imbecilul ăsta venit din Alençon anume pentru așa ceva. A fost cândva judecător, voi aranja să fie numit președinte în locul lui moș Blondet care merge pe optzeci și doi de ani; și, dacă ai să știi cum să-ți conduci barca, soțul tău va ajunge deputat. Veți fi cineva și vei putea s-o tratezi de sus pe doamna contesă du Bruel...

— Niciodată! spuse domnișoara Schontz, ea e contesă.

— Are Fabien stofă să devină conte?...

— Uite, are un blazon, spuse Aurélie, scoțând o scrisoare dintr-o magnifică sacoșă de pai atârnată lângă șemineu și arătându-i-o. lui Maxime; ce vrea să zică astea? Uite niște piepteni.

— E un blazon cupat, sus de argint, cu trei piepteni roșii; jos, tăiat de două dungi și de încă una, încrucișând trei ciorchini de struguri purpurii, cu tije și frunze de sinopliu, pe laturi; apoi cu azur cu patru pene de aur așezate în rând, cu SLUJEȘTE drept deviză și cu coif de scutier. Nu e mare lucru, familia lui a fost înnobilită pe vremea lui Ludovic al XV-lea, bunicul a fost mămular, linia maternă a făcut avere în comerțul cu vinuri, iar du Ronceret cel înnobilit trebuie să fi fost grefier... Dar dacă izbutești să te descotorosești de Arthur, atunci, puica mea, du Ronceret-ii vor fi cel puțin baroni, îți făgăduiesc. Vezi tu, fetițo, trebuie să te afunzi vreo cinci, șase ani în provincie, dacă vrei s-o îngropi pe domnișoara Schontz sub doamna prezidentă... Nătărăul ăsta ți-a aruncat niște priviri pline de intenții clare, l-ai înhățat...

— Nu, răspunse Aurélie, când i-am oferit mâna. a rămas netulburat ca rachiurile în buletinul Bursei.

— Îmi iau eu sarcina să-l hotărăsc, dacă e destul de

cherchelit... Du-te de vezi în ce stare sunt cu toții...

— Nici nu trebuie să mă duc, nu se mai aude decât glasul lui Bixiou care debitează una din *șarjele* lui, fără să-l asculte cineva; îl cunosc însă pe Arthur al meu, se crede dator să fie politicos cu Bixiou; și cu ochii închiși, tot se mai uită la el.

— Atunci, să ne întoarcem!...

— Ah! stai! În interesul cui voi lucra. Maxime? Întrebă deodată domnișoara Schontz.

— În interesul doamnei de Rochegude, răspunse net Maxime, e cu neputință s-o împăcăm cu Arthur atâta vreme cât îl vei ține legat de tine; pentru ea, se pune problema a redeveni stăpâna casei sale și de a se bucura de un venit de patru sute de mii de franci!

— Și mie nu-mi oferă decât două sute de mii de franci? ... Vreau trei sute, dacă-i vorba de ea. Cum adică, am avut grijă și de mucosul și de soțul ei, îi țin locul în toate cele, și dumneaei se zgârcește cu mine! Așa, dragul meu, voi avea un milion. Cu un milion, dacă îmi făgăduiești președinția tribunalului din Alençon, aş putea să-mi schimb mutra, devenind doamna du Ronceret...

— S-a făcut, zise Maxime.

— O să mă plictisesc de tot în orașelul ăla!... exclamă filosofic Aurélie. Atâtea mi-au povestit și d'Esgrignon și Val-Noble despre provincia aia, încât parcă aş fi și trăit acolo.

— Și dacă îți voi asigura sprijinul nobilimii?...

— Ah! Maxime, m-ai amestecat!... Bine, da' ce facem dacă porumbelul refuză să dea din aripi...

— Și mai e și tare urât, cu pielea lui de prună, și mai are și niște lațe în loc de favoriți, și un aer de porc mistreț, măcar că ochii-i sunt de pasăre de pradă. Asta o să fie cel mai frumos președinte din lume. Fii liniștită, peste zece minute are să-ți cânte aria Isabellei din actul al patrulea din *Robert Diavolul*: „*Cad la genunchii teii...*” numai să ai grijă să-l trimiți și tu pe Arthur înapoi la

genunchii doamnei Béatrix...

— E greu, da' pân'la urmă izbutim noi...

Pe la orele zece și jumătate, oaspeții se întoarseră în salon pentru a lua cafeaua. În situația în care se aflau domnișoara Schontz, Couture și du Ronceret, e ușor de imaginat ce efect trebuie să fi produs asupra ambițiosului normand următoarea conversație pe care Maxime o avu cu Couture, într-un colț, rostită cu jumătate de glas, spre a nu fi auzită de nimeni, dar pe care Fabien o ascultă.

— Dragul meu, dacă ai vrea să fii băiat deștept, ai accepta într-un departament îndepărtat slujba de inspector general pe care doamna de Rochegude te-ar ajutat s-o obții; milionul Aureliei ți-ar îngădui să-ți depui cauțiunea necesară căsătorindu-te cu ea, ați face apoi o separație de bunuri. Ai ajunge deputat, dacă ai ști să-l; conduci bine barca, iar răsplata pe care ți-aș cere-o pentru că te-am salvat, ar fi să-mi dai votul la Cameră.

— Voi fi totdeauna mândru să fiu unul dintre ostașii dumneavoastră.

— Ah, dragul meu, era cât pe-acți să scapi ocazia! Închipuiește-ți că Aurélie se îndrăgostise de normandul ăla din Alençon și-mi cerea să-l fac baron, președinte al tribunalului din orașul lui și ofițer al Legiunii de Onoare. Imbecilul meu n-a știut să-și dea seama de valoarea domnișoarei Schontz și îți datorezi norocul numai încredințării ei; așa că nu-i da răgaz să se răzgândească. Iar eu am să pun fiarele în jar.

Și Maxime, lăsându-l pe Couture în culmea fericirii, îi spuse lui La Palférine:

— Vrei să te conduc, fiule?...

La orele unsprezece, Aurélie se afla între Couture, Fabien și Rochegude. Arthur dormea într-o berjeră. Couture și Fabien încercau să se descotorosească unul de celălalt, fără să izbutească. Domnișoara Schontz puse ca pări luptei, spunându-i lui Couture un: „Pe mâine, dragul meu?...” pe care el îl interpretează ca, pe o favoare.

— Domnișoară, spuse Fabien în șoaptă, atunci cinci m-ați văzut stând pe gânduri la oferta pe care mi-ai făcut-o în mod indirect, să nu cumva să credeți că aș fi avut în inima mea cea mai mică ezitare; dar n-o cunoașteți pe mama, care niciodată n-ar consimți la fericirea mea.

— La vârsta pe care o ai, hotărârile pe care le iei pot fi privite respectuos, dragul meu, răspunse fără ocolișuri Aurélie. Dar, dacă ți-e frică de mămica, nu intri în vederile mele.

— Joséphine! șopti tandru Moștenitorul, petrecându-și cu îndrăzneală mâna dreaptă împrejurul domnișoarei Schonty, credeam că mă iubești!

— Și?

— Poate ca am putea-o îndupleca pe mama, obținând mai mult decât consimțământul ei!

— Cum?

— Dacă ai vrea să folosești relațiile pe care le ai.

— A, să te fac baron, apoi ofițer al Legiunii de Onoare, președinte de tribunal, nu, băiete?... Ascultă, am făcut atâtea în viața mea, încât sunt în stare să fiu și virtuoasă! Știu să fiu și femeie de treabă, și soție credincioasă, și pot să-l remorchez destul de sus pe soțul meu; vreau însă ca el să mă iubească fără ca să-și întoarcă vreodată nici măcar o privire, nici măcar un gând de la inima mea, nici măcar ca intenție... ți convine?... Nu te lega pripit, e vorba de viața ta, iubitele.

— Cu o femeie ca dumneata, bat mâna cu ochii închiși, spuse Fabien, tot atâtea de îmbătat de-o privire pe cât era de toate lichiorurile exotice băute.

— N-ai să te căiești niciodată de vorba de-acum dragul meu, ai să fii *pair* al Franței... Cât despre acest biet bătrân, adăuga ea privindu-l pe Rochegude care dormea, de astăzi, gata, s-a sfârșit!

Atât de nostim, atât de potrivit rosti aceste cuvinte, încât Fabien o luă în brațe pe domnișoara Schontz și o sărută, într-o pornire de pasiune și de bucurie în care

dubla beție a dragostei și a vinului lăsa locul beției fericirii și a ambiției. —

— Dă-ți silința, dragul meu, spuse ea, să te porți de-acum înainte frumos cu soția ta, nu te-apuca să faci pe îndrăgostitul și lasă-mă să mă retrag convenabil din încurcăturile mele. Și Couture, care se și vede bogat și inspector general!

— Mi-e o silă de individul ăla, zise Fabien, de nici n-aș vrea să-l mai văd.

— N-am să-l mai primesc în casa mea, răspunse curtezana cu un aer de mironosiță. Acuma, că ne-am înțeles, dragul meu Fabien, du-te, e ora unu.

În menajul Aureliei și al lui Arthur, această sceneta dădu naștere fazei războiului casnic, dezlănțuit în toate căminurile de interesul tănuț al unuia dintre parteneri. Chiar în dimineața următoare, Arthur se trezi singur și o găsi pe domnișoara Schontz rece, așa de rece cum numai femeile de soiul ei știu să se facă.

— Ce s-a-ntâmplat oare-n noaptea asta? întrebă el, în timp ce-și lua dejunul privind-o pe Aurélie.

— Uite-așa-i la Paris, spuse ea. Te culci în ploaie, iar a doua zi caldarâmurile sunt uscate și totul e-atât de bine zbicit încât s-a și făcut praf; nu vrei o perie?...

— Dar ce ai, drăguța mea?

— Du-te la gloaba dumitale de nevastă...

— Nevasta mea?... exclamă bietul marchiz.

— Crezi că n-am înțeles eu de ce mi l-ai adus pe Maxime?... Vrei să te împaci cu doamna de Rochegude, care-o fi având, pesemne, nevoie de dumneata pentru vreun mucos căpătat cine știe cum... Și eu, cea despre care spui că sunt atât de fină eu te-am sfătuit să-i dai înapoi averea!... O! pricep acum planul dumitale! După cinci ani, domnul s-a săturat de mine. Eu sunt cam prea cărnoasă, Béatrix e numai os, e bine să mai schimbi. Nu ești dumneata primul al cărui gust pentru schelete îl cunosc. De altminteri, Béatrix a dumitale se ține destul de

bătoasă, iar dumneata ești dintre bărbații aceia cărora le plac grozav port-mantourile. Și-apoi, mai vrei și s-o faci să-i dea cu piciorul domnului du Guénic. Iată un succes!... Așa ceva te impune! Despre așa ceva se va vorbi, ai să devii erou!

Domnișoara Schontz nu-și mai contenise torentul ironiilor nici la ora două după-masă, în ciuda tuturor protestelor lui Arthur. Îi spuse atunci că e invitată la cină undeva. Îl sfătui pe infidel, să se ducă fără ea la *Italiens*, pentru că ea se duce să vadă o premieră la *Ambiguu-comique* și să facă acolo cunoștință cu o femeie fermecătoare, doamna de La Baudraye, o amantă de-a lui Lousteau. Arthur propuse, ca dovadă a atașamentului său veșnic față de micuța sa Aurélie și a aversiunii față de soția lui, să plece împreună, chiar a doua zi, în Italia, și să trăiască acolo ca soț și soție, fie la Roma, fie la Neapole, fie la Florența, oriunde va dori Aurélie, oferindu-i și o donație de șaizeci de mii de franci rentă.

— Toate astea-s farafastâcuri, spuse ea, care n-au să te-mpiedice să te împaci cu nevastă-ta, și bine-ai face.

Arthur și Aurélie se despărțiră după acest dialog formidabil, el spre a se duce să joace o partidă de whist să ia masa la club, ea ca să se îmbrace și să-și petreacă seara între patru ochi cu Fabien.

Domnul de Rochegude îl găsi pe Maxime la club și i se plânse, ca orice bărbat ce simte cum i se smulge din inimă o fericire ale cărei rădăcini se înfipseseră adânc în toate fibrele ființei lui. Maxime ascultă jelania marchizului așa cum știu să asculte oamenii politicoși, gândindu-se la altceva.

— Eu sunt maestru pentru sfaturi în astfel de probleme. dragul meu, îi răspunse el. Ei bine, pornești pe un drum greșit lăsând-o pe Aurélie să vadă cât ți-e de dragă, îngăduie-mi să te prezint domnișoarei Antonia. E o inimă liberă. Ai s-o vezi pe Schontz cum se face numaidecât mică... Schontz a ta are treizeci și șapte de ani, pe când

domnișoara Antonia nu are mai mult de douăzeci și șase! Și ce femeie! Antonia nu are numai minte, ea... De altfel, e eleva mea. Dacă domnișoara Schontz rămâne la țâfnele și la mândriile ei, știi ce va să zică asta?

— Pe legea mea, nu!

— Înseamnă că vrea. poate, să se căsătorească, și atunci nimic n-are s-o împiedice să te părăsească. După se ani de târomeli, are și ea dreptul, biata femeie... Dar dacă vrei să mă asculți pe mine, ai altceva mai bun de făcut. Soția ta prețuiește astăzi de o mie de ori mai mult decât toate Schontz-ele și decât toate Antoniile din cartierul Saint-Georges. E o cucerire dificilă, dar nu imposibilă și, acum, te-ar face fericit ca un Orgon! În orice caz, trebuie, dacă nu vrei să faci figură de netot, să vii astă-seară să supezi la Antonia.

— Nu, o iubesc prea mult pe Aurélie, nu vreau să aibă nici cel mai mic motiv de reproș.

— Ah, dragul meu! Ce viața îți pregătești!...

— E ora unsprezece, trebuie să se fi întors de la Ambigu, zise Rochegude pierind.

Și-i strigă năprasnic vizitiului său să-l ducă în graba mare pe strada La Bruyère.

Domnișoara Schontz dăduse instrucțiuni precise, și domnul putu să intre ca și cum ar fi fost în relații bune cu domnișoara; dar, anunțată despre intrarea în casă a domnului, domnișoara făcu în așa fel încât domnul să audă zgomotul ușii de la cabinetul de toaletă ce tocmai pe închidea, așa cum se închid ușile atunci când femeile sunt surprinse. Apoi, pălăria lui Fabien, anume uitată pe un colț al pianului, fu foarte stângaci luată de către cameristă, în prima clipă a conversației dintre domnul și domnișoara.

— N-ai fost la Ambigu, iubito?

— Nu, dragă, m-am răzgândit și am făcut muzică.

— Cine-a fost pe la tine?... întrebă. marchizul cu bonomie, văzând pălăria pe care o lua camerista.

— N-a fost nimeni.

Sub această minciună sfruntată, Arthur își înclină capul, trecând pe sub furcile caudine ale îngăduinței. Iubirea adevărată are asemenea lașități sublime. Arthur se comporta față de domnișoara Schontz întocmai ca Sabine față de Calyste, sau ca acesta față de Béatrix.

În opt zile, se petrecuse metamorfoza de la larvă la fluture a tânărului, spiritualului și frumosului Charles-Edouard, conte Rusticoli de La Palférine, eroul Scenei intitulate *Un prinț al Boemei* (vezi Scenele de viață pariziană), ceea ce ne scutește de a-i mai face aici portretul și de a-i descrie caracterul. Până atunci el trăise mizerabil, astupându-și deficiturile printr-o îndrăzneală dantoniană: acum însă își plăti datoriile, își procură, după sfatul lui Maxime, o trăsurică joasă, fu admis în Jokey-Club, la clubul din strada Grammont, deveni de o elegantă neîntrecut; în sfârșit, publică în *Journal des Debates* o nuvelă ce-i aduse în câteva zile o reputație pe care autorii de profesie nu o obțin nici după mulți ani de muncă și de succese căci nu există nimic mai impresionant la Paris decât ceea ce se va dovedi efemer. Nathan, convins că tânărul conte nu va mai publica niciodată nimic, îi făcu acestui grațios și impertinent flăcău, în fața doamnei de Rochegude. un asemenea elogiu, încât Béatrix, îmboldită de lectura nuvelei, își manifestă dorința de a-l cunoaște pe tânărul rege al pușlamalelor cu maniere alese.

— Va fi cu atât mai încântat să vină aici. răspunse Nathan, cu cât îl știu atât de îndrăgostit de dumneavoastră încât e în stare să facă cine știe ce nebunie.

— Dar le-a și făcut pe toate, după câte mi s-a spus.

— Pe toate nu, răspunse Nathan. Încă n-a făcut-o pe aceea de a iubi o femeie cinstită.

Șase zile după complotul urzit pe bulevardul des Italiens între Maxime și ispitorul conte Charles-Edouard,

acest tânăr, pe care natura, în glumă, fără îndoială. Îl dăruise cu o figură delicios de melancolică, își făcu prima invazie în cuibul porumbiței de pe strada Chartres, care, pentru această vizită alesese o seară în care Calyste era nevoit să apară în lume alături de soția lui. Când îl veți întâlni vreodată pe La Palférine sau când veți ajunge la *Un prinț al Boemiei*, în cea de-a treia carte a acestei lungi istorii a moravurilor noastre, veți înțelege pe deplin succesul obținut într-o singură seară de acest spirit scânteietor, de această vervă nemaipomenită, mai ales dacă vă veți gândi și la rolul jucat cu strălucire de cel care consimțire să-i slujească de cornac în acest debut. Nathan fu bun camarad, îl făcu pe tânărul conte să strălucească, întocmai cum un bijutier, când arată o podoabă de vânzare, om intuiește în așa fel încât s-o facă să sclipească din toate diamantele ei. La Palférine se retrase, cu discreție cel dintâi, și-l lăsă pe Nathan cu contesa, bizuindu-se pe colaborarea celebrului autor, care se purtă admirabil. Văzând-o pe marchiză tulburată, îi mai puse și el jar în inimă prin câteva aluzii ce-i zgândăriră niște fibre de curiozitate pe care nici ea nu și le cunoștea. Nathan îi dădu de înțeles că nu atât spiritul lui La Palférine era cauza succeselor sale la femei, cât mai ales superioritatea lui în arta de a iubi. și începu să-l elogieze peste măsură.”

Aici e locul să remarcăm un nou efect al mării, legi a contrariilor, ce stârnește multe crize ale inimii omenești și care stă la temelia atâtor bizarerii, încât ești nevoit să recurgi uneori la ea, tot atâta cât și la legea similarilor. Curtezanele, spre a ne referi la întregul sex feminin ce se botează, se dezbotează și se rebotează la fiecare sfert de veac, păstrează în adâncul inimii lor o înfloritoare dorință de a-și redobândi libertatea, de a iubi curat, sfânt și nobil o ființă căreia să-i sacrifice totul (Vezi *Strălucirea și suferințele curtezanelor*). Ele simt această nevoie antitetică cu atâta violență, încât rareori întâlnești vreuna

dintre aceste femei care să nu fi râvnit în mai multe rânduri la virtute prin dragoste. Și nu se descurajează, în ciuda unor cumplite amăgiri. Dimpotrivă, femeile supuse unei educații alese și rangului pe care îl dețin, înlănțuite prin noblețea neamului lor, trăind într-o deplină îmbelșugare, purtând o aureolă de virtuți, sunt târâte, tainic, bineînțeles, către regiunile tropicale ale iubirii. Aceste două naturi de femei, atât de opuse, au, așadar, în adâncul inimii lor, una o vagă dorință de virtute, alta cea vagă dorință de libertinaj pe care cel dintâi care a avut curajul s-o semnaleze a fost J.J. Rousseau. Pentru unele, e ultima strălucire a razei divine ce nu s-a stins încă; pentru celelalte, e o rămășiță din mocirla noastră primară. Această ultimă gheară a animalului fu ațâțată, și de acest păr al diavolului trase Nathan, cu o iscusință teribilă. Marchiza se întreba în mod serios de nu cumva până acum nu făcuse altceva decât să se lase păcălită de propriu-i cap, de nu cumva educația ei era incompletă. Viciul?... Poate că viciul este dorința de a ști totul.

A doua zi, Calyste îi apărură doamnei de Rochegude exact ceea ce era, un loial și desăvârșit gentilom, dar fără vervă și fără spirit. La Paris, un om spiritual este un om care are spirit așa cum fântânile au apă, căci oamenii de lume și parizienii în general sunt spirituali; Calyste însă era prea îndrăgostit și prea copleșit de iubirea lui pentru a-și da seama de schimbarea adoratei Béatrix și pentru a o satisface recurgând la noi procedee; păru foarte șters față de strălucirea din seara precedentă și nu-i stârni nici cea mai mică înfiorare, nesățioasei Béatrix. O mare iubire este un credit deschis, acordat unei puteri atât de lacome încât ora falimentului sosește neabătut. Cu toată oboseala acelei zile, ziua în care o femeie se plictisește lângă amantul ei, Béatrix se cutremura de teamă gândindu-se la o întâlnire între La Palférine, succesorul lui Maxime de Trailles, și Calyste, bărbat de curaj, fără fanfaronade. Ea șovăi deci să-l revadă pe tânărul conte;

acest nod fu însă retezat printr-un fapt decisiv. Béatrix în chiriașe un sfert de lojă la Italiens, într-o lojă obscură, la parter, ea să nu fie văzută. De câteva zile, Calyste își luase curajul de-a o conduce pe marchiză și de a sta în spatele ei în această lojă, potrivit-și sosirea suficient de târziu ca să nu fie văzuți de nimeni. Béatrix ieșea printre primele din sală, înainte de sfârșitul ultimului act, iar Calyste o însoțea de departe, veghind asupra ei, cu toate că bătrânul Antoine venea totdeauna să-și întâmpine stăpâna. Maxime și La Palférine studiară această strategie inspirată de respectul față de conveniențe, de nevoia de mister care-i caracterizează pe idoli veșnicului Copil³¹ și, de asemenea, de teama ce le apasă pe toate femeile care au fost cândva stele ale societății și pe care dragostea le-a făcut să cadă din crugul lor zodiacal. Atunci se tem de umilire ca de o agonie mai crudă decât moartea; dar această agonie a mândriei, această rușine publică, pe care femeile rămase la rangul lor din Olimp o aruncă celor ce au căzut, avu loc în cele mai îngrozitoare condiții, datorită ostenețelor lui Maxime. La o reprezentație a operei *Lucia*, care se încheie, cum se știe, cu unul dintre cele mai frumoase succese ale lui Rubini, doamna de Rochegude, pe care Antoine nu venise s-o întâmpine, ajunse prin culoarul ei până sub peristilul teatrului ale cărui scări erau pline de femei frumoase. coborând treptele sau înghesuindu-se spre ieșire, așteptând ca servitorii să le anunțe trăsura. Béatrix fu recunoscută de toți ochii deodată, stârnind în toate grupurile niște șușoteli ce făcură vâlvă. Într-o clipă, mulțimea se împrăștie, marchiza rămase singură ca o ciumată. Calyste, zăbindu-și soția pe una dintre cele două scări, nu îndrăzni să se apropie de stigmatizată, iar Béatrix, printr-o privire scăldată în lacrimi, îi aruncă de două ori, însă zadarnic, rugămintea de a veni lângă ea. În clipa aceea, La Palérine, elegant, superb, fermecător,

³¹ Aluzie la Eros.

părăsi două femei, veni s-o salute pe marchiză și rămase lângă ea.

— Luați-mă de braț și ridicați fruntea, vă conduc eu la trăsură. Îi spuse el.

— Vreți să vă încheiați seara cu mine? îi răspunse ea, urcându-se în trăsură și făcându-i loc alături.

La Palférine îi spuse *groomului* său: „Ține-te după trăsura doamnei!”, și urcă lângă doamna de Rochegude, spre uimirea lui Calyste, care rămase înfipt pe picioarele-i grele ca plumbul, căci Béatrix, zărindu-l pierit și alb ca varul la față, îi făcuse anume semn tânărului conte să urce lângă ea. Toate porumbițele sunt niște Robespierri cu pene albe. Trei trăsuri ajunseră în strada Chartres cu o rapiditate fulgerătoare, trăsura lui Calyste, a lui La Palérine și a marchizei.

— Ah! ești aici?... zise Béatrix, intrând în salon sprijinită de brațul tânărului conte și găsindu-l acolo pe Calyste, al cărui cal depășise celelalte două echipaje.

— Așadar îl cunoșteai pe domnul? o întrebă mândros Calyste pe Béatrix.

— Domnul conte de La Palférine mi-a fost prezentat de Nathan acum zece zile, răspunse Béatrix, pe când dumneavoastră, domnule, mă cunoașteți de patru ani...

— Și sunt gata, doamnă, spuse Charles-Edouard s-o fac să se căiască până-n copiii ei pe doamna marchiză d’Espard, care s-a îndepărtat cea dintâi de dumneavoastră...

— Ah, ea a fost!... exclamă Béatrix; am să-i plătesc asta!

— Pentru a vă răzbuna, ar trebui să-l recucerii pe soțul dumneavoastră, și eu m-aș face forte să vi-l aduc îndărăt, spuse tânărul la urechea marchizei.

Conversația, începută astfel, ținu până la orele două din noapte, fără ca furiosul Calyste, a cărui mânie era mereu înăbușită de câte-o privire a doamnei de Rochegude, să-i fi putut spune două vorbe la ureche. La

Palférine, nefiind îndrăgostit de Béatrix, se dovedi de-o superioritate plină de bun-gust, de spirit și de grație, egală inferiorității lui Calyste, care se zvârcolea în fotoliu ca un vierme tăiat în două și care de trei ori se ridicase să-l pălmuiască pe La Palférine. Când pentru a treia oară Calyste avu o zvâcnire către rivalul său, tânărul conte îi spuse un: – „Vă doare ceva, domnule baron?...” care-l făcu pe Calyste să se reazeze pe scaun și acolo rămase ca o piatră de hotar. Marchiza conversă cu o încântare de Celimenă, ca și când Calyste nici n-ar fi fost de față. La Palférine avu suprema iscusință de a pleca rostind o glumă plină de duh și lăsându-i certați pe cei doi îndrăgostiți.

Astfel, prin dibăciei lui Maxime, focul discordiei ardea în dublul menaj al domnului și doamnei de Rochegude. A doua zi, după ce află de la La Palférine despre succesul acestei scene, la Jockey-Club, unde tânărul conte juca whist cu mare folos, se duse în strada La Bruyère, la palatul Schontz, să afle cum își conducea Aurélie barca.

— Dragul meu, spuse râzând domnișoara Schontz la apariția lui Maxime, sunt la capătul puterilor mele, Rochegude e incurabil. Îmi închei cariera de galanterii, dându-mi seama ca spiritul este o nenorocire.

— Explică-mi și mie...

— Mai întâi, dragă prietene, l-am pus pe Arthur al meu timp de opt zile la regimul loviturilor date la fluierul piciorului, al pisălogelilor cele mai patriotice și a tot ceea ce cunoaștem noi mai revoltător în meseria noastră... Ești bolnavă. Îmi răspunde el, cu o blândețe părintească, nu-ți vreau decât binele și te iubesc până la adorație. — Ai un cusur, dragul meu, i-am spus, mă plictisești. — Ei bine, dar, ca să te distrezi, nu-i ai pe cei mai spirituali și mai drăguți bărbați din Paris?” mi-a răspuns bietul om. Am rămas praf. Și-am simțit că-l iubesc.

— A! zise Maxime.

— Ce vrei? Așa ceva e mai tare decât noi, nu poți să

reziști la asemenea gesturi. Am schimbat pedala. I-am făcut tot felul de fițe mistrețului ăluia judiciar, „viitorului” meu, tot atât de oaie și el ca și Arthur, I-am așezat aici pe berjera lui Rochegude, și I-am găsit destul de adormit. Că m-am plictisit?... Eh, dar trebuia neapărat să-l am pe Fabien, ca să pot fi surprinsă cu el...

— Și? exclamă Maxime, spune odată... Hai. ce-a fost când te-a surprins Rochegude?...

— Ah, nu știi nimic!... Conform instrucțiunilor tale, anunțurile au fost publicate, contractul nostru de căsătorie se caligrafiază acum, așa încât Notre-Dame-de-Lorette nu are nimic de cântit. Atunci când s-au făcut toate pregătirile de căsătorie, se pot acorda și câteva avansuri... Când bietul Arthur ne-a surprins, pe Fabien și pe mine, s-a retras pe vârful picioarelor până în sufragerie și a început să facă – „brum! brum!” tușind și izbind scaunele. Gugumanul de Fabien, căruia nu-i pot spune totul, s-a speriat... Iată, dragă Maxime, la ce punct am ajuns... Arthur, intrând într-o dimineată în camera mea, de m-ar găsi cu altul, ar fi în stare să-mi spună: „V-ați petrecut bine noaptea, copii?”

Maxime, clătinând din cap, se jucă un răstimp cu bastonul.

— Îi cunosc pe de-alde ăștia, spuse el. Uite ce trebuie să faci: nu mai ai decât să-l arunci pe Arthur pe fereastră și să-nchizi bine ușa. Poți să reiei ultima ta scenă cu Fabien?...

— Asta chiar că-i o corvoadă, căci, știi, slujba căsătoriei nu mi-a dat încă virtuțile ei...

— Te vei așeza în așa fel încât să poți schimba o privire cu Arthur atunci cât te va surprinde, spuse Maxime continuând; dacă se supără, totul e spus. Dacă face iar „brum! brum!” e încă și mai bine pentru un sfârșit...

— Cum adică?...

— Ei bine! Te vei supăra tu, îi vei spune: „Credeam că mă iubești, că mă stimezi; dar tu nu mai simți nimic

pentru mine; nici gelos nu ești”. Cunoști tirada. „Într-un caz ca ăsta, Maxime (adu vorba de mine) l-ar ucide pe loc pe rivalul lui (Și plângi!) Iar Fabien (fă-i ocară de a-l compara cu Fabien), Fabien, pe care-l iubesc, Fabien ar scoate un cuțit și ți l-ar înfige în inimă. Ah! asta-nseamnă să iubești! Așa că, poftim, adio, bună seara, ia-ți palatul înapoi, eu mă căsătoresc cu Fabien, care-mi oferă numele lui! Și-o calcă în picioare pe bătrâna lui mamă.” În sfârșit, tu...

— Cunosc, cunosc! Am să fiu superbă! exclamă domnișoara Schontz. Ah, Maxime, na va mai exista niciodată un alt Maxime, așa cum nu există decât un de Marsay!

— La Palférine e mai tare ca mine, răspunse cu modestie contele de Trailles, e teribil.

— El are limbă, dar tu ai vână și mușchi! Ai ostenit tu vreodată? Te-ai dat tu vreodată bătut? spuse domnișoara Schontz.

— La Palférine are tot ce-i trebuie, e deștept și cult: pe când eu sunt un ignorant, răspunse Maxime. L-am întâlnit pe Rastignac, care a vorbit numaidecât cu ministrul de justiție; Fabien va fi numit președinte și, după un an de serviciu, ofițer al Legiunii de Onoare.

— Am să mă fac evlavioasă! răspunse domnișoara Schontz, accentuând vorbele în așa fel încât să obțină un semn de încuviințare din partea lui Maxime.

— Preoții sunt mai tari decât noi, replică Maxime.

— Ah! într-adevăr? întrebă domnișoara Schontz. Așadar, voi putea să întâlnesc și în provincie oameni cu care să vorbesc. Mi-am început rolul. Fabien i-a și spus măică-si că harul Domnului a coborât asupra mea, și a vrăjit-o pe biata femeie cu milionul meu și cu președinția; bătrâna consimte să locuim la ea, a cerut portretul meu și mi l-a trimis și ea pe al ei; dacă Amor l-ar privi, ar cădea... Iată! Du-te Maxime! În seara asta am să-l execut pe bietul meu Arthur, și mi se rupe inima.

Peste două zile, întâlnindu-l în pragul Jockey-Clubului, Charles-Edouard îi spuse lui Maxime: „S-a făcut!” Acest cuvânt, cuprinzând o dramă oribilă, înspăimântătoare, adeseori săvârșită din răzbunare, îl făcu pe contele de Trailles să zâmbească.

— Să mergem să ascultăm jelaniile lui Rochegude, spuse Maxime, căci tu și Aurélie v-ați atins ținta deodată! Aurélie l-a dat afară pe Arthur, și-acum urmează să-l consolăm, trebuie să-l convingem să-i dea trei sute de mii de franci doamnei du Ronceret și să se întoarcă la nevastă-sa; e nevoie să-i dovedim că Béatrice e superioară Auréliei.

— Mai avem încă câteva zile înaintea noastră, zise șiretul Charles Edouard, și, sincer vorbind, asta nu-i prea mult; acum, după ce am cunoscut-o pe marchiză, pot spune că bietul om va fi păgubit strașnic.

— Ce-ai să faci, când va izbucni bomba?

— Totdeauna ai spirit atunci când e destul timp să-l cauți, eu sunt superb mai ales când mă pregătesc.

Cele două pramatii intrară împreună în salon și îl găsiră pe marchizul de Rochegude îmbătrânit cu doi ani, nu-și mai pusese corsetul, nu mai era elegant ca de obicei, avea barba nerasă.

— Ei bine, scumpul meu marchiz?... zise Maxime.

— Ah, dragul meu, viața mea e distrusă...

Arthur vorbi timp de zece minute, și Maxime îl ascultă grav: se gândea la căsătoria lui care se va celebra peste opt zile.

— Dragul meu Arthur, eu ți-am spus care e singurul mijloc pe care-l cunosc de a o păstra pe Aurélie, și n-ai vrut...

— Care?

— Nu te-am sfătuit eu să te duci să supezi la Antonia?

— E-adevărat... Ce vrei? Iubesc... Iar tu, tu faci dragoste așa cum Grisier face arme.

— Ascultă, Arthur, dă-i trei sute de mii de franci pentru

micul ei palat, și îți făgăduiesc că am să-ți găsesc una mai bună ca ea... Am să-ți vorbesc despre această frumoasă necunoscută mai târziu, îl văd pe d'Ajuda care vrea să-mi spună două vorbe.

Și Maxime îl părăsi pe bărbatul inconsolabil, ca să se ducă la reprezentantul unei familii de consolat.

— Dragul meu, spuse celălalt marchiz la urechea lui Maxime, ducesa e disperată, Calyste* a pus să i se facă pe ascuns valizele și a scos un pașaport. Sabine vrea să se ia după fugari, s-o prindă pe Béatrix și s-o sfâșie. E însărcinată. și sarcina ei capătă aspectul unei furii asasine, de vreme ce s-a dus să cumpere niște pistoale în văzul tuturor.

— Spune-i ducesei că doamna de Rochegude nu va pleca și că până în cincisprezece zile totul va fi rezolvat. Acum. d'Ajuda, dă-mi mâna: nici tu, nici eu n-am spus niciodată nimic, n-am știut niciodată nimic! Vom admira întâmplările vieții!...

— Ducesa m-a și pus să jur pe sfintele *Evangelii* și pe cruce că nu voi scăpa o vorbă.

— O vei primi pe soția mea în casa ta peste o lună de azi înainte...

— Cu plăcere.

— Toată lumea va fi mulțumită, răspunse Maxime. Privind-o însă pe ducesă despre o împrejurare ce va întârzia cu șase săptămâni călătoria ei în Italia, am să-ți spun mai târziu de ce.

— Ce se întâmplă?... spuse d'Ajuda, privindu-l pe La Palférine.

— Cuvântul lui Socrate înainte de a pleca: îi datorăm un cocoș lui Esculap, răspunse La Palférine fără să clipească.

Timp de zece zile, Calyste îndură o mânie cu atât mai de neînfrânt, cu cât ea era însoțită de o pasiune veritabilă. Căci Béatrix iubea, într-adevăr, cu acea dragoste atât de brutal, dar atât de exact zugrăvită ducesei de Grandlieu de care Maxime de Trailles. Poate

că nici nu există ființe atât de bine organizate încât să nu trăiască o asemenea pasiune teribilă măcar o dată în cursul vieții lor. Marchiza se simțea strunită de o forță superioară ei, de un tânăr căruia calitatea ei nu-i impunea, care era tot atât de nobil ca și ea, care o privea cu un ochi dominator și liniștit, și căruia cele mai mari eforturi ale ei de femeie de-abia îi smulgeau răsplata unui zâmbet. În sfârșit, era subjugată de un tiran ce nu pleca niciodată de lângă ea fără s-o lase plângând, rănită și considerându-se vinovată. Charles Edouard îi juca doamnei de Rochegude comedia pe care doamna de Rochegude i-o juca de șase luni lui Calyste. Béatrix, de când cu umilinta publică îndurată la Italiens, nu-l mai scosese pe domnul du Guénic din această propoziție:

— Ai preferat lumea și pe soția ta în locul meu, așadar, nu mă iubești. Dacă vrei să-mi dovedești că mă iubești, sacrifică-mi soția și lumea. Părăsește-o pe Sabine și hai să trăim în Elveția. În Italia. În Germania!

Întemeindu-se pe acest aspru ultimatum, ea stabilise acel blocus pe care femeile îl ilustrează printr-o privire rece, prin gesturi disprețuitoare și prin baricadarea lor ca într-o fortăreață. Se Considera dezlegată de Calyste. credea că niciodată el nu va îndrăzni să se rupă de familia Grandlieu. A o părăsi pe Sabine, căreia domnișoara des Touches îi lăsase averea, nu însemna oare să se afunde în mizerie? Calyste însă. Înnebunit de disperare. Își scosese în taină un pașaport și o rugase pe mama lui să-i trimită o sumă considerabilă. Așteptând primirea banilor, o supraveghea pe Béatrix, mistuit de toată furia unei gelozii bretone. În sfârșit. la nouă zile după fatala comunicare făcută la club de către La Palférine lui Maxime, baronul, căruia mama sa îi trimisese treizeci de mii de franci, alergă la Béatrix cu intenția de a forța blocusul de a-l alunga pe La Palférine și de a părăsi Parisul împreună cu idolul satisfăcut. Atunci avu loc una dintre acele alternative teribile: când femeile care au păstrat cât de

cât un pic de respect față de ele însele se cufundă pe vecie în abisurile viciului, dar de unde se mai pot întoarce la virtute. Până acum, doamna de Rochegude se socotise o femeie cinstită în inima căreia ardeau două pasiuni, dar, adorându-l pe Charles-Edouard și lăsându-se iubită de Calyste, avea să-și piardă propria-i stimă; căci acolo unde începe minciuna, începe și josnicia. Ea îi acordase lui Calyste anumite drepturi, și nicio putere omenească nu-l putea împiedica pe breton să cada la* picioarele ei și să i le scalde în lacrimi de căință absolută. Multă lume se minunează de insensibilitatea glacială sub care femeile își sting iubirile; dar, dacă ele n-ar ști să-și șteargă astfel trecutul, viața lor ar pierde orice demnitate, ele n-ar mai putea rezista la intimitățile fatale la care s-au spus o dată. În situația cu totul nouă în care se afla, Béatrix ar fi fost salvată dacă La Palférine ar fi venit; dar o prostie a bătrânului Antoine o pierdu.

Auzind o trăsură ce oprea la poartă, ea îi spuse lui Calyste: „Vine cineva!” și aleargă să împiedice un scandal.

Antoine, om prudent, îi spuse lui Charles-Edouard, care nu venise decât anume ca să audă acest răspuns: „Doamna marchiză nu este acasă!”

Când Béatrix află de la bătrânul servitor de vizita tânărului conte și de răspunsul dat, zise; „E bine!” și se întoarse în salon spunându-și: „Am să mă fac călugăriță!”

Calyste, care își permisesese să deschidă fereastra, îl zărise pe rivalul său.

— Cine-a venit? întrebă el.

— Nu știu, Antoine e încă la poartă.

— E La Palférine...

— S-ar putea...

— Îl iubești, și din cauza lui îmi cauți mie pricini, l-am văzut!...

— L-ai văzut!

— Am deschis fereastra.

Béatrix se prăbuși ca moartă pe divan. Atunci, ca să mai poată avea un răgaz, recurse la un vicleșug: amână plecarea peste opt zile, sub pretext că are niște afaceri de rezolvat, și se jură că își va ține ușa închisă pentru Calyste, dacă va izbuti să-l împace pe La Palférine; căci așa se manifestă îngrozitoarele calcule și arzătoarele spaime ce se ascund sub aceste existențe abătute de pe șleaul pe care merge marele convoi social.

Când Béatrix rămase singură, se simți atât de nenorocită, atât de adânc umilită, încât căzu la pat: era bolnavă; lupta crâncenă ce-i sfâșia inima i se păru că va evolua groaznic, și trimise după medic; totodată însă îi trimise ci lui La Palférine următoarea scrisoare, în care cu un fel de turbare, se răzbuna pe Calyste:

„Dragul meu, vino până la mine, sunt disperată. Antoine le-a oprit să intri în casă exact în clipa când sosirea ta ar fi pas capăt unuia dintre cele mai îngrozitoare coșmaruri din viața mea, scăpându-mă de un om pe care îl urăsc și pe care nu-l voi mai revedea niciodată, nădăjduiesc. Nu te iubesc decât pe tine pe lume și nu te voi mai iubi decât pe tine, cu toate că am nefericirea de a nu-ți plăcea atâta cât aș vrea...”

Scrise astfel patru pagini care, începând așa, sfârșeau într-o exaltare mult prea poetică spre a putea fi tipografiată și prin care Béatrix se compromitea atât de mult încât încheia cu: *„Sunt destul de la discreția ta? Ah! Nimic nu mi se va părea prea scump pentru a-ți dovedi cât de mult te iubesc.”* Și semnă, ce nu mai făcuse niciodată, nici pentru Calyste, nici pentru Conti.

A doua zi, la ora când tânărul conte sosi la marchiză, ea se afla în baie; Antoine îl rugă să aștepte. De data aceasta, cel izgonit fu Calyste care, însetat de iubire, veni devreme, și pe care La Palférine îl privi la rândul lui de la fereastră, în clipa în care se întorcea disperat la trăsură.

— Ah! Charles, spuse marchiza intrând în salon, m-ai nenorocit!...

— Da, doamnă, știu, răspunse liniștit La Palférine. Mi-ai jurat că nu mă iubești decât pe mine, te-ai oferit să-mi dai o scrisoare în care să scrii motivele pentru care te-ai sinucide ca să pot, în cazul că m-ai înșela, să te otrăvesc fără a avea să mă tem de justiția omenească, ca și când oamenii superiori ar avea nevoie se recurgă la otravă ca să se răzbune. Mi-ai scris: „*Nimic nu mi se va părea prea scump pentru a-ți dovedi cât de mult te iubesc!*” Ei bine, găsesc o contradicție între cuvintele: *M-ai nenorocit!* și sfârșitul scrisorii... Voi afla acum dacă ai avut curajul să te desparți de du Guénic...

— O, te-ai răzbunat pe el dinainte, spuse Béatrix sărindu-i de gât. Și, cu povestea asta, tu și cu mine suntem legați pe totdeauna...

— Doamnă, răspunse rece prințul Boemei, dacă mă vreți ca prieten, consimt, dar cu anumite condiții...

— Condiții?

— Da, cu următoarele condiții: să te împaci cu domnul de Rochegude, să redobândești onoarea cuvenită poziției tale, să te reîntorci în palatul tău de pe strada Ranjou, să fii una dintre reginele Parisului; ai să reușești, dacă îl vei ajuta pe Rochegude să joace un rol politic și dacă în conduita ta vei dovedi iscusința și stăruința pe care le-a dovedit doamna d’Espard. Iată situația în care trebuie să se afle o femeie căreia îi fac onoarea de a mă dăruir...

— Dar uiți că mai e nevoie și de consimțământul domnului de Rochegude?

— O, fetiço, dragă! răspunse La Palférine, l-am pregătit, i-am garantat pe cuvântul meu de gentilom că prețuiești mai mult decât toate fetele din cartierul Saint-Georges și ești datoare să-mi aperi onoarea...

Timp de opt zile, în fiecare zi, Calyste se duse acasă la Béatrix, a cărui ușă îi fu închisă de către Antoine, care lua o figură de circumstanță spre a spune: „Doamna

marchiză este grav bolnavă”. De acolo, Calyste alerga la La Palférine, al cărui valet îi răspundea: „Domnul conte e la vânătoare!” De fiecare dată, bretonul lăsa o scrisoare pentru La Palférine.

Într-a noua zi, Calyste, chemat printr-un bilet de către La Palférine pentru o explicație, îl găsi, dar în tovărășia lui Maxime de Trailles, căruia tânărul pezevenchi voia, fără îndoială, să-i dea o dovadă de iscusința lui, făcându-l martor la această scenă.

— Domnule baron, spuse liniștit Charles-Edouard, iată cele opt scrisori pe care mi-ați făcut cinstea să mi le scrieți, sunt întregi și neatinse, nu le-am desfăcut, știind de mai înainte ce-ar putea conține, după ce am aflat că mă căutați peste tot, din ziua aceea când v-am văzut de la fereastră la ușa unei case unde în ajun eu eram la ușă și dumneavoastră la fereastră. M-am gândit că e bine să ignor niște provocări rău venite. Între noi fie zis, aveți prea mult bun gust pentru a stăruie pe lângă o femeie care nu vă mai iubește. Și e un mijloc greșit s-o recucerești căutând ceartă celui preferat. Dar. În împrejurarea de față. scrisorile dumneavoastră erau grevate de un viciu capital, de o „nulitate” cum spun juriștii. Aveți prea mult bun-simț ca să vă supărați pe un soț dornic să se împace cu soția lui. Domnul de Rochegude și-a dat seama că situația marchizei era lipsită de demnitate. Nu o veți mai găsi pe doamna de Rochegude în strada Chartres, ci chiar în palatul Rochegude, peste zece luni, iarna viitoare. V-ați aruncat, foarte necugetat, exact în toiul unei încercări de împăcare între soți, încercare pe care chiar dumneavoastră ați consolidat-o, atunci când nu ați scutit-o pe doamna de Rochegude de umilința pe care a trebuit s-o îndure la Italiens. Ieșind de acolo, Béatrix, căreia îi transmisese până atunci câteva propuneri de împăcare din partea soțului ei, m-a luat în trăsura sa și primul lucru pe care l-a rostit a fost: „Du-te după Arthur!”

— Oh. Dumnezeule!... exclamă Calyste. avea dreptate,

m-am dovedit lipsit de devotament...

— Din nefericire, domnule, bietul Arthur trăia cu una dintre acele femei cumplite, domnișoara Schontz, care, de mult timp se și vedea din clipă în clipă pe punctul de a fi părăsită. Domnișoara Schontz, care, bizuindu-se pe greșelile făcute de Béatrix, nutrise dorința de a se vedea într-o zi marchiză de Rochegude, a devenit furioasă când și-a văzut castelele sale din Spania la pământ, a vrut să se răzbune, dintr-o singură lovitură, și pe soție și pe soț! Femeile astea, domnule, sunt în stare să-și scoată un ochi ca să poată scoate doi dușmanului lor; Schontz, care tocmai a părăsit Parisul, a scos șase!... Și, dacă aș fi săvârșit imprudența de a o iubi pe Béatrix, această Schontz ar fi scos opt ochi. Cred că v-ați dat seama că și dumneavoastră aveți nevoie de un oculist...

Maxime nu se putut opri să nu zâmbească de schimbarea de pe chipul lui Calyste, care deveni palid deschizându-și ochii asupra situației sale.

— Ați crede, oare, domnule baron, că această femeie josnică a acordat mâna ei chiar bărbatului care i-a furnizat mijloacele de a se răzbuna?... Oh, femeile!... Veți înțelege acum de ce Béatrix s-a refugiat cu Arthur pentru câteva luni la Nogent-sur-Marne, unde au o căsuță delicioasă, pentru a-si recăpăta amândoi averea. În timpul cât vor sta acolo, va fi renovat și palatul lor, în care marchiza vrea să etaleze o splendoare princiară. Când iubești în mod sincer o femeie atât de nobilă, atât de mare, atât de grațioasă, victimă a dragostei conjugale, în momentul când ea are curajul să se întoarcă la datoriile ei, rolul celor care o adoră așa cum o adorați dumneavoastră, și al celor care o admiră așa cum. o admir eu, este de a-i rămâne prieteni, nemaiputându-i fi decât atât... Veți binevoi să mă scuzați dacă am socotit că e necesar să-l iau pe domnul de Trailles ca martor al acestei explicații; țineam însă mult să fiu clar în toate astea. În ce mă privește, vreau să vă spun mai ales că,

dacă o admir pe doamna de Rochegude ca inteligență, îmi displace cu desăvârșire ca femeie.

— Iată, deci, cum se sfârșesc visurile noastre cele mai frumoase, iubirile noastre cerești! zise Calyste, năucit de atâtea revelații și deziluzionări.

— Cum nu se poate mai urât, grăi Maxime. Nu cunosc nicio prima dragoste care să nu se termine prosteste. Ah, domnule baron, tot ce are ceresc în el omul nu-și găsește hranei decât în ceruri!... Iată ceea ce ne dă dreptate nouă, celor ușuratici. Și eu mi-am bătut mult capul cu chestiunea asta, domnule; și, uite. m-am căsătorit și eu, ieri, și-am să-i fiu credincios soției mele, așa incit vă sfătuiesc să vă întoarceți la doamna du Guénic... peste trei luni. Să n-o regretați pe Béatrix, ea e un model al acelor naturi vanitoase. lipsite de statornicie, cochete din deșertăciune, este doamna d'Espard fără iscusința profundă a acesteia, femeie fără inimă și fără cap, zăpăcită de ispite. Doamna de Rochegude nu se iubește decât pe sine; ea v-ar fi învrăbit, fără putință de împăcare, cu doamna du Guénic. și v-ar fi părăsit apoi fără nicio remușcare; în sfârșit. este incompletă și pentru viciu, și pentru virtute.

— Nu sunt de părerea ta, Maxime, spuse La Palférine.; doamna de Rochegude va avea cel mai delicios salon din Paris.

Calyste nu plecă decât după ce schimbă câteva strângeri de mână cu Charles-Edouard și cu Maxime de Trailles, mulțumindu-le pentru felul cum îl operaseră de iluziile lui.

Trei zile mai târziu, ducesa de Grandlieu, care n-o mai văzuse pe fiica ei Sabine din dimineața în care avusese loc întrevederea aceasta, într-o dimineață îi făcu o vizită neanunțată, și îl găsi pe Calyste în baie, cu Sabine lângă el, lucrând la niște zorzoane pentru leagănul cel nou.

— Da' ce v-a apucat, copii? întrebă buna ducesă.

— Nimic rău, mamă scumpă, răspunse Sabine, ridicând

spre maică-sa niște ochi strălucind de fericire, am jucat fabula celor doi porumbei! Atâta tot.

Calyste luă mâna soției sale și o strânse atât de duios, aruncându-i o privire atât de grăitoare, încât Sabine șopti la urechea ducesei: – Sunt iubită, mamă, și pentru totdeauna!

---- Sfârșit ----